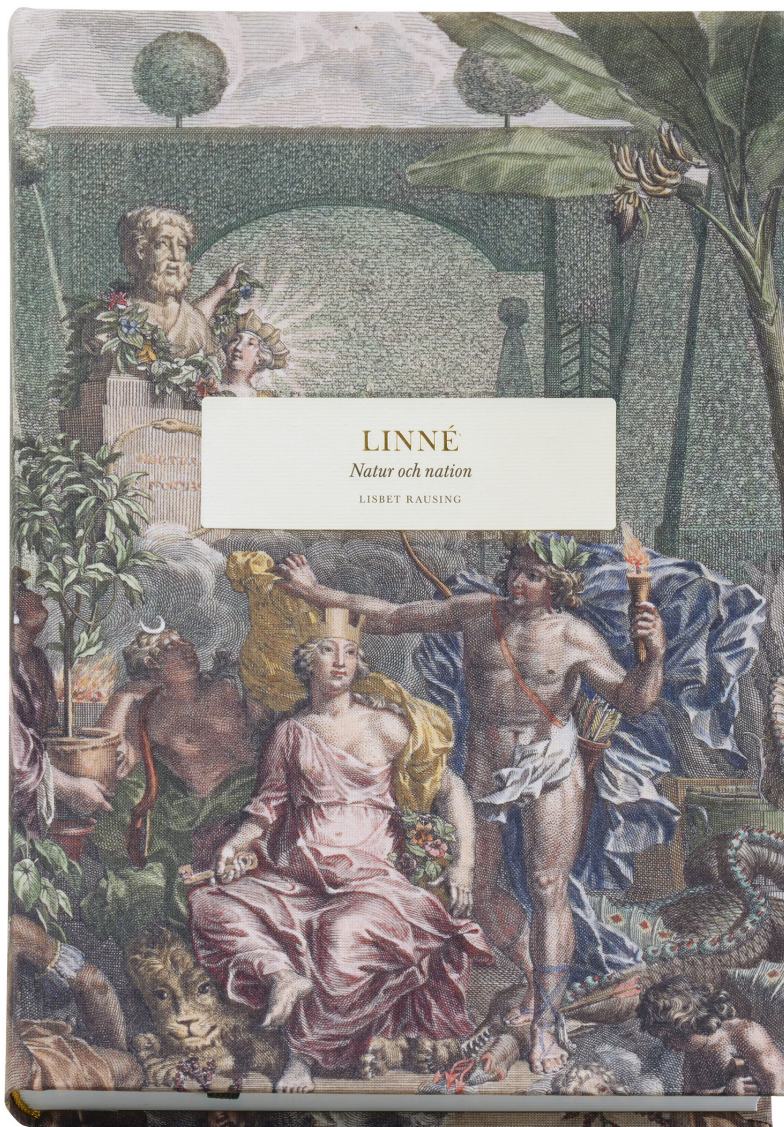

LINNÉ

Natur och nation

*Denna svenska översättning
finns även i en tryckt, illustrerad utgåva
som ursprungligen utgavs 2024.*

LINNÉ
Natur och nation

LISBET RAUSING

ÖVERSÄTTNING AV NIK RUTH PERSSON

BOKFÖRLAGET STOLPE

Linné. Natur och nation © Lisbet Rausing och Bokförlaget Stolpe 2024.

Det här verket, översatt till svenska, har den internationella licensen CC-BY-NC-ND, vilket innebär att det är tillåtet att fritt kopiera och distribuera materialet i valfritt medium eller format, förutsatt att verket tydligt tillskrivs författaren (dock inte på ett sätt som antyder att författaren eller Bokförlaget Stolpe stödjer processen) samt att texten distribueras under samma licens. Det är inte tillåtet att använda detta verk för kommersiell vinning i någon form.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

This work was first published in English as *Linnaeus. Nature and nation* © 1999 by the President and Fellows of Harvard College. Published by arrangement with Harvard University Press.

Ingen del av denna bok får användas för träning av AI utan förlagets specifika medgivande.

Bokförlaget Stolpe vill tacka de anonyma peer review-läsare som lämnat kommentarer till den första utgåvan av denna bok på engelska. Det generösa arbetet av akademiska experter är avgörande för att fastställa auktoriteten och kvaliteten på våra publikationer. Vi erkänner med tacksamhet bidragen från dessa annars okrediterade läsare.

ISBN (tryckt bok): 978-91-89696-79-2

ISBN (illustrerad e-bok): 978-91-89882-73-7

DOI: <https://doi.org/10.71048/UUXC6598>

Översättare: Nik Ruth Persson

Redaktör: Daniel Braw

Form: Patric Leo

www.bokforlagetstolpe.com

Bokförlaget Stolpe ingår i Axel och Margaret Ax:son Johnsons Stiftelse för allmännyttiga ändamål.

BOKFÖRLAGET STOLPE

AXEL OCH MARGARET AX:SON JOHNSONS
STIFTELSE FÖR ALLMÄNNYTTIGA ÄNDAMÅL

INNEHÅLL

INLEDNING

Att applicera Naturen till oeconomien och vice versa 9

NATURFILOSOFI

En naturens geografi 23

VÄXTNAMN

Sätta kläpp i en klocka 43

MEDICIN OCH ETNOGRAFI

Lappen är vår läromästare 67

TEOLOGI

Guds outtömeliga förrådshus 95

EKONOMISK TEORI

En ny värld: peppar, ingefära, kardemumma 109

EXPERIMENT MED ACKLIMATISERING

Skulle Cocos komma apropos i händerna 129

ETT LOKALT LIV

Herre utafalla Sveriges Muslor 157

LINNÉ'S IDÉER I SVERIGE

Hans bönder, sorgklädd 183

SLUTORD

Utan vetenskaper skulle ännu vår Sill fiskas afutlänningar:
en lokal modernitet 207

Appendix A: kronologi över Linné och linneana 215

Appendix B: biografiska referenser 221

Förkortningar 233

Noter 235

Citerade verk 281

Tack 301

Register 305

INLEDNING

Att applicera Naturen till oeconomien och vice versa

I det sena 1700-talet formulerade klassiska ekonomer idén om en global modernitet. De hävdade att en effektiv ekonomi förutsatte en liberal politisk ordning, där gränserna för statens makt och den nationella suveräniteten var klart definierade. Vid ungefär samma tid tog romantiska antimodernister avstånd från de materiella fördelarna med massproduktion. De ville i stället skydda immateriella värden som moralisk dygd och lokalt oberoende. Tänkare av båda slagen gjorde ett vägval mellan global ekonomisk effektivitet och lokala elitors värderingar. Klassiska ekonomer valde en effektiv ekonomi, romantiska antimodernister tog ställning för lokala eliter.

De tidigare sekulära filosofer som ställt sig bakom den självständiga staten hade inte tyckt sig behöva göra det vägvalet. Kameralisterna – det vill säga ursprungligen tyska nationalekonomiska teoretiker som på 1600-talet var finansiella rådgivare åt furstar – hade hoppats kunna sammanlänka den politiska ordningen med en ny och rationaliserad ekonomisk ordning. De siktade på att förbättra tillverkning och jordbruk med hjälp av protektionistiska lagar och tekniska innovationer. I vidare bemärkelse försökte de bevara den politiska makten och sociala prestige hos en vinningslysten statlig elit, som nu skulle övervaka (och leva av) en omstöpt och till stor del självförsörjande inhemsk ekonomi.

Medan klassiska ekonomer förespråkade en ostyrd men självreglerande global modernitet och romantiska antimodernister hoppades på ett oändligt antal tullreglerade, lokala och traditionella gemenskaper, ville kameralisterna upprätta rationalistiskt styrda autarkier – självförsörjande stater. Deras nu till stor del bortglömda samhällsmodell betecknar jag här som den kameralistiska idén om en lokal modernitet.

I den här boken utforskas hur denna idé tar konkret form i liv och verk hos en av 1700-talets mest berömda naturforskare, den svenske botanikern Carl von Linné (1707–78). *Linné: natur och nation* är alltså både en biografi och en fallstudie av relationen mellan naturvetenskap och politisk

ekonomi i början av upplysningstiden. Den undersöker hur en tänkare formulerade och besvarade frågan: Vilken är relationen mellan naturen och ekonomin?

I en skrift till Kungliga Vetenskapsakademien 1746 sammanfattade Linné, då professor vid Uppsala universitet, sitt svar på denna fråga: "Naturen har så skickat, at whart land producerar något särskilt nyttigt; Oeconomiens giöremåhl är, at ifrån andra orter til sig samla och upodla sådana saker, som intet wäxa villa [här], men kunna wäxa [här]."^{1,2}

I sitt brev begrundade Linné att naturresurserna är ojämnt fördelade över jordklotet: "whart land producerar något särskilt nyttigt". Senare under samma århundrade menade Adam Smith att länderna, just för att de skiljer sig åt i vilka gåvor de fått, skulle bli ekonomiskt mer produktiva om varje land specialiserade sig på vad det var bäst på och sedan handlade internationellt med sina varor. Linné ansåg däremot att handel aldrig skulle kunna överbrygga problemen med naturens och hantverkens variationer.

Linné avvisade alltså Adam Smiths laissez-faire-teori. Den färdigformulerade doktrinen stötte han naturligtvis aldrig på. Men han var medveten om de tidigare och tämligen utförliga appeller om en friare ekonomi som var vanliga i den svenska pamflettlitteraturen under frihetstiden mellan 1718 och 1772. Han skulle helt ha tagit avstånd från Adam Smiths senare tes om att frivillig handel gynnar båda parter. Liksom andra kameralister hade han en nollsummesyn på ekonomin. Han betraktade handel som parasitär. Hans mått på framgång var att ett land kunde hålla sin handelsbalans positiv, och denna framgång kunde mätas i "tunnor gull".

Inte heller skrev Linné under på det *andra* av samtidens politiska svar på att mångfalden i naturen och tekniken var en ofrånkomlig realitet. Han såg därför hånfullt på den merkantila imperialismen och de militära erövringar som gjorde tropiska regioner till lydriken. Retrospektivt vet vi att Europa 1750 var ytterst nära att skaffa sig global ekonomisk hegemoni. Men Linné ansåg, liksom sina samtida, att de icke-europeiska makterna – det osmanska väldet, mogulriket, de kinesiska och japanska kejsardömena – kunde mäta sig väl med Europas militära kunnande och produktionsförmåga.

På Linnés tid hetsade européerna upp sig över hur myntmetallerna strömmade iväg till Asien. Ingen regering hade den stabilitet eller allmänna trovärdighet som behövdes för att kunna garantera en konventionell

monetär bas. Kreditinstituten var knappt flygfärdiga. Guld och silver hade alltid ansetts ha ett innebeoende värde (både bytesvärde och bruksvärde). Av alla dessa skäl innebar guldutflödet deflation, och ekonomer framlade teorier om att staters främsta makroekonomiska mål måste vara en ständigt positiv handelsbalans, mätt i ädelmetaller.³

För att rättfärdiga Asienhandeln hade engelska 1600-talsmerkantilister hävdad att återförsäljningen av orientaliska varor i utlandet inbringade mer i netto än de ursprungliga utgifterna i Asien.⁴ Tyska ekonomer och deras skandinaviska efterföljare konstaterade att Englands vinst var en förlust för kontinenten. Sedan trettioåriga krigets slut 1648 kämpade tyska statsbildningar för att återuppbygga ekonomin efter krigets ödeläggelse. De hoppades också kunna kompensera nedgången i den tysk-italienska handeln över Alperna, en handel som hade blomstrat under tidigare århundraden. De utvecklade därför kameralismen, en kontinental syster till merkantilismen.⁵

Kameralister och merkantilister byggde sina doktriner på de europeiska hovens traditionella mål: att lägga beslag på sina undersåtars rikedomar. Ordet ”kameralist” betecknade faktiskt ursprungligen den ämbetsman som fick gå in i furstens *camera*, skattkammaren. Både kameralister och merkantilister mätte det nationella välståndet i regenternas guldlager. (De mer sofistikerade bland dem diskuterade även betalningsmedel i omlopp. Andra – från kardinal Richelieu till Sveriges kung Gustav III – försökte klara sina budgetunderskott mer direkt med hjälp av guld tillverkande alkemister.)⁶

Kameralister och merkantilister teoretiserade också över vad regenten skulle kunna vinna på en ekonomisk symbios med sina undersåtar. Teorierna formulerades i egenintressets sekulära språk och handbokens praktiska format.⁷ (I sina predikningar för oborstade och berusade tyska furstar arbetade de med enkla analogier. Era undersåtar, skrev de, är såsom får. Dödar ni dem får ni ingen ull.)

Båda grupperna av tidiga ekonomer siktade alltså på välmående, folkrika och enade nationella ekonomier. De hoppades kunna samla statens olika domäner till en enda administrativ enhet och reglera statens materiella förbindelser med andra statsbildningar. För detta ändamål hade de många verktyg att sätta in: producentmonopol och statliga manufaktur, importtullar, navigationsakter, pronationalistisk lagstiftning, exportförbud på guld, finansiering av vetenskap och teknikutveckling samt förbättringar av infrastrukturen.

Traditionella kameralismhistoriker brukar studera kameralisternas försök att integrera regioner inom en stat. Eftersom det kontinentala Europas ekonomiska, politiska och kulturella kartor i den tidigmoderna eran överlappade bara fläckvis, betraktar de kameralisterna som nationsbyggare.⁸ I den här boken uppmärksammar jag i stället kameralisternas försök att isolera den enskilda staten kommersiellt. I synnerhet är jag intresserad av de politiska strategier de utvecklade när äldre rättsliga åtgärder inte fungerade.

I början av 1700-talet tillät mindre europeiska länder smyghandel utanför de ostindiska kompanierna. Smugglare sålde sina lager av socker, te och kryddor vidare från land till land. I den ekonomiska teorin förutsatte staternas elit däremot fortfarande att smuggelimport och skatteinkomster var omvänt korrelerade. Och på en materiell nivå inkasserade elitskikten de monopolräntor som uppstod i de handelsområden de reglerade. De sökte egna fördelar och improduktiva intäkter och genomdrev därför med stor iver lagstadgade inskränkningar i handeln och bekämpade smuggling med våld.

Men inte ens de grymmaste bestraffningar hjälpte. I senare delen av 1600-talet och på 1700-talet blev till exempel i Frankrike runt 16000 människor rådbåkade på hjul, hängda eller styckade för att ha sålt tryckta bomullstyger.⁹ Ändå fortsatte franska kvinnor att klä sig i kalikå. När de fördelssökande statliga eliterna i den tidigmoderna Europa kämpade om de komparativa fördelar som driver den internationella handeln, behövde de också – och det förstod de – en positiv ekonomisk politik, en annan inriktning än restriktioner och straff.

Det mest typiska för den tidigmoderna statens eliter var att deras politiska strategier gick ut på att söka kolonier. Som producentmonopol kunde tropiska lydområden leverera de kryddor, textilier och stimulantia som moderlandets konsumenter nu köpte skattefritt på svarta marknaden. Men för kolonierna gällde vissa inskränkningar på marknaderna: de fick lov att konsumera de produkter som moderlandets statliga monopol och statliga licenstagare tillverkade, men inte kunde sälja.¹⁰

Det koloniala alternativet var dock inte öppet för alla fördelssökande eliter. En av Linnés studenter påpekade till exempel avundsjukt från London 1761: ”Här är ett så onaturligt skryt öfver deras vapens framgång, så at man hörer ei annat, än at Engelsmännen skulle kunna underkufva hela verlden om de ville.”¹¹ Framåt 1700 kunde de mindre, icke-atlantiska europeiska länderna knappast förvärva några imperier på andra

kontinenter, eftersom Nederländerna, Frankrike, Spanien och England härskade över de stora haven.

I Linnés hemland hade den svenska statens eliter följt en annan expansionsplan – ett europeiskt landimperium – under hela 1600-talet. Det fortsatte de faktiskt med ända till sjuttio år efter westfaliska freden (1648), då Sverige till slut erkände hur stora förlusterna varit i trettioåriga kriget och genom svälten (1710-talet), böldpesten (1710–11) och de ryska invasionerna (1719 och 1720). Det var inte förrän 1721, när Sveriges befolkning hade minskat med en tredjedel, kungen hade blivit mördad och landets krigsherrar tyglades av en riksdag med nyvunnet självförtroende, som statens eliter – trots enstaka skärmytslingar med Ryssland – började inrikta sig på en fredlig återuppbyggnad.

År 1773 summerade en lägre adelsman denna sinnesförändring i sitt begravningsstal över en av Linnés kolleger vid Uppsala universitet. Han blickade där tillbaka på mer än ett halvsekel och mindes hur man i hans ungdom

börjat ledsna vid Krigs-lefnaden. Det ville icke mera lyckas, at göra nya inkräktningar, och at komma hem med rika byten; man hade tvärtom fått tydeligen känna Krigets förstörande följder. Där var intet annat råd öfrigt, än at söka göra sit bästa av det man ägde i behåll. Vålmåga stod ej at ernås, utan igenom arbete och idoghet, och därtill behöfdes en annorlunda tänkande och en förökt folkflock. Man fann, at et blott Krigriskt Folk behöfde en annan upfostran för at kunna nära sig sjelf.¹²

När Linné 1738 kom hem från sina utlandsresor och utöver sitt klassificeringsarbete inledde en inhemsk karriär som regeringssponsrad experimentledare, var Sverige inte längre ett stormaktsvälde. Han visste att han i den ekonomiska politiken fick nöja sig med de landsdelar som Sverige hade lyckats behålla. Hans land hade ingen militär kontroll över några utomeuropeiska, eller ens utomnordiska, rikedomar, vare sig naturgivna eller skapade av människohand. Och landet hade inga stora förhoppningar om att kunna bli mäktigt nog för några imperiebyggen. Sverige kunde varken expandera till ett västligt havsimperium eller till ett östligt landimperium. På sin höjd kunde hans ”kära fädernesland” utöka sitt rike med några enstaka gränsområden som ekologiskt och ekonomiskt skulle likna huvudlandet.

Ur Linnés kameralistiska perspektiv hade samtidigt handelsregleringar, och i synnerhet då restriktioner på Asienhandeln, blivit alltmer påkallade. Europeiska konsumenter köpte lystet asiatiska varor som silke, porslin och te. Men förutom ett fåtal mekaniska prylar, och naturligtvis vapen, hade Europa få varor som de asiatiska folken ville köpa. (Engelsmännen hittade senare en storsäljare i opiumet.) Den euroasiatiska handeln finansierades alltså tills vidare genom ett flöde av silver från Nya världen till Asien. Linné ansåg att detta utbyte var enormt skadligt för Europa. Som han formulerade det i en *vita* (ett ark med anteckningar till hans begravningsstalare) ansåg han "ingen sak [vara] högre, än att stänga den port, hvarigenom bortgår allt silfwret i *Europa*".¹³

Linné gav uttryck för uppfattningar som var vanliga bland ämbetsmän på kontinenten i hans generation. Med sin vördnad för metallbaserade monetära former ville de gärna, men kunde inte, begränsa Asienhandeln. Ur ett kameralistiskt perspektiv förvärrades den europeiska situationen i sin helhet av att varje land kämpade för att ensamt dra nytta av den merkantila handeln. Konkurrensen mellan Europas ostindiska kompanier gjorde att konsumenter överallt kunde köpa insmugglade asiatiska varor. Och mot denna materiella tillgänglighet var ämbetsmännens alla moraliska ålägganden och lagstadgade förbud förgäves.

Av skäl hämtade från såväl kameralistisk teori som geopolitiska realiteter förespråkade Linné alltså att hans hemland skulle välja en ekonomisk strategi som varken baserades på internationell handel eller koloniala erövringar, utan på importersättning. Manufakturen hade stått i centrum för det kameralistiska tänkandet ända från begynnelsen i 1600-talets Tyskland. I den bemärkelsen följde Linné bara runt åttio års tyska reformförsök. De rättsliga ramar han väntade sig – och fick se – för sin egen reformplan var också konventionellt kameralistisk. Den använde sig av väl beprövade grepp som inhemska producentmonopol, handelshinder med och utan tullar, samt statliga subventioner.

Men de tekniker Linné använde, och den vetenskap de byggde på, var historiskt sett nya. De involverade i själva verket en särskild (för att inte säga säregen) vetenskap, grundad på Linnés hypotes att koloniala växter skulle kunna "tämjas" till att växa i Östersjöländerna. Tack vare Linnés prestige inom växtklassifikationen understöddes denna transmutationsbotanik mellan ungefär 1740 och 1760 av det svenska hovet, riksdagen och universitetet, liksom de vetenskapliga akademierna och sällskapen.

De svenska statliga eliternas kameralistiska planer på inhemska manufaktur och avsalugrödor byggde alltså på deras mest berömda naturforskarens teorier om växtacklimatisering. *Linné: natur och nation* berättar historien om de "oeconomiens giöremåhl" Linné presenterade för Kungliga Vetenskapsakademien, och om hur planens upphovsman kom att projektera lappländska kanellundar, baltiska teplantager och finska risfält.

Kapitel 1, "En naturens geografi", lyfter fram att Linné uppfattade sig själv som lutheran och ämbetsman, att denna lokala kulturella referensram blev fantasifullt missförstådd av hans romantiska efterföljare på kontinenten och att denna feltolkning blev central för hans berömmelse.

Kapitel 2, "Sätta kläpp i en klocka", spänner över 1707–31 och en del av 1740-talet. I kapitlet utforskas hur den unge Linné utvecklade sin naturvetenskap (mest känt är hans sexualsystem för klassificering av växter). Med blicken på hur Linné införde binomen, tvåordsnamn, för flora och fauna mellan 1748 och 1752, argumenteras här för att dessa korta, stabila och godtyckliga artnamn ursprungligen var en provisorisk åtgärd som skulle göra hans studenter till en effektivare stödtrupp i det nationella självförsörjningsprojektet.

Kapitel 3, "Lappen är vår läromästare", täcker Linnés första upptäcktsfärd, Lapplandsresan 1732, och hans tre år i Holland från 1735 till 1738. Linné mytologiserade sina subarktiska resor till ett livsdanande möte med en Eden-artad "wild nation" (samiska renskötare) och ett tvärkulturellt möte mellan "hög" och "folklig" vetenskap. Senare använde han denna performativa berättelse för att ta sig in i nederländska lärda kretsar. Men Lapplandsresan ingick också i koloniseringen av "vårt Vestindien", som skandinaver kallade sin arktiska gränstrakt. Och detta koloniala företag var i sin tur inriktat på att utradera den inhemska kulturen genom att fjättra de "wilda" samerna och deras hjordar vid den kameralistiska industrins maskineri.

Kapitel 4, "Guds outtömmeliga förrådshus", börjar 1738, då Linné återvände till Sverige från Holland. Kapitlet tar upp hans övergripande naturteoretiska ramar, liksom det breda vetenskapsprogram han skisserade utifrån den förståelsen. Linné såg naturen som ett paradiset, kvar i tillståndet före syndafallet, och som en enda självreglerande mekanism, där det inom varje nation fanns alla de naturprodukter som behövdes för en fullständig och komplex ekonomi.

Kapitel 5, "En ny värld: peppar, ingefära, kardemumma", borrar vidare i hur Linné kopplade ihop teologi och ekonomi för att skapa en

både moralisk och materiell ordning, och hur denna begreppsliga ordning angav ramarna för hans vetenskapliga praktik och underströk hans politiska engagemang. Kapitlet utforskar också hans arbete med vetenskapens byggställningar och arenor: han var en av grundarna till Kungliga Vetenskapsakademien 1739, bedrev reformarbete för de svenska universiteten och populariserade sin naturforskning genom almanackor, pamfletter, tidningar, föredrag och predikningar.

Kapitel 6, "Skulle Cocos komma apropos i händerna", inleds 1741, när Linné installerades som professor vid Uppsala universitet. Kapitlet undersöker hur han i praktiken försökte bidra till att göra fäderneslandet självförsörjande. Han sökte igenom Östersjöregionen efter inhemsk växtlighet och folkkunskap. Han skickade ut studenter på långväga insamlingsresor. Och han försökte acklimatisera utländska växter till Östersjöklimalten – allt för att inom hemlandet kunna kopiera vad som under gynnsammare förutsättningar odlades och skördades utomlands, och därmed skapa ett transoceaniskt välde inom nationsgränserna.

Kapitel 7, "Herre utaf alla Sveriges Muslor", spänner från 1740-talet till 1760-talet. Där diskuteras den forskning som Linnés första generation skandinaviska studenter bedrev vid hans nyinrättade vetenskapliga institutioner. Kapitlet visar också hur den mogna Linné presenterade sig som ekonom lika mycket som naturforskare vid hovet, i riksdagen, i Kungliga Vetenskapsakademien och vid universitetet, eller snarare poserade som uppfinnare av en ny vetenskap, där kunskaperna om en mänsklig och en gudomlig ordning fördes samman. De materiella framgångarna för hans ekonomi var trots det futtiga.

Kapitel 8, "Hans bönder, sorgklädde", tecknar nedgången för hans ekonomivetenskap, en nedgång som inleddes när han blev sjuk 1762 och sluttade allt brantare efter hans död 1778. Kapitlet övergår i en diskussion om den romantiska receptionen av Linné och hur svenska konservativa företrädare runt 1900 stöpte om honom till en nationell ikon, vars vetenskap fick ersätta de militära segrar som vunnits av Sveriges berömda krigskungar. Detta glorifierade – och reaktionära – porträtt av Linné kan bidra till att förklara varför han, efter den socialdemokratiska regeringens tillträde 1932, försvann in i obemärktheten i sitt "käraste Fädernesland".

Till sist reflekterar sammanfattningen, "Utan vettenskaper skulle ännu vår Sill fiskas af utlänningar", över de vidare konsekvenserna av forskningsrönen i den här boken, utanför den linneanska historieskrivningen.

I synnerhet diskuteras här hur problemet med förmedlingen mellan de lokala och globala sfärerna har formulerats från 1700-talet och framåt.

De teman som tas upp i *Linné: natur och nation* går emot Linnéforskningens huvudströmmar, både äldre och nyare. Den tidiga litteraturen ägnade sig oftast åt att utvärdera och datera Linnés vetenskapliga arbete. En av världens första källkritiska botanikhistoriker, den tyske växtfysiologen Julius Sachs, dömde 1875 ut Linné som en medeltida skolastiker. År 1903 framställde T. M. Fries Linné som en nydanare som förebådade 1800-talets utvecklingsbiologi. År 1926 hävdade Henri Daudin att Linné hörde hemma i upplysningstiden, den epok som han kronologiskt sammanfaller med. År 1966 menade Foucault att Linné är den främsta företrädaren för en tankevärld som är "vare sig en epilog till renässansen eller en prolog till 1800-talet". År 1990 ansåg Scott Atran att Linnés flora "växer fram som en mer utvecklad version av det universella kognitiva schema" som strukturerar folkbiologiska taxonomier.¹⁴

Linnés vetenskapliga arbete må ha varit förlegat, i takt med sin tid, framåtblickande eller utanför den egentliga historien. Både Julius Sachs och Michel Foucault såg Linné som "ett storslaget liv från barocken".¹⁵ Men arbetet under denna "klassiska epok" summerade Foucault kortfattat som en "ren uppställning av tingen i tabeller". I beskrivningen av Linné som samlare och taxonom, oförmögen att utforska organismers funktion eller historia och därmed avskuren från den moderna biologin, följde Foucault faktiskt främst sin lärare Sten Lindroth, vetenskapshistoriker vid Uppsala universitet. Foucault avvek från Lindroth endast genom att hyperboliskt framställa hela epokens anda som linneansk.

Avfärdandet av Linné som en föråldrad naturhistoriker var utmärkande för huvuddelen av efterkrigsforskningen. Redan framåt 1930-talet höll Linnékulten i Sverige på att ebba ut, och vad han uppnått som forskare hade till stor del glömts bort. Den sockrade bilden av "blomsterkungen" i en äldre skandinavisk historieskrivning, de konservativa kulturella krafterna bakom denna bild och den principiella motsättningen mellan generationer fick moderna skandinaviska forskare att tona ner Linnés betydelse. Sten Lindroth beklagade sig i en välkänd skrift över att de skandinaviska förkrigsforskarna hade gjort Linné till "ett helgon, vars ande in i vår tid svävat över vetenskapsmannens arbetsbord och skolpojken portör". Han övergick till att håna Linnés säregna sätt och gisslade honom som "en ren skolastiker", "ålderdomlig, otidsenlig" och

”demonisk” i sin önskan att ordna allt.¹⁶ (Lindroths anklagelser från 1953 klingar mycket likt Sachs beskyllningar från 1875.)¹⁷

I början av efterkrigstiden framställer biologihistorikerna oftast Linné som en sista aristotelik. Han upprättas, men placeras utanför den riktiga vetenskapen, sägs ha en ”barnslig identifikation med naturens värld”, ett ”nästan instinktivt sätt att namnge saker och ting” och en ”fascinerande stil” som förebådar ”den romantiska skolans litteratur i de skandinaviska länderna”.¹⁸ Som deras boktitlar antyder – *Growth of Biology*, *Forerunners to Darwin*, *Overtures to Biology* och *Origins of Modern Biology* – är dessa historikers naturhistoriska intresse att söka efter darwinismens ursprung.¹⁹ När de inte lyckats finna några sådana rötter i Linnés verk, har de i stället glidit över i föreställningen att framsteg är manligt och därmed gett Linné rollen som det evigt feminina eller som en romantisk poet i dialog med den levande naturen.

För senare tiders historiker personifierar Linné inte sin egen tids epistemiska oförmåga att praktisera modern biologi men däremot sin samtids beklagansvärda rasgrundade ojämlikhet, den obefintliga jämställdheten mellan könen och en bristfällig ekologisk sensibilitet. Porträtterad på det viset är Linné engagerad i ett ”uttalat försök att ’naturalisera’ myten om europeisk överlägsenhet”, bygger en ”ekologisk imperiemodell som han smidigt anpassar till det nya fabriksamhällets behov” och skapar växtsystem som ”får ojämlikhet [mellan könen] att framstå som naturlig”.²⁰

I sitt narrativ om hur pluralistiska, organiska och gynocentriska världsbilder trängs undan av en enhetlig, industrialiserande och fallocentrisk systematik skriver dessa forskare in Linné i en *Verfallsgeschichte* (förfalls-historia). På det viset utgår de från samma grundpremissor som de traditionella Linnéhistorikerna: ett centralt moraliserande narrativ och en teleologisk historiefilosofi (även om filosofi kanske inte är rätt ord för de praktiker och mentala sedvanor som breder ut sig i deras texter.)

I den här boken analyserar jag inte hur modern Linné var. (Det är, menar jag, en poänglös fråga.) Inte heller försöker jag göra en moralisk bedömning av honom. Vad jag gör är snarare att titta på hur *han själv* uppfattade sin vetenskap, främst genom hans idéer om ekonomi och nation. Medan jag beskriver hur han sammanförde offentliga göromål, vardagliga arbetsrutiner och övergripande naturdoktriner och hur han tänkte sig att hans vetenskap skulle legitimera statsstyret och ge en metod för att styra staten, analyserar jag ett tidigt försök att sköta ett lands ekonomi

enligt vetenskapliga principer – en idé som har fått samma utsträckning som vår idé om det moderna.

Genom att undersöka Linnés egna skäl för att studera ”naturalhistoria”, som ämnet då hette, skriver jag samtidigt om vad som skulle kunna kallas ”en framtid ur det förflutna”. Jag skriver om framåtskridandets banor som de historiska aktörerna själva projicerade dem på framtiden, inte som vi nu i efterhand kan se dem. Metodologin som detta resonemang bygger på ska, hoppas jag, i varje krök och kurva motstå en teleologisk historieskrivning. Metoden är hämtad nästan rakt av från kulturanthropologin, även om den naturligtvis har rötter längre bakåt i den tyska hermeneutiska traditionen.

Linné: natur och nation kan läsas som en rad berättelser om Linnés liv och tankar. Här, och sedan på nytt i sammanfattningen, visar jag en analytisk struktur som kan hjälpa oss att förstå honom bättre. Men i kapitlen mellan dessa omgivande ramar riktar jag ett mikroskop mot Linné och hans värld. Min avsikt är att presentera honom i hans mångskiftande och konstfullt uppbyggda persona – som son och student, resenär, läkare, botaniker, ekonom, teolog, lärare, make och far. Detta har fört mig till Linnés vardagsspråkliga, lokala och folkliga forskning, för det var där han skrev in det tänkande som är mest utmärkande för honom. Jag vänder mig också till upplysningens högre teori (politisk ekonomi, naturfilosofi) och till historiska vittnesbörd om vardagens stök och förvirring, de materiella kulturer och sociala seder som gav struktur åt det vardagliga livet och tänkandet i Östersjöområdet på 1700-talet.

Boken tillhör närmast den skola inom den historiska Linnéforskningen som initierades 1908 av Oscar Levertin, författaren till vad som fortfarande är den mest lysande Linnébiografin. Levertin var expert på 1700-talslitteratur och tillhörde en sekelskifteskrets av litterära forskare, bland dem Henrik Schück, Karl Warburg och Martin Lamm. Dessa forskare, de flesta medlemmar i Stockholms lilla judiska gemenskap, tog avstånd från de reaktionära paroller som var vanliga i Linnékulten. De urskilde också protoromantiska aspekter i upplysningens egen fromhet och litteratur. Och de riktade sina studier mot Linnés poetiska talanger, religiösa teorier och ”folkliga” föreställningar. Deras verk har i sin tur haft inflytande på senare Linnéforskare som Elis Malmeström, Karl Robert Wikman, Ragnar Granit, Tore Frängsmyr, Gunnar Broberg och Wolf Lepenies.

Jag beundrar Levertins och hans efterföljares inkännande försök att förstå Linnés mentalitet. Forskare i denna tradition har oftast specialiserat sig på Linnés religion och antropologi, medan den här boken ägnar sin förklaringskraft åt ett annat ämne. Vi skulle i korthet kunna kalla det för Linnés "ekonomi". Mindre anakronistiskt kan vi kalla det för hans idéer om natur och nation. (På latin använde Linné orden *natura* och *patria*. På svenska skrev han "natur" och omväxlande "nation", "rike" och "fädernesland".) Om min bok har ett huvudtema, så är det hur Linné och hans studenter förstod historiens dynamik som ett samspel mellan *natura* och *patria*, och hur de (upplysningsförbättrare som de alla var) gav sig själva rollen som den historiska förändringens aktörer.

Jag har alltså försökt frigöra mig från Linnéforskarnas långvariga konsensus om problemformuleringarna genom att ta mig an ett nytt ämne och gräva fram nytt primärmaterial. Jag har också vänt mig till den äldre skandinaviska litteratur om Linné som inspirerades av 200-årsminnet av hans födelse 1907. Det var en tid då forskarna strävade efter att försona vissa besvärliga sidor av mannen och hans vetenskapliga gärning med sina hagiografiska grundpremissar. (I marginalerna samlade de vad som kan kallas "folksägner" om Linné, ställde frågor om hur hans nationalitet och ras påverkade hans vetenskap och grubblade till och med över om han var judisk.)²¹

Dessa nationalromantiska forskare har naturligtvis senare trängts ut. Men deras verk har förblivit utomordentligt användbara. Faktum är att T. M. Fries biografi om Linné från 1903 och Kungliga Vetenskapsakademiens samlingsvolym om Linnés medicinska arbete från 1907 fortfarande tillhör standardlitteraturen. Ovärderlig är också den detaljerade forskning som publicerats i *Svenska Linnésällskapets Årsskrift* sedan 1918. Den nationalromantiska skolan inspirerade också till publiceringen av Linnés ytterst viktiga handskrivna manuskript, liksom många av hans smärre vetenskapliga skrifter.

För den här boken har jag ofta förlitat mig på de enastående vetenskapliga utgåvor som färdigställts av Telemak Fredbärj, J. M. Hulth, Elis Malmeström, T. M. Fries, Arvid H. Uggla och Ewald Åhrling. De omfattar Linnés tidiga botaniska arbeten, studenters anteckningar från hans föreläsningar och botaniska exkursioner i Uppsala, hans skrifter om diet och etiologi, hans pamfletter och predikningar liksom hans bredsidor om naturteologi, hans ekonomiska botanik, hans resedagböcker, hans självbiografiska anteckningar och många av hans brev, inklusive all bevarad

korrespondens med svenska myndigheter, Kungliga Vetenskapsakademien och Vetenskaps-Societeten i Uppsala.

Ändå är Linnés ”oeconomi” ett ämne nästan helt utan historieskrivning. I början av 1900-talet tillkom utmärkta monografier om ekonomisk teori i Sverige under frihetstiden, det vill säga perioden från mordet på Karl XII 1718 till Gustav III:s statskupp 1772.²² Men inom Linnéstudier är det bara ett fåtal artiklar som berör nationalekonomiska frågor. Och eftersom de inte kopplar ihop Linnés vetenskapliga arbeten med de ekonomiska frågor de diskuterar har deras värde för min forskning varit begränsat.²³

Genom att läsa mitt källmaterial genom prismet ”natur och nation” och försöka placera in Linné i en ekonomisk historia (eller förhistoria), har jag oavsiktligt klivit in på moderniseringsteorins väldiga och omstridda fält. Och under hela min forskning har jag störts av de märkliga inbrytningar och genealogier som leder bort från ämnet jag studerar till de moderna metoder som ligger närmast till hands för tolkningen av det. De dominerande diskurserna om tidigmodern ekonomi är i själva verket ofta dess nutida ideologiska ättlingar.

Det gäller såväl den begränsade historieskrivningen om själva kameralismen som den nymarxistiska utvecklingsteorin.²⁴ Medan den klassiska ekonomin föddes ur en kritik av det brittiska imperiets merkantilism, och den kritiken i sin tur var inspirerad av vad som numera är merkantilismens standardhistoria, skrevs alltså kameralismens historia ursprungligen som ett försök att placera in det wilhelmska Tysklands ekonomiska modernisering i en längre genealogi för tyskt nationellt oberoende.²⁵ Eftersom nazisterna gjorde anspråk på kameralisterna som sina föregångare avtog det tyska akademiska intresset för kameralismen efter andra världskriget. Denna ekonomiska *Sonderweg* blev ett tämligen obekvämt tema.²⁶

Även den nymarxistiska utvecklingsteorin har rötter i en kritik som huvudsakligen uppstod på 1800-talet – Lenins analys av imperialismen. Enligt Immanuel Wallersteins och Arghiri Emmanuels historieskrivning uppmuntrade hans analys tidigare kolonier att bli ekonomiskt självständiga. Kameralismens historieskrivning och den nymarxistiska utvecklingsteorin skiljer sig alltså från den egentliga kameralismen, det vill säga från den gren av tidigmodern ekonomi som undersöks i den här boken, bara genom att de förra överlagrar samma tidigmoderna ekonomiska antaganden med en hegeliansk teleologi organiserad kring ras eller klass.²⁷

NATURFILOSOFI

En naturens geografi

Ar 1778 började den yngre brodern till naturforskaren Carl von Linné (1707–78) sammanställa en minnesskrift över sin berömda släkting, som hade dött samma år.¹ Där han satt och skrev på sin prästgård i Smålands skogar kunde pastor Samuel Linnaeus (1718–97) ännu hoppas att hans berättelse skulle läsas i Paris salonger. Carl von Linnés berömmelse var nämligen som allra störst det året han dog. Växtkataloger, lokalfloror, uppslagsverk och ordböcker, botaniska bildpublikationer, naturalhistoriska verk om främmande länder, monografier om blommor, ja till och med barnböcker och botanik för nybörjare använde sig alla av Linnés vokabulär.

Linnés skrift *Philosophia botanica* (1751) var högsta mode och hade gjort botaniken tillgänglig för amatörer och noviser. Den trycktes om tio gånger på latin mellan 1755 och 1824. Den översattes också till engelska, franska, tyska, spanska och ryska. En engelsk sammanfattning av *Philosophia botanica*, James Lees *Introduction to Botany* (1760), gick ut i åtta upplagor fram till 1811. En annan, Philipp Millers *Short Introduction to the Knowledge of the Science of Botany* (1760), kom i femton upplagor.² Erasmus Darwins *Botanic Garden* (1789), tillägnad ”damer och andra lärda utom akademien”, tog till och med på sig den fantastiska uppgiften att ge Linnés vetenskapliga principer versform.

När Linné femtio år tidigare, 1740, i en pamflett bad om stöd i kampen om en professur vid Uppsala universitet (upproriska studenter rev konkurrentens avhandling i småbitar under dennes försvar) påpekade han att han utomlands jämfördes med Newton, Leibniz och Galilei.³ ”Och den säge sedan”, krävde han i en *vita*, ”hvilken annan gjordt något dylikt.”⁴

Linné blev ihågkommen som botaniker, men i själva verket var han en mångsysslare. Han verkade inom medicin och naturalhistoria (utom i experimentella grenar som anatomi, fysiologi, mikroskopi och kemi). Hans omfattande vetenskapliga skrifter lysas upp av hastiga men ändå glimrande och djupa insikter. Mest känd är hans beskrivning av

mekanismerna för arternas ömsesidiga beroende, vilken Charles Darwin uppmärksammade när han läste Linnés *Oeconomia naturae* från 1749. Linné upptäckte också principerna för dendrokronologin, då han insåg att trädens årsringar daterar enskilda exemplar och registrerar historiska vädermönster. Men Linné försökte aldrig fördjupa sådana insikter. Det hade heller inte varit möjligt, med tanke på hur okunnig han var om de experimentella metoder och evidensprocedurer som hans samtida höll på att utveckla.

Vissa av Linnés indelningar fick aldrig något större genomslag, till exempel hans halvt aristoteliska zoologi. Där grupperade han däggdjur efter tår och tänder, fiskar efter fenornas ben och fåglarna efter fötter och näbbar. Snäckor, insekter, sniglar och andra mollusker, sjöstjärnor, zoofyter och kräftdjur föste han ihop i klassen *vermes* – en aristotelisk folklig beteckning motsvarande vardagliga samlingsnamn som ”småkryp”. Och ryggradslösa hårdskaliga djur klassificerade han dubbelt: i ordningen Testacea för djurets skal och i ordningen Mollusca för dess mjukdelar.⁵

Inte heller byggde Linnés berömmelse på hans klassificering av sjukdomar eller mineraler (som den här boken huvudsakligen bortser från), eller på hans medicinska eller antropologiska arbeten. Hans ryktbarhet kom främst från hans sexualsystem för växtklassificering, vilket började användas i hela Europa mellan ca 1760 och sekelskiftet 1800.⁶ Det systemet presenterade han för första gången i tryck 1735 i *Systema naturae*. I denna elvasidiga folioskrift (med tiden utvidgad till runt 2 300 sidor i oktavformat i den tolfte upplagan 1766–68) lade han fram en dikotom nyckel till allt vad naturen framställde.

Genom upprepade tudelningar skapade Linné en femrangig botanisk hierarki: från klasser till ordningar, släkten, arter och varieteter. Fanerogama växter indelades i tjugotre klasser i enlighet med ståndarnas antal, längd, grad av egenart och placering. Han lade till en tjugofjärde restklass som omfattade olika kryptogamer som svampar, mossor, alger och ormbunkar. Växtklasserna indelades i sin tur i ordningar efter pistillernas antal och kännetecken.⁷

När Linné byggde upp det här visste han att släktena i hans sexualsystem inte alltid var naturliga sorter (även om han vacklade in fråga om vad naturliga sorter skulle kunna vara).⁸ Men trots sina motsägelser och brister i exakthet här och där, gjorde hans sexualsystem det enklare för både lärda och amatörer att ordna sina växtsamlingar.⁹ Hans varaktiga

bidrag till kunskapen var alltså hans tålmodiga strävan att mekanisera och standardisera vetenskapen botanik.

Linné uppfann en binomial nomenklatur, ett namnsystem där varje art inom flora och fauna tilldelades en tvåordskod med ett släktnamn och ett artepitet. Att han kallade namngivningsmetoden för *nomina trivialia* antyder helt riktigt att han själv inte insåg dess betydelse förrän mot slutet av sitt liv. Hans metod för att namnge arter svarar hur som helst än i dag mot de praktiska behoven i en vidare vetenskapsgemenskap. Första upplagan av *Species plantarum* (1753, för flora) och tionde upplagan av *Systema naturae* (1758, för fauna) är fortfarande utgångspunkten i de moderna namnkoderna för växter (1867), makroskopiska djur (1906), bakterier (1948), åkergrödor och trädgårdsväxter (1953) och gentekniskt framställda livsformer (pågående arbete).¹⁰

Linnés metod för att skapa namn gör att Linnean Society of London, som förvaltar hans bibliotek, handskrifter, brev och herbarier, används lika mycket av naturvetenskapliga forskare som av historiker.¹¹ Eftersom sällskapet hyser många av Linnés holotyper (de typexemplar han grundade sina artbeskrivningar på) fungerar arkiven som den magnetiska nordpolen i modernitetens fortsatta kartläggning av naturens värld. Linnés ryktbarhet, hans plats i upplysningstidens panteon för naturforskare, vilar alltså på en ren sorteringsapparat, inte på någon enskild lysande prestation som skiljer ut honom från andra människor och gör honom till ett glorifierat geni.

Denne karismatiske och drivkraftige naturforskare var också en opolerad lantis – sentimental, vidskeplig och rent allmänt okultiverad. Hans främste beskyddare och Sveriges kanslipresident greve Carl Gustaf Tessin, själv en bildad upplysningsman och tidigare svensk ambassadör i Frankrike, jämförde ”vår värde Naturletare” med en ”kjäck och drifwande Landshöfdinge”.¹² Det fransktalande svenska hovet, anført av systemen till Fredrik den store av Preussen, betraktade den naive och spontane Linné som en nordlig, förvuxen Emile och ryste förtjust över hans ohysade sätt. Kontinentala naturforskare blev chockerade när deras ”mästare” visade sig vara en sniken gubbe. En av dem beskrev honom som en ”något till ålders kommen ej stor man med dammiga skor och strumpor, starkt orakad och klädd i en gammal grön rock, på vilken hängde en orden”.¹³

Utöver intelligensen, charmen och snålheten var skrytsamheten Linnés mest utmärkande drag. I ett försök att anpassa verkligheten till sin självbild skröt han om att han ”blef academiens första praeses” och lät

förstå att det var en utmärkelse han fått genom sina ojämförliga meriter. I själva verket hade Kungliga Vetenskapsakademiens grundare – demokratiskt sinnade män som värnade om relationerna mellan de ofrälse och adelsmännen i den nya akademien – låtit lotten utse akademins president.¹⁴ På samma vis ansåg Linné att hans främsta utmärkelse var Nordstjärneorden, som han tilldelades 1753. Men fastnålad på ”en gammal grön rock” kungjorde denna medalj att äran var provinsiell.

I det här kapitlet ska jag utforska denna landsortsmentalitet. Jag försöker placera in Linné i hans egen kultur, där det kan finnas oväntade ledtrådar till hans betydelse under upplysningstiden. Därför ska jag återvända till pastor Samuel Linnaeus våren 1778, när han skriver ner minnen av sin bror. Tillsammans med Linnés *vitae* – de biografiska anteckningar han sammanställde med tanke på sina begravningstalare – fångar Samuel Linnaeus minnen fint dubbelheten i hur Linné uppfattade sig själv: som ämbetsman och som filosof och naturforskare. Dessa roller uttrycker i sin tur hur Linné såg triangeln samhället, jaget och staten, och hur han införde och konceptualiserade sina kunskaper om naturen i denna kalkyl.

Som ämbetsman tänkte Linné på sig själv i statiska och traditionella termer. Här gav han sig snarast rollen som hantverkare och patriark, en som odlade släktens färdnearv. I vidare bemärkelse såg han sig själv som statsbyggare. De begreppsliga ramarna var även för detta vidare syfte kontinuerliga med det förflutna. Här projicerade Linné samma begrepp och betingelser för rikets styre på det civila och ekonomiska området som hade strukturerat Sveriges militära välde under 1600-talet. Även i ett annat avseende formade Linné sin ämbetsmannapersona i kontinuitet med sin omgivning. Då han framträdde som kombinerad hantverkare och byråkrat var hans referensramar vidare än den enskilda individen: de utgjordes av familjen, staten och sammanflödet av dem båda, uttryckt i hans ofta använda fras – ”mitt käraste Fädernesland”.

I rollen som filosof och naturalist presenterade Linné däremot sig själv i radikalare och mer individualistiska termer. Här angav hans diskurs en klar brytning både med det förflutna och med sina bredare gemenskaper. Linné poserade som en ensam innovatör och grundare av en ny vetenskap. Som vi har sett, bar han alltid sin Nordstjärneorden och skrävlade om att vara den första naturforskaren som fått motta denna stora nationella hedersbetygelse. Och trots att han levde i en epok som idealiserade ett avspänt lugn, var han stolt över att ha vunnit sitt vetande genom hårt

arbete. Här en typisk anekdot: vid ett besök i juni på sommarslottet Drottningholm, där han dinerade privat med den svenska kungafamiljen, klassificerade en butter Linné drottningens samling av skimrande snäckskal ”med otrolig möda”.¹⁵

Även de porträtt han beställde av sig själv hyllade honom som en naturforskare i arbete. Från den första bevarade bilden, en anonym teckning från början av 1730-talet, till de sena officiella porträtten instruerade Linné konstnärerna att avbilda honom med en *Linnaea borealis* i handen.¹⁶ Som ett personligt attribut skulle denna nordiska skuggväxt dra uppmärksamheten till hans resa genom Lappland 1732. (Den var också emblematisk för hans kameralistiska projekt, för han såg i *Linnaea borealis* den botaniska grunden för en inhemsk teindustri.) När Linné adlades 1762 valde han den strävsamme mannens motto till sin vapensköld: ”Berömmelse genom gärningar”.¹⁷

Linnés förebild för sin ”nya vetenskap” var dock inte Newton eller Robert Boyle, inte heller baconianerna och experimentforskarna i 1600-talets engelska vetenskapliga revolution. Genom att kalla sig själv för ”reformator” återvände han till sitt eget förflutna och arv, till Martin Luther. Liksom i den egentliga lutherdomen blev betoningen av den unika enskilda människan snart förvanskad till en praktisk drivkraft att grunda ett slags stat, eller en renlärig samfällighet (men nu inom vetenskapen snarare än religionen). Lutherdomen är en typisk religion för den tidigmoderna staten – förenad med staten gör den samtidigt staten till föremål för dyrkan.

Carl von Linné föddes 1707 i Stenbrohults socken i Småland. Han var äldste sonen till Christina Brodersonia (1688–1733), dotter till en kyrkoherde, och Nils Ingemarsson Linnaeus (1674–1748), komminister och son till en bonde. Linnés självbilder hade sina rötter i den tidigmoderna stat han växte upp i: det religiöst puritanska väldet under Sveriges krigarkung Karl XII (1682–1718). Linné kan till och med ha blivit döpt efter kungen. I så fall var det ett olycksbådande val. Två år efter Linnés födelse förlorade hans namne sitt Östersjövälde till den ryske tsaren (Peter den store) i slaget vid Poltava 1709. Nio år senare, 1718, mördades kungen – och lämnade efter sig en härjad rest av det som hade varit en svensk stormakt.

Familjen Linnaeus hade på sitt eget lilla vis knutit sina framgångar till rikets framsteg: männen blev kyrkoherdar, och i den tidigmoderna Skandinavien, där kyrka och stat flöt samman, blev de därmed också den

sekulära maktens lokala företrädare. Linné brukade säga att han härstammade från "slett och jämt folk, bönder äller präster".¹⁸ Men som så ofta var detta en falsk blygsamhet. Sveriges kyrkoherdar och odalbönder var lokala dignitärer, med företrädare i lägre domstolar och ständsriksdagen. De brukade alla ärvd mark, bönder med direkt äganderätt och kyrkoherdar med sedvanerätt till kyrkans boställen. Båda stånden gifte sig också inbördes – prästerskapet sedan reformationen 1527, bönderna sedan urminnes tider.

När Linnés bror Samuel skrev ned sina minnen 1778, gav han dem helt enkelt formen av en släktberättelse. Han började med att diskutera deras första kända anfader, "min far fars farfader Ingemar".¹⁹ Att han bara använde förnamnet innebar inte att släkten var rotlös eller bara hade ytlig kännedom om sitt ursprung. Smålands bönder hade inget behov av släktnamn som identitetsmarkörer. De levde i tätt sammanvävda socknar och lät sina gårdar gå från far till son. Att de flesta svenskar i dag har släktnamn – många islänningar har det fortfarande inte – beror faktiskt bara på att svenska staten 1901 lagstiftade att efternamn skulle ärvas från fadern, detta för att kunna spåra skattesmitare, desertörer och falska aristokrater.

Linnés farföräldrar var bönder – Ingemar Bengtsson (1633–93) och Ingrid Ingemarsdotter (1641–1717). För att pråla med sin bildning tog deras son ett latinskt släktnamn vid universitetet. Men han undertecknade med Nils Ingemarsson Linnaeus. Hans äldste son lade ibland till ett "N" för Nilsson i sin underskrift, även sedan han hade adlats till "Carl von Linné".²⁰ Det folkliga patronymikonet hängde kvar som en påminnelse om ett lantligt förflutet, tills Linnés son Carl von Linné (1741–83) mer ambitiöst hakade på ett franskt *fil*s efter sitt sista namn.

Linnés far, Nils Ingemarsson, hade tagit namnet Linnaeus efter en trestammig lind som växte intill släktgården, Jonsboda Östragård, i Vittaryds socken, Sunnerbo härad, Växjö stift, Småland. Trädet var så magnifikt att två av hans morbröder också tog sig släktnamn till lindens ära. Enligt ortens traditioner var det ett vådräd, och trädets välfärd var alltså förbunden med välmågan hos de familjer som brukade jorden där – nu med namnen Lindelius, Tiliander och Linnaeus.²¹ Ungefär hundra år senare, 1820, fick starka vindar trädets ruttnande stammar att tumla fram över en åker tills de hejdades av ett bronsåldersröse. Gårdens folk lät "ruinen" ligga kvar. Som den romantiserande kyrkoherden nöjt konstaterade, höll de fortfarande fast vid "den fördom, som jag gerna förlåter

och ej vill utrota, att det ej skall vara lyckligt att borttaga minsta spån av linden”.²²

Med tiden hade släkten Linnaeus fått sedvanerätt till prästgården i Stenbrohult, mitt i Småland. Som ett minnesmärke över deras trippel-lindsklan planterade Nils Ingemarsson Linnaeus tre lindar i sin trädgård.²³ Samuel Linnaeus, som själv blev präst i Stenbrohult, förklarade i sina minnesanteckningar från 1778 att bostället hade tillhört Linnés morfarsfars svärfar, morfarsfar, morfar, far och bror. Som så ofta med lutherska församlingar i Östersjöområdet överfördes det mellan släktens kvinnliga och manliga sida, beroende på familjemedlemmarnas behov, färdigheter och ställning.

Det var typiskt att Carls mormors far hade gift sig med sin föregångares dotter, och att hans morfars död 1707 utlöste en enorm släktstrid. Skulle hans svärson komministern befordras? Eller skulle hans änka (enligt allmän sed i det tidigmoderna Skandinavien) gifta sig med nästa kyrkoherde? Det slutade med att ungarlskandidaten som utsetts till att äkta den avlidna kyrkoherdens änka oväntat dog. Änkans svärson lyckades då mygla till sig en fullmakt som tilldelade *honom* den lediga prästgården: Karl XII undertecknade den i ett krigsläger i Polen.²⁴

År 1748 samlades Samuel Linnaeus och hans tre systrar kring faderns dödsbädd. Carl var i Uppsala. I sin dubbla roll som både son och pastorsadjunkt i Stenbrohult hade Samuel avstått ”alt anspråk på Stenbrohults pastorat åt en ung oförsörd syster”. Planen var att hon skulle styra över prästgården genom att gifta sig med kyrkoherdekandidaten.²⁵ Lyckligtvis friade då en präst i trakten till den ”oförsörjda” Emerentia (1723–53). Linnés andra två systrar, Anna Maria (1710–69) och Sophia Juliana (1714–71), var redan gifta med kyrkoherdar. Därmed blev Samuel nästa kyrkoherde i Stenbrohult.

Med tanke på hans familjebakgrund är det inte förvånande att Linné tänkte på vetenskap i släkttermer. Idén om kvinnliga familjemedlemmars sedvanerätt importerade han också till den akademiska världen. När han 1762 fick rätt att föra sin lärostol vidare funderade han länge över om han skulle spara den till en eventuell svärson eller lämna över den till sin son.²⁶ Och när en av hans präststudenter dog ombord på ett Ostindiefartyg på väg mot Kanton 1746, beklagade han sig i ett brev: ”Gud hiälpe mig för änkan, som ropar om conservation. Jag är gift och förhindrad. Ingen präst är i academien. Huru skola wij få någon åt stackars änkan”.²⁷

Att låta tjänster gå i arv var inte regel bara i Linnés släkt, där man hade lämnat sockenförsamlingar vidare i fem generationer. Det var en normal procedur för hela det svenska lutherska prästerskapet, som efter den svenska reformationen utgjorde ett ämbetsmannastånd som gifte sig inbördes. Att tjänster ärvdes var också brukligt bland Linnés akademiska kolleger.

Linnés lärare i Uppsala, Olof Rudbeck den yngre, hade tagit över en lärostol efter sin far, Olof Rudbeck den äldre. Linné handledde också sin lärares son Olof, så att denne skulle kunna efterträda sin far och farfar. Olof Celsius den yngre, sonen till en annan av Linnés lärare, Olof Celsius den äldre, blev också Uppsalaprofessor (och så småningom biskop). I själva verket dominerades Uppsala av ett fåtal genom äktenskap tätt knutna klaner – till exempel ätterna Celsius, Aurivillius och senare Afzelius. De överförde sina akademiska tjänster enligt samma mönster som tidigare generationer överfört lutherska prästgårdar, och använde dem för att i nästa steg upprätta dynastier inom det högre prästerskapet. De mest kända fallen är ätterna Rudbeckius-Rudbeck, där en far och tre söner alla blev biskopar, och Benzeliuss-Benzelstierna, med en far och tre söner som alla blev ärkebiskopar.

Liksom sina släktingar och kolleger uppfattade Linné naturkunskapen som ett nedärvt hantverk. Ändå var vetenskapen inte den kallelse han föddes till. Som äldste sonen, förklarade han i en *vita*, var han ”af föräldrarne dömd till präst”.²⁸ När Linné började förbereda sig för en medicinsk karriär vid universitetet, höll hans far bytet av studieväg hemligt för modern i över ett år. Hon fick inte veta ”at Carl var medicus, ty det hade oroat henne mer, än om han chagerat religionen”.²⁹

Men varför sökte sig Linné till en medicinsk karriär, om nu hans föräldrar höll Stenbrohults prästgård som ett fädernearv åt honom? När kyrkoherden Samuel Linnaeus skrev sina minnesanteckningar 1778, fann han den äldre broderns val att arbeta inom vetenskapen så gåtfullt att han i sin tur bara kunde förklara det med lite vetenskap. Han plockade fram den medicinska teorin om fosterprägling: den i det tidigmoderna Europa vanliga tron att den blivande moderns upplevelser, handlingar och psykiska tillstånd bidrog till att forma det ofödda barnets kropp och personlighet.

Efter släktleden fortsatte Samuel därför sina minnesanteckningar med att beskriva hur deras mor, den nittonåriga dottern till Stenbrohults kyrkoherde, tillsammans med sin make ”1705 flöte till Råshult, som är

capellan boställe wid Stenbrohult". Runt sitt nya hem (en stuga med grästak) "anlade han en liten trädgård", som den excentriske kommunistern smyckade med en liten och uppenbart hemsnickrad fåfänga i barockstil.

"I denna trädgård hade sahl. far sielf, med egen hand, gjort en uphögning, såsom et rundt bord, runt omkring sängar och örter eller buskar, som skulle repraesentera gästerna, och blomster afbildade rätterna på bordet." Med tanken att denna märkliga botaniska fest präglade det ofödda barnet tillade Samuel Linnaeus: "Wår Mor besåg thetta som oftast: under thenna tiden aflades min Bror."³⁰

Fortfarande oskuldsfullt förbryllad över varför hans äldre bror inte blev kyrkoherde i Stenbrohult, spann pastor Samuel Linnaeus vidare på sin berättelse om fosterpräglings bilder av ett lättpåverkat barn som tog sina föräldrars blomsterförströelser till sitt hjärta. Samuel återberättade den välrepeterade familjesägnen (som utspelade sig runt sjuttio år tidigare, innan han själv var född) om hur Linnés far brukade "pryda waggan med åtskillige blomster". "Följande åhret tog fadren den lilla Sonen med sig ut, stundom i trädgården och stundom ut på gårdet, läggandes ofta barnet på jorden i gräset, och lämnade thy et litet blomster at roa sig med, i handen."³¹ Ett år senare, 1708, befordrades Linnés far till kyrkoherde i Stenbrohult. När han anlade trädgården runt prästgården,³² avsatte han en del som "Carls trädgård".³³

I ett brev från 1781 grubblade Samuel över om det kunde finnas ett nedärvt botaniskt stråk i familjen (vilket faderns blomstermani tydde på). "Jag har ock wäl en naturl. lust för bothaniska syslor", fortsatte han, och anförde sina egna fyra döttrar som bevis för att "inclination för both. måtte ärfwas och propageras på barnen". Samtidigt konstaterade han enkelt att de kvinnliga familjemedlemmarna inte kunde ta upp fädernas yrken: "mina döttrar beklaga at de ei blifwit af andra könet och fåt profitera af deras farbroders information, då studium bothanicum blifwit af dem utwalt".³⁴

När Linné själv skulle förklara sin blomsterlidelse, vände han sig inte till fostrets präglings, barnets omgivning eller släktarvet. I stället gav han frågan om hur familjetraditionen och hans egen vetenskapliga karriär förhöll sig till varandra en radikalt ny form. (Han hade, när allt kommer omkring, mer fantasi än sin värdigt lunkande broder.) I hans ögon hade naturforskaren och prästen egentligen samma uppgifter. Och så som han utförde sitt livsverk var det i hans fall nästan sant. Han uppfattade sitt

yrkesval som ett religiöst kall (i protestantisk mening) och förklarade sina läror i sådana begrepp. Likaså strukturerade han sitt arbete efter en luthersk kyrkoherdes administrativa mönster.

Linné utbroderade sina föreläsningar och böcker med lutherska predikningar, där han varnade för hovets och katolikernas sedvänjor och manade sin skandinaviska publik att hålla sig till sina ”götiska” förfäders seder och bruk. På formplanet avfattade han ibland sina vetenskapliga skrifter som lutherska predikningar eller katekesförhör. I princip fördömde Linné alla självmedvetet litterära former i vetenskapliga skrifter. Men i sina egna texter utgick han från Gamla testamentet och de lutherska kommentarerna. Stilistiska överväganden förkastade han skarpt som konstlade och dekadenta, även i sin *Philosophia botanica* från 1751 – ett verk han konstfullt byggde upp som en luthersk almanacka.

I sina beskrivningar av levande natur utgick han från sin dagliga läsning av romersk poesi, främst Ovidius och Vergilius. Han kombinerade citat därifrån med en kärv poetisk stil som frammanade en naivt extatisk upplevelse av naturens värld, förstärkt genom de synestetiska länkar mellan sinnen som utmärker hans litterära anda. Oftast arbetade han i en egen genre, en stil han själv utvecklat, en modifierad form av den lutherska predikan – delvis rapsodi, delvis muntligt epos, delvis elegi och delvis perikopexeges. Läste genom den senare romantiska naturdiktningens prisma är Linnés skrifter om naturen vackra.

Allmänt sett hade naturobservationen i 1700-talets Europa blivit accepterad som en säker grund för kunskap. Men Linné grundade sina botaniska sanningsanspråk på uppenbarelsen. (Han till och med förkunnade denna kunskapsfilosofi i *Philosophia botanica*.)³⁵ Han hade också tagit till sig 1600-talsdoktrinen om naturteologi, och lånade den nästan rakt av från den engelska puritanska teologen och naturforskaren John Rays (1628–1705) verk. Det var i denna anda han läste ett verk som ingick i varje lantprästs bibliotek i Östersjöområdet vid den här tiden och formade den skandinaviska 1700-talspietismen: *Vier Bücher vom wahren Christentum* (1606–09), skrivet av Johann Arndt. Arndt hade utarbetat sin doktrin som ett slags from vapenvila, långt ifrån religionskrigen, och undvek att fastna i omstridda frågor som kyrkoritualernas former, den enskilda frälsningens karaktär och vilken ställning Den heliga skrift egentligen har. För Arndt var den då ofta använda metaforen ”naturens bok” det främsta föremålet för religiös kontemplation.

I sina predikningar, skrifter och föreläsningar talade även Linné om att ”det går så fort at läsa Naturen, som någon annan Bok”.³⁶ I ett tal riktat till den svenska kungafamiljen 1759 avslutade han djärvt med att förvränga en bibelvers som brukade läsas som ett förebud om Messias födelse. Hans vetenskap var, förklarade han, ”det ljus, som uplyser folk som i mörkret vandra”.³⁷

Linné trodde sig vara en av de utvalda, kallad av Gud att likt Moses avslöja naturens gudomliga lag.³⁸ Hans bekanta häpnade över denna arrogans. Och hans lynne vacklade mellan eufori, då han kunde arbeta oerhört hårt, och en hemsk melankoli, då han blev vanmäktig av fruktan att hans halvhjärtade försök att stävja sin maniska hybris inte skulle kunna blidka vreden hos *Nemesis divina*, den gudsgestalt han föreställde sig härskade över hans öde.

Linnés uppfattning om sin vetenskap och sin personliga betydelse hade alltså vissa inslag hämtade ur en kristen frälsningshistoria, med syndafallet och försoningen som sina viktigaste *termini*. Han var bländad – och skrämmd – av att han, i sina egna ögon, hade ”giort en ny epoche”.³⁹ Denna epok förstod han i lutherska (och inte alltid kristologiska) begrepp, vilket hans handskrivna manuskript *Progressus botanices* visar. I sitt lustfyllda tidsfördriv att rangordna botaniker skrev Linné bara två ord vid sin högsta kategori, *reformatio* – *ego, mihi*.⁴⁰

I sin *vita* tillade han att ”ingen så totalt reformerat en hehl science”.⁴¹ Den lysande fysiologen och botanikern Albrecht von Haller (1708–77) i Göttingen kritiserade i en känd recension Linné för att se sig själv som ”en andra Adam”.⁴² Linnés egna skrifter liknar honom snarare vid Luther, men åtminstone en bild gör samma koppling som Haller: på titelbladet i Langeutgåvan av *Systema naturae* (1760) syns författaren i Eden, omgiven av fauna. Det förflutna kollapsar in i nutiden när han ger djuren namn och samtidigt skriver sin *Systema*.

Nyckeln till denna självbild hämtade Linné från Första Moseboken (en text han kunde utantill). Den beskriver hur Gud frambringade alla djuren och sedan människan, som skulle råda ”öfwer fiskarna i hafwet, och öfwer foglarna under himmelen, och öfwer fäna den, och öfwer hela jordena, och öfwer allt det som kräler på jordene” (1 Mos. 1:26). Därefter förde han fram alla djuren till människan för att ”se, huru han skulle nämna dem; ty, såsom menniskan allehanda lefwande djur nämnde, så skulle de heta” (1 Mos. 2:19). Även Linné blandade ihop faunans och florans ”egit namn” med de namn han ”skrifwit [...] på” dem.⁴³ Men hans

blott påbörjade sökande efter de "sanna" eller ursprungliga namnen på blommor och djur uppstod inte bara ur hans bokstavliga läsning av Moseböckerna, utan också ur hans göticism.

I de tidigmoderna svenska lärda kretsarna trodde många att Sverige var världens äldsta nation, bebyggd av Magog, Jafets son. Denna teori hade sina rötter i 1500-talets bibliska allegorier och återupptogs mycket kraftfullt av den berömde polyglotten Olof Rudbeck den äldre, fadern till Linnés lärare i Uppsala.

Samma patriotiska myt hävdade också att svenskarna hade bott för långt bort geografiskt för att drabbas av kakofonin efter Babel, och att de därför var ensamma om att tala ett ofördärvat tungomål, ja faktiskt Edens ursprungliga språk.⁴⁴ Till skillnad från sin mentor, Olof Rudbeck den yngre, och dennes familj, gav sig Linné aldrig in i någon filologisk forskning för att bevisa detta. Men den vetenskapliga fråga han ställde sig var ändå göticistisk: Hur kan vi identifiera naturens urspråk?

I sökandet efter svaret på den frågan flöt hans bibliska fundamentalism ihop med hans göticism. Linné visste att invånarna i det forntida Babel enligt Första Moseboken hade använt Edens "enahanda mål" för att smida "menniskones barn" till ett "enahanda folk", så mäktigt att de därefter kommer att kunna genomföra "allt det de hafwa sig företagit att göra" (1 Mos. 11:5, 6). Läst allegoriskt som en lektion i statsbyggande och vetenskap visar berättelsen om Babel att människorna inte kan råda över naturens värld utan ett storskaligt samarbete, och detta samarbete förutsätter ett gemensamt språk.⁴⁵ Det kan ha varit ett sådant språk Linné tänkte sig, när han i ett brev till Albrecht von Haller 1737 beskrev sitt botaniska system som en samling "lagar ... med vars hjälp namn kan skapas eller försvaras".⁴⁶ Trettiofem år senare, mot slutet av sitt liv, sammanfattade Linné resultaten av sin bana som lagstiftare: nu kunde man "läsa naturens Bok, så lätt som någon annan Tractat".⁴⁷

Det lutherska och götiska arvet inspirerade Linné till föreställningen om en naturens ordning som snarare skulle avsluta än konfrontera dödläget mellan *res* och *verbum* efter Babel. Å andra sidan kan dessa lokala referenser (eftersom de förmedlades i hans vetenskapliga skrifter och fantasifullt omtolkades av hans läsare på kontinenten) förklara varför det sena 1700-talets nyklassicister, primitivister och romantiker beundrade Linné så mycket. Det förklarar varför Jean-Jacques Rousseau och de franska revolutionärerna dyrkade denna gammaldags Östersjöprofessor och

varför Johann Wolfgang von Goethe sade sig ha haft endast tre lärare, Shakespeare, Spinoza och Linné – och den sistnämnde med det skarpa tillägget: ”men inte i botanik!”⁴⁸ Det som slog an en ton hos Europas främsta lärda män var den provinsielle naturforskarens antiretoriska hållning och hans vädjan till dygden. Det var därför Goethe hade inte mindre än fyra linneanska växtordböcker och bar med sig *Philosophica botanica* – hopbunden med kommentarer på folkspråket och *Termini botanici* – när han härjade Rousseaus meditativa botaniska vandringar och klättrade uppför Weimars skogklädda höjder.⁴⁹

”Russau” – Linné hade bara en vag uppfattning om vem Rousseau var och stavade namnet så – skrev också till Linné 1771 och påstod sig ha ”större nytta av er *Philosophia botanica* än av alla böcker om moral”.⁵⁰ Att den franske filosofen beundrade Linné var så välkänt att Fredrik den store vid Rousseaus besök i Berlin ska ha frågat honom: ”Vill ni inte gå och botanisera lite i parken och växthusen? Jag har hört att ni är en beundrare av den store örtkännaren där borta hos min syster av Sverige, monsieur Linné.”⁵¹ Rousseaus ofantligt populära bok *Lettres élémentaires sur la botanique*, skriven mellan 1771 och 1773 som lärorika brev till en fyra-årig flicka, skapade i sin tur en vurm bland kvinnor för linneansk botanik i slutet av 1700-talet.

Linnés berömmelse i hans samtid kan härledas till vad man kan kalla för hans tankestil. Det linneanska systemet var praktiskt och enkelt och avhöll sig från onödig retorik och komplexitet. Detta svarade mot ett visst stråk i 1700-talets intellektuella smak. Det osmyckade och rustika i Linnés vetenskap bidrog till dess senare framgångar. Vad som tilltalade Rousseau och hans anhängare var i själva verket att Linné hade konstruerat sin botanik på traditionella lutherska grundstenar – den moraliserar och populariserar, är i vid mening ikonoklastisk och behöver inga vetenskapliga förmedlare. I det mer sofistikerade och romantiska sena 1700-talet lät den svenske prästsonens skrifter som övningar i medveten epistemologisk oskuld.⁵²

Linné hade, när allt kommer omkring, förklarat sig hata retorik, det vill säga alla försök att använda språket till övertalning och känslomässig påverkan.⁵³ Ändå var hans strävan efter en enkel stil, även i det vetenskapliga skrivandet, i sig en form av retorik. Den var till exempel knuten till hans speciella etiska perspektiv. Linné betraktade varje försök att låta språket bli en bärare av jämförelser och analogier som ineffektivt, fördunklande och omoraliskt. Han ansåg att detta skulle leda till luddiga

och rentav felaktiga beskrivningar. *Philosophia botanica* uttalar sig nedvärderande om retoriska troper som synekdoke, metafor och ironi. Linné underströk sin poäng genom att beskriva samma blomma två gånger, en gång utsmyckat och en gång kortfattat.⁵⁴

Eftersom de lärda män som kom efter hans död i slutet av 1700-talet var nostalgiska och strama och hungrade efter ett oförmedlat, genuint språk, kunde de anamma Linné som en föregångare, trots att hans angrepp på civilisationen och hans litterära manér var avsedda som ett slags götisk protest mot allt hovliv och allt franskt, och trots att rötterna till hans stil och tänkande låg i hans strängt lutherska och enkla barndom i en avlägsen provins mitt i Östersjöområdet.

Det var inte bara för sin vetenskapliga kallelse som Linné använde gammalmodiga begrepp. Även hans vetenskap var påtagligt föråldrad. Men i sina samtidas ögon överskuggade Linnés sexualsystem för växtklassifikation alla hans förlegade tendenser och hans många felslagna försök att formulera vetenskapliga teorier.⁵⁵ På grund av att han uppfunnit detta nya system hyllades han som ”den störste botaniker världen har skådat och troligen någonsin kommer att få se”, som en engelsk tidskrift uttryckte det 1750.⁵⁶

Ändå hade han också kritiker. En del av dem var betydelsefulla, andra mindre viktiga. Under 1730- och 1740-talen hade några få äldre naturforskare, som den tyske botanikern Johann Georg Siegesbeck vid Sankt Petersburgs vetenskapsakademi, menat att Linnés sexualsystem var omoraliskt.⁵⁷ Andra, som Johann Jakob Dillenius vid Oxfords universitet, ansåg att Linné borde återgå till ett studium av Theofrastos. Ytterligare andra, som den välbärgade samlaren sir Hans Sloane i London, rådde honom att utveckla en alfabetisk taxonomi. Större betydelse hade det att den framstående naturforskaren Albrecht von Haller vid Göttingens universitet förespråkade bio-geografiska klassifikationskriterier. Vid Edinburghs universitet väckte den antisexualistiska skolan tvivel på själva idén att växter skulle ha två kön. Och i Paris tog Michel Adanson på sig uppgiften att visa att det, tvärtemot Linnés sexualsystem, inte fanns några enskilda kännetecken som på ett tillfredsställande sätt kunde skilja växtgrupper åt. En annan Parisbotaniker, Antoine de Jussieu, använde på liknande vis metoder där han gav olika egenskaper hos växterna en varierande vikt.⁵⁸

På ett mer grundläggande plan var det svårt för vissa av Linnés samtida

att föreställa sig funktionella och universella konventioner för botanisk namngivning. Albrecht von Haller framförde detta okonstlat i ett brev till Linné 1740: "Jag önskar att vi kunde få en europeisk flora, skriven efter era principer. Något universellt system verkar inte vara att hoppas på, utom om det fanns en man som varje botaniker skulle förmedla hela sin samling observationer och alla sina torkade exemplar till."⁵⁹

Vad Haller egentligen ville säga, var att naturforskare inte kunde beskriva växter så att de säkert kunde kännas igen av andra. Även om han i sitt brev försökte undkomma konsekvenserna av detta genom att postulera en enda exceptionellt begåvad fantasimänniska, innebar det att även om en forskare *hade* tillgång till alla världens växter, så skulle det system han då konstruerade bara kunna användas av honom själv. Att skapa en enhetlig och användbar ordning för jordens mångfald var, enligt Haller, omöjligt.

Haller var inte ensam i sin pessimism. Redan vid mitten av 1600-talet hade åtminstone en naturfilosof kommit fram till att hela projektet att översätta naturens former till människospråk var hopplöst. År 1668 publicerade den puritanske prästen John Wilkins, Oliver Cromwells svåger och senare biskop i Chester, *A Real Character*. Med inspiration från sitt arbete med koder och chiffer under inbördeskriget (han hade till och med skrivit en bok i ämnet) och från jesuitiska missionärers berättelser om den kinesiska skriften, försökte Wilkins konstruera en allomfattande ordning för naturen. Till en början fick han hjälp av John Ray (för växter) och Francis Willoughby (för djur) och tecknade jättelika världskartor med rutsystem. Sedan försåg han varje art med ett hemgjort ideogram, uppfunnet för just det syftet. På så vis hoppades Wilkins att naturens ordning skulle kunna erfaras direkt och oförmedlat, snarare än att begripas intellektuellt. Genom hans påhittade tecken skulle en Adam-artad vision kunna återskapas.⁶⁰

Vid början av 1700-talet hade 1600-talets vurm för konstgjorda språk ebbat ut. När botanikprofessorn Dillenius i Oxford skrev till Linné och kommenterade dennes *Systema naturae*, hävdade han (liksom Haller) att "varje klassifikationsschema gör, såvitt jag kan bedöma, våld på naturen". Hans fortsättning visade att han inte hade fattat vad Linné egentligen ville göra, nämligen att skapa ett konstgjort och därför stabilt och robust system. "Jag tvivlar inte på att ni själv, en dag, kommer att förkasta ert eget system."⁶¹

I ett senare brev från samma år skisserade Dillenius ett annat botaniskt

projekt: "Det kan komma en dag, då Theophrastos och Dioskorides växter blir fastställda; och tills så sker, är det bäst att vi låter deras namn vara så som vi finner dem." I en mer aktivistisk ton tillade han: "Detta önskvärda mål skulle kunna uppnås redan nu, om någon skulle besöka dessa gamla botanikers länder och stanna där tillräckligt länge; ty invånarna i dessa områden är angelägna att bevara namn och sedvanor, och igenkänner i detta nu växter under deras antika benämningar, med ytterst små förändringar."⁶² I en viss bemärkelse skrev Dillenius därmed under på den empiriska apparaten i 1600-talets "nya vetenskap" och rekommenderade faktiskt en antropologisk fältkursion och en filologisk botanik grundad på de grekiska klassikerna.⁶³

Georges-Louis Leclerc de Buffon, århundradets mest berömda naturforskare förutom Linné själv, drev grovt med sin konkurrent i inledningen till sin hyllade *Histoire naturelle* (från 1749). "Det här stora trädet är kanske blott en rölleka. För att ta reda på vad det är måste vi räkna ståndarna."⁶⁴ Genom Denis Diderot och L. J. M. Daubenton blev Buffons sågning av Linné allmängods i upplysningstidens franska salonger, liksom i *Encyclopédie* (1751–65).⁶⁵ Den kände materialistiske filosofen Julien Offray de la Mettrie skrev till och med en pornografisk *L'homme-plante* (1748), som hånfullt tillägnades Linné och beskrev en "växt-kvinna" enligt sexualsystemet.

Linné replikerade med att avfärda Buffons mästerverk som ett verk "på fransyska" (ett språk han inte kunde läsa), "utan vackra figurer; beskrifwer ganska widlöftigt, oratrice, få observationer; wacker sirlig fransyska; mycket i anatomie med sceleton; utan all methode; criticerar alla, men glömmmer criticera sig sielf, om dock mäst felat. Hatare af all methode."⁶⁶

Mot sina franska kritiker fann Linné tröst i Andra Samuelsboken 7:9: "Herren ... haver utrotat alla hans fiender för honom." Denna bibelvers såg han som en profetia om att han i slutänden skulle segra över "den där fransmannen Buffon", som "alltid skrev mot Linnaeus" och bodde i "Paris Botaniska trädgård, som inspektör".⁶⁷ (Professorn talade alltid nedlåtande om greven som ett slags trädgårdsmästare.) I en *vita* från 1774 skrev han skadeglatt (och felaktigt) att Buffon nu måste "rangera växterna äfter hans System, nolens volens, sedan de blifvit så rangerade hos Konungarne i Frankrike och Engeland samt i de mäste Trädgårdar i Europa".⁶⁸ Grälet med Buffon fick romantikerna att lovorda Linné, och de franska revolutionärernas Linnéhyllningar hängde nära samman med den tidigare negativa receptionen av honom i Paris.

Det Parisbaserade Société d'Histoire Naturelle (grundat av "frihetsälskare" 1790) reste till och med en staty av Linné i Jardin de Plantes, ett symboliskt slut på Buffons era.

Men Linné hann aldrig uppleva denna senkomna seger. I stället fick han se sitt sexualsystem bli åsidosatt av andra naturforskare, som under upplysningstiden följde Buffon. Ett uttalat mål för alla 1700-talets botaniker var en "naturlig" ordning, en taxonomi som korrekt återspeglade de olika växternas släktskap med varandra. Det gällde likaväl för Linnés egna "naturfragment" från 1738 som för Jean Baptiste de Lamarcks planerade "Théâtre universel de botanique" från 1778, och för Antoine Laurent de Jussieus *Genera plantarum secundum ordines naturales disposita* från 1789.⁶⁹

År 1737 skrev Linné till Haller i en för honom ovanligt pessimistisk ton. "Jag tror mig kunna samla in fler fragment [av den naturliga ordningen] än många andra, ändå blir mycket lämnat därhän, och jag tvivlar på att jag någonsin ska få dem fullständiga."⁷⁰ Ett år senare föreslog han i *Classes plantarum* (1738) sextiofem naturliga växtfamiljer, sammanförda som *Fragmenta methodi naturalis*.⁷¹ Han uppmanade också till en naturlig ordning i den första upplagan av *Genera plantarum* (1737), i avhandlingen *Cui bono?* (1752) och i *Philosophia botanica* (1751).⁷²

Linné misstänkte att den naturliga ordningen låg krypterad i de väsentliga befruktningsdelarna (blomfoder, blomkrona, fruktvägg, pistill, frö, ståndare och blomfäste). Men han fick aldrig grepp om de stora linjerna i denna naturliga ordning, botanikens "slutmål" och "främsta och yttersta mål". Han var också tveksam till de mest grundläggande metaforerna för denna ordning: "Skaparens mäste wärk uti en redlig kädja", länder på en världskarta, knutar i ett fisknät eller en klunga förgrenade träd.⁷³

Senare i livet gav Linné privatlektioner om den naturliga ordningen. Även dessa lärdomar "förblev fragment". Hans seminarier, riktade till ett fåtal utländska deltagare, var så intima som deras spekulativa innehåll krävde. Linné tog emot sina studenter i röd morgonrock och grön pälsmössa. I handen hade han en pipa. På söndagarna tog han in en bonde med fela och såg på medan de utländska studenterna dansade menuett och reel med hans fyra ogifta döttrar. En av deras danspartner mindes senare döttrarna som "godhjärtade men opolerade naturbarn".⁷⁴

I privata handledningssamtal med en ung doktor från Göttingen 1767 påstod sig Linné veta hur växtfamiljerna förhöll sig till varandra – och vägrade sedan att berätta det för studenten.⁷⁵ Vid det laget, mot slutet av hans produktiva liv, hade han undersökt och namngett runt 7 700 växter

och nära 4 400 djur. Ändå lyckades han inte få fram den naturliga ordning han hoppats finna.⁷⁶ I en senare *vita* erkände han sitt misslyckande. Han varnade dessutom botaniker för att använda hans naturfragment i sitt dagliga arbete: "Den som kan gifwa claven till denna, han har upfunnit methodum naturalem, men torde ej ske förrän quadratura circuli upfinnes; den som brukar honom i stället för Methode, han bygger hus utan tak."⁷⁷ En ung naturforskare, som skrev från Charleston, South Carolina, 1756 höll utan förbehåll med: "Den som skänker oss det naturliga systemet måste vara en *andra Adam* och intuitivt se de väsentliga skillnaderna mellan tingen."⁷⁸

Historiker har olika åsikter om hur Linné såg på relationen mellan den artificiella klassifikationen och växternas naturliga värld. Det är tänkbart att Linné inte betraktade ett artificiellt system och en naturlig ordning som två skilda växtsystem. Tvärtom kunde det ena vara oupplösligt förbundet med det andra, som ett provisoriskt men nödvändigt medel för ett mer fulländat men också avlägset mål.⁷⁹ Längre fram i livet kan Linné alltså ha rationaliserat sitt misslyckande med den naturliga ordningen. Han hade redan undersökt många växter, men han visste att han inte hade granskat dem alla.⁸⁰

Enligt en forskare trodde Linné att "den exakta avgränsningen av ett släktes naturliga karakteristiska är beroende av en fullständig kartläggning av alla arter som hör till detta släkte."⁸¹ I så fall skulle det stora avståndet till denna framtid, när alla växter skulle ha samlats in och fått en plats i det konstgjorda systemet och därmed ha avslöjat tingens naturliga ordning, ha öppnat ett obegränsat utrymme i nutiden för användbart arbete, fritt från högtflygande ambitioner och förlamande tvivel.

Linné hade verkligen gett sin vetenskap strama gränser när han påbörjade sitt arbete inom botaniken. Vi har sett att hans arbete inom den "naturliga" ordningen bara uppgick till några listor, ett par seminarier och en handfull förmaningsord. I stället drog han 1737 upp riktlinjerna för ett nytt projekt. Till Haller skrev han: "För mig verkar botaniker aldrig ha snuddat vid nomenklatur som ett fält att studera, och därför är denna väg inom deras vetenskap ännu utforskad."⁸² I ett annat brev till Haller samma år medgav Linné att hans sexualsystem var konstgjort, och jämförde det även med en alfabetisk lista: "Jag är beredd att hålla med er om att ståndarna och pistillerna inte leder till något naturligt system, utan att den därpå grundade metoden tjänar som ett substitut ... ty ett alfabetiskt arrangemang har alltid varit outhärdligt för mig."⁸³

Efter att ha jämfört sitt sexualsystem med ett alfabetiskt system aktade sig Linné återigen för att göra några storslagna anspråk på sina insatser inom klassifikationen: "Om mitt harmlösa sexualsystem är den enda orsaken till anstöt, så kan jag inte annat än att protestera mot en sådan orättvisa. Jag har aldrig talat om det som en naturlig metod."⁸⁴ Därefter citerade han sin *Systema naturae* som bevis för att han var medveten om att hans system inte speglade naturens verkliga släktskaper. Han avslutade sitt brev till Haller frimodigt: "Om ni fastställer en naturlig metod skall jag därför erkänna det."⁸⁵

Linné föresatte sig att medvetet skapa ett konstgjort system, utformat för att vara lätt att använda. I juni 1737 skrev han till Haller igen: "Om man skulle samla alla släktnamn som har ändrats från Tourneforts tid fram till i dag, så skulle de bli fler än tusen, men vettlöst presenterade. Varför all denna förnyelse? Jag kan ej se någon annan grund, än att det saknats lagar för hur namn skulle kunna göras eller försvaras."⁸⁶

I linje med sina egna lagstiftarambitioner hälsade Linné med glädje Gustav III:s statskupp 1772, som blev slutet på den svenska frihetstiden och dess kaotiska riksdagsstyre. På det egna vetenskapsfältet såg sig Linné som en upplyst despot. Med hjälp av "lagar" ville Linné förvandla botaniken från ett oregerligt levande språk med många provinsiella dialekter till en lagstadgad kod förvaltd från ett enda centrum.

En sådan botanisk kod krävde sträng åtskillnad mellan essens och epitet. Innan han introducerade sin nomenklatur med tvåordsnamn fungerade Linnés polynomiala bestämningar för växter också som växtbeteckningar. Liksom många andra tidigmoderna botaniska benämningar var de beskrivningar och beteckningar på en och samma gång.⁸⁷

Hans omgjorda teleologi var dock mindre bokstavlig och filologisk än den medeltida och paracelsiska hermeneutiken. Linné övertog renässansprojektet att i naturen avkoda triangelrelationerna mellan mänskligt bruk, gudomlig avsikt och naturlig lag. Han fortsatte också att använda den åtföljande övergripande metaforen att "läsa" naturens "bok". Däremot förkastade han den paracelsiska idén att varje art också skulle ha ett eget ideogram som angav artens användning och symboliska innebörder. Ändamålsorsaker (som för Linné var den naturliga världens sätt att vara delaktig i frälsningshistorien) var enligt honom mest uppenbart verksamma på jordens förklaringsnivå, och jordklotet uppfattande han som en självreglerande enhet. Han tänkte sig att

naturen uppenbarade Guds verk i rummet, en geografisk motsvarighet till Guds verk uppenbarat i tiden, eller i frälsningshistorien.

Genom hela livet arbetade Linné också inom ramarna för en akademisk genealogi dominerad av den västlatinska Aristotelesreceptionen. På ett retoriskt plan och i vissa förord markerade han att hans botanik var en del av den aristoteliska fysiken. Men dessa olika tolkningsramar inkräktade inte på hans klassifikationsarbete. Som redan hans samtida anade, är det på denna åtskillnad Linnés storhet vilar.⁸⁸

VÄXTNAMN

Sätta kläpp i en klocka

När den tjugotvåårige Linné först skisserade en egen botanisk ordning, följde han de tidigmoderna botanikernas rutinförfarande. Hans bästa vän, även han prästson och Uppsalastudent, hade också skrivit en lokal flora. Liksom Linnés mer kända utkast var den ”äfter dänn alldra-simplaste åg klaraste Methoden i årdning satt” – det vill säga hans egen.¹

Både Linné och hans vän Petrus Artedi hade tagit studenten vid läroverk i småstäder. Där hade de, inför vidare studier på universitetet, blivit upplärda i Aristoteles logik och naturfilosofi. Det första Linné läste på latin hemma var faktiskt *Historia animalium*. (En gåva från hans far.)² Som barn fick Linné möta ungefär samma texter som en romersk skolpojke. Han studerade samma medelhavsväxter, de var några hundra. Han lärde sig samma systematiska ordningar, samma förteckningar över växternas medicinska och ekonomiska användning, samma grekiska (och för Linné också kristna) berättelser och sagor och anekdoter lagrade kring varje art. Åttahundra år efter Aristoteles, på 300-talet, skrev Augustinus att pojkar i de dammiga romerska bosättningarna längs Afrikas kust blev pryglade om de inte kunde sin Aristoteles. Ettusen fyrahundra år senare skrev Linné att pojkar i de snöiga byarna längs Östersjökusten blev pryglade om de inte kunde sin Aristoteles.

Med tanke på deras arkaiska skolning måste Linné och hans vän Artedi ha sett naturens värld genom en medeltida thomistisk logik, ryckt ur sitt sammanhang i deras latinläroböcker. I en roman från 1995 har författaren Magnus Florin mycket fint föreställt sig hur de såg på världen: ”De föreställde sig allt i världen indelat i två hälfter. Det hårda i en hälft och det mjuka i en annan. Det fasta och det rörliga. Det ettåriga och det fleråriga. Det utan svans och det med svans. Det snabba och det långsamma. Det tvåbenta och det fyrbenta. Det håriga och det hårlösa. De föreställde sig varje sådan hälft i sin tur indelat i två nya hälfter. Och vidare i följande led, så att det aldrig kunde ta slut. Över detta kände de förtjusning och häpnad.”³

Både Linnés och Artedis system var konstruerade så som brukligt var i aristotelisk naturalhistoria, med nedåtriktad uppdelning. Därmed kunde de inte anpassas till varandra eller sammanföras. Det innebar att när de två vännerna började skissa på var sin flora, företog sig både Artedi, med ”dänn alldra-simplaste åg klaraste Methoden”, och Linné, med sin ”riktiga method”, att kategorisera om alla jordens växter. För de där pojkarna var uppgiften mindre donquijotsk än den framstår för oss. Femhundra växter fanns med i ett botaniskt verk som fortfarande lästes i Linnés ungdom, *Historia plantarum* av Aristoteles student Theofrastos (370–285 f.Kr.). Fler arter hade 1500-talets tyska herbalister – som också lästes i Linnés ungdom – knappast kategoriserat i sitt arbete femtonhundra år senare. Även de modernare floror som Linné kunde få tag på, exempelvis Gaspar Bauhins *Pinax theatri botanici* (1623), John Rays *Historia plantarum* (1682) och Joseph Pitton de Tourneforts *Institutiones rei herbariae* (1700), var hanterbara till omfattningen. De räknade in runt sex-tusen, åttatusen respektive tiotusen arter.⁴

Den teoretiska djärvhet som får näring av empirisk okunnighet stärktes ytterligare av att Linné hade så begränsad tillgång till utländska växter, herbarier och botaniska bibliotek. Han saknade formell utbildning i botanik, och egentligen i alla vetenskapsgrenar. Som skolpojke i Småland hade hans enda zoologiska referens utom Aristoteles varit Conrad Gesners *Historia animalium* från 1551. En av de första författarna han läste efter ankomsten till Lunds universitet var Ulysses Aldrovandi.⁵ Europas mest framstående botaniker, Joseph Pitton de Tournefort, hörde Linné inte talas om förrän han var tjugo och skulle ta studenten i Växjö – där han, som han otåligt uttryckte det i en *vita*, ”trampat uti hela 12 år”. ”Först då” berättade hans lärare för honom ”at kienna et flygande Latinskt ord äller namn på en ört woro intet; utan att alla växter borde kiennas af blommorne, såsom en Tournefort skolat wist.”⁶ Vad som här nämns i förbigående är Tourneforts *Institutiones rei herbariae* från 1700, och det visar hur nyheter från den lärda världen nådde landsbygden i Östersjöområdet i form av vaga och fördröjda rykten.

Det blev inte särskilt mycket bättre när Linné började på universitetet hösten 1727. På den tiden var de nordiska universiteten sömniga byar. De lärde ut grunderna i luthersk ortodoxi till de framtida prästerna och ämbetsmännen i den svenska staten, en spartansk krigsmaskin som nu, efter nederlagen i det stora nordiska kriget (1700–18), saknade ett syfte. Nyheter inom filosofins och vetenskapens områden hälsades avvaktande.

Rektorn för Uppsala universitet, som också var kansler för dessa områden, uppmanade professorerna att säga åt sina studenter att ”med betänkanke läsa Wolfii och Leinitii skrifter, och wakta sig för nyheter, som däruti finnas och kunde några skadeliga påföljder af sig föda, om de ei i tid förekomer”. I sitt svar gratulerade professorerna sig till att de inte hade några studenter ”som sådana farliga nyheter älskade”.⁷

Lunds universitet, där Linné tillbringade sitt första studieår, hade inga offentliga herbarier av betydelse. Men en professor visade honom faktiskt något ”gossen aldrig sett”. Det var en samling ”Stenar, Snäckor, Foglar och Herbarier af inlagda och inklistrade örter”.⁸ Universitetet i Uppsala, dit Linné flyttade sommaren 1728, hade åtminstone ett sekelgammalt herbarium med tretusen arter, deponerat i Uppsala som ett krigsbyte 1666.⁹ Där såg Linné exempel på asiatisk kustflora, fördd till Europa av ostindieresenärer. Men någon levande afrikansk växt hade han förmodligen aldrig sett, och bara ett fåtal torkade exemplar. Vad beträffar Nya Världen hade Linné 1730 undersökt nio amerikanska arter.¹⁰

Biblioteken i Lund och Uppsala var magra och föråldrade.¹¹ Som student hade Linné ”inga böcker, och inga pgr at köpa för”. När han lyckades skrapa ihop några slantar kunde han bara köpa en andra rangens nybörjarbok i botanik, eftersom ”Tournefort ej kunne ernås” i stadens boklådor runt 1730. Linné var verkligen till stor del självlärd. Han mindes hur han ”af honom [Tournefort] lärde sig sjelf dennes method”.¹² I sitt sökande efter kunskap var den unge studenten beroende av professorernas privata bibliotek. Han blev överlycklig när han sommaren 1730 blev privatlärare i Olof Rudbeck den yngres hem och till slut fann ”ett wackert Bibliotheque öpnat för sig dageligen in Botanici”.¹³

Till bristen på botaniska texter och torkade exemplar kom också att den unge Linné stötte på förhållandevis få levande växter. Han hade aldrig varit utomlands.¹⁴ De enda landskap han kände till var tajgan, barrskogsbältet runt norra halvklottet, och de europeiska blandskogarna längre söderut. Inget av dem hade han sett i ett urtillstånd. Både i Uppsala och Lund botaniserade Linné i ekologiskt utarmade landskap, där de få lundarna hade fällt av jordhungriga bönder.¹⁵

Kring Uppsala var många numera vanliga arter som älg, skogshare och rådjur ytterst sällsynta. Runt Lund hade de kvarvarande skogarna fått namn efter de adelssläkter som skyddade dem för jaktens skull. De var små öar av biologisk mångfald i ett hav av säd, skuggat av pilar planterade i rader. Norr om de skånska slätterna, där getter betade på den

utarmade och steniga marken, bredde de enahanda nordatlantiska hedarna och till och med sandöknarna fortfarande ut sig på Linnés tid.¹⁶

Som Linné beklagande erkände undersökte han bara ”600 inländska” levande växter under sina tre första universitetsår.¹⁷ Inte heller hade han stött på särskilt många exotiska växter. Lunds botaniska trädgård var ynklig. I november 1727 fann Linné det värt att anteckna att han hade sett kronärtskockor där.¹⁸ Delvis på grund av denna torftighet, men också i enlighet med en akademisk tradition, inleddes hans första flora – manuskriptet *Spolia botanica* från 1727 – med att beskriva de växter jag ”med modersmjölken imprimerat uti mig”. ”Smolandiam genomgår jag först, såsom ett kärt fädernesland”.¹⁹

Även Uppsalas botaniska trädgård var liten. Den hade anlagts runt 1655 av Olof Rudbeck den äldre. Under sonens håglösa ledning, och i synnerhet efter den stora branden 1702, hade den förvandlats till en igenvuxen snårskog. Som student gick Linné igenom de magra planteringarna gång på gång. Han beklagade sig över att den ”dageligen förfaller, så att knappt nu finnas 2 hundra uti hela horto botanico”.²⁰ Sammanlagt uppskattade han antalet arter i trädgården till 280 år 1731 och kanske 50 i senare delen av 1730-talet.²¹

Rudbeck den äldre inventerade Uppsalas botaniska trädgård tre gånger, 1658, 1666 och 1685. Linné skrev tre *Hortus Uplandicus* på ett enda år, 1730, och ytterligare en 1731. Under dessa två år gick han över från Tourneforts metod till sitt sexualsystem, sin *methodo propria*. Liksom hans *Adonis Uplandicus* från 1731 var dessa enormt viktiga floror i manuskriptform centrerade på ”en liten sanker Hortus Upsaliensis wid Swartbäcken”.²² De hämtade också en del från Olof Celsius den äldres stadsgård (ett halvofficiellt annex till den offentliga trädgården), apotekarens örtagård²³ och Upplands trädgårdar – steniga ekdungar som ägdes av sonsönerna till Gustav II Adolfs officerskår.

Hur man går till väga för att närma sig den lokala floran hade Linné fått lära sig inom ramen för ett mycket gammaldags projekt. Hans skoling om växtriket var i själva verket inordnad i ett helt annat ämne, nämligen bibelstudier. Sommaren 1730 arbetade han som växtsamlare för den ”gamble hedersamme gubben”, Olof Celsius den äldre.²⁴ Celsius blev i tur och ordning professor i grekiska, orientaliska språk, teologi och filosofi och hade övertagit undervisningsplikterna från den som formellt innehade Uppsala universitets lärostol i medicinsk botanik, Olof Rudbeck den yngre. År 1702 hade Rudbeck övergett botaniken för en

enorm och aldrig publicerad *Thesaurus ... harmonicus*, som bevisade att alla språk har sitt ursprung i hebreiska. Det gjorde han efter att den stora branden det året hade slukat hans botaniska trädgård, hans herbarier och hans många tusen färdigställda, men otryckta, träsnittsblock till *Campus Elysii*, familjens illustrerade utgåva av Bauhins *Pinax* (1623).²⁵

Medan den förre Uppsalaprofessorn i botanik strävade med hebreisk filologi arbetade Celsius på ett minst lika bibliskt projekt. Under sommaren 1730 samlade han och Linné växter runt Uppsala till Celsius manuskript *Flora Uplandica* (1730–32), ett aldrig publicerat förarbete till hans fembandsverk *Hierobotanicon sive de plantis sacrae scripturae* (1745–47).²⁶ För att klassificera materialet använde Celsius Tourneforts metod (med några egna modifikationer och vissa inslag från Rays system). Han omgav dessutom denna lokala flora med bibliska kommentarer – i de svenska barrskogarna sökte han efter ledtrådar till Sinais ökenbuskar.

I förordet till *Hierobotanicon* förklarade Celsius att hans "bibliska *Botanica*" hade krävt studier av arabiska, grekiska och latinska texter. Den hade också "erfordrat någon kunskap af Botaniquen öfweralt, hwaraf jag för många år sedan blef föranlåten the omkring akademien växande örter och trån med flit at efterleta".²⁷ Linné baserade alltså sin "egen metod" på små lokala florer och på aristoteliska och bibliska föreställningar.

"Så lefde Linnaeus nog ifrån våren 1730 till slutet af 1731, under hvilken tid han hade på sig publicuae och privatae Lectionerne" och tog hand om "de små Rudbeckars information och education." I juni 1731 skrev han till och med doktorsavhandlingen åt en av sina "3 små herrar", den tjugoårige Johan Olof Rudbeck. Det var brukligt att handledaren tog på sig den uppgiften. Ändå kände sig Linné ambivalent till rollen som spökskrivare. I en anteckning på titelsidan i sitt utkast har han antecknat: "Denna Disputation hafwer jag på en dag samman-skrifwet för 30 d:ler kp:mt [daler kopparmynt]. Därför har en annor fåt hedren."²⁸

I denna växtmonografi med titeln *De sceptro carolino* härmade Linné på ett lysande sätt familjen Rudbecks högtravande göticistiska retorik. Han smugglade också in en hastig hänvisning till en *methodo Linnaeana*.²⁹ För "utom alt detta [hade han] redan begynt twifla på att Tourneforts [system] war tillräckeliggt, altså sat sig före at accurat beskrifwa alla [växter, överstruket] blommor, dem föra i nya classer, reformera namn och genera, på et helt nytt sätt, som tog all tid och nästan sömnen bort."³⁰

Ändå hämtade Linné de flesta aspekterna av "et helt nytt sätt" att bedriva botanik från tidigare naturforskare. Han följde Aristoteles genom

att induktivt härleda konstanta taxonomiska karaktärer från observationer av pressade eller levande växter och genom att ge klassifikationen en hierarki grundad på särskiljande karaktärer på olika nivåer. Han använde Rays artbegrepp och baserade, precis som Ray, sin metod på en huvuddel (såsom rötter, blommor, frön eller blad). Han lånade också Tourneforts bruk med ett enda ord för släktnamnet. I själva verket lånade han de flesta av sina växtsläkten.³¹

Till den nya botaniken tillägnade sig Linné även sexualteorin om växter. Han berättade själv att han 1729 hade råkat på en tidskriftsrecension av en föreläsning hållen 1717 av den franske botanikern Sébastien Vaillant. (Han kan dock ha studerat Vaillants arbeten redan 1726–27.)³² Hur som helst var Linné fascinerad av Vaillants verk. Som ung student vid ett mediokert och provinsieellt universitet kände han inte till att växters sexualitet redan på 1600-talet hade undersökts av naturforskare som Ray, Nehemiah Grew och Rudolph Jacob Camerarius.³³ Här, kände han, låg nyckeln till hans systembygge.

Linné träffade aldrig Vaillant. Däremot träffade han Vaillants änka och inspekterade hans herbarier när han besökte Paris 1738. Linné gav sig in i en dispyt om vem som var först och erkände aldrig riktigt sin föregångare.³⁴ I *Classes plantarum* (1738) räknade Linné – som gillade att skriva listor och gjorde tabeller över sina kolleger, soldater och kor – upp alla botaniska metoder han hade stött på.³⁵ I denna alfabetiskt ordnade botaniska bibliografi fick det oviktiga samma tyngd som det väsentliga, vilket bara gjorde hans skuld till Vaillant mer komplicerad.

I sitt hem i Uppsala hade Linné visserligen satt upp en porträttgravyr av Vaillant tillsammans med sexton andra ”store *Botanici*”.³⁶ Vaillant fick också en blygsam plats i Linnés handskrivna ”*Calendae Botanicae*”, där han noterade botanikers dödsdagar under året så att det blev ett slags minneskalender att ha på väggen.³⁷ Men i ett manuskript på svenska avfärdade Linné Vaillant med att han bara hade ”snuddat vid” växtsexualiteten.³⁸ I en *vita* på latin, tänkt att läsas av franska vetenskapsakademien, var han försiktigare. ”Växternas sexualitet, vilken Vaillant egentligen har upptäckt, gjorde han odiskutabel och byggde sitt växtsystem uppå.”³⁹ I andra *vitae* hävdade Linné att tidigare ”*Botanici*” aldrig hade iakttagit ståndare och pistiller, eller att han var först med att lägga växtsexualitet ”i klar dag”, ”så tydeligen, att alla hans adversarii tystnade”.⁴⁰

Efter att ha läst tidskriftsrecensionen av Vaillants verk 1729 sammanfattade Linné dess huvudpunkter i en handskriven pamflett, *Praeludia*

sponsaliorum plantarum. Denna gav han på nyårsdagen 1730 till sin beskyddare, Olof Celsius, i stället för den hyllningsdikt som var den vanliga nyårgåvan. Han högläste den också inför Vetenskaps-Societeten i Uppsala. Professorerna i publiken blev så imponerade att de utnämnde honom till tillsyningsman för universitetets botaniska trädgård.⁴¹

I sin rätt osjälvtändiga "lilla tractat" tog Linné upp "den stora analogie, som befinnes emellan Örter och Diur". Efter att ha visat på kärl, fibrer och andra anatomiska likheter, liksom sjukdomar, vintersömn och andra överensstämmelser, gick han igenom på vilka sätt även växter är sexuella varelser.⁴² Som vi sett började Linné några månader senare, sommaren 1730, "twifla på att Tourneforts [system] war tillräckeliggt". Ett år senare, i maj 1731, skisserade han i en *Hortus Uplandicus* för första gången den egna "authopsien" av naturen, sexualsystemet för växtklassificering.⁴³

På äldre dar antecknade Linné om sig själv, i tredje person: "alt hade han concipierat för sig, innan han ännu var 23 åhr gammal". Att han såg denna beklagansvärda bekännelse som ett lovord är ett mått på hans naivitet. Han tillade att han hade "alt utarbetat, förrän han kom tillbaka hem till fäderneslandet" från Holland 1738. Linné reste till Nederländerna 1735 för att få en examen i medicin, vilket på den tiden inte utdelades vid svenska universitet. Han visste också att hans botaniska projekt bara skulle kunna genomföras vid ett europeiskt lärdomscentrum. Som han uttryckte saken reste han dit i förhoppningen att "Tyskarne" skulle trycka hans vetenskapliga manuskript – hans "olyckliga barn", "*lucubrationes* [nattarbeten]", "spis för kackerlackor".⁴⁴

År 1737 erkände Linné i bildform sitt beroende av beskydd och intellektuella nätverk i en kopia av Martin Hoffmans helfigursporträtt av honom som same. Denna kopia (en av tre) lät Linné måla till en nederländsk vän och mentor i Leyden, rådsherren och naturforskaren Johann Frederik Gronovius.⁴⁵ Linné fick konstnären att avbilda en hög böcker med prydligt utskrivna titlar (planerade och verkliga) som Gronovius hade hjälpt till att finansiera: *Systema naturae* (1735), *Fundamenta botanica* (1736), *Musa Cliffortitiana* (1736), *Critica botanica* (1737), *Genera plantarum* (1737),⁴⁶ *Flora Lapponica* (1737), *Corollarium generum*⁴⁷ och *Methodus sexualis*.⁴⁸ Av dessa ambitiösa och många titlar framgår hur allomfattande Linné tänkte tillämpa sina system. Hans avsikt var att det skulle bli ett empiriskt, men också personligt, projekt eftersom han gjorde sig själv till florans enväldiga domare. Han förklarade i sin inflytelserika *Species*

plantarum (1753): "Av mig ICKE SEDDA växter har jag här utelämnat, då jag så många gånger blivit lurad av författare, detta för att inte blanda de tvivelaktiga med de fullt säkert kända."⁴⁹

Som vi kortfattat har sett, vilade Linnés berömmelse under 1700-talet på att hans resultat var så demokratiskt lättillgängliga. Fördelen med hans klassifikationssystem låg varken i en trohet mot naturens ordning (det var uppenbart artificiellt) eller i en inneboende logik. Snarare var det användbarheten i vardagen som lockade både lärda män och noviser. Ett mått på detta är alla de nybörjarböcker som dök upp på olika folkspråk och förklarade den linneanska terminologin. Linnés *Termini botanici* från 1762 redogjorde för 673 botaniska termer som kunde vara bra att känna till på den linneanska fältutflykten. Den trycktes om tjugosju gånger före 1811.⁵⁰

Linné förenklade sin botanik med guider och handböcker och uppmuntrade tillämpningen av den genom nyheter som att växtnamnet skulle hedra artens upptäckare. Att systemet var så praktiskt förklarar i sin tur varför även de naturforskare som på 1700-talet föredrog den ortodoxa klassiska filologins system eller såg det naturliga systemet som en helig graal ändå oftast anammade det i sitt arbete.⁵¹

År 1738 beskrev Johann Frederik Gronovius vad han tänkte om Linnés system (lägg märke till hans kartografiska metafor): "Den senaste vintern hade vi en utmärkt klubb, ett sällskap som träffades varje lördag ... Linné var vår ordförande ... Vi gjorde så stora framsteg, att vi med hjälp av hans Tabeller kunde föra varje fisk, växt eller mineral till dess släkte, och därefter till dess art, även då ingen av oss hade sett ett exemplar tidigare. Jag anser dessa Tabeller vara så enastående brukbara, att var och en borde ha dem hängande i sitt arbetsrum, som kartor [*Tabula geographica*]."⁵²

I sitt mest kända teoretiska verk, 1751 års utgåva av *Philosophia botanica*, gjorde Linné på liknande vis en analogi mellan sexualsystemets fem nivåer och den tidigmoderna statens administrativa karta: "*Regnum, Provincia, Territorium, Paroecia, Pagus* [ung. Rike, Provins, Territorium, Socken, By]".⁵³ I förordet till sin *Libellus amicorum*, ett handskrivet minneshäfte till de europeiska resorna, använder han samma kartmetafor när han presenterar en arbetstitel på *Systema naturae*: "Ty, som jag hoppas, lär man inom kort få se alla naturens tre riken framställda på kartor eller taylor, tryckta under titeln *Geographia naturae*."⁵⁴

När Linné gjorde botaniken enkel för människor utan utbildning eller rikedom, handlade han av medkänsla. Han hade själv varit en fattig,

självlärd ung student. Ett av de tidigaste verken, en handskriven vägvisare för de botaniska undervisningssamlingarna vid Uppsala universitet 1730, skrev han för att hans medstudenter skulle slippa ”den stora inkommoditet att afskrifva alla namn med flygande penna uti Trägården under baran himmel, som dock sällan kan ske utan defect uti namnet äller citationen.”⁵⁵

Linné skrev handböcker som var så korta att de blev lättlästa, och så små att de gick att ta med sig ut till fältarbetet. Till formatet, tolv kapitel och 365 aforismer, påminde de om den lutherska almanackan. Som femte generationens prästson föreställde sig Linné antagligen att hans anhängare skulle lära sig en aforism om dagen, precis som hans fars församlingsmedlemmar dagligen hade övat på katekesen. Han framhöll också att hans sexualsystem, baserat på några få och lätt igenkännbara egenskaper, gjorde handkolorerade bilder och kopparstick överflödiga. Därmed kunde fattiga människor (studenter, kvinnor och vanligt folk) bli botanister utan ett dyrt bibliotek.⁵⁶

Linné insisterade på att *Philosophia botanica* (1751) skulle vara så billig att studenter hade råd med den. Han bemödade sig om språket, ett rakt och osmyckat latin som nyblivna studenter kunde läsa. I en predikan hävdade han att hans system ”ingalunda är svårare, än något annat Europaiskt Språk; lika oumgängeligt är här, at först lära känna Bokstäfverne, som dock icke äro så många, som våre. Sedan lärer man sig Stafvelserna; och ändteligen högst 100 Glosor. När man härvid blir litet vand, går det så fort at läsa Naturen, som någon annan Bok; ja äfven för sjelfva Fruentimren.”⁵⁷ I en annan predikan lovade Linné likaså att vem som helst efter ett års studier kunde ”vid första anblicken urskilja hvilken växt som hälst, äfven om den komme längst bort ifrån Indien”.⁵⁸ Med det kvinnliga könet som hyperbol för en bred publik skröt han om att detta gällde även för ”det kiönet, som mer älskat mörkret”.⁵⁹

Linné sänkte också tröskeln för att ge sig in i botaniken genom att klart ange – snarast lagstifta – praktiska regler för botaniskt arbete. *Philosophia botanica* avslutas med en rad instruktioner på en sida vardera för hur man inrättar ett herbarium, organiserar en exkursion, anlägger en trädgård och ger sig ut på upptäcktsresa. Linné lade till tio diagramartade helsides-teckningar som upplyste om växtdelar och flera kännetecken. Han instruerade till och med läsaren i hur *Philosophia botanica* själv skulle användas. Med denna tankeslinga slutar skriften.⁶⁰

Vad boken beskrev var snarare hur Linné faktiskt bedrev botanik än

något slags idealförfarande. Hans resor i provinserna mellan 1733 och 1754 gav honom förebilden till de naturalhistoriska metoder han formulerade på slutsidorna i *Philosophia botanica*. Hans föreläsningar och kurser i praktisk botanik hjälpte honom också att formulera instruktionerna. Redan 1733 ledde han växtexkursioner utanför Uppsala med studenter – bland dem ”många af adelsmännerne och baroner”. Deltagarna betalade honom med mynt, hattar, handskar, halvärmar, strumpor, böcker och knappar.⁶¹ Sommaren 1739 kombinerade han sina naturalhistoriska föreläsningar på Riddarhuset med botaniska strövtåg runt Stockholms öar.⁶² Under somrarna på 1740-talet guidade han studenter och åhörare på naturalhistoriska tolvtimmarsvandringar två gånger i veckan. Ibland deltog så många som tre hundra människor. Bland deltagarna fanns både kvinnor och män, och inte bara folk från Uppsala utan också ”åtskillige, så utländske, som Herrar ifrån Stockholm”.⁶³

Under dessa vandringar utvecklade Linné i praktiken det som några år längre fram skulle formuleras i skrift i *Philosophia botanica* som botanikens rätta regelverk. Han gjorde listor över fältutrustning som portörer, fältmikroskop, förstoringsglas, anteckningsblad, fjärlshävar, insektsnålar och fickknivar. Han gav läsförslag (*Systema naturae* och material om traktens flora och fauna). Han angav tider för avfärd (klockan sju på morgonen), lunch (mellan två och fyra på eftermiddagen) och demonstrationer (en gång i halvtimmen). Han specificerade vilka naturföremål som var värda att samla: stenar, växter, insekter, kräldjur, fiskar och ”småfåglar, som skjutas”.⁶⁴

Vid dessa utfärder visade Linné intresse för att organisera sin vetenskap enligt militära ritualer och rutiner. ”Skyttar” dödade fåglarna. En ”Annotator” antecknade resultaten. Deltagarna betalade Linné och en ”Fiscal” som ansvarade för ”trouppens disciplin” bestraffade sena ankomster och oförklarad frånvaro.⁶⁵ För männen var det obligatoriskt med en ”uniform”, bestående av en kort jacka, vida och löst sittande sjömansbyxor, en vidbrättad hatt och ett paraply till skydd mot solen.

På detta teatraliska vis anförde professorn ”ett par hundra auditores som samlade örter och Insecter, anställde observationer, skjöto Foglar, förde Protocoll”.⁶⁶ En deltagare skrev: ”Det formerades en armée av botanici. Han sjelf [Linné] var general; compagnier afdeltes, capitainer och fänrikar tillsattes. Ett exercitie-reglemente tilskapades, efter hvilket man sväfvade öfver alla häromkring liggande ängar och fält. Uniformen var en liten tröija och busaroner, Vapnen, insecthofvar och knappnålar.

Tropheerna, blomster krantsar och fjärillar, med dessa knappnålarne i hattarne upfästade.”⁶⁷

Vid klockan nio på kvällen marscherade denna uniformerade ”armée av botanici” – med vajande fanor och iförda sina spetsade troféer från fältet – åter hem till Uppsala, förbi de imponerande gravhögarna med sina vikingakungar, de halvt raserade medeltida stadsmurarna, det kungliga slottet högst uppe på kullen och borgarnas trähus och köksträdgårdar klängande kring den stora domkyrkan. Linné gick i täten, följd av en musikorkester.

”[De] återkommo [...] i staden med Blomster i hattarne, [...] Pukor och Waldthorn fölgde sin anförare till Trädgården igenom hela staden”.⁶⁸ Lite sistaminuten-botaniserande skedde i ”professorernas humlegårdar” strax utanför stadsportarna, på ”Hustaken i Upsala, som äro täckta med grönskande torv” och i borgarnas ”inhägnade täppor, planterade med grönsaker isynnerhet kål”.⁶⁹

År 1748 beordrade rektorn för Uppsala universitet Linné att sluta med dessa exkursioner. Han invände mot gruppens ”antagande af en drägt samt ett nytt lefnadssätt, som afwänder ungdommens sinnen ifrån all annan lydnad och företagande”. Och så förklarade han omständligt (bevisande därigenom sin poäng) att dessutom ”äro wi Swänske ett alfwar-samt och trögt folckslag, wij kunna ej såsom andra förena det angenema och nöijsamma med det alfvarsamma och nyttiga”.⁷⁰

Linné hade fått en betydande inkomst från dessa utfärder. I en *vita* (där han sin vana trogen talade om sig själv i tredje person) skrev han sorgmodigt att rektorns brev ”nästan dödat honom; han fick där af ej sofwa på två månader”.⁷¹ Han fortsatte trots det att ordna botaniska utflykter, men nu mer återhållsamma och avskalade sina teatrala och militära drag. Ändå är det frestande att spekulera över om hans beskrivning av exkursioner i *Philosophia botanica* 1751 inte samtidigt var ett sätt att befästa minnet av sin ”armée av botanici”, som vid det laget höll på att försjunka i glömska.

Linné blev framför allt berömd för sin största uppfinning, den binomiala nomenklaturen, systemet med tvådelade namn. Forskare har hävdad att Linnés binomiala namn hade flera olika föregångare i örtaböcker från renässansen eller det antika Grekland, i folkliga växtnamn liksom i hans eget bibliografiska arbete.⁷² Ingen förklarar dock varför Linné utarbetade tvånamnssystemet just *när* det skedde, eller varför innovatören blev

just Linné och inte någon annan upplysningsbotaniker – som ju alla hade ärvt samma botaniska traditioner.

Här vill jag nu lägga fram en alternativ hypotes som kan förklara tidpunkten för Linnés innovation. Hypotesen grundar sig på den 365:e och sista aforismen i *Philosophia botanica*, där läsaren uppmanas att undersöka växternas ”ekonomiska nytta”.⁷³ Jag vill hävda att Linnés tvåordsnamn var ett resultat dels av hans försök att utöva naturvetenskap som en underordnad gren av ekonomin, dels av hans försök att skapa ett enkelt språk för denna vetenskap. Linnés studenter – unga män som hade honom att tacka för all sin botaniska bildning – fann det besvärligt att använda hans flerordiga diagnosnamn som egennamn, både på sina upptäcktsresor och i sina samarbeten kring ekonomisk botanik. Linné utvecklade systemet med tvåordsnamn som en nödlösning på problemet, ett sätt att göra sina studenter effektivare som stödpersonal och medarbetare.

Vi har tidigare sett att Linné utarbetade sexualsystemet mellan 1729 och 1731. Han var då drygt tjugo år och saknade tillgång till de bibliotek, herbarier och naturliga växtmiljöer som kunde ha uppmuntrat honom att utmana den traditionella synen att jordens arter var få och stabila.⁷⁴ I själva verket konstruerade han sin flora alldeles i slutet av den klassiska Aristotelesreceptionens epok.

Eftersom han arbetade med en lokal empirisk bas inom ramen för en gammaldags teori, nöjde han sig med att låta sina växtdiagnoser fungera som egennamn och följa den tvåtusen år gamla aristoteliska principen med *genus et differentiae*, det vill säga att redogöra för vad arten har gemensamt med sitt släkte och vad som gör den annorlunda.

Det är däremot sant att Linné på ålderns höst ångrade aforism 162 i *Philosophia botanica* (”antalet arter är konstant”)⁷⁵ och den berömda utsagan i förordet till *Systema naturae* (”Vi räknar så många arter, som det fanns i begynnelsen”). Efter att begrundat alstrandets mysterier kom han att tro att hybridkorsningar förklarade jordens många olika livsformer. I den sjätte utgåvan av *Genera plantarum* (1764) framförde han teorin att de moderna arterna härstammade från halvt platonska, paradisiska urvaror som förkroppsligade de egenskaper som nutidens taxonomiska rangordning omfattade.

Det var en problematisk natursyn på ett universitet som var ägnat åt utbildning av präster och dominerat av en ortodox luthersk teologisk fakultet (bemyndigad av riksrådet och ståndsriksdagen att censurera kätterska texter). Efter Linnés död 1778 betygade hans son att ”Alldrig var

min S. Far atheist; nej, tvärtom, han tålde aldrig höra sådant folk, som talte däråt”, en inledning till förklaringen att ”Han trodde väl, at species animalium och plantarum, också af genera voro tidens, men at ordines naturales voro Skaparens gärningar”.⁷⁶

Trots att Linné faktiskt kom att anse att arterna hade formats historiskt, betvivlade han fram till slutet av 1760-talet aldrig att det skulle vara möjligt att göra tabeller över alla naturens former. Som han såg det hade denna förändringsprincip antingen upphört eller pågick så långsamt att naturforskare skulle kunna hålla takten. I avhandlingen *Cynographia* från 1756 skilde han mellan elva typer av hundar, till exempel ”Knähund”, ”Hushund”, ”Bodhund”, ”Rapphönse-Hund” och ”Naken hund”. Men han var säker på att de varianter han beskrev inte behövde införas i ett linneanskt natursystem. (Hans samtida Buffon skulle ha anat en knoppande art i vart och ett av dessa nischhusdjur, ungefär som med Darwins Galapagosfinkar.)⁷⁷ Linné höll fast vid tron på arternas stabilitet även när han frestades att överge den som ett bidrag till ekonomisk förbättring; det var efter den stora hungersnöden i Sverige 1756, då en galen vurm för botanisk alkemi och transmutering av säd svepte fram över landet.

I ett tidigt brev till Albrecht von Haller 1737 hävdade Linné visserligen att naturforskare bara kan klassificera fragment av jordens flora, med tanke på den gränslösa variationsrikedomen.⁷⁸ Ändå utgick hans flerordiga diagnosnamn, som ju betecknade artbärarnas plats i en universell släktskapshierarki, från att antalet klassifikationer var begränsat. Och vid andra tillfällen var Linné – som aldrig värderade konsekvens högre än fantasi – mer optimistisk i fråga om människans förmåga att inventera naturen. ”Om vi grovt beräknar att det i världen finns 20 000 arter av växter, 3 000 av maskar, 12 000 av insekter, 200 av amfibiedjur, 2 600 av fiskar, 2 000 av fåglar, 200 av fyrfotingar; summan av alla arter av levande varelser kommer att uppgå till 40 000.”⁷⁹ Linné förstod sig aldrig på stora tal. Med ”40 000” menade han ”ett stort antal”.⁸⁰ Men han menade inte ”ett antal, så stort att jag bara kan klassificera en bråkdel” – till och med i slutet av 1760-talet funderade han emellanåt på om det ändå inte vore möjligt att all flora och fauna verkligen skulle kunna förtecknas i en *Systema naturae*, även om den skulle bli oerhört omfattande.

I själva verket grubblade Linné mer över att det alls fanns flera olika arter än över hur många de var. Det verkliga problemet, fastslog han i en föreläsning 1763, var varför det fanns någon naturlig mångfald *alls*. ”Jag har ofta undrat för mig själf, hvarför denna makt, som skapat allt på

enklaste, visaste sätt, icke har gjort hela jordklotet af ost, som vi maskar fått gnaga medan vi växa upp, lefva och förökas.”⁸¹

Med ”namn” menade Linné fasta beskrivande fraser, inte godtyckliga beteckningar. Det var därför han kunde hävda att hans ”namn” gjorde det möjligt för var och en att ”vid första anblicken urskilja hvilken växt som hälst, äfven om den komme längst bort ifrån Indien, i det växten själf upplyser honom om sitt namn, sin smak, sin doft, sina egenskaper, krafter och nytta, ja liksom med fingern leder honom till allt hvad man vet om henne, till människosläktets nytta”.⁸² Linnés dagboksanteckningar från april 1729 illustrerar att artnamn vid den tiden i allmänhet var systemberoende. I dagboken nedtecknade han sina spirande botaniska kunskaper och noterade att en Uppsalaprofessor, Olof Celsius den äldre, hade lagt märke till honom medan han beskrev ”örter” i Uppsalas botaniska trädgård. När professorn förhörde honom om namnen på de olika växterna svarade han ”på alla med namnen efter Tourneforts metod”.⁸³ Namnet följde metoden.

I en predikan 1773 upprepade Linné denna tanke och menade med ”namn” även här både beskrivning och beteckning. ”Saken kommer därpå an, at hvar Sten, Växt, Djur skall sjelf säga en okunnig sit eget namn, så at det skall förstås af alla, som lärdt språket”, det vill säga den linneanska vetenskapens språk.⁸⁴ Men det förfarande Linné framställde som automatiskt krävde att naturforskaren memorerade en ordräcka för varje art. Eftersom Linnés diagnostiska frasnamn höll fast vid den aristoteliska principen med en nedåtriktad logisk indelning och hade formulerats för att skilja namnbäraren från andra arter inom släktet, så skulle dessutom upptäckten av en ny art alltid innebära att alla släktingarnas frasnamn måste ändras.⁸⁵

Så småningom skulle Linnés binomiala namn, hans korta och godtyckliga tvådelade namn för naturens former, bli en genväg förbi problemet med hur diagnos (beskrivning) och referens (namn) blandades ihop i hans polynomiala beteckningar.⁸⁶ Men till en början experimenterade Linné och hans studenter med andra lösningar på hur naturen skulle bli ”i ordning stält”. De vände sig till folkliga namn, bibliografiska referenser, relativa talsystem och – som en annan form av äkta namn – absoluta talsystem. Med tiden fann de dock att alla dessa namngivningssätt hade sina nackdelar.

Om vi börjar med det folkspråkliga, så erkände Linné värdet av folkliga namn i sina svenska ekonomiska arbeten. Dessa utkom i form av

översatta avhandlingar, predikningar, broschyrer, tidningsartiklar, småskrifter och upplysande almanackstexter och var avsedda som folkbildande material. I sina latinska texter förtecknade han folkspråkliga växtnamn. Han fick också sina studenter att göra det, med argumentet att lokala namn kunde spegla okända användningsområden eller egenskaper hos växterna. Han student Johan Peter Falck var till exempel ingen lingvist, men under sina resor i det ryska väldet hade han ändå gjort listor över botaniska namn på ryska, armeniska, tjerkesiska, turkiska, kal-muckiska, votjakiska, ostjakiska, mongoliska, georgiska, tjetjenska, ukrainska, persiska och ossetiska.⁸⁷

Enkelt folk kunde inte latin. I förordet till *Berättelse om the inhemska växter* (1757), en förteckning över ätbara lokala växter inspirerad av den svenska hungersnöden 1756, förklarade Linné att han, för att även "den fattige bonden" skulle kunna använda häftet, hade "tillagt the mäste Swänske namnen på växterne". Men, som han påpekade i ett brev till den svenske kungen, är folknamnen ofta "olika [för] örterne uti särskilte Provincier".⁸⁸ I sina råd till hovet om vilda inhemska växter som gick att äta i den stora svältens år skrev han en lista med tolv dialektala ord för *Epilobium angustifolium*, ord som "Illermjolk", "Himmelgräs", "Elgerams", "Kalfrumpa", "Mjolkgräs" och "Räfrumpa".⁸⁹

Eftersom svenska språket inte var kodifierat på 1700-talet fann Linné det svårt att dra en gräns mellan olika stavningar och olika ord. I sitt brev 1756 berättade han för kungen att *Epilobium angustifolium* "kallas Almocck [sic] i Wästerbotn, Almycke i Ångermanland, Almecke i Medelpad".⁹⁰ Även på ett mer personligt plan var Linné medveten om hur flytande de tidigmoderna folkspråken var. Han inledde sin första föreläsning med att be om ursäkt för sina obskyra dialektala ord och "et svårt utspråk".⁹¹ Hans småländska uttal och ordförråd följde också med in i hans skrifter på svenska. Linné såg skrivandet på folkspråket som ljudhärmande skrift. Inte undra på att han i sitt register till en katalog över Uppsalas botaniska trädgård 1748 självklart skilde mellan "svenska namn" och "botaniska namn".⁹² I en vidare bemärkelse fruktade han att bruket av folkspråket skulle splittra upp den europeiska lärdomsrepubliken i små isolerade vetenskapsgemenskaper, inspärade i skilda språk. (Det var faktiskt också vad som skedde i början av 1800-talet). Han sörjde latinets nedgång,⁹³ och medgav att han "hvarken lärde Engelska eller Fransyska eller Tyska eller Lappska, ja icke en gång Holländska, fast han hela 3 åren vistades i Holland".⁹⁴

Med *Flora Lapponica* började Linné numrera arter i en följd genom hela boken. I senare verk betecknade han dem med ett tredelat namn bestående av deras släktnamn, en förkortning av titeln på den bok där han först beskrivit dem samt deras nummer i sekvensen i detta primära verk. Den tryckta källan till en växts första omnämnande i Linnés korpus införlivades därmed i själva namnet, vilket upphöjde denna källa, oavsett hur tillfällig den var, till en avgörande referenspunkt. På längre sikt blev det därför praktiskt taget omöjligt att ta med nyupptäckta arter i nya utgåvor av äldre klassificerande verk. Växterna skulle visserligen fortfarande vara grupperade enligt Linnés sexualsystem, men att införa nya arter i en numrerad lista stökade till i de äldre sifferreferenser som nu hade börjat föra ett eget liv i de följande verken.

För att lösa problemet använde Linné ibland två sifferreferenser. I *Berättelse om the inhemska växter* (1757) förklarar han: ”Wid hwar ört har jag tillsatt Numrerne utaf den förra och andra Edition af Flora Svecica, utur hwilken then kan hämta närmare underrättelse, som örterna förut icke känner.”⁹⁵ I sin *Öländska och gotländska resa* (1745) använde han i stället en ny tredelat beteckning bestående av ett enordigt släktnamn, en boksiffra och ett enordigt artepitet.⁹⁶

Först med *Species plantarum* (utgiven 1753) introducerades en konsekvent användning av tvåordsnamn. Lyckligtvis finns det bevarat ett tämligen okänt utkast till denna globala botaniska artförteckning, nu på Linnean Society i London. Detta utkast skrevs mellan 1746 och 1748 och innehåller bara några spridda tvåordsnamn.⁹⁷ År 1748 är alltså den tidigaste dateringen av Linnés binomiala nomenklatur. I *Philosophia botanica*, som är först med att göra användningen av hans tvåordsnamn till lag, anges tryckåret till 1751, trots att boken trycktes redan hösten 1750.⁹⁸ Men denna bok ställer sig bara halvhjärtat bakom den binomiala nomenklaturen. Troligen kan hans innovation allra senast dateras till 1752, när Linné påbörjade sitt andra utkast till *Species plantarum*. För att få reda på hur Linné kom att använda riktiga tvåordsnamn är det dessa fyra år, 1748 till 1752, vi måste undersöka.

Varför just då? I sin *Öländska och gotländska resa* och i *Flora Svecica* använde Linné ett trinomialsystem som tilldelade växter ett släktnamn, ett artepitet och en siffra ur en nummersekvens i en bok.⁹⁹ Fyra år senare, år 1749, när han började skissa på *Pan Svecicus*, upprättade han ingen ny nummerlista, unik för denna publikation. I stället återanvände han artnumren

från 1745 års Stockholmsutgåva av *Flora Svecica*. I förordet förklarade han att det var ”för att spara papper”.¹⁰⁰ Eftersom *Pan Svecicus* tar upp arter som redan har listats i *Flora Svecica* trodde Linné att han skulle ha blivit tvungen att också lista artnumren i *Flora Svecica*, även om han – som han annars brukade – påbörjade en ny numrering till *Pan Svecicus*. Det tyder i sin tur på att sifferreferenserna från *Flora Svecica* hade blivit etablerade bland svenska amatörnaturalister och förbättringsvilliga jordägare, som var den svenska florans målgrupp.

Kanske var det alltså genom att iaktta hur hans ekonomiska botanik faktiskt användes lokalt som Linné insåg de praktiska möjligheterna med riktiga namn, det vill säga universella och korta namn. Genom att återanvända växtnumren i *Flora Svecica* var det egentligen ett numeriskt system med tvådelade namn Linné såg framför sig. Mer allmänt etablerade han principen att varje växt skulle tilldelas ett permanent och godtyckligt tecken. Tre år senare, i *Species plantarum* från 1753, gick han över från ett numeriskt till ett alfabetiskt system med tvådelade namn. Där utvidgade han och systematiserade användningen av artepitet och släktnamn (så hade han ibland gjort med växter i registren till *Flora Lapponica* [1737] och till sin *Öländska och gotländska resa* [1745]). Men det första verket där Linné introducerar riktiga alfabetiska tvåordsnamn är återigen 1749 års *Pan Svecicus*, om än vid sidan av ett numeriskt sorteringssystem (som även det är på väg att bli godtyckligt och absolut).

Pan Svecicus är bara ett oansenligt häfte, som genast översattes till svenska och tar upp ett väl avgränsat problem: den inhemska produktionen av importerat boskapsfoder.¹⁰¹ Varför skulle en kort traktat om djurhållning ge impulsen att använda inte bara ett, utan två, godtyckliga referenssystem (det numeriska bara för att snart försvinna igen, det alfabetiska för att bli grunden för senare nomenklatur)? Svaret tror jag ligger i omständigheterna för skriften, hur det kom sig att den skrevs.

Pan Svecicus sammanställdes gemensamt av Linné och hans studenter. Det är en tabell som korrelerar foderväxter och tamdjur, och alltså ger vägledning om hur dessa djur ska gödas. För att sammanställa denna tabell lade Linné ut uppgifter till sina studenter. Var och en av de unga männen tilldelades ett försöksdjur (ko, gris, get, häst, får). Med gåspennor, skrivpapper och bläckhorn följde studenterna sina studieobjekt ut på ängarna runt Uppsala. Där fick djuren beta, befriade från fotbojor, nosjärn, kedjor och munkorgar, medan studenterna hela dagarna skrev ner vilka växtarter deras studiedjur åt.

Linnés studenter fick fram en lista med 856 växtarter. De hade då sett de botaniska exemplaren försvinna just när de skulle identifiera dem. Travande efter de hungriga djuren som slukade representanter för nya växtarter fick studenterna krasa ner de botaniska namnen snabbt, ute på fältet och utan några referensverk. Dessa spänningsmoment, en prövning för såväl minne som hand, upprepades under hela dagen och blev en gemensam erfarenhet för en sammansvetsad grupp unga, halvutbildade fältbotaniker. Här måste jag förlita mig på gissningar, men jag misstänker att i dessa stunder verkade korta trivialnamn mer praktiska än långa frasnamn.

Linnés binomiala nomenklatur kan också ha fått impulser genom hans studenters upptäcktsresor från slutet av 1740-talet och framåt. Dessa män var de första linneanerna. De var unga. De kom från enkla hem i Östersjöområdena. De hade ingen större vetenskaplig grundutbildning eller allmänbildning, förutom vad de hade sugit upp vid Uppsala universitet. Deras problem med att hantera nya växter kan också ha inspirerat deras lärare till att skapa tvåordsnamnen.

Både Linnés praktiska botaniska arbete på 1740-talet och hans botaniska program, som det kommer till uttryck i *Philosophia botanica*, krävde direkta, deduktiva fältobservationer och en avslutande syntetisk analys. (På så vis förebådade hans verk den moderna arbetsdelningen.) ”På en dag”, skrev Linné om en av sina botaniska utflykter, ”erbjuda sig lika många naturföremål som annars på lika många dagar som deltagarna äro många.”¹⁰² Samlaren behövde inte längre sammanställa sina fynd, och i stället för fältarbetare blev syntetikern ”Generalen”, som Linné beskrev sig själv i en lista över ”Floras officerare”.¹⁰³

Denna arbetsdelning förutsatte allmänt förstådda och enhetligt tillämpade rapportrutiner. Men arkivkällor tyder på att dessa rutiner visade sig vara svårfångade, åtminstone i studenternas dagliga rapportering. Ta till exempel Linnés samarbete mellan 1750 och 1752 med sin student Pehr Osbeck, en typisk förstagenerationens linnean. Osbeck var torparson, en intelligent pojke som genom en uppmärksam lantpräst hade fått stipendium för att studera under Linné vid Uppsala universitet. År 1750 ordnade Linné en tjänst åt honom som kaplan på ett av det svenska ostindiekompaniets skepp under en resa till Guangzhou (Kanton). Han hade aldrig varit utomlands förut.

Osbeck ledde morgon- och aftonbönen, predikade på söndagar och andra helgdagar, lärde skeppspojkar och kadetter att läsa, tröstade de sjuka och begravde de döda.¹⁰⁴ Förutom dessa prästerliga plikter samlade han utländska växter. Detta betraktade han och hans lärare som det första steget till att bestämma deras användning och införliva dem i en svensk ekonomisk politik. Linné var stolt och upphetsad över Osbecks resa. Nu såg han med entusiasm hur han äntligen hade påbörjat sitt globala botaniska samarbetsprojekt. Hans enda tidigare studentresenär hade varit en medelålders präst, Christopher Tärnström, som dog på vägen ut till Kina.

Osbeck skrev sitt första brev till Linné 26 februari 1751 från hamnen i Cádiz i södra Spanien. I brevet beskrev han den spanska floran i trakten. Som ett slags växtstenografi använde han det relativistiska binomialsystem som Linné själv hade använt i början av 1740-talet. Det vill säga att Osbeck refererade till växterna med den bok i vilken de för första gången fick en linneansk beskrivning. Osbecks förkortningar varierade: för *Flora Svecica* kunde han använda "Flor. Sv." eller "Fl. Sv.". Men så ägde han också bara arton naturalhistoriska böcker (varav tretton var skrivna av Linné).¹⁰⁵ Hans lilla bibliotek var lätt att sortera. I själva verket var hans botaniska kanon så liten att han ibland försummade att lägga in någon bokreferens alls, och till exempel skrev bara "Lichen 945".¹⁰⁶ I de fallen hänvisade han underförstått till "mästerluntan" för växtbeskrivningar, Stockholmsutgåvan av *Flora Svecica* (1745).

Osbeck använde också växtnummer (för Linnés publikationer) eller sidnummer (för de flesta andra författare).¹⁰⁷ Ibland lade han även till en latinsk förkortning eller ett inhemskt namn. När han till exempel hittade malva på gatorna i Cádiz kallade han den "Malva Fl. Sv. 581".

Linnés studenter var hjälplösa utan sina resebibliotek. Som Daniel Rolander skrev till Linné från Amsterdam på sin väg till Surinam 1755: "iag har inga böcker, at jag rätt kan nämna örterna, emedan våra saker, som gingo siövägten från Stockholm inte ännu framkommit."¹⁰⁸

Osbeck och Linné, fältarbetaren och hans lärare, delade ett referensbibliotek på drygt ett dussin böcker och en självklar "mästerlunta". Trots det blev Osbecks i stunden hembakade namn förvirrande även för deras skapare. I ett senare brev från sina Kinaresor förklarade han: "Hwad som i brefwen från Cadix citerades utur Hort. Cliffort. är taget af i Guettardi observatt., ock det som nämndes C. B. togs af Boerhavens index plantarum, som jag hade i Cadix till låns."¹⁰⁹

I Cádiz diskuterade Osbeck bara växter han kände till från den botaniska litteraturen. Under sina sjöresor från Spanien till Kapstaden och sedan vidare till Kina studerade han "allenast 2 Elementer och 2 Naturalier näml luft och wattn, Hwalfiskar och Fiskmåsor".¹¹⁰ Den verkliga utmaningen kom när han återvände till Sverige sommaren 1752 med sina kinesiska och afrikanska växter. Såvitt han visste hade de ännu inte blivit beskrivna, i alla fall inte i hans bibliotek. Av hans brev framgår det tydligt att arbetet kändes överväldigande. Han "hinner icke nu uppräknä" alla de örter "hwars torkande och skötande ger mig träget arbete". Hjälplost bäddade han in frukterna han samlat in i sand. Han "wille önska att de icke ruttna upp på vägen".

Vid plockningen hade hans sydafrikanska växter blivit sönderslitna av getter och de kinesiska av får. Under resan "har mycket förkommet, myckat blefwet söndergniuggat". I hytten hade Osbeck fått "en kista, som tjänt mig både till säng, klädskaåp och naturalie Cabinet". Vid ankomsten till Göteborg blev kistan förseglad av tulltjänstemännen, som misstänkte smuggling.¹¹¹ När hans ruttnande, halvt upprätna växter till slut släpptes av tullen upprättade Osbeck en alfabetisk lista över sin resesamling. Sedan övergav han den listan och började på en numerisk lista. Denna förkastade han i sin tur för en ny numerisk lista. Sedan blandade han genast ihop de två numeriska listorna.¹¹²

För 1700-talsbotaniker var naturligtvis en preliminär numrering av växter ett rutinförfarande. Det var vad Linné föreställde sig att hans student Daniel Solander ägnade sig åt vid hemkomsten från kapten Cooks världsomsegling 1768–71, en fantasi som ger en bild av vad Linné såg som idealsättet att organisera ett herbarium. "Jag har varje dag tänkt ut för mig själv vad min elev Solander sysslat med, nu lagt sin samling i ordning efter att först ha arrangerat och numrerat sina växter, i paket, efter platserna, där de samlades in, och sedan uppå varje exemplar skrivit dess hemland och rätta nummer."

Linné fortsatte sin klassifikatoriska elegi med att föreställa sig en sömlös övergång från ett temporärt nummersystem till en riktig linneansk klassificering: "Sedan såg jag för mig hur han kastade alltsammans i klasser; lade åt sidan och benämnde, sådana som redan var kända; inordnade andra under kända släkten, med specifika skillnader och urskilde med nya namn och definitioner sådana som bildade nya släkten, med deras arter."¹¹³

Ändå var nog Osbecks bedrövade ursäkter, där han satt i ett hyresrum i Göteborg och försökte sortera sina Kinasamlingar, mer typiska för

Linnés noviser än lärarens fantasier om hur den perfekta studenten ”lagt sin samling i ordning”. Som den bekymrade Osbeck skrev i ett brev: ”Här sänder jag örter med den ödmjukaste förfrågan om att få reda på vad de heter, eftersom de sista Numren inte fungerade.”¹¹⁴ I ett annat brev från Osbeck till Linné, avsänt från Göteborg någon gång under hösten 1752, är bekymren många. Han skickade ”en Kinesisk, som jag nog har skickad upp tidigare, men eftersom jag inte har något nummer som motsvarar denna, bifogas även den”. En lång floraförteckning följer, det mesta i listan kommenteras osäkert och vacklande. ”Denna tror jag är 124 hos mig.” ”Hos mig är detta Kin. växt 5”, medan detta ”troligen är Nr 69”. Andra växter har ”förmodligen olika nummer”. För andra botaniska exemplar bekände Osbeck helt enkelt: ”Jag hittar den inte längre under det numret.”¹¹⁵

Linné upprättade en riktig binomial nomenklatur i början av 1750-talet, efter att ha sett studenter som Osbeck röra ihop och blanda sina egna hemgjorda förkortningar lite hur som helst. En annan impuls kan ha kommit redan 1748 när, som vi sett, universitetets rektor i Uppsala gjorde inskränkningar i Linnés botaniska exkursioner – de öppna utflykterna med upp till 300 deltagare, såväl lekmän som lärda. I *Philosophia botanica* (1751), det verk som först gjorde hans binomiala nomenklatur till regel, skriver Linné om dessa exkursioner. Kanske var det förbudet mot dem som fick honom att filosofera över de nödvändiga villkoren för kollektiv faktainsamling av den typ han hade bedrivit under dessa utflykter.

Hur det än var med det, så tilldelade Linné från och med början av 1750-talet varje växt och djur ett fast och godtyckligt tvåordsnamn, som angav dess släkte och art. Att han därigenom inledde en revolutionär förändring insåg han inte. De nymodiga tvådelade namnen verkade i stället innebära en ny och krävande uppgift. Linné fick ofta anstränga sig för att komma på nya epiteter. Han tog till exempel det romantiska beslutet att fjärilar skulle namnges endast efter personer och gudomligheter i den klassiska mytologin. När han skulle införa en ny fjäril i den tolfte upplagan av *Systema naturae* hade han uttömt Plinius den äldres *Naturalis historia* och Hyginus *Fabulae* och blev i stället tvungen att – mindre romantiskt – vända sig till en praktisk tysk handbok, *Grundliches mythologisches Lexicon*.¹¹⁶

Även om Linné fastlade reglerna för att skapa tvåordsnamn i *Philosophia botanica* (1751) tillade han under rubriken ”Differentiae” endast att ”trivialnamn kunna kanske tillåtas på det sätt jag använt i *Pan Svecicus*”.¹¹⁷ Även

i *Philosophia botanica*, den första texten som reglerade både sexualsystemet och hans binomiala nomenklatur, var metoden splittrad och utlämnad till brådska och tillfälligheter. Sjuk av gikt dikterade han texten för en student ”utur sängen, så fort Boktryckaren hant sätta”.¹¹⁸

Linné var till och med tveksam till om den alls skulle publiceras. Han var rädd att det skulle försena utgivningen av hans dagbok från Skåneresan (även den publicerad 1751). Det var inte förrän hans förläggare meddelade att han hade bestämt sig för att återutge *Fundamenta botanica* från 1736 som Linné hastigt tillfogade – och då bara på sina studers begäran – beskrivningar av växtdelar och några rader som föreslog en binomial nomenklatur. Så slumpmässigt, och i konkurrens med ekonomiska projekt som Linné var mer direkt engagerad i, kom upplysningstidens mest inflytelserika systematiktill till.

Även i *Species plantarum* från 1753 nämnde Linné bara i förbigående att han hade funnit trivialnamnen praktiska i arbetet med *Pan Svecicus*. Han upphöjde dem inte till lag, och skrev faktiskt i förordet att artemitetten kunde ändras – vilket skulle förstöra vad vi i dag ser som deras huvudsakliga funktion.¹¹⁹ Han placerade dem på sidan så att de kunde läsas som ett slags marginalanteckningar, till och med i tryck. ”FÖRENKLAD NAMN (trivialnamn) har jag satt i kanten, så att man utan vidlyftighet skall kunna med ett enda namn angiva en växt; dessa har jag emellertid tillsatt utan nogare urval, sådant som en annan tid kan kräva.”

Linné var orolig för att botaniker skulle se tvåordsnamnen som en tillåtelse att hoppa över växtdiagnoserna (beskrivningarna). Hans diskussion om tvåordsnamnen övergick hastigt i en varning: ”Emellertid må alla förnuftiga botanister strängeligen avhålla sig från att någonsin lägga fram ett trivialnamn utan tillfyllestgörande särskilt kännemärke, på det att icke vetenskapen må förfalla till samma barbari som tidigare.”¹²⁰

För fauna använde Linné tvåordsnamn för första gången i ett verk som inte riktade sig till universitetsutbildade naturforskare, utan till en hovpublik, en betald utgåva 1754 av den svenske kungens naturalhistoriska samling, *Museum Regis Adolphi Friderici*. En konsekvent binomial nomenklatur för djur introducerade han först i 1758 års utgåva av *Systema naturae*. I en fotnot avslöjade han att artemitetens funktion fortfarande var diffus för honom: ”Jag har ändrat några trivialnamn som tidigare hade tilldelats planlöst i *Fauna Svecica*.”¹²¹

År 1753 släppte Linné också en doktorsavhandling, *Demonstrationes plantarum in Horto upsaliensi*, som förtecknade de växter han hade visat

för sina Uppsalastudenter det året.¹²² Vid sidan av förstautgåvan av *Species plantarum*, publicerad samma år, är det hans första verkligt binomiala verk, även om hans mest framstående student, Pehr Löfving, hade använt tvåordsnamn redan i november 1749 i sin avhandling *Gemma arborum*.¹²³ Efter att ha bevittnat Osbecks svårigheter när han lämnades att själv bilda dem, fann Linné det kanske klokt att först välja ett didaktiskt verk för att visa hur tvåordsnamn skulle användas. Samtidigt rekapitulerar valet att införa en vetenskaplig nyhet via en demonstrationshandbok för Uppsalas botaniska trädgård hans tidigare val att introducera sexualsystemet i en liknande manual, i maj 1731.

Trots hans egen nedvärdering av sin innovation, och trots vissa protester i början, blev Linnés binomiala nomenklatur nästan genast en stor framgång. Det spelade ingen större roll att Peter Collinson, en ullhandlare i London och medlem i Royal Society, beklagade sig över att Linné "trasslade till den förtjusande vetenskapen Botanik med att ändra på namn som blivit väl mottagna och lägga till nya namn som är helt okända för oss". Han tillade: "Nu kan ingen utom riktiga professorer låtsas uppnå det."¹²⁴ Greven av Bute var mer rakt på sak: "Jag kan inte förlåta honom de många barbariska svenska namnen."¹²⁵

Linnés första generation studenter var inte lika besvärade av försvenskningen och fattade därför snabbt hur användbara tvåordsnamnen var. Osbeck, Kinarensären, var angelägen om att få stabila namn och skrev 1757 till Linné om sin färd i florans tjänst: "Efter Hr Archiatern är så gunstig och ciderar [sic] min Resa, så ändrar jag ej namnen, utan tiger stilla med alla tryckfel."¹²⁶

Ändå var det inte förrän mot slutet av sitt liv, när han sammanfattade sina livsgärningar, som Linné själv kom att värdera sina tvåordsnamn. Nu kunde botaniker namnge växter "så lätt som man namnger en människa".¹²⁷ "Tidigare", skrev han, "måste en hel *differentia* reciteras, för att bestämma en given växt, ett stort besvär för minnet, tungan och pennan."¹²⁸ "Nomina Trivialia voro förut ohörde", antecknade han. "Linnaeus införde dem öfver alt. Det var detsamma som att sätta kläpp i en klocka. Två namn kunna lätt minnas, lätt nämnas och skrivas."¹²⁹ Ett formellt uttryck för hur Linné tänkte sig systemet med tvåordsnamnen kom först 1772, när han publicerade sin *Nomenclator botanicus*. Denna vägledning för sidreferenser till *Systema naturae*, *Generum plantarum*, *Mantissa plantarum* och *Species plantarum* övergår till användningen av tvåordsnamnen.¹³⁰

Eftersom mer av floran hela tiden placerades inom sexualsystemets ram skulle utan tvekan något slags godtyckliga botaniska namn förr eller senare ha dykt upp under 1700-talet. I den bemärkelsen var Linnés ekonomiska projekt en bidragande orsak, inte den kausala faktorn, till hans binomiala nomenklatur. Ändå förklarar det tidpunkten och den direkta impulsen bakom hans största innovation.

I sig var sådana namn givetvis bara tekniska verktyg och inga vetenskapliga uppfinningar eller upptäckter i egentlig mening. Linnés bidrag till kunskapen var ingen sann karta över naturen. I stället har teorierna bakom den västerländska kartläggningen av den levande naturen gått igenom ett skifte, från en förmedlad och fragmenterad reception av grekernas och judarnas antika skrifter till en enhetlig evolutionsteori.

Linné försåg oss med ett godtyckligt index som gjorde synonymlistorna och översättningsguiderna mellan olika florer föråldrade. Hans storhet ligger inte i hans fragmentariska naturliga ordningar eller hans ekonomiska botanik, utan i hans arkivskåp för naturen. Linné utarbetade denna namntabla steg för steg, snarare genom sitt dagliga praktiska arbete än genom någon på förhand uttänkt teori, och i samband med lokala ekonomiska problem. Mellan 1748 och 1752 företog han sig det första storskaliga samarbetsprojektet med sina studenter och kunde på så vis se hur denna första generation linneaner – det mänskliga provområdet för effektiviteten i hans botaniska forskningsprogram – själva klassificerade (eller inte lyckades klassificera) floran. Linnés trivialnamn dyker alltså först upp i verk om ekonomisk botanik, där han väntade sig direkt praktisk användning och en bred läsekrets och där han och hans studenter mest påtagligt upplevde bristen på korta namn som ett problem.

Därefter spred sig tvåordsnamnen från dessa mer tillfälliga arbeten in i Linnés systematiska huvudverk på latin. Mot slutet av 1750-talet hade de blivit den korsreferens han föredrog. Mot slutet av 1760-talet skröt han, i en idealiserad inversion av fakta, om hur han hade kommit fram till sin binomiala nomenklatur som en idé och en insikt. Men det som hade eldat på hans florala innovation var snarare hans tro på ekonomisk nytta. Linnés klassificerande botanik var ingen komplex teori. Den var en användbar metod.

MEDICIN OCH ETNOGRAFI

Lappen är vår läromästare

Carl von Linné var läkare. Han hade studerat medicin på universitetet, och hans doktorsavhandling 1735 – tretton snabbt hopradsade sidor, inlämnade för den doktorsexamen som utlovats inför hans åttadagars vistelse vid det nederländska postorderuniversitetet Harderwijk – hade ett medicinskt ämne (malarians etiologi).¹ Mellan 1738, när han återvände till Sverige från Holland, och 1741, när han utnämndes till professor i medicin vid Uppsala universitet, arbetade Linné som dröppelläkare i Stockholm.

Med syfilis som specialitet skaffade sig Linné ett lukrativt aristokratiskt klientel (liksom ett förakt för den adel han ändå trånade efter att bli upptagen i). Genom sina nyvunna förbindelser utsågs han till chefsläkare för den svenska flottan. I sina *vitae* påstår han sig kunna bota skörbjugg, tumörer, smittkoppor och syfilis. (Men sina egna ruttnande tänder, sin gikt, migrän och melankoli kunde han inte bota. Inte heller kunde han motverka de många små slaganfall som så småningom dödade honom.)²

Men Linné såg sig inte bara som läkare. Han ägnade mycket tid åt att klassificera sjukdomar och fundera över hur de uppstod. Mycket känt är att han diagnostiserade och beskrev stendammlunga.³ Han trodde också att epilepsi orsakades av att håret tvättades i ”kallt vatten”, lepra av att man åt spiralmask och ergotism (mjöldrygeförgiftning) av att man åt ”frön av åkerrättikan”.⁴ För att förklara sin akuta blodförgiftning 1727 (botad av en fältskär som sprättade upp hans varfyllda, svartnande arm och gned in knivsåret med exkrement) åberopade Linné en mytisk insekt, *Furia infernalis*.⁵ Och sin mystiska ”dubbla nyckel till läkekonsten”, ett trettiosidigt häfte som indelar naturen i manliga och kvinnliga principer, ansåg han vara ”ett mästestycke och en den största juvel i Medicinen”.⁶

Linnés viktigaste bidrag till medicinen var hans arbete med diet och näringslära.⁷ Under sina europeiska resor och sin tid i Holland 1735–38 framställde han sig själv i offentligheten som en läkare kunnig i en okänd

etnomedicin. I *Flora Lapponica* (1737), i sina dietmanuskript och i andra skrifter skildrade han Lapplands urbefolkning – samerna – som ett moraliskt och medicinskt mikrokosmos, ett komplement till hans ekonomiska makrokosmos och det idealiska självförsörjande furstendömet.

I det syftet presenterade han sin lappländska resa 1732 i ljuset av Ovidius litteratur, 1600-talets göticism, tidigmodern antropologi och nyhippokratisk miljömedicin. Arktiska renskötare kan tyckas vara osannolika kandidater till kameralistiska medborgare. Men Linné betraktade dessa nomader som goda exempel på dygd och hälsa. Han såg deras hälsa som ett förebud om vilka belöningar som väntade de jordbrukande människorna om de bara avstod från importvaror som kaffe, socker och salt. Samernas vardagsdiet och medicinska sedvänjor stod således i medelpunkten för Linnés medicinska och ekonomiska filosofi. På dem hängde, enligt hans uppfattning, förbättringar av både Skandinavien ekonomi och skandinavernas hälsa.

Den första västerländska antropologiska monografin om ett enda folk, Johannes Schefferus *Lapponia* (1673), handlar faktiskt om samerna. Författaren är en Uppsalaprofessor som aldrig själv besökte Lappland, och verket blandar lutherska missionärers rapporter med *Historia de gentibus septentrionalibus*, en reseberättelse skriven av Sveriges sista katolska ärkebiskop, Olaus Magnus, och tryckt under författarens exil i Rom 1555.⁸ Trots dessa båda lärda luntor var samerna långt in på 1700-talet föga kända i de skandinaviska bildade kretsarna.⁹ År 1729 diskuterade Vetenskaps-Societeten i Uppsala till och med om samerna var ett folk från Nya världen och talade det "Americanska språket", eller en försvunnen stam av Israel och talade hebreiska. Andra skandinaviska lärde ansåg att samerna var pygméer eller skyter.¹⁰

Längre bort, i Frankrike, föreslog Pierre-Louis Moreau de Maupertuis, precis som Schefferus före honom, att samerna var "bannlysta eller fördrivna" finnar.¹¹ Jean-François Regnard jämförde "detta lilla djur som kallas Lapp" med apor. Georges-Louis Leclerc de Buffon klumpade ihop arktiska samer och det afrikanska sanfolket som dvärgväxta och degenererade, kanske inspirerad av antikens sammankoppling av skyter och etiopier.¹² I England rangordnade Oliver Goldsmith i sin *History of the Earth* från 1774 samerna som den lägsta av hans sex raser.¹³ Linnés egen kanoniska tionde utgåva av *Systema naturae* (1758), som har den tvivelaktiga äran att vara först med en global rasordning, hävdar att samerna är "dvärgar" och placerar dem i kategorin "Monströsa" tillsammans med de

mytiska patagoniska jättarna.¹⁴ (Långt senare, under nazisttiden, klassificerade tyska rasantropologer återigen samerna som en "patologische Rasse" av degenererade finnar.)¹⁵

Schefferus hade avvisat den tyska propagandan från trettioåriga kriget om att samerna var djävlar, anlitade som armémagiker av Gustav II Adolf.¹⁶ Men i likhet med sina samtida såg han dem oftast ändå som sluga, lågsinnade hedningar. Under upplysningstiden började européer se mer välvilligt på samerna. Några sötsliskiga "Lapplandsånger", ursprungligen från *Lapponia*, trycktes om i *The Spectator* 1712. Därefter dök de upp på nytt tillsammans med James Macphersons ossianska fragment 1760, Thomas Percys rundikter 1761, en antologi med walesiska barder 1764 och Johann Gottfried von Herders *Volkslieder* 1778–79.

Men dessa sentimentala utgjutelser var långt ifrån någon empirisk kunskap och uttryckte inte ens någon etnografisk nyfikenhet. Schefferus så kallade Lapplandsånger och deras mottagande har inget att göra med samisk jojk eller samisk muntlig poesi. Tidskriften *The Spectator* missuppfattade till och med ett geografiskt namn som namnet på en lantlig hjältinna och lät älskaren sucka vemodigt av kärlek till "heden Orra" (Orramor).¹⁷

I Skandinavien blev Olof Rudbeck den äldre, kollega till Schefferus i Uppsala och huvudarkitekten bakom 1700-talets svenska göticism, den som först avfärdade fiktionen om samerna som en ondskefull ras och i stället lade grunden till myten om samerna som oskyldiga naturbarn. Rudbeck den äldre tog så starkt avstånd från den nedärvda synen att hans samlingsuttryck för sarkastisk misstro blev: "Det är så sant som hade det stått i Schefferi *Lapponia*."

Linné följde i sin tur Rudbecks son och Uppsalaläraren Olof Rudbeck den yngre och försäkrade i *Flora Lapponica* (1737) "heligt, att jag icke sett något oskuldsfullare folk än det lappska".¹⁸

Ungefär samtidigt som Uppsalaprofessorer förklarade att samer var naturligt oskuldsfulla, drogs andra svenskar till Lappland av missionärsglöd. Framåt 1690-talet hade lutherska missionärer utrotat de sista hedniska kulturerna i Europa. Vi har bara fragmentarisk kunskap om samernas tidigare andliga seder och bruk, såsom deras björnkult, runkalendrar, schamanistiska spådomar, andedyrkan och synkretistiska skapelseberättelser (där asatro blandades med romersk katolicism och lokalt förankrad animism).

Den svenska Lapplandsmissionen blev 1632 permanent genom ett

seminarium i Lycksele. Det ersattes senare av Lappmarkens ecklesiastikverk 1739. Målet var en fullskalig assimilation, och förebilden var kontinentala försök att predika för judar.¹⁹ Missionärerna införde obligatorisk närvaro i kyrkan (synnerligen problematiskt för nomader), tionde, katekesförhör och inspektionsrundor i samiska hushåll. Samiska schamaner blev bötfällda, torterade, fängslade och brända på bål.²⁰ När Rudbeck den yngre kom till Lappland 1695 hade samerna börjat guida turister i den egna kulturens utplåning och ledde sightseeing till sina forna kultplatser. Vägvisarna gillade dock inte att besökarna skrattade, varnades Maupertuis av Rudbeck den yngre 1736.²¹

Under halvseket mellan Schefferus *Lapponia* (1673) och Linnés *Flora Lapponica* (1737) åstadkom Östersjöområdets naturforskare bara några mindre betydande vetenskapliga arbeten om Lappland. Rudbeck den yngre reste till Lappland som deltagare i en astronomisk expedition. Astronomerna färdades till Torneträsk vid gränsen till Norge, runt 20 mil norr om polcirkeln.²² Rudbeck stannade däremot på de sydligare breddgraderna längs Östersjökusten. Det som ska föreställa hans beskrivning av Lappland, *Nora Samolad sive Laponia illustrata* (1701), slutar ännu längre söderut, vid gränsen till Uppland.²³

År 1711 sponsrade Vetenskaps-Societeten i Uppsala en expedition ledd av Henric Benzeliuss för att korrigera de mätningar som hade gjorts 1695 av solljusets brytning vid sommarsolståndet nära norra polcirkeln. Benzeliuss, teologistudent och barnbarn till lappländska nybyggare, försökte också bestämma den arktiska luftens specifika densitet, analysera arktiska växters halt av salt och svavel, nedteckna samiska djurnamn och ta reda på om köksgrönsaker kunde växa på tundran. I ett viktigt projekt för ett saltimporterande land försökte han med "metoden att medelst köld, blåst och smältvatten utvinna salt ur havsvatten".²⁴

Benzeliuss publicerade aldrig något om Lappland. Han blev senare professor i grekiska och orientaliska språk och så småningom, liksom sin far och två av sina bröder, Sveriges ärkebiskop. Det gjorde honom till ordförande *ex officio* för Lappmarkens ecklesiastikverk, den myndighet som ansvarade för att omvända samerna. Men inte ens under sina resor i Lappland hade han egentligen träffat detta folk, och han visade knappast något intresse för den urbefolkning som hans anfäder hade fördrivit.

År 1732 sponsrade Vetenskaps-Societeten i Uppsala återigen en Lapplandsresenär, Carl von Linné. Societeten verkar inte ha gett honom några skrivna instruktioner. Självpupfattade han sin uppgift som mycket bred, omfattande mineralprospektering, botanik, zoologi, etnografi och medicin. Linné avreste från "Upsala stad d. 12 Maj 1732, som war en fred-dag, kl. 11, då jag war 25 åhr gamal på ett halfft dygn när". Han var klädd i "Byxer helt nätte af skinn" och en "piskperuq" och hade med sig en liten handbössa och en värja. I sina sadelväskor hade denne adelspretendent packat en extra skjorta, två nattkappor, ett pass, rekommendationsbrev, ett mikroskop, ett bläckhorn, gåspennor och färdigvikt paper att pressa växter i. Dessutom tog han med sig en "florshufwa att frij sig för mygg" och knähöga kängor. Det nämns varken i hans dagbok eller i hans publicerade redogörelser, men Linné hade också med sig kartor över Lappland, liksom Rudbeck den yngres Lapplandsdagbok från 1695. Däremot med-gav han att han tog med sig fyra manuskript, alla skrivna av honom själv: en Upplandsflora, en tidig skiss till ett sexualsystem för växtklassifice-ring, ett utkast till ett ornitologiskt verk och "detta Protocoll", alltså hans resedagbok.²⁵

I runt två veckor red Linné norrut genom obrukade skogar längs Östersjökusten och Bottenhavet. I sin dagbok noterade han arktiska tecken: den sista almen, eken och hasseln, den första istäckta gölen, lik-som den första skynten av samer och midnattssolen. "Hkn af exteris skulle icke sådant äga lust att se?"²⁶ I likhet med den yngre Rudbeck för-undrades Linné över hur våren verkade vara för evigt under färden norrut i maj. "Wi thenna sommaren hade ingen sommar, utan en sta-digwarande währ, som änteligen slöts med then mörka blå hösten."²⁷

När Linné väl anlände till Lappland stötte han på svenska bondbyar med foderodlande "nybyggare" och sametrakter med renskötande "lap-par". Ledd av samiska vägvisare vandrade han i deras böljande berg. Han såg låglandets granskogar, på högre höjd dvärgbjörksdungar och videsnår, och på bergstopparna fält med utspridda klippblock, strim-miga och prickiga av fläckar med fjolårssnö, allt övervakat av en enorm tyst himmel. Förundrad tyckte sig Linné "föras uti en ny värld, och när jag kom upp i det, visste jag ej om jag var uti Asien eller Africa, ty både jordmånen, situationen och alla örterna voro mig obekanta".²⁸

Liksom alla upptäcktsfärder förmedlades Linnés resa av den inhemska befolkningen. Samer sålde mat, nattläger och packdjur åt honom. De var hans vägvisare och roddare. Han red på hyrda hästar och fraktades över

vatten i båtar rodda av samer. När han gick till fots var det längs handelsrutter och i sällskap med tolkar och bärare.²⁹ Ändå hävdar Linné i en av sina *vitae* att han blev tvungen att "gå till fots genom det ovägade Lappland, och allestädes med otrolig möda krypa omkring att snoka upp växter".³⁰

Vid Linnés minnesstund i Vetenskapsakademien 1779 förgyllde talaren förbindligt Linnés vision av Lappland. Hans färder hade varit så mödosamma att "Lapparne sjelfve ömkade sig öfver honom".³¹ Men i sin Lapplandsdagbok från 1732 hade Linné beskrivit en vandring i högt tempo där det var tvärtom: "Lapparne, som äro födde att slite ondt, som foglar att flyga, jemrade sig, att de aldrig så varit framme; jag ynkade dem."³² I sin *Iter Lapponicum* berättar Linné entusiastiskt om hur han "fördes" in i denna "nya värld" (av sina sällan nämnda samiska vägvisare). Mindre väsen gör han av hur han i skymningen skyndade tillbaka till nybyggarnas hemman – stugor som kurade tätt tillsammans på bergens sydsluttningar. Där hälsades han av sina koloniala värdar: prostar, kaplaner, gruvmästare, kvartermästare från regementet, fogdar, borgmästare, landshövdingar och domare.³³ Dessa arktiska uppsyningsmän härskade över 40 procent av Sveriges landmassa – och 0,2 procent av landets folk.³⁴

I början hade det varit pälsdjur som drog svenskar till Lappland, så som fransmän och engelsmän hade lockats till Kanada och ryssar till Sibirien. Även samerna bedrev kommersiell jakt. Men framåt 1730-talet hade jägarna gjort slut på brunbjörnen, lodjuret, hermelinen, uttern, järven, mården och vargen, liksom rödräven, silverräven och polarräven. Nu drog Lappland in pengar till den svenska kronan från brytning av järn, alunskiffer, koppar och silver i gruvor som Nasafjäll (1634), Kedkeväre (1659) och Gällivare (1742), delvis med samiskt tvångsarbete. Lappland exporterade dessutom tjära och beck, lax, hjortron, fjällripa, orre, järpe samt renkött och renskinn.

Nybyggare slog sig också ner i regionen. De var av två slag, finska svedjebrukande kornodlare och svenska höskördande boskapsbönder. Ett kungligt "Placat angående Lappmarkernes bebyggande", i kraft mellan 1673 och 1873, gav kolonistörer arrenden på kronans mark, jakt- och fiskeprivilegier och befrielse från extra skattepålagor.³⁵ Trots det var det svårt för nybyggarna att överleva på nordgränsen för sädesodling.

Linné gjorde sammanlagt tre försök (som varade två, tre respektive sexton dagar) att ta sig bortom den skandinaviska bebyggelsen och in i de

”helt olika” markerna, där han tyckte sig ”vara kommen uti ett helt främmande land”.³⁶ För att hitta de svårfångade migrerande höglandssamerna vågade han sig uppåt en mil in i Umetrakterna. Det enda han upptäckte var ödemarker (samerna hade tio år tidigare flytt undan välbeväpnade kolonisationsörer). Liggande på ett renskinn gav han order om en värmande brasa och skickade iväg sin samiska vägvisare för att leta reda på ett same-läger. Hans spanare hittade bara en utfattig gammal samekvinna. Efter att ha glufsats i sig hennes sista renost tog Linné båtvägen tillbaka till civilisationen.³⁷

I Lule lappmark korsade Linné fjällen längs Norgeleden och övernatade i ett same-läger. Men i samelandet vid Torne slutade hans flodled, precis som i Ume, med en U-sväng den andra dagen och utan att han stött på en enda same.³⁸ Efter några veckors vila i de svenska nybyggarsamhällena Torneå och Kalix återvände han till Uppsala via Finland. Han kom hem 10 oktober 1732.

Bortsett från tiden för resan till och från Lappland och den tid han tillbringade i nybyggarsamhällena, varade Linnés Lapplandsresa i arton dagar. Han passerade aldrig den sextionde breddgraden som markerar polcirkeln. Han tillryggalade visserligen en imponerande sträcka på 340 mil, men i sin rapport 1732 till Vetenskaps-Societeten i Uppsala dubblade han nästan avståndet till ”600 milar 50”. Kanske var det inget sammanträffande att han enligt sitt kontrakt skulle få betalt per mil.³⁹

För att understödja kravet i räkningen lämnade Linné också in en karta över sin resrutt till Vetenskaps-Societeten. I Ume lappmarker ritade han en lång, slingrande och fullkomligt påhittad färdväg åt sydväst. I Luletrakten lät han pennan snirkla sig mot ännu inte kartlagda områden i nordväst. (I verkligheten hade han vandrat längs en väl ingången handelsrutt till Norge.) I Torne lade han med några lättvindiga slängar till en kolossal utvikning österut och ritade in en snabb flottfärd till kusten längs imaginära floder.⁴⁰ Han skrev också till Vetenskaps-Societeten att han i Lulemarkerna hade vandrat motsvarande uppåt 80 mil på fyra dagar.⁴¹

Det är fullt begripligt att Vetenskaps-Societeten tvekade att betala för så många mil. Linné anmärkte ironiskt man därmed bara ”admirerade all den möda jag utstått, och de lifs asserder man undgått condolerades”. En månad senare vägrade Societeten att ge ut hans reserapport. Med en mening som klart visar hur han uppfattade sin upptäcktsfärd vräkte Linné ut sin ilska: ”Så cultiveras oeconomica i Sverige!”⁴²

Under hela vintern 1732–33 skickade han betalningspåminnelser. I marginalen på sin reserapport klottrade han också ner: ”Jag wille icke nu resa samma om jag bödes 1000 plåtar.”⁴³ I den självbelåtna dikt som inleder hans Lapplandsdagbok, en dikt han lade till under betalningsdispyten, tredubblade Linné antalet mil för resan: när han besökte ”Werldens ända” hade han ”rest på ett åhr till lands 1000 mihl”.⁴⁴

Linné framställde sin Lapplandsresa som ett empiriskt företag och ett äventyr på en *tabula rasa*. Han sade sig ha avfärdat äldre texter och tagit avstånd från både göticistiska luntor och etnografisk litteratur. I själva verket hade han utformat sin samiska vilde enligt en internationell etnografi om urbefolkningar i Amerika, Indien och Västafrika,⁴⁵ liksom om osseter, samojeder, inuiter och kalmucker.⁴⁶ Hans viktigaste förebild var en ständig favorit under upplysningen, Jean de Lérys *Histoire d'un voyage fait en la terre du Brésil* (1578). Han läste också litteratur om just samer, däribland Olaus Magnus (1555) och Schefferus (1673).

Samtidigt imiterade Linnés resa 1732 Rudbeck den yngres färd 1695. Han följde en stympad version av Rudbecks rutt och hade med sig Rudbecks resedagbok i packningen. Han delade också de Rudbeckska och göticistiska känslorna inför naturen och samerna. I sin dagbok skrev Linné av Rudbecks kommentarer om saker som samernas livslängd, deras vackra fötter och de läkande egenskaperna hos smältvatten från glaciärer.⁴⁷

Vad gäller syftet skiljer sig däremot Linnés resa från Rudbecks. År 1695 hade Rudbeck av en absolut monarki fått det vaga uppdraget att ”observera och afrija ett och annat, som kan lända till fäderneslandets lustre och heder”.⁴⁸ Följaktligen betonade hans Lapplandsbeskrivningar det rent representativa, till exempel namngivningen och det symboliska värdet av *Sceptrum carolinum*, en ståtlig ängsblomma. År 1732 fick Linné i uppdrag av ett lärt sällskap att hitta föremål för *oeconomia*. Han fokuserade på koloniseringens ekonomi och försökte tillägna sig urbefolkningens läkekonst.

Som vi sett medgav Linné aldrig att han hade tagit med sig två kartor (båda från 1660) och Rudbecks Lapplandsloggbok. Han avfärdade öppet klassikern på fältet, Schefferus *Lapponia* från 1673. I stället mytologiserade han sin Lapplandsresa genom att vädja till kulten av den direkta ögonvitnesskildringen. Detta skenbara brott med det förflutna fick ironiskt nog sitt straff genom att han inte lyckades få sin Lapplandsdagbok

från 1732 utgiven. Hans egna empiriska kriterier gjorde den till en fragmentarisk fiktion. Linnés *Flora Lapponica* (1737) är mer garderad, men även här slarvar han med fakta och källor. Florans beskrivningar av svampar, som Linné senare överförde till sitt kanoniska verk *Species plantarum* (1753), bygger på Rudbecks fältskisser från södra Finland 1695.⁴⁹

Flora Lapponica var ett publicerat verk avsett för de lärda kretsarna. Där överdrev Linné försiktigtvis tidsmått och tidigare händelser som inte går att verifiera, i stället för rumsliga mått och geografiska fakta som kan följas upp. Han blåste upp sina femton dagars strövtåg i Luletrakten till fyrtio dagars ”hunger, törst, svett, kringströfvande, köld, regn, snö, is, klippor, berg och lapparnes språk”.⁵⁰ Han skruvar till en hungrig eftermiddag och påstår att han gick utan bröd i mer än fyra veckor. Till Albrecht von Haller, Europas främsta specialist på alpfloran, författare till dikten ”Die Alpen” och en oförvägen alpinist med elva bestigningar bakom sig, förstörde Linné upp sina två veckors spankulerande till ”flera år”.⁵¹

Riktigt sanningsenligt berättade Linné bara en gång i en sen *vita* hur länge han hade stannat i lappmarkerna. Till och med denna utsaga koppelade han ihop med hur han önskat att det var. ”Half annor månad lefde han med Lapparne som en lap.” Men hans fältanteckningar avslöjar att han betraktade sina samiska vägvisare och tolkar som lågt stående tjä-nare. Han satte sig på dem och använde vid ett tillfälle sin värja för att tvinga en samisk bärare att fortsätta.⁵² Då och då visade han sympati för Lapplands urbefolkning. Han tyckte till exempel synd om ”den arme lappen” som kördes bort från floden av nybyggare, men ändå fortsatte att beskattas av den svenska kronan för sina fiskerättigheter.⁵³

Men för det mesta saknade Linné empati. När han hörde att lutherska missionärer tvångsomvände samer genom att öppna deras ådror på underarmarna och hota med att låta dem förblöda, skrattade han högt. Precis som han skrattade – samma underliga spasmodiska skall – när han hörde att missionärerna skrämde samerna med mekaniska leksaker för att få dem att bränna sina schamantrummor.⁵⁴

Linné överdrev också sina kunskaper om Arktis. Han skröt inför Haller om att han i årtal hade ”samtalat med lapplänningar, finnar och norrmän”.⁵⁵ I själva verket kunde han bara några få finska ord. På hemvägen genom Finland till Uppsala 1732 hetsade han upp sig över att bönderna inte hade lärt sig sina svenska herrars språk. En skollärare skrev upp sitt samiska ordförråd på uppåt tvåhundra (främst botaniska) ord. Linné förolämpade både den hjälpsamme nybyggaren och dennes

samiska informanter genom att kalla listan för "resenärsmamn" (*nomina perigrina*).⁵⁶

Några höghöjdsväxter beskrivs inte i *Flora Lapponica* och det finns heller inga i Linnés bevarade herbarier. Ändå bredde han i *Flora Lapponica* ut sig om hur han i Lappland hade klättrat i "de skyhöga, öfverhängande bergen, / de skräckingifvande klipporna, / de hotande stenblocken, / de tvärbranta hållarne".⁵⁷ Det var uppenbart att han höll sig till dalgångarna. Men hans reseberättelse till Vetenskaps-Societeten i Uppsala beskriver hur han förblindad av dimma trevade sig fram över de molntäckta klippbranterna på Europas, enligt honom, högsta fjäll.⁵⁸ På frontespisen till *Flora Lapponica*, vars utformning Linné övervakade, tornar taggiga alptoppar upp sig – långt ifrån Lapplands rundade, nerslipade fjäll.

Inför sin turné till Tyskland, Holland, Frankrike och England satte Linné ihop en samedräkt. Han tog med sig sin Lapplandsdagbok och förberedde utgivningen av sin reseskildring. Redan i Uppsala hade han börjat brodera ut sina berättelser om färden. Med tiden, och särskilt i Holland, blev Linnés Lapplandsfiktion alltmer självförhärlikande. Det påhittade Lappland kom att styras av en central fantasi: kolonisatören förklädd till den koloniserade.

Vid en jämförelse mellan Linnés skiss till frontespisen i den planerade *Oeconomia Lapponica* (tecknad någon gång mellan 1732 och 1735) och frontespisen i *Flora Lapponica* framgår det hur Linné utvecklade sin samepersona under vistelsen i Holland. Den egenhändiga skissen till den planerade *Oeconomia Lapponica* är en klumpig streckteckning med spridda anekdotiska scener framför bakgrundens berg. Samer mjölkar renar, åker omkring i renslädar, poserar med blommor och (i ett mörkare tonläge) skjuter på europeiska resenärer. Besökare förefaller vara mindre lyckosamma. En älg (som förirrat sig norrut från sina vanliga skogstrakter) sveps bort av ett vattenfall. En annan älg tumlar ner i en glaciärspricka, och samtidigt som en europeisk resenär störtar nerför en bergssida blir en annan turist skjuten av samer med gevär.⁵⁹

Den naiva teckningen är nästan komiskt självbiografisk: de tre saker Linné var räddast för under Lapplandsresan var att falla från ett fjäll, att halka ner i en isspricka och att en same skulle avlossa ett skjutvapen (och då, trodde Linné själv, alltid för att döda honom).⁶⁰ Linné avsåg att skissen skulle gestalta stor dramatik. I stället avslöjar den honom som en fumlig främmande narr – eller kanske som en allegorisk vilsegången älg.

Liksom den tidigare skissen visar den publicerade frontespisen från 1737 miniatyrfigurer i ett vilt berglandskap med branta stup. Samer rör omkring, transporterar båtar på land, bättrar på ett förråd och kör rensläddar. Här porträtterar Linné däremot inte sig själv som en olycklig resenär mitt i en katastrof. I stället placerar han sig i en fantasi som han hade gett en antydan om i *Diaeta naturalis* 1733: "En rik bonde skull jag önskat vara, om jag af barndomen want mig där wid, men ännu heldre om ej så kalt woro, att vara en förmögen fiellapp."⁶¹

På titelbladet i *Flora Lapponica* 1737 sitter den lutherske kyrkoherdens son leende och med benen i kors utanför sitt tält, klädd i samedräkt och bankande på en schamantrumma. I förgrunden har konstnären lagt till närbilder av bortbytingens trumma, hans blomstertalisman *Linnaea borealis* och en ren med intelligent utseende.

Den samedräkt Linné bar på frontespisen till *Flora Lapponica* tog han med sig till Holland, och det är troligt att han visade den för sin gravör i Amsterdam. (Hans egna klumpiga händer skulle aldrig ha kunnat få till en användbar skiss för de fina detaljerna i koppargravyren.) Liksom Maupertuis, Europas andra berömda Lapplandsresenär vid den tiden, gick Linné klädd som same på fester i Amsterdam. Han bar också samekläderna när han i Falun 1734 uppvaktade sin blivande fru, Sara Lisa, "*absentibus parentibus*".⁶²

Eller kanske klädde Linné snarare ut sig till sin vaga uppfattning om en "lapp". Samerna själva klädde sig med omsorg och med många detaljer, och använde den avsevärda vinsten från exporten av renprodukter på en anslående klädsel. Deras dräkter hade ursprungligen formgetts på 1500-talet, när samerna hade fullbordat sin förvandling till storskaliga renuppfödare, och de översatte dåtida renässanssnitt och ornament till en folklig stil som markerade bärarens kön, civilstånd och släkt.

Samtidigt klirrade samedräkten av bevis på handel och social skiktning.⁶³ Rika fjällrenskötare föredrog ylle i klara färger från Lübeck, "egen-sinnigt översållade av utsmyckningar,"⁶⁴ eller behängda med silvermynt, glaspärlor och "ett överflöd av mässingskedjor och ringar".⁶⁵ Metallens vikt i en förmögen samekvinnas dräkt, smyckad med en enorm silverkrage, kunde överstiga tio kilo. Samiska män bar också fjäderklädda skinn från sjöfåglar som hattar. Redan Schefferus hade noterat att dessa huvudbonader, där fågelhuvudet var konstfullt uppstoppat och vingarna nerdragna över bärarens öron, inte var "missklädsamma".⁶⁶

Vid sidan av samerna i deras underbara kläder gjorde Linné i sin så

kallade lappdräkt en slät figur. Baskern, som han hade fått från en svensk skatteuppbördsman, hörde till Umekvinnornas sommarklädsel. Hans renskinnskolt var ett vinterplagg för Tornemän, inköpt i Uppsala efter resan. Läderkängorna av renskinn var av ett slag som samerna tillverkade för export och inte själva använde. Och hans "trolltrumma" – en artefakt som det var olagligt att äga i Lappland – hade en Uppsalaprofessor visat honom medan han packade för Holland.⁶⁷

Men hans godtyckligt hopsamlade souvenirer blev ändå en fin uppvisning. (Från hans bälte dinglade också en runkalender, en kniv, näveraskar och renskinnspåsar.) Det enda problemet var att dräkten kanske påminde en smula om de "lappdräkter" som bars av andra låtsassamer, till exempel en svensk ärkebiskops äventyrslystne son som på 1660-talet hade gjort sig själv till ett offentligt utställningsföremål i Leyden, de båda "lappska" systrar (egentligen döttrar till en handelsman i Torneå) som Maupertuis tog med till Paris 1737,⁶⁸ och den "prins av Lappland" som under 1710-talet hade turnerat på kontinenten och till och med gift sig med en blåblodig tyska innan han avslöjades som svensk skomakarson och tvingades fly.⁶⁹

Att "vildar" visades upp var vanligt och för Linné välkänt.⁷⁰ Den svenske kungen Adolf Fredrik hade afrikanska tjänare och den svenska drottningen Lovisa Ulrika, syster till Fredrik den store av Preussen, försökte till och med fostra en afrikansk Emile. (Hon övergav experimentet när pojken blev för oregerlig: han växte upp och blev hovman och borgare i Stockholm.) Linné försökte själv 1758 köpa en albinoflicka som ställdes ut i London, "född i Jamaica af svarta föräldrar".⁷¹

Det danska hovet höll sig med grönländska inuiter, som "trånade bort och dog" av – åtminstone enligt Linnés diagnos – "Gnostalgie". Denna sjukdom ansågs av Linné och hans samtida vara särskilt benägen att drabba samer (och deras renar). Linné antecknade att "Lappflickan som var hos salig Ulrika Eleonora ... kunde ej trifwas utan ville hem til Lappland".⁷² Här låter han, som så ofta, 1600-talets visdom eka. I *Atlantica* beskrev Olof Rudbeck den äldre en förkrossad same i Holland.⁷³ Kanske inspirerade den historien vår sameimitatör till att hävda att även han höll på att förgås av "Gnostalgie" i Amsterdam.

Linné ingår alltså i en lång historia av skandinaver som ger sig ut för att vara lappar på kontinenten. Han lät faktiskt förevisa sig så, inte bara på frontespisen till sin Lapplandsflora, utan också på ett mer formellt porträtt som målades 1737, "vid det tillfället, då han visade sig i Lappdräkt, för att visa detta Folkets klädebonad för et hos Hr Clifford samladt

Sällskap”.⁷⁴ George Clifford var bankir och Linnés främsta holländska beskyddare. Mellan 1735 och 1738 var Linné föreståndare för den botaniska trädgården och örtsamlingarna på hans lantställe, De Hartencamp, utanför Leyden.⁷⁵

Porträttet hade en inskrift på latin: ”Carl Linnaeus åter från Lappland. 30 år gammal 1737.” De tre åren Linné var i Uppsala efter återkomsten från Lappland, 1732 till 1735, kollapsar här till ett ögonblick. Kanske behöll Linné de åren för sig själv. (Samma sommar skrev han till Haller att han hade bott i Lappland ”i åratal”.) Med bilden av en leende Linné med samekvinnornas filtmössa på huvudet – kaxigt på svaj – speglar porträttet problemen med sanningsenlighet för en kämpande forskningsresande under upplysningen: eftersom han inte hade råd att ta med sig en äkta ”vilde” hem, tvingades han förvandla sig *själv* till en ädel ”vilde”.

Linnés antropologi värderade självkänedom högre än kunskap om andra. Och på ett för upplysningen typiskt sätt sökte han självkänedom genom att perspektiverande betrakta icke-europeiska folk. I medelpunkten för denna självreflektion låg den kväljande fantasin om att bli betraktad tillbaka. ”Lappen undrade på mina kläder, då jag skulle beskrifwa honom.”⁷⁶

Linnés reflexiva exotismer präglades av föreställningar om en gyllene epok, idéer han (via latinläroverket) hade ärvt från den klassiska antiken. I Uppsala gav han sin *Iter Lapponicum* en form som imiterade Ovidius dikter ur landsflykten, och i fragment på svenska från samma period experimenterade han med retoriska tekniker från Vergilius *Georgica*. (Han använde dem också till att strukturera *Flora Lapponica*.)⁷⁷

Sådana generella kulturarv smyckade Linné sedan med specifika berättelser om samernas hälsa. ”O lycklige lapp”, skrev han entusiastiskt i *Flora Lapponica*. ”Du framlefver i all menlöshet dina år ända till öfver hundralet med lätt ålderdom och ypperlig hälsa; för dig äro alldeles okända de tusentals sjukdomar, som äro vanliga bland oss öfriga europeer.” Han avslutade mindre pompöst: ”Dig öfverväldigar ej skörbjugg, ej frossa, ej dästhet, ej podager.”⁷⁸

Samerna var, enligt Linné, de bästa företrädarna för ”naturvarelser” – såsom ”apinior, turkar, persianer, chinenser, siberianer, americaner”, ”barn, kattor, willa rofdiur”, ”Floridiani feri”, bibliska patriarker, republikanska romare, vargbarn och ”hedningar”.⁷⁹ Alla i denna spretiga, närmast borgesiska grupp levde i enlighet med naturens påbud och därmed i fullkomlig hälsa, trodde Linné.

Lapplandsresan 1732 och mötet med såväl nybyggarna som samerna öppnade Linnés ögon för vad han kom att se som ett centralt forskningsproblem. I moderna termer kan vi kort kalla det för förebyggande medicin.

Linnés hemlandskap Småland låg ungefär 150 mil söder om Lappland. Där överlevde bönderna under vintern på rovor, rågbröd och inlagd sill. Men rovor och råg växer knappt i Lappland, och andra sädesslag mognar bara sporadiskt. I stället åt Lapplands nybyggare "högeligen beskt och afskyvärdt" bröd bakat av "pura agnar, undertiden ett par nävar korn tillagda".⁸⁰ Rågbrödet bevaras allenast till främmat.⁸¹ Som Linné antecknade i sin Lapplandsdagbok bakade de bröd av granbark, tallbarr, moss, finhackad halm, torkad fisk, rötter, sjögräs eller – "i nöden" – potatis.⁸² När han kom hem från Lappland skrev Linné en handskriven avhandling om arktiska invånares "styvmorssäd" eller "hungerbröd". Den beskriver tunnbröd, "gemenligen af grof materia, som agnar, bark, ax etc." Den tar också upp recept på blandade vilda örter "då barkbrödet ej är suficient".⁸³

För att ge smak åt sitt sädeslösa bröd åt de arktiska nybyggarna halvtruten sik och strömming, "vars lukt redan" (ansåg iakttagare utifrån samstämmigt) "gjorde att man började må illa".⁸⁴ De hade för lite salt (en hårt beskattad vara) för att lägga in sin fångst, och för lite solsken för att torka den. Linné beklagade att "fastän deras arbete är ytterst ansträngande" får de leva "af skämd s.k. Lunsfisk" som grävdes ner i jorden på våren och grävdes upp under vintern.⁸⁵

Vetenskaps-Societeten i Uppsala hade 1711 undrat hur skandinaver kunde överleva i polarområdet och felaktigt gissat att nybyggarna livnärde sig på isländsmossa. Linné rådde dem till och med att göra det, trots att den mossan faktiskt är oätlig. Däremot utfordrade Lapplands nybyggare sin boskap med renlav. Den småväxta och argisinta lappländska kon övervintrade på halm, bark och torkad fisk. Den åt till och med kokt hästdynga "i stället för höö, emädan de hafwa mycken swårighet äfter höö".⁸⁶

Liksom de tidigare grönländska skandinaverna levde de lappländska skandinaverna på nordranden till sin ekokultur. De som behöll sina etniska seder och bruk i stället för att lära sig av samer och pälsjägare led av vad vi nu vet är bristsjukdomar som rakitis (av D-vitaminbrist) och skörbjugg (av C-vitaminbrist). Skörbjugg, en inhemsk vintersjuka i det tidigmoderna Skandinavien, var i Lappland utbredd även under sommaren. Linné häpnade över "at i hwar stad springa folket hoptals om hielp sökande, med tiocka, utslagna ben".⁸⁷

I sitt installationstal i Uppsala 1741 förklarade Linné att den lappländska skörbjuggen skulle ingå i hans medicinska forskningsprogram.⁸⁸ Detta program hängde i sin tur på hans ovan nämnda ”upptäckt” att ”Lappen ... wet ej af oräknliga sjukdomar”.⁸⁹ Detta trots att Linné 1732 bland samerna hade sett vad vi betraktar som koloniserade folks sjukdomar, såsom undernäring, alkoholberoende och mottaglighet för nya europeiska infektioner.⁹⁰ Kanske hade tundrans låga befolkningstäthet hållit samerna – och senare de skandinaver som slog sig ner i området – immunologiskt oförberedda på Europas infektionssjukdomar långt efter att de första kolonisatorerna kom dit.⁹¹

År 1732, runt 150 år efter nybyggarnas ankomst, konstaterade Linné att ”kopperna, då de koma från cultis, få [de] öfwer 70 och 80 åhr, och dö såsom af päst”, med tillägget: ”genom messling *idem*”. Samma år gav Linné samer också diagnoser vi känner igen som tuberkulos, lepra, epilepsi och reumatism.⁹² Han ömkade även deras ”plågsamma, motbjudande och jämmerliga sjuka” när grodor, av misstag inmundigade som yngel, lade rom i inälvorna (det var så han förklarade den okända sjukdomens etiologi). Denna *Colica Lapponum* jämförde han med förlossningsvärkar, och ”den stackars lappen kryper som en mask på marken”.⁹³

Senare i livet mindes Linné i stället att samernas ben var raka, inte krumma, att deras hud var len, inte sårig och infekterad, och att deras dibarn var knubbiga, inte utmärklade. Han förklarade dessa nomaders goda hälsa med deras seder och levnadssätt. Särskilt påpekade han att samerna ammade sina barn.⁹⁴ Lapplands nybyggare hade däremot ”intet tijd gifwa sina barn dij, ty suga de horn hela dagen”, skrev Linné med hänvisning till den lokala seden att ge spädbarn komjolk i urgröpta kohorn. Detta, fortsätter han, leder till att ”hustrurna föda flera barn än jag någor städs sett, men ändoch hafwa mindre qvalitet än andra, ty de dö bort i sin ungdom, och mödrarna äro sina egne barns mördare physice faste eij juridice.”⁹⁵

Samerna använde inga ammor. Tillsammans med sin Uppsalakollega Nils Rosén von Rosenstein, författare till en tidigt inflytelserik handbok i pediatrik, motsatte sig Linné detta vanliga bruk. Enligt honom kunde barnet inte bara suga i sig ammans personlighet med hennes mjölk, utan amman skulle också kunna ”skaka, piska, plåga och kasta” sin lilla skyddsling. Han noterade dessutom att vissa ammor (och vissa mödrar) hämmade eller till och med dödade spädbarn genom att hålla i sig brännvin. Ibland hällde de brännvin i strupen på sina barn. ”Hur”, undrade

han, "willia de mödrar swara för Gud, som låta de små barnen, 3 a 4 åhr vix nati, dricka bränvin?"⁹⁶

Samiska barn blev på alla sätt bättre omhändertagna än europeiska småbarn, ansåg Linné. Han var förbluffad över att ett samiskt barn på fyra månader kunde "wända ögon och ansichte". I en talande anmärkning om sina yngsta patienter i Uppsala tillade han att det är något "man knapt ser hoos" ett "europeiskt" barn.⁹⁷

Linné intresserade sig för barn och var själv en varm och kärleksfull far. I sina skrifter sörjde han över att skandinaviska barn så "grufwelig stryk får". I sin avhandling *Nutrix noverca* 1752 beskrev Linné de många misshandlade barn han såg i sitt arbete som läkare, "halta, puckelryggiga eller fistulösa".⁹⁸ Det gjorde honom bedrövad att se hur barn blev trakasserade och skrämda (till de vuxnas nöje, tyckte han sig se, men maskerat som disciplin). I samma sorgsna ton beskrev han en lokal sed att beröva pojkar deras sömn för att göra dem bättre på latin.⁹⁹

Linné tyckte också att det gjorde "ganska ondt at se barnen hårt lindade, som de ej kunna annat än ständigt gråta. Wäre Lappar brukar aldrig at linda barnen." Detta var en verklighetskorrigering, typisk för Linnés sätt att använda "Lappen" för att ge relief åt något annat. År 1732 hade han beundrat de väl lindade samiska spädbarnens tålmod: "När Lapbarnen läggas i waggan, tiga de mäst, fast händerne snöras neder."¹⁰⁰

Linné påstod också att samiska småbarn och vuxna sov nakna i mossor, skyddade från "löss, loppor, väggloss, skabb, syfilis".¹⁰¹ Senare klädde sig samebarnen, i alla fall enligt vad han sade till sina Uppsalastudenter, i hudar som "diuren alla bära. ... Är altså för oss naturligast bära skinkläder." Andra gånger trängde Linné bort sina minnen av urbefolkningens klädsel och betecknade samer allmänt som "en nakot Lapp".¹⁰²

Samerna använde i alla fall löst sittande kläder och kände inte till korsetter. (I sin *Systema naturae* från 1758 klassificerade Linné snörda kvinnor som "Monstrosus".) Samerna gick också barfota eller i renskinnstofflor, "krokot med fötren äfter Guds och ej dantzmästarens instructioner".¹⁰³

På liknande vis lyfte Linné fram det som hedervärt att samerna inte bar peruker, rouge och puder, svärd eller siden. Han avskydde sådan civiliserad lyx och betraktade den som franska dekadenta hovfasoner. I *Systema naturae* från 1758 införde han i den flerordiga diagnosen för den "europeiska" rasen uttrycket "styr av modet". Han skrev ringlande listor över stygga förlustelser som mandeltårtor, ostron, russin, tapeter, musik-konserter, byråer, husjungfrur, målningar, gips och "stora fenster".¹⁰⁴

Bruket bland de samiska ungarlarna att bära med sig en väldoftande videkvist inspirerade honom till en av hans vanliga tirader där kvinnor, import och lyx kopplades samman: "O du löjlige Venus, som i främmande länder har till din tjänst kaffe och choklad, sylter och konfekter, viner och limonader, ädelstenar och pärlor, guld och silver, siden och pomader, dans och kalas, musik och festspel! Här får du nöja dig med endast en saftlös svamp."¹⁰⁵

Linné intresserade sig för förebyggande medicin, och detta förstod han huvudsakligen som en fråga om kost.¹⁰⁶ Även här framställde han samerna som ett moraliskt och medicinskt ideal, och som en sista levande inkarnation av dygder som en gång i tiden var rådande bland skandinaverna. Liksom de gamla goterna kände samerna, menade Linné, inte till "hetsande spritdrycker, tobak, te, kaffe, socker, siden, de flesta kryddor".¹⁰⁷ Därför var de fullkomligt friska. I den linneanska medicinens kärna låg alltså en uppmaning till moralisk förnyelse. Och, som han skrev en gång på en odaterad papperslapp, "*docentibus lapponibus* [lapparna äro våra läromästare]".¹⁰⁸

Samerna fick ju till och med behålla sina tänder! Detta hälsobevis gjorde särskilt stort intryck på Linné, som själv hade ruttnande tänder och mindes sin far som en stilig men tandlös man. Linné kallade socker för "ett nytt påfund" men avnjöt det gärna.¹⁰⁹ Samtidigt såg han kopplingen mellan socker och hål i tänderna. Han noterade att de "willa nationer i canada" som hade börjat dricka sockrat te, nu hade tänder som var "carieuse, lösa värkande och förskämda, där de annars hafwa dem friska och hwhita, som hundar".¹¹⁰

"Nu", konstaterade han förundrat om sitt eget land, "förtäres hos de förmögnare mer av detta söta ämne än salt."¹¹¹ De rika skånska böndernas "fula och kariösa tänder" förknippade han med deras sirapssötade kavring.¹¹² Som gäst vid den svenska drottningens hov kunde Linné personligen "intyga att förnäma såväl kvinnor som män ha illaluktande munnar och svartfärgade tänder".¹¹³

Till skillnad från dem (påstod Linné) vägrade samerna att äta socker och tårtor. De föredrog hjortron blandade med renmjölk och "färs, nästan flytande eller genomskinlig grankåda". Han påstod också att de inte ville dricka öl eller ens "det delicataste vin" – bara vatten, möjligtvis blandat med björksav.¹¹⁴ På andra ställen, som alltid motsägelsefull i förhållande till samerna, beskriver Linné deras bakfyllor.¹¹⁵

På resan 1732 hade Linné sett att samerna använde salt för att bevara

kött och fisk och för att smaksätta rensmör, hjortronsås och kaffe.¹¹⁶ Men samerna hade också bjudit honom på fisk, "(ofta full med matskar och osaltad)", och bäver, vars "smak jag ej förstod, emädan han war ej minsta saltad".¹¹⁷ Vid redigeringen av sina minnen drog Linné i *Flora Lapponica* slutsatsen att "salt är den enda orsaken till skörbjugg och inte brist på grönsaker, som andra läkare tror. Detta ser man klart på våra Lappar och hovfolket; ty ingen av dem har skörbjugg, eftersom ingen av dem äter salt".¹¹⁸

Linné lovordade också att samerna, som han påstod, bara åt två gånger om dagen och enbart levde på kallt kött. "Lapparna äro aldeles animalia carnivora."¹¹⁹ (Vid jämförelser mellan orangutangens och människors tänder betraktade Linné ibland människan som en fruktätande apa. Men för det mesta klassificerade han sig själv som köttätare.) Fjällsamernas stapelföda var verkligen köttet, inälvorna, blodet och mjölken från renarna. Linné konstaterade att de dessutom åt "Järf, Ickorn, Mård, Biörn, Bäfwer, ja alla excepto vulpe".¹²⁰ Även om han inte skrev om det, visste Linné att samerna köpte komjolk av nybyggarna och rågmjöl (till stenbakat tunnbröd) på norska marknader. I sina kameralistiska skrifter om inhemska vilda växter beskriver han också hur samerna samlade vilda örter, bark, bär och rötter.¹²¹ Med bondens klentrogna förundran över nomaders knaprande på vad tillfället erbjuder, skilde han utan vidare mellan växter som är "äteliga" och växter som "ätas af Lappen".¹²²

Linné beundrade också samernas traditionella läkekonst. Han rekommenderade deras renost mot köldskador, deras näver på sår och deras rölleka mot inälvsparasiter. Redan i ett brev 1731 till Vetenskaps-Societeten i Uppsala meddelade han sina planer på att studera samiska "huskurer".¹²³ Och i maj 1732 kungjorde det officiella nyhetsbladet *Posttidningen* att han skulle resa norrut för att undersöka samernas "underliga lefwernesart och den däraf föliande hälsans förmoner och olägenheter".¹²⁴

Som medicinsk antropolog lyfte Linné fram de lokala läkekonsterna. Han ägnade ingen större uppmärksamhet åt de främsta samiska bote-medlen, eftersom de var gemensamma för alla skandinaver: tobak, brännvin, bävergäll och örtbränning. I den samiska versionen av örtbränningen lades en klump stor som en "välsk ärtä" av moxa, "fint tunner af björk", på patientens ansikte och tändes på. Behandlingen var så vanlig, konstaterade Linné, att vuxna samer hade "ansiktet, pannan och käken vanställda af svåra och talrika ärr".¹²⁵

Vid sidan av Linnés vision av lappska "herdar *more patriarchum* [med seder som patriarkerna]"¹²⁶ visste han att samerna bedrev handel över

stora avstånd.¹²⁷ I *Flora Lapponica* från 1737 skrev han om de norska marknaderna där samerna sålde sina varor: päls från vilt, renhudar, renkött och renost, torkad sik och lax, hantverk som handskar, skor och ”högst eleganta” rotkorgar, hjortron och lingon, och torkade fågelbröst från fjällripa, tjäder, orre och järpe.¹²⁸

I den opublicerade *Iter Lapponicum* från 1732 antecknade han vad de i gengäld köpte: ”hollands kärril” av porslin, oxhudar, salt, mjöl, tyger, silversmycken, nålar, knivar och ”kättlar, än af messing, än koppar”.¹²⁹ Han visste också av egen erfarenhet att samiska spanare väntade sig att få betalt i tobak, brännvin och silvermynt. Han kunde på sin höjd trösta sig med att deras främmande synder tog en lokal vändning. Samerna nyttjade sin tobak med polarörter, sitt kaffe med salt och sitt brännvin med krut. Och ”alla förmögnare Lappar bruka bäfwergäll på Snuset”.¹³⁰

I framställningen av samernas liv som en paradisk salighet följde Linné Olof Rudbeck den äldre, som hade lokaliserat det forna Eden till de eroderade branterna runt de kungliga Kvikkjokksgruvorna i Lappland. Under de ständigt mörka vintrarna matade tvångsrekryterade samer smältugnarna och samernas renar släpade bränt timmer långa sträckor: rekryteringen band både den enskilda nomaden och dennas halvvilda hjordar till industrins maskiner. På vintrarna härjades samerna av köld och snöstormar. På sommaren levde de i den ständiga röken från de ruttna trädstubbar de lät ligga och pyra – en åtgärd mot knott och mygg som ”upflyga ur sine träsk så ymnogt, at de som solgranden upfylla luften”.¹³¹ I Uppsala föreläste Linné om hur boskap, renar och småbarn dog av insektsattacker.

Den linneanska fiktionen om ”lyckliga lappar” är en synnerligen hårdagen variant av primitivism, för på 1700-talet var samerna ett alltigenom koloniserat folk. De drabbades av smittkoppor, mässling och alkoholism. Eftersom de var nomader och korsade statsgränser, arbetade de under dubbel- och trippelbeskattning. De tvångsrekryterades till Lapplands gruvor. De drevs bort från sina jaktområden, fiskevatten och betesmarker. Och de lutherska kyrkorna lade på dem ytterligare bördor som tionde, katekesförhör och obligatorisk kyrkogång.¹³²

Bilden av de ”lyckliga lapparna” bortsåg också på ett anmärkningsvärt sätt från all komplexitet i de samiska kulturerna och ekonomierna. På sin resa 1732 träffade Linné på samer efter fem dagars resa norrut från Uppsala. Hur radikalt annorlunda han väntade sig att samer skulle vara,

avslöjas genom hans kommentar om att de "talte god svenska" och att han frågade vad de gjorde så långt söderut. De svarade att de bodde där. Kanske blev de stötta av Linnés uppenbara förvåning, i alla fall tillade de att de också tänkte dö där.¹³³

Men dessa skogslevande sydsamer (som höll renar som mjölkdjur i ladugårdar) var ett folk som höll på att fördrivas. Där fannar slog sig ner fick samerna antingen flytta eller assimileras. För till skillnad från svenska foderodlare, som brukade träskan och våtmarkerna, förödde finska svedjebbrukande sädesbönder de torra marker där renarna betade lav.¹³⁴

I sina skrifter ignorerade Linné de samer som gått över till en annan kultur – prästerna, pälshandlarna, lantarbetarna och tjänstefolket, liksom de tiggare och snyltare som levde vid missionsstationerna. Utifrån 1600-talets beskattningskategorier indelade Linné samerna i "Fjäll- och Skogslappar"¹³⁵ (rendrivande nomader och renmjölkbönder). Kanske visste han inte att "lappspråket" omfattade tre ömsesidigt begrip-
liga språk, och han kände förmodligen inte till Lapplands kreolska blandning av finska, svenska och västsamiska (nybyggarmål).¹³⁶

Linné utrustade sin konstruerade idealsam med en närmast kosmisk betydelse. Vad han i grunden såg var en skala eller stor kedja av hälsotillstånd med polarnomaderna högst upp och de skandinaviska bönderna någonstans i mitten. Den lägsta gruppen av alla var det franska hovfolket med alla sina veneriska sjukdomar.

För Linné var det moraliska aldrig åtskilt från det naturliga. Han lät kroppens och själens sjukdomar flyta samman och klassificerade båda som moraliska misslyckanden. Denna princip strukturerar hans manuskript *Nemesis divina* (slutet av 1750-talet till 1765) som vittnar om hur Gud verkar i historien. Samma princip styr också manuskriptet *Diaeta naturalis* (1733). Cartesianska "medici tage människan för ett litet urvärk, en maskin, och ej wettat hon varit ett diur".¹³⁷ Nu hade Linné, som titelsidan i *Diaeta naturalis* kungjorde, bevisat "att människan är ett djur och bör leva som ett djur; härefter framställs möjligheten att spår av det naturliga och nästan oförstörda tillståndet finns" bland samerna.¹³⁸ I en skrivelse till Vetenskaps-Societeten i Uppsala 1733 utvecklade han det vidare: "Då jag i Lapland såg den friska Lappen, fant jag på några principer, genom hk:a förmenas menniskan kunna drifwa sin ålder till dubbel högre tijd, utan siukdom, ex principiis naturalibus [enligt naturliga principer]."¹³⁹

Linné ansåg att samerna levde i harmoni med sin omgivning, och därmed med det väsentliga i sig själva, eftersom de följde sina förfäders seder och bruk. Omvänt hånade han sina landsmän som *Succus simia*. Svensken "äter som engelsman, dricker som tysk, kläder sig som fransman, bygger som italienare, rökar som holländare, snusar som spanjor, super brännvin som ryss".¹⁴⁰

Samernas hälsa härrörde också från att de saknade egendom. Linné kopplar egendom till slaveri och hävdar att "Lapparna lefwa alla lika, utan luxuria; hinc äro ej annors slaf."¹⁴¹ *Absque Cere & Baccho* (utan säd och vin) slipper sammen "at med våra åkermän pusta under en beswärlig arbetsmöda".¹⁴² "Lappen har således af sin Renhjörd nästan all sin förnödenhet; lever nögd och glad i sitt kalla och ofruktbara land." I ett utkast till den planerade *Oeconomica Lapponica* (ca 1732–35) beskriver Linné på liknande vis "en *nakot Lapp* ... som genom herdelefweret söker sitt uppehälle ... vinnandes härigenom *Långt lif* och få sjukdomar, dem han söker på sitt sätt förekomma lefwandes på enfaldigt wijs."¹⁴³

Redan i sin *Iter Lapponicum* från 1732, där han kopierar Rudbeck den yngres *Iter Lapponicum* från 1695, hade Linné hänfört skrivit om att samerna "Campos Elysios bebo [...], och den gyllene Ovidii tijder äro här deras oeconomi".¹⁴⁴ Så småningom blev tanken att Ovidius beskrivning av en guldålder "står fast hoos lapparna"¹⁴⁵ en trosartikel för Linné. Med sin blandning av upplysningsidén om den ädle vilden, äldre kristna frälsningssträvanden och den klassiska antikens nostalgiska ruralism, tyckte han sig ha hittat ett folk som levde i naturlig oskuld och därmed ha bevisat att människan kunde leva i harmoni med naturen. Samerna var paradisiska människor.

Av detta följde att arvsyndens inte var universell, och att vare sig den lutherska läran (frälsning genom tro), kalvinismen (frälsning genom nåd) eller katolicismen (frälsning genom goda gärningar) egentligen behövdes. Kanske kunde empiriska studier av "lapparnas seder, ekonomi, diet, etc." utradera synden hos européerna. Linné grubblade vidare: "Alla theologii willia at naturen skall wara fördärfwat, så at wij altid appetera malum [har aptit på dåligheter]. Detta är så, ty wi äro lärde af föräldrar och upfostring samt conversation at hafwa lust till saker som äro onaturrella, frosserij, brokuga kläder, snålhet etc. Men äro de fattige lappar, ostiaker, americaner?"¹⁴⁶ I Linnés händer blev den ädle vilden ett tecken på – och ytterst ett medel för – frälsning. Även detta är innebörden i hans förströdda anteckning: "Lapparna äro våra läromästare."¹⁴⁷

Mer direkt hjälpte Linnés ”lyckliga lappar” honom att hantera att hans land var så efterblivet. Tjugoåttå år gammal anlände han 1735 till sin första storstad på kontinenten, Hamburg. Han hade aldrig varit utomlands förut. När han den första kvällen kastade ner sina intryck i dagboken, avslöjade han helt oförställt hur chockad han var över rikedomarna på denna främmande plats – eller snarare, över hur fattigt Sverige var. Men han kunde åtminstone trösta sig med sina ”lyckliga lappar”.¹⁴⁸

”O store Gud, när jag nu måste tänka på vilken skillnad det är mellan svenskar och utlänningar, vad trädgårdar är i Sverige och vad de är i Hamburg ... omgivningarna, naturen, klimatet, det mänskliga kunnandet ... så är Sverige intet värt; ingen är emellertid lyckligare än lappen.”¹⁴⁹ I denna stund av djup insikt om det materiella och intellektuella armodet i hans hemland, vände sig Linné till fantasiminnet av samerna för att få tröst i sin patriotism.

På ett mer praktiskt sätt hjälpte Linnés ”lyckliga lapp” honom att förbättra sin marginella ställning bland Hollands naturforskare. I Amsterdam gick han samma år hem till läkare och naturforskare klädd i sin same-dräkt, med schamantrumman och runkalendern dinglande från bältet. För en modern iakttagare försvagar snusdosan och patronpåsen hans anspråk på att ha besökt äkta naturbarn.¹⁵⁰ Att döma av hans framgångar i Amsterdam måste hans värddar ha varit mindre misstänksamma.

Kanske bidrog Linnés okunnighet i alla moderna språk utom svenska och hans skolpojkslatin med svensk språkmelodi till att han uppfattades som genuint exotisk. Dessutom byggde den för 1700-talet typiska självkritiken på att man iakttog sig själv genom ett prisma av andra kulturer. Då som nu bars de högre moraldiskurserna upp av idéer om ”wilda folk”.¹⁵¹ Linnés ädla vilde knöt skickligt ihop nötta teman i upplysningstidens väl-villiga exotism. Bilden visade också klart hur oförmögen kolonisatören var att närma sig den koloniserade, även när han – i det här fallet bokstav-ligen – klev i deras skor.

Med åren, och med hjälp av etnografisk läsning, ett göticistiskt arv och den för upplysningstiden typiska primitivistiska och nostalgiska civilisationskritiken, slipade Linné sin korta glimt 1732 av fjällsamers läger till en vision av den ”lyckliga lappen”, ”obefläckad av mildare regioners lyx”.¹⁵² Samtidigt betraktade han deras förfäders marker som Sveriges inre koloni och ett medel för att återupprätta 1600-talets svenska ära och utmana Atlantkustens ekonomiska hegemoni. Båda synsätten var konventionella

i Östersjöområdets lärda kretsar. Redan mot slutet av 1600-talet hade en svensk adelsman proklamerat att ”i Lappland hava vi vårt Vest-indien”.¹⁵³

Linné var däremot först med att i detalj formulera ekonomiska projekt för att göra det arktiska gränsområdet vinstgivande för sina europeiska herrar. Hans projekt visar fint både begränsningarna och motstridigheterna i den linneanska kunskapsbildningen, liksom i hans imperialism. Som han påpekade bedrev samerna handel över stora avstånd, ”mycket Kunniga och Listiga vid utbytet av sina Varor”. Ändå var de för Linné exempel på moralisk stränghet och ekonomisk självständighet. Och samtidigt som han gillade det, klagade han över att de framställde för få varor ”för Export” och att deras välstånd, som det såg ut, inte bidrog i tillräckligt hög grad till landets ekonomi genom handel, skatter och arrenden.¹⁵⁴

Första gången Linné presenterade sin Lapplandsstrategi var vid ett möte med Vetenskaps-Societeten i Uppsala 1732. Utifrån ett ark med anteckningar (*index observatorium*) radade han upp mer än tvåhundra faktapunkter, såsom fynd av alunskiffer, tips för pärlodling, recept på barkbröd och beskrivningar av växter för färgning och samiska botaniska kompasser. Men mötet blev misslyckat. Medlemmarna i Vetenskaps-Societeten avbröt och bad honom att bara redovisa sina mineralogiska observationer. En ursinnig Linné kände sig behandlad som en malmletare. De *collecta curiosa in re naturali* som han förevisade avfärdades i mötesprotokollet som några ”Insectis” och skinnet från ”ett brunt djur af Råtteart, kallad på Lappska Mink”. Ännu mer rasande blev Linné när medlemmarna samma vinter tackade nej till ett par längre Lapplandsrapporter som han hade skrivit med tanke på publicering i Vetenskaps-Societetens årliga skrifter.¹⁵⁵

Vid första anblicken verkar Linnés *index* utomordentligt lättbegripligt för att vara ett ”vetenskapligt” föredrag. Ändå utgjorde det en sammanhållen ekonomisk geografi. Liksom på Linnés listor i allmänhet följdes mineraler av växter, djur och lokal teknik och etnografi. På idéplanet och i det huvudprojekt för importersättning som styrde hans naturalhistoria hade Linné fyra Lapplandsstrategier: att förbättra renskötseln, skörda naturresurser, stödja mjölk- och spannmålslantbruk och införa förädlade exotiska växter.

I företaget att få den arktiska tundran att försörja fler människor, producera fler varor och betala högre skatter uppmanade Linné naturforskarna att kartlägga områdets resurser. ”Och nu sedermera, sedan hela

Europa, ja nästan hela världen uti Historia naturali är genomletad, ligger detta ännu liksom i det grymmaste barbarie involverat.”¹⁵⁶ Linné försökte dessutom engagera invånare i polarområdet (såväl urbefolkningen som koloniserarna) i en ständigt pågående utforskning. Kunde inte samerna, undrade han, utföra termometriska experiment när de sköt ripor i fjällen? Och skulle inte missionärerna kunna ”samla rön, göra prof att ingifva till Kongl. Wet. Acad. och att dermed gagna publicum och sitt Lappland”?¹⁵⁷

Till att börja med måste dessa missionärer gå på Linnés föreläsningar i naturalhistoria medan de studerade teologi i Uppsala, ”då de nu ofta ej mer än bönder förstå sig på, hvad naturens Mästare så härligen lagt dem för ögonen”.¹⁵⁸ På Linnés rekommendation gav Lappmarkens ecklesiastikverk order om att blivande Lappmarkspräster skulle lära sig ”landets förbättring och uppodling ... jämte theras hufwudgöromål med Lapparnes underwisande”.¹⁵⁹ Sju år senare, 1754, blev kyrkans män mer praktiskt engagerade i naturalhistorien när Vetenskapsakademien, på Linnés förslag, gav två präster i uppdrag att plantera saffranskrokus på ett nordligt fjäll i Lappland.¹⁶⁰ Året därpå, 1755, belönade Akademien Linné med en guldmedalj för hans ”nyttiga och vackra anledning ... at på Fiällen plantera några andra nyttiga träd och växter, som växa på utländska Fiäll och därföre förmodeligen lika lätt kunde komma fort på våra”.¹⁶¹

Vid andra tillfällen erkände Linné att samerna genom sitt eget levnadssätt hade anpassat sig till den arktiska tundran. ”Jag anser”, skrev han i *Flora Lapponica*, ”att med hänsyn till landets naturförhållanden lapparnas hushållning är bäst inrättad.”¹⁶² ”Dessa lavtäckta hedar, som en främling skulle anse vara drabbad av förbannelse, äro lapparnes åkrar och bördigaste ängar.”¹⁶³

Vid ett besök i ett bergsområde i Mellansverige 1734 gav Linné till och med röst åt uppfattningen att ”denna orten kunde bättre populleras med lappar”. I sin beräkning av hur det skulle öka kronans inkomster pekade han på att renarna var migrerande lavätare som vandrade upp i de obebodade bergen på somrarna. De skulle alltså ”ingalunda” tränga ut ”de åboer, som av *oeconomia vegetabilium* kunna uppehålla sig; ty renarna om sommaren skade ej ängarna, om vintren behöfva ej hö”.¹⁶⁴

Men inte ens när han hyllade samerna så som de var kunde Linné låta bli att komma med råd. Han uppmanade de skogslevande sydsamerna att föda upp älgar,¹⁶⁵ och han förebrädde ”lapparnes negligentia [försumlighet]” att inte samla fräken och renmossa på sommaren, ifall det skulle

bli så hård skare på vintersnön att renarna inte kunde fösa undan snön och komma åt laven (vilket händer ibland).¹⁶⁶

Linné förenade sig också med böndernas urgamla klagomål på herdarna och frågade sig varför samen ”ligger hela dagen, då han ej skiöter renarna, i största ro”.¹⁶⁷ I sin fars socken, och rent allmänt i det fattiga, skogsklädda Småland, avskydde självförsörjningsbönderna de rika exportbönderna på de närbelägna slätterna. Linné kopplade ihop de båda fiendskaperna då han jämförde ”en skåning och en lapp; begge äro lathundar”.¹⁶⁸ I en mer försonlig stämning liknade han dessa nomader vid ideallärjungar till Jesus. Samen ”wett ofta ej hwad han skall lefwa af dagen åter, som foglen i luften, bor i willa ödemarken, skär inte, sår intet”.¹⁶⁹

Ett av Linnés mål var alltså att rationalisera de traditionella relationerna mellan Lapplands urbefolkning och deras förfäders mark. Han hoppades också kunna exploatera områdets naturresurser. Metallerna hade brutits sedan 1630-talet: Linné manade till fortsatt guldprospektering efter lappländskt guld och ”andre dyre malmarter”.¹⁷⁰ När han i tanken sökte efter annat som kunde exploateras kom han på ”Wår Ordinaira Falk, som de utomlands göra så mycket fiäs af”. På somrarna samlades holländska och franska falkenerare i norra Sverige. Linné hade själv besökt deras läger under resan genom Dalarna 1734. ”Det wore bättre, om någon af wår egen nation wille hafwa den profession och fånga falkar, samt sälja åt utlänningen, så blefwe winsten en profit för landet.” Alltid lika optimistisk med sina kameralistiska planer lärde Linné sina teologistudenter i Uppsala hur man snarar dessa nordliga rovfåglar.¹⁷¹

I samma anda rådde han svenska apotekare att sälja renhorn som ersättning för de sexuellt stimulerande *præparata* som maldes av rådjurshorn.¹⁷² Han uppmanade dem att odla medicinalörter på Lapplands fjälltundra och att öppna kurorter kring de många källorna.¹⁷³ Som ett led i planerna på att nyttja lappmarkernas låglandsskogar introducerade han 1740 ett ”lappthé” bryggt på den skira skuggväxten *Linnaea borealis*. (Han försökte rida på kulten av kolonialvaror genom att döpa det till ”Cap Thé”).¹⁷⁴

Linné hoppades också kunna införa boskap och spannmål i Lappland. ”Ingen twifvel är med mindre mästa Lapmarken med tiden blifwer Bondbygd.”¹⁷⁵ Han trodde att naturforskare skulle kunna främja denna process på två sätt. För det första skulle de kunna träna tempererade

växter att tåla klimatet. För det andra skulle de kunna tämja vilda ark-tiska arter i stället för att använda tempererade förädlade växter och tamdjur. År 1733 blev han tillfrågad av landshövdingen i Västerbotten om "huruvida Lappmarckerne kunna besås och bära fruckt och nytta som de södra orter". Linné svarade med förslaget att en där växande vildört, strandråg, skulle kunna odlas som "lappsäde".¹⁷⁶ Den skulle "tiena fädernes landet till några Tunnor gull" och bli till "millionsfalds föda".¹⁷⁷ Ett år senare, 1734, skrev Linné till samma landshövding om en ny plan, nu på att odla rotfrukter i de lappländska fjällan. "Ack kunne man få således resa genom alla provincier i Sverige, näml. en hwar sommar, hur mycket skulle icke då upfinnas för riket!"¹⁷⁸

Mot slutet av 1740-talet förstod Linné att strandråg, en saltvattensväxt, var ett dåligt alternativ till vete.¹⁷⁹ Men om Lappland inte var en brödkorg, så kunde det kanske bli en timmerproducent. År 1732 hade han rekommenderat att böndernas tillverkning av beck och tjära skulle utvidgas, för att på alla sätt dra nytta av barrskogarna längs Östersjökusten. "Skogen stod full av stora tallar, helt fåfäng, ty ingen gör hus af honom och", tillade han, "af ingen ätes han."¹⁸⁰

Senare, 1754, föreslog Linné också att Lapplands tundra skulle planteras med barrträd, sibirisk ceder och den "bekanta cedren af Libanon".¹⁸¹ Han rekommenderade särskilt lärkträd och hävdade att de växte ovanför trädgränsen, gav skeppstimmer och venetiansk terpentin, samt lockade till sig sobel. Dessa sällsynta sibiriska pälsdjur skulle nu i sitt sökande efter lärkträd flockas i Lappland "til stor myckenhet".¹⁸²

Linné såg framför sig lappländska plantager med muskot och kanel, och han hyste stora förhoppningar om att odla saffran. (På den tiden användes saffran som färgämne, krydda och läkeört. Han gned själv in en tinktur av saffran, kvicksilver och svavel i ögonen på smittkoppsdrabbade.)¹⁸³ Enligt hans uppfattning var saffran "en planta alpina och tål vårt klimat; den skulle vara rätt profitabel at plantera i Lappland" på grund av "de anseliga penningar, som derföre årligen utgå" från Sverige för saffransimporten. Han förutspådde att dessa krokusblommor "ensamt kunde ränta Lappen mer än alla hans renhjordar".¹⁸⁴

Linné planerade sina lappländska kryddplantager på typiskt kameralistiskt vis. Förebilden var de tobaksmanufakturerna han hade beundrat i Småland 1741, där arbetarna var "många små barn". Även i Lappland tänkte han sig att "små barn, krymplingar och förlamade kunde så väl sysselsättas med denna plantering".¹⁸⁵

Att Linnés likar tvivlade på att hans lappländska kryddjordbruk var genomförbara signalerades subtilt i 1754 års register till Vetenskapsakademiens handlingar. Denna förmanande förteckning följer Linné i rekommendationen att "Ceder", "Gran" och "Lärke-trädet, borde planteras på fjällen" i Lappland. Däremot sägs där att "Saffran, en färg-ört, borde planteras på Öland", ca 150 mil söder om Lappland.¹⁸⁶

Samtidigt var Linnés medicinskt-moraliska fiktion om den lyckliga lappen avsedd att (med hjälp av löften om bättre hälsa) övertyga stadsborna om att de borde acceptera en livsuppehållande levnadsstandard. Om inhemska konsumenter slutade använda lyxvaror som kanel och te, så vore det inte lika bråttom för eliten att producera dem inom landets gränser. Cederlundar och muskotplantager i Östersjöområdet skulle ändå ge en "ansenlig vinst för hela landet".¹⁸⁷ För dessa projekt kunde man använda olönsamma områden som "willa ödemarken" i Lappland, vars existens nu var "helt fåfäng".¹⁸⁸ De skulle också kunna använda lågt värderad arbetskraft, såväl "små barn, krymplingar och förlamade" som samiska "lathundar".¹⁸⁹ Men om landets invånare förkastade varorna från dessa statsdrivna företag (*utan* att övergå till smuggelgods), så kunde varorna exporteras i stället för att – enligt denna ekonomiska filosofi – konsumeras till ingen nytta på hemmaplan.

Om Linnés ekonomiska Lapplandsreformer hade – eller kunde ha – genomförts, skulle de ha ödelagt det samiska livet med årstidsförflyttningar, som i detta känsliga arktiska område var mer produktivt och hållbart än det skandinaviska fastboendet. Linné planerade alltså att förstöra grunden för sin beundran för samerna: deras (påstådda) övernaturliga välbefinnande och hälsa. Hans konstruktion av den "lyckliga lappen" är ett extremt exempel på hur normerande Linnés "naturkunnighet" egentligen var. De sorgliga samiska gestalter som tiggde tobak och brännvin av resenärer, eller försökte sälja de få kultföremål deras lutherska uppsyningsmän inte hade berövat dem, förvisades till marginalerna av Linnés ekonomiska och medicinska tänkande. De stakade ut projektets enda möjliga utgång och dess enastående ironi.¹⁹⁰

TEOLOGI

Guds outtöneliga förrådshus

Ar 1739 höll Carl von Linné sin första offentliga föreläsning vid den nygrundade Kungliga Vetenskapsakademien. Han valde att diskutera "naturens ekonomi", ett ämne han närmade sig genom "märkvärdigheter uti insekterna" och gav formen av en tematisk predikan över några verser i Jobs bok.¹ När han trettiotre år senare skulle avgå som rektor för Uppsala universitet återvände han till samma tema. Under mellantiden skrev han många kortare skrifter, tal och avhandlingar i ämnet, exempelvis *Oeconomia naturae* (1749), *Politia naturae* (1760) och *Deliciae naturae* (1773). Samma tema stod i centrum för hans förord till kungens skrytkatalog över sin naturalhistoriska samling, *Museum Regis Adolphi Frederici* (1754).²

Linné hade mött idén om en gudomlig naturens ekonomi hos 1600-talets brittiska naturteologer som Robert Boyle och John Ray. Eftersom Ray dessutom var en stor naturalhistoriker och viktig inom klassificeringen hade han en särskild hjältestatus för Linné. År 1748 blev en av Linnés studenter inbjuden till ett möte med den åttioåttåriga sir Hans Sloane. (Till den unge svensken sade Sloane att han var nittiofyra.) Studenten skrev till Linné att Sloane nu var "den enda, som än lefwer af den stora Rays vänner". För Linné vägde det tyngre än alla Sloanes naturalhistoriska samlingar.³

Vad Linné menade i sina skrifter om "naturens oeconomi" var att naturen hade självreglerande egenskaper. Uttryckt i moderna termer såg han naturen som en jämvikt styrd genom återkoppling.⁴ Denna cybernetiska modell överförde han sedan också till sina idéer om hushållsekonomi. Som han skrev i en predikan 1763: "Om döda djur skulle ligga öfverallt och stinka, skulle jorden få ett förskräckligt utseende och luften skulle orenas af en dödande pest. Men nu tillskynda vilddjuren, örnarna, ugg-lorna, korparna och de köttätande flugorna, som på några dagar göra slut på alltsammans."⁵

"I en väl inrättad hushållning bör intet öfverflödigt lämnas, utan både

all föda och allt annat bör vändas till något gagn. Så är också fallet i den gudomliga hushållningen, där djuren förtära det öfverflödiga.”⁶ Under sina resor genom den svenska landsbygden 1746 lade Linné märke till att folk använde jord från kyrkogården till sina kålland. Människohuvuden, reflekterade han i sin resedagbok, förvandlas alltså till kålhuvuden, vilka i sin tur förvandlas till människohuvuden, och så vidare. ”Således kommom wi att äta upp våra döda, och det bekommer oss wäl.”⁷

I samband med detta diskuterade Linné vad han kallade ”allas krig mot alla”. ”En del flugor föda lefvande ungar, och kunna på en gång utkläcka öfver 2 000. Dessa skulle visserligen inom kort tid så föröka sig, att de upfylte luften, och såsom ett töcken betogo oss solens sken, om de ej af foglar, spindlar och många andra upåtes.”⁸ Långt senare skulle Charles Darwin fascineras av dessa tankegångar hos Linné. De förebådar till och med Darwins egen naturalisering av mänskligheten. Linné betraktade krig som en nödvändig reglerande mekanism för naturens harmoni.⁹

På samma sätt menade Linné med ”oeconomi” vetenskapen om hur människor kan samarbeta med naturen, snarare än kämpa mot den. Det är, ansåg han, bara genom att anpassa oss till vår omgivning som mänskligheten kan dra nytta av naturen, eftersom den består av så invecklade ömsesidiga beroenden. I sina Uppsalaföreläsningar om zoologi berättade Linné för sina studenter att kungen av Preussen tog ut sextio döda sparvar om året i skatt av sina kronobönder, ”på det att de årligen måtte kunna blifwa utrotade men törhända at hans land så mycket mer plågas av gräshoppor som komma från Tartariet ... således ser man at naturen ej låter mästra sig.”¹⁰

En dikt, skriven 1762 av en av Linnés studenter, beklagar avskogningen och ställer den moderna frågan: ”Men hvarför skole vi handtera med föragt / Och plundra skog och mark? / Et arf, som oss är lemnadt.” ”Jag högt beklagar dem, som föds om hundra åhr” i en värld berövad sina skogar, gläntor och lundar.¹¹

I sina universitetsföreläsningar sporrade Linné studenterna att ta efter hans eget alternativa förhållningssätt till naturens värld: ”Ännu har ingen tänckt på att med insecter utrota insecter. Hwart insect mäst har sitt Leijon, som förföljer och utrotar det: dessa Rof Insecter borde göras hemtamde och wårdas till örternas rensning.” I synnerhet ville han hitta vägglössens ”Leijon”, ”ty de inficiera nu snart sagt de mästa hus”.¹² Genom att använda sådana ”Leijon” skulle bönder ”lätteligen bortdrifva sniglar från fälten, fjärilar från ängarna, myror ur trädgårdarna”.¹³

Linné ifrågasatte aldrig mänsklighetens moraliska rätt att utöva makt över naturen. Han tog för givet att de flesta mänskliga verksamheter förbättrade miljön. År 1749 uttalade han sig för en åtgärd som påstods leda till att "alla wargar kunde utrotas i Sverige inom et år".¹⁴ Och han föredrog kultiverade jordbruksbyggder framför orörd natur. Hans favoritlandskap i Sverige var Skåne, särskilt den sydvästra delen, runt den lilla universitetsstaden Lund. Där hade varje spår av de ursprungliga lövskogarna försvunnit och ersatts av sädesfält, skuggade av en och annan dunge med med topphuggna pilar och bokar. När Linné 1749 klättrade uppför en höjd och såg ut över den vindsvepta slätten, beskrev han den som "ett Kanaans land, betäckt med de härligaste åkrar och den skönaste säd, så långt ögonen kunde se". Längre fram skrev han att landet där "var det härligaste i världen och liknade merendels Flandern, ty det var en slätt utan berg, backar, stenar, floder, sjöar, träen eller buskar".¹⁵

Trots sin varnande anekdot om den preussiske kungens kampanj för att utrota sparvarna, kunde Linné inte föreställa sig någon grundläggande konflikt mellan naturen och mänskligheten. Naturen förblev en tjänare till mänskligheten, som var "naturens mirakel och djurens furste för vars skull Naturen alstrat allt övrigt".¹⁶ En tillfällighetsdikt, skriven av en av hans studenter 1754, broderar oskuldsfullt ut denna natursyn: "Alle liksom heligt swuret Adams soner tro, / Att inunder deras uppsigt gerna bli wid deras bo."¹⁷ Dikten fortsätter med att beskriva hur Linné arbetade för att tämja den inhemska vildfloran.

Och när deras nytta märktes ej de tamars efterge
Ville han i nya nästen deras kraft och werkan se.

...

Tog dem altså med sig hem ifrån skurar, träsk och trängsel;
satte dem i makligt lugn in om hank och stör och stängsel.
Att de skulle männskjobarnen tjäna på mångfaldigt wis.¹⁸

Eftersom naturen hade skapats för "Adams soner" innebar tämjandet av vildmarken att återställa den till Edens urtillstånd. Linné kallade Uppsalas botaniska trädgård för "mitt Rhodos ... mitt Elysium".¹⁹ En av hans vänner beskrev den som "en liten bild af den första Lustgården". Trädgården var alltid ett utställningsrum för det exotiska. Som florakännare föredrog Linné det spektakulära och sällsynta – till exempel en blommande bananplanta. Hans "Rhodos" hyste många subtropiska och

tropiska växter, men också apor, påfåglar och papegojor.²⁰ Och det var medan han själv bodde i denna trädgård (hans hus i Uppsala låg där) som han myntade sin enkla paradisdefinition: "Paradisi, der hwarjehanda utländska växter wårdas".²¹

I Linnés fall betydde "paradis" också, åtminstone från 1743 och efter inspirerade strider med universitetet, ett nytt "professors-hus" med fem rum och kök, två arbetsrum och gipstak i alla rum.²² En av hans studenter, Fredrik Hasselquist, lovade sin lärare i ett brev från Smyrna 1750 en bur med medelhavssköldpaddor "at pryda dess Paradis; det är ganska lätt at få dem lefwande hem, och jag skal göra anstalt derom; det är i synnerhet artigt at se hur de älskas".²³ Några år senare kunde Linné i sitt inhemska "Elysium" glädja sig åt två guld fiskar. De skeppades 1759 från London till Uppsala och livnärde sig under sjöfärden på "flugor och sockerskorpor".²⁴

Eftersom Linné trodde att naturen hade skapats åt människan, "djurens furste", kunde han knappast tänka sig att ett ekosystem (som vi förstår det) skulle kunna drabbas av att livsformer utrotas genom människans inverkan. Ibland ger hans skrifter förningar om en "tragisk värld" där "jorden skulle vara såsom utdöd" och där människor skulle vara den enda zoologiska närvaron i ett avklätt kulturlandskap. Men dessa passager liknar mest mardrömmar som den drömmande Linné alltid vaknar ur.

I ett lovtal till djuren 1763 experimenterar Linné med en dystopisk värld utan animaliska inslag. Men det avslutas med att han jublar över att de uppenbarligen fortfarande finns kvar. För att beskriva vad han hörde och såg när han stod på tröskeln till sitt hus i Uppsala skrev han: "Om djuren ej funnes, huru sorglig skulle inte denna världen te sig. Nu råma oxarna, bräka fåren, gnägga hästarna, kväka grodorna, och fåglarna sjunga på tusen sätt i trädens toppar: göken ropar sitt kuku, trasten språkar, näktergalen låter höra sin sång om natten. Utan djuren skulle jorden vara som utdöd, men nu jaga hundarna haren, stynges oxen, falken dufvan, doppingen fiskarna, storken ormarna, örnarna hönsen, och allt är i snabb rörelse."²⁵

Liksom sin engelske föregångare, naturforskaren John Evelyn, fundrade Linné verkligen på avskogningen i norra Europa. Hans resejourner berättar om hur getherdar i södra Sverige kämpade mot ljunghedar och sanddyner, medan nordfinska svedjebrukare brände bort lavhedar och björkskogar ända ner till berget. Han beskriver till och med en regnig

landsbygd vid Atlantkusten som genom överbetning hade förvandlats till en av människor skapad öken. Där vandrade han på sanddynor som var så stora och förflyttade sig så snabbt att topparna på ännu gröna och lövklädda trädkronor sköt upp ur dynkammarna.

Ändå uppfattade han även sådana väldiga ödeläggelser som tillfälliga och reversibla misstag.²⁶ Linnés student Daniel Rolander fångade denna hållning när han skrev till sin lärare från Surinam i Sydamerika 1755. Insekter, påpekade han, "äro de enda, som tyckas kunna föröda dessa vidsträckta skogar, hvilket hvarken menniskor, eld elr annat kan giöra. Giöra de det ei, så är jag säker, at detta vidlyftiga Orangerie skall stå, så länge, som verlden, ostympat."²⁷

Linné och hans studenter ansåg att de tätbefolkade slätterna i nordvästra Europa var den mest typiska speglingen av Guds avsikter för naturen. Men de deklarerade också mer orörda trakter som paradisiska, de som främst beboddes av småodlare eller jägare och samlare. I ett brev till sin student Carl Peter Thunberg, en Japanresenär, kallade Linné södra Afrika för "Edert Paradis".²⁸ Till en annan student beskrev Linné Orinocodeltats djungelträsk (vid det nuvarande Venezuelas kust) som ett "Jordiskt Paradis, där Landet liknade de raraste Botaniska Orangerier och öfverflödade af Växter".²⁹ Först senare berättade Linné hur hans favoritstudent, Pehr Löfling, under sitt arbete som botaniker för spanska kronan vid tjugosju års ålder hade dukat under för febersjukdomarna i detta "det härligaste land under solen".³⁰

För dessa naturforskare från Östersjöområdet var även de lätt exotiska bergen vid Medelhavet spännande. En annan linneansk student som blivit upptäcksresande, Christopher Tärnström, förklarade att Cádiz i södra Spanien var "et Jordiskt Paradis, ty förutan det at wid vägen allestäd Wäxte sponte allehanda i Sverige owanliga växter, ock som knapt fins i våra Orangerier en gång, woro hela stora fälten slokande af citroner, warandes träna hel gula öfverklädda med desze fruckter". Det var ett vårunder för en skörbjuggsdrabbad skandinav. När samma student kom till Java, utnämnde han det till ett "naturens mästerstycke". Han konstaterade naivt att "det öfvergick wida insulas Roslagiae, Alandiae" och andra öar i Östersjöns skärgård.³¹ Tre månader senare hade de tropiska sjukdomarna i hans "mästerstycke" tagit livet av honom.

Linnés student Daniel Rolander skrev 1755 ett sista brev från Surinam, strax innan han blev psykiskt sjuk: "iag nu får gå i Suriname, et jordiskt paradis, ock se den stora gudens största undervärk i Naturen." Efter att ha

knäfallit vid Linnés naturteologiska altare, fortsatte den unge resenären i en helt annan anda: ”iag är tämeligen försäkrad, det Herr Archiatern hvarken första elr andra dagen en gång skulle våga sig gå in i skogen, då sågo stora Ormar, Ödlor, Insecter ock andra diur ... [som] med öpet gap samt terribelt skrolande kasta sig åt den förbi-gående. Jag vill ei omtala de taggiga trän ock buskar, som här allestades hålla en, at man ei kan springa undan ... nedfalna ock ruttnande fruckter, utsprida en stank, som kan döda.” Därefter vågade sig Rolander på en förbjuden tanke: ”ty här tyckes ei alt var gjort för människans skull, åtminstone tienar henne ei alt immediate.”³²

Men denna tanke var tabu, för den undergrävde grundantagandet i Linnés kameralism. Den gjorde dessutom Rolanders vistelse i vad han – nu på randen till verklig galenskap – såg som en livsfarlig djungel, fullkomligt meningslös. Den psykiska sjukdom den unge studenten gick under i medan han skrev dessa rader återspeglar dilemmat i Candide, kameralismen i mörkrets hjärta. Den antog vad som skulle kunna kallas en klassisk linneansk form. Utblottad, försvagad och utan några ”oeconomiska” rön att visa upp för sin lärare vid hemkomsten blev Rolander besatt av en fantasi om att han hade hittat en surinamsk buske som bar äkta pärlor, och att dessa pärlor var livets elixir.³³

En annan aspekt av Linnés naturalhistoria som inte gick ihop med hans solskenssyn på den förutbestämda gudomliga ordningen var hans övertygelse om att mänskligheten var en art av aporna. I sitt berömda brev 1747 till en tysk utforskare av Ryssland, Johann Georg Gmelin, frågade Linné om han borde ”kalla människan för apa eller vice versa”.³⁴ Sju år senare tillade han: ”de Naturkunnige hafva sökt än i dag förgäfvets något känne-tecken, hvarmed Aporne kunna skiljas ifrån människor.”³⁵ Självt hade han inget annat förslag än hörntänderna.³⁶

Linné klassificerade människor i den nya zoologiska grupp han själv hade inrättat, primaterna (och där som släktingar till sengångarna). Han betecknade visserligen människosläktet som ”den förnuftiga människan” (*Homo sapiens*). Men det var ett godtyckligt trivialnamn och ingen definition. I varje fall tvekade han mellan det namnet och ”dagmänniskan” (*Homo diurnus*). I sina manuskript till *Systema naturae* strök han ibland över det ena, ibland det andra.

”Dagmänniskan” hade en motpart, ”nattmänniskan” (*Homo nocturnus*). I Plinius den äldres efterföljd kallade Linné denna andra människoart

även för "troglodytmänniskan" (*Homo troglodytes*), det vill säga "grottmänniskan". Med stöd av andrahandsrapporter identifierade han albinoafrikaner som sådana "troglodyter". (På 1700-talet förevisades olycksaliga albinoslavar i diasporan av sina ägare som kuriositeter. Voltaire skrev en essä om en av dem, en pojke som visades upp på Hôtel de Bretagne i Paris 1744.)³⁷

I sina zoologiföreläsningar i Uppsala berättade Linné också för sina studenter att exotiska apor tonade över i människor, spelade schack och tillbad Gud, och att exotiska människor tonade över i apor, fick svansar och kröp på alla fyra. Som en motsvarighet till *Homo sapiens* beskrev han en *Simia sapiens* som spelade backgammon. Han hävdade också att apor i sina samhällen avrättar brottslingar, för "formliga krig" och sjunger i kör.³⁸ På ett mer personligt plan var han mycket fäst vid sin markatta Diana. Han antecknade hennes första två "ord" – "grech" och "hoi". Han talade också om hennes "milda ögon" och en förtjusande passion för mandel och russin. Till och med i sin vetenskapliga beskrivning av henne behöll Linné hennes egennamn "Diana", och därmed hennes anspråk på att vara en person.³⁹

Som Gunnar Broberg har visat i sitt viktiga arbete om Linnés antropologi var Linnés klassificering av människan originell både inom det vetenskapliga tänkandet och bland lärda människor i hans samtid. Den kan emellertid ha återspeglat lekmannaidéer i hans kretsar. Brobergs forskning har lyft fram en diskussion 1753 mellan en av Linnés finansierare, en landshövding, och en av hans vänner, en Uppsalastudent. (Pojken skrev ner hela debatten i sin dagbok samma kväll.) Vid middagen hävdade studenten att "apinor" också är "et släkte af menniskor, rätt så förståndiga, som somliga menniskor ... Hade the som menniskor från början blifwit uppfostrade, så hade ingen skillnad warit" mellan dessa djur och människor. Landshövdingen höll med. Efter en lång och invecklad historia om en familj han kände till där alla hade svans, avslutade han triumferande: "Äfven gives ock folk i norra America som äro ludne alt öfver kroppen med sit hår. Hwad är för skildnad imellan thesse och apinor?"⁴⁰

Å ena sidan trodde Linné alltså att släktet människa är herrar över kosmos. Naturens komplexitet, mångfald och ömsesidiga beroenden visade att Gud hade skapat jorden som en "Theater"⁴¹ för människor att begrunda. Människans religiösa uppgift sammanfattade han som att betrakta "världen så att av verket du ska lära känna den allsmäktige

Skaparen, den allvetande, väldige och evige Guden”.⁴² Å andra sidan tvivlade Linné på att människor skilde sig från andra djur. Han tänkte sig både djur och människor som dödliga och underordnade beståndsdelar i en odödlig och harmonisk helhet, naturen. För att återvända till ett av exemplen ovan, ansåg han att naturen bevarar sin jämvikt genom krig, där överflödiga människor gallras ut.⁴³

I sitt märkligaste manuskript, den andliga dagboken *Nemesis divina*, rättfärdigade Linné teologiskt de dödligas kval genom att förskjuta det kristna helvetesbegreppet till ett jordiskt lidande. Han framhårdade i att människor är dödliga: ”Jag conciperar menniskan som waxlius ... somliga har han gjort till stora lius, somlige till dankar. Desse brinna så länge de wara, och då de upbrunnit, sätter Gud andra i stället ... Så litet som liuset kan säga, att slottet [som det lyser upp] är gjort för sin skuld, så litet kan och menskan säga, att werlden är giord för sin skuld, alt är till Guds majestet.”⁴⁴

Linné utgick ifrån att människor har evigt liv enbart i den förskjutna innebörden att de har blodsättlingar. I ett brev till sin svärmor utvecklade han sin föreställning om den enskildes dödlighet: ”om nafwelsträngen blefwe beständig, skulle barnen hänga ihop, som en binnikematk, och då syntes klarare att de woro et. Broder Petrus och de andra [barnen] äro altså intet annat, än Fru Moder sjelf med salig Svärfader.”⁴⁵ För att illustrera detta tecknade han en lång och tunn binnikemask i marginalen på brevet.

Samtidigt vidhöll Linné att djur hade själar. (Hans kärlek till apan Diana motsvarades bara av hans lidelse för sin tvättbjörn Sjubb.) ”Theologi statuera meniskan har siähl, och at diuren äro alenast automata mechanica, men jag tror de consulerade bättre att diuren hade siähl, med difference af ädelheten.”⁴⁶ Men för det mesta tillskrev Linné odödlighet endast till en opersonlig global företeelse som han kallade ”den eviga elden”, ”världssjälen” eller ”Naturen”. Han uppfattade det som en besjälad Skapelse, satt till världen av en avlägsen himmelsk gud som han gav namnet ”Visheten” eller ”Avsikten”.⁴⁷

Att teologifakulteten vid Uppsala universitet klagade över att Linné blandade samman Gud och naturen är knappast förvånande. Linné var egentligen ingen panteist. Men hans kolleger uppfattade honom inte heller riktigt som lutheran (i den formella religiösa meningen). Det kan diskuteras om han överhuvudtaget var kristen. Han följde lagen om att gå till kyrkan på söndagar – men han tränade sin hund att smita ut om

predikan drog ut på tiden, så att han kunde följa efter och låtsas leta. Men Linné trodde inte att Jesus Kristus uppstod från de döda, att han tog på sig mänsklighetens synder genom döden på korset, eller att vi därigenom fick evigt liv. Centrala kristna begrepp som nåd, barmhärtighet och frälsning förekommer inte i hans teologi.⁴⁸

Det är välkänt att Linné i förordet till *Species plantarum* (1753) skrev att mänskligheten "själv satts hit som en gäst, vilken under njutandet av dess håvor skall förkunna Herrens storhet".⁴⁹ Men han betraktade också mänskligheten som en självklar del av naturen. Denna naturaliserade mänsklighet behöll vissa förmedlande och högtidliga plikter gentemot det övernaturliga. Men den hade inga motsvarande förmåner eller privilegier – förutom den rätt tvivelaktiga och unika fördelen att vara medveten om sin egen belägenhet och dödlighet. I ett begravningsstal över Linné sammanfattade hans bäste vän denna filosofi: "människan, som så högmodas, hafver ingen annan förmånsrätt framför jordklimpen och masken, än de, at kunna känna NATURENS HERRE af dess verk, och prisa hans oändeliga vishet."⁵⁰

Sent i livet skrev Linné ett fragment till en predikan på fri vers, där han tog upp förhållandet mellan människan och Gud enligt sin egen teologi.

Wij äro altså liksom ... lius, med hwilka Gud illuminerat
denna sin theater.

Wij stå här liksom hafwet i quick illumination,
såsom snöcristaller

... glittra wij mot solen.

Wij hafwa ähran wara lius uti Guds palais.

Wij reflectera altså skaparens lysande Majestät,
duplicat luce.

När wij brunnit af, när han ej will hafwa oss tages wij bort.

Låter sätta andra i stället.

Så dömer naturen ut oss, contra Theologi.⁵¹

Ändå sörjde Linné bittert sina barn – sina "blomsterknoppar", "snöcristaller" eller "dankar" – när de dog. I en *vita*, skriven till minneshjälp för hans begravningsstalare, klämde han mellan några botaniska kommentarer in en anteckning om sin yngste pojkes död.⁵² Med formuleringar som tydde på att han mindes denna sedan länge gångna natt som om den just inträffat antecknade han, så exakt som sorgen kan leda till:

”Min lilla son Johannis, som nys begynt tala några ord, får *tussim epidemice granatem et in Triteum cum aphtis degeneratam*, och efter 8 dagars sjukdom i natt kl. emällan 12 och 1 biuder detta werdsliga farwähl, som ännu ej fyllt sina 3 åhr.”⁵³ Det var som om Linné hoppades att Vetenskapsakademien skulle hålla minnesstunden även över en liten pojke som ”nys begynt tala några ord”.

Men den lilla pojkens död var en vardaglig händelse. Linnés student Osbeck såg fyra av sina nio barn växa upp. Linné och hans bror Samuel Linnaeus hade sammanlagt sju söner: sex dog under barndomen. Tretton år före förlusten av Johannis, 1744, hade Linné förlorat en flicka, Sara Lena. Hon levde i femton dagar.⁵⁴ Det finns en antydan om de båda barnens lidanden i Linnés klassifikation av småbarn som varelser främst kännetecknade av att de led av skabb, svamp, inälvsmaskar, avskavd narig hud och tandvärk. Hans förslag till tumregel för hur övergången från småbarn till barn märktes var att ”lössten mångdubblas”.⁵⁵

Linné kom att fasa för barnens ankomst till familjen. År 1758 skrev han: ”Jag är olyckans barn; hade jag haft rep och engelsk courage, hade jag länge sedan hängt mig. Jag fruktar min hustru är åter havande; jag är gammal, grå, utmärglad och förut stugan full med barn; vem skall föda dem?”⁵⁶ Linnés vision av sina föräldralösa barn var ingen överdrift. I den tid och på den plats han befann sig kunde inte ens vuxna självklart vänta sig att få leva. Av hans sexton klasskamrater i läroverket hade sex dött redan under studietiden vid universitetet.⁵⁷

Inte undra på alltså att Linné i den tionde upplagan av *Systema naturae* (1758) varnade sin läsare ”*Patologiskt*, att du är en uppsvälld bubbla ända tills du spricker, och upphängd i ett hårstrå i den flyende tidens ögonblick”. ”Intet”, klagade han, ”är bräckligare än det mänskliga livet, intet så utsatt för så många sjukdomar, så många bekymmer, så många faror. ... Ålderdomen är fylld av smärta, då fördunklas sinnena, lemmarna stelnar, synen, hörseln, rörelsen och tänderna – födans verktyg – dör bort i förväg.” Han fastställde vidare ”*Naturenligt*, att du ... är ett gråtande, skrattande, sjungande, talande, läraktigt, provande, undrande djur, men bräckligt, naket”. Men ”*Teologiskt* ... är [du] skapelsens yttersta mål. Du är den allsmäktiges mästerverk, satt på detta jordklot.”⁵⁸

Vad, frågade sig Linné oroligt, berättade dessa ytterligheter i den ”patologiska”, den ”naturliga” och den ”teologiska” människan för oss om Gud? I ett odaterat, handskrivet fragment driver han förtvivlat med oss – och med Gud:

Ach hwad äro wij för härliga diur, för hwilka alt annat är skapat i werlden. Wij äro tilkomne af *guttula spumantis libidinis in loco obscoen-tissimo* [av en skummande lidelses droppe på en vidrig plats]. Wij äro utkläkte *in cloaca inter stercus et urinam* [i en kanal mellan träck och urin], Wij hafwa kullstupat fram i werlden genom den förachteligaste äreport, Wij äro kastade nakna och *quatientes* [skakande] på jorden, uslare än något annat diur, Wij hafwa upwuxit i dårskap som apor och markattor. Vårt giöremål är att dageligen af *ingestis* [födan] praeparera abominabel träck och stinkande urin. Wij måste på slutet blifwa det mest stinkande as.⁵⁹

Under hela sitt liv undrade Linné varför Gud skapade oss ”uslare än något annat diur”, när vi lever mitt i en natur han ansåg vara kvar som den skapades före syndafallet. Varför hade inte den gudomliga ”Naturens oeconomi” lett till en fulländad samhällelig ”oeconomi”?

Denna gåta strukturerar hela Linnés ekonomivetenskap. I ett häfte från 1752 om ätbar inhemsk flora, *Plantae esculentae patriae*, slog han fast att det mänskliga djuret förfogar över ”ett outtömmeligt förrådshus ... Kårteligen, alla jordenes, luften och hafwets inwånare äro til hennes tjenst.” Men samma häfte tillägnades dem ”bland landets Inbyggare, som i swåra år nödsakas, at antingen gripa til onaturliga medel til sit lifes uppehälle, eller och aldeles omkomma genom en swår hunger”.⁶⁰

På liknande vis inledde Linné ett häfte som inriktar sig på felslagna skördar, *Flora oeconomia* 1749, genom att storslaget hävda: ”Yttersta ändamålet af Skapelsen är människan; det lærer Skriften; det lærer naturkun-nogheten. Alt är sådeles gjordt til människans nytta.” Ändå har häftets register över bär rubriker som ”alt för sura”, ”obehageliga äta af som-ligom”, ”sura rå” eller ”swarta och obehagelige”. Några få har samlats uti-från vem som konsumerar dem: ”åt barn”, ”ätas endast af snåla barn”, ”ätas af Lappen”. Resten samlas under ett korthugget ”äteliga”.⁶¹

I djupet av sitt hjärta höll Linné med sin själssjuka student i Surinam om att Gud hade utformat naturen till sitt eget behag, inte till människors materiella nytta. En av hans forna studenter mindes 1820 hur han hört Linné säga, att om världen var till för människan, ”så hade Gud kunnat göra jorden till en ost och oss till maskar deruti”.⁶²

Om världen hade skapats till människan, hur kunde då de skandina-viska svältåren förklaras? I ett brev till den svenske kungen, skrivet under hungersnöden 1756, var Linné bekymrad över ”then närwarande tid, tå

så många tusende fattige medborgare ... icke allenast sjelfwe måste förtwina, utan ock, thet ännu grufweligare är, höra sina små barns jämmer, nöd och dödsångest”.⁶³ I liknande anda grubblade han över det mänskliga lidandet i denna den bästa av alla tänkbara världar. ”Jag wet intet om något annat rike i Europa har mer tillgång på hälsosamma och födande växter än vårt kära Fädernesland, så att mig tyckes nog sällsamt om folket hos oss, åtminstone om sommartiden och tå tillgång är på inlänska växter, någonsin skulle dö af hunger.”⁶⁴ Avslutningsvis åberopade han en kvalificerad instans, naturkunnigheten, ”som kände och kunde utvälja hälsosamma ifrån de farliga” växterna.⁶⁵

Linnés faktiska lösningsförslag på svältproblemet var verkligen inte praktiska. På ett teoretiskt plan tröstade han sig med sin övertygelse att det mänskliga lidandet (modernt uttryckt) orsakades av teknisk underutveckling, inte av ekologisk nödvändighet eller en gudomlig vilja. Formulerat i hans kategorier garanteras vår sekulära ekonomi av naturens heliga ekonomi. Men för att bruka naturen måste vi bli *oeconomii botanici*.⁶⁶ Linnés naturteologi präglade alltså hans tro på materiella framsteg, samtidigt som den ingav honom den andliga vända som fick honom att vända sig till tron på förbättringen.

I förordet till *Species plantarum* 1753 sammanfattade Linné denna tankegång: ”VÄRLDEN är Den Allsmäktiges skådeplats ... vi [måste] utforska dessa Skaparens verk, som Den Högste har på sådant sätt förbundet med vår välfärd, att vi icke sakna något av allt det goda vi behöva.” Därför bör ”varje föremål tydligt uppfattas och tydligt namngivas, ty om man försummar detta kommer nödvändigtvis mängden av föremål att överväldiga oss och, i brist av ett gemensamt tungomål, blir allt kunskapsutbyte om intet”.⁶⁷

Linné definierade sin kunskap om naturen som nära nog en lära om gudomlig rättvisa, en teodicélära, också för att han kämpade mot vidskepelse. Han var visserligen genomsyrad av sydsvensk folktro, och trodde själv på mycket av den, men han protesterade till exempel mot den folkliga föreställningen att vatten kan förvandlas till blod.⁶⁸ När han under en provinsresa 1741 besökte Göta Hovrätts hus i sitt hemlandskap Småland, gjorde han sig lustig över den samling ”häxeriinstrumenter” och ”svartkonstböcker” som fanns där (ursprungligen insamlade som bevis vid häxprocesserna). ”Vi blåste på det helgade hornet utan att djävlar framkommo och vi mjölkade mjölkstaven utan att få mjölk.”⁶⁹

Tio år senare och under en annan landskapsresa såg Linné hur en bonde med hjälp av en slagruta hittade en penningpung han hade tappat i gräset. Linné rapporterade stolt att ”jag väl ännu icke tror rutan”.⁷⁰ Efter att Stockholmstidningarna 1749 hade berättat att sjöjungfrur hade siktats uppmanade han visserligen Vetenskapsakademien att organisera en jakt och ”få detta diur lefwande äller i brännvin förwarat”. Men han varnade också för att det kunde vara ”blott fabel och inbillning”.⁷¹ Vidare var Linné motståndare till den paracelsiska doktrinen om naturens ”signaturer”, det vill säga att varje växt bär en inskrift om dess nytta för människan eller dess allegoriska innebörd. När han under en botanisk exkursion 1747 fick se medicinalgräs utanför Uppsala, gav han till och med sina studenter en varning: ”Somliga bruka denna i fråssan, men [det] är förmodeligen tagit af de gamlas signature.”⁷²

Linnés mest rörande trosförklaring till sin vetenskapliga teodicélära skrev han 1759, när den kungliga familjen besökte Uppsala universitet. När man läser hans tal i dag är det slående hur starkt kopplade hans känslor är till det faktum att han talade från Europas nordligaste universitet (förutom Åbo), med endast en vidsträckt barrskog mellan sig och den arkiska tundran. Hans tal genomsyrades av den ängslan som kommer ur den inre och yttre förnimmelsen att vara nära vildmarken.

Man kan föreställa sig att Linné talade långsamt i början. Talet var på svenska, och den kungliga hovpublikens språk var franska. Han inledde med en vardaglig liknelse: ”Ville Folkslager, Barbarer och Hottentotter, skiljas ifrån oss endast med Vettenskaper; liksom en taggig Sur-appel skiljes ifrån en smakelig Renette, endast genom cultur.”⁷³ När han värmt upp sig skisserade han hur naturalhistorien skulle reproducera imperieekonomier inom fäderneslandet: ”Thé, China, Coccionell köpas årligen för dryga penningar, som så lätt kunna planteras i Europa, som någonsin Jalappa och Rhabarber.” Och dessutom: ”Utan vettenskaper skulle ännu vår Sill fiskas af utlänningar, våra Grufvor brytas af främmande, och våra Bibliothequer svickta af utländskas arbeten.”⁷⁴

För prinsessan Sofia Albertina (systemen till den blivande Gustav III var då bara sex år) var det nog skrämmande när Linné i ett högre tonläge fortsatte om hur det skulle varit ”utan vettenskaper”: ”Ja Skogssnufvor skulle gömma sig i alla buskar. Gastar spöka i alla mörka vrår. Tomtgubbar, Vaettar, Naeckar och andra Lucifers anhang lefva med oss som gråkattor, samt Vidskeppelse, Hexerie, Signerie svärma omkring oss som Mygg.”⁷⁵

Prästsonen drev ut dessa flodandar och skogsvarelser, lika självklara i det skandinaviska lantlivet som "gråkattor" och "Mygg", genom att frammana en biblisk bild, vanligtvis läst som ett förebud om Messias: "Vettenskaper äro altså det ljus, som uplyser folk som i mörkret vandra."⁷⁶

EKONOMISK TEORI

En ny värld: peppar, ingefära, kardemumma

I sin *Culina mutata* från 1760, en skrift om hur europeiska födoämnen hade ändrats med tiden, beskrev Carl von Linné några ingredienser från ”en ny värld: peppar, ingefära, kardemumma, kand. muskot och allt vad sorterna heta” och tillade sedan: ”för att ej tala om socker”.¹

Linné (född 1707) hade vuxit upp i det fattiga Småland under den tid då det karolinska väldet föll samman och kärnområdena i landet hemsöktes av hungersnöd och pest. Förskansad på Uppsala universitet som Sveriges första adlade botaniker konstaterade han 1760 förundrat att den globala handeln nu försåg europeiska stadsbor med vad som varit mytomspunna härligheter – asiatiska kryddor, tyger, droger, mediciner och manufakturprodukter. Men av *Culina mutata* och skrifter som *De potu chocolatae* framgår att Linné var djupt oroad över det ymnighetshorn naturen verkade vara i ”den nya världen”, Asien och den amerikanska kontinenten.² Han uppmanade till och med skandinaverna att återgå till gamla ”götiska” födoämnen som ekollon, fläsk och mjöd.

För Linné betydde ordet ”oeconomie” både en evig naturens ordning och en ny mänsklig vetenskap.³ Det här kapitlet rör sig bort från hans förståelse av naturens ekonomi och övergår till hans syn på människans ekonomier. I synnerhet tittar vi här på hur han, utifrån antagandet att en paradisk natur verkar i nutiden, kom fram till den mer stringenta hypotesen att varje land besitter alla de naturresurser som behövs för en mångfunktionell ekonomi. Linnés naturteologi understödde det svenska oberoende han hade förutspått: han utgick från att naturen var färdigordnad före syndafallet, och detta gav honom en vid kosmologisk ram som stödde hans snävare kameralistiska argument för att nationer frodas i kommersiell karantän.

Linnés tillämpade vetenskap – en ny naturkunnighet för nationen – hade inte bara inspirerats av den instrumentella utilitarism som var allmänt utbredd i början av upplysningstiden, utan också av att han höll fast vid den äldre kameralistiska ekonomidoktrinen. Samtidigt formulerade

han kameralismen mindre som en fiskal teori än som ett recept för mänsklig välmåga. Till skillnad från de flesta svenska ekonomiskribenter vid samma tid ställde sig Linné aldrig bakom den tyska 1600-talskameralismens klassiska paroll i svensk tappning: "fattigt folk landets rikedom".⁴ Linnés personliga upplysning, sådan den nu var, utgick från att arbetshus och löner på existensminimum var förkastliga och att det i stället gällde att planera för en allmän blomstring.

Men om vi vill se hur Linné trodde att den mänskliga ekonomin verkligen fungerade, måste vi gå tillbaka till 1600-talets finanspolitiska teori. Hans uppfattning om den tyska kameralismen var visserligen till stor del formad i andra hand, men trots det fullkomligt renlärig. Liksom sina tyska kameralistiska föregångare var han misstänksam mot pengar. Han utropade att aztekerna – som använde kakaoböner som valuta – var "oskyldiga människor. Om intet ätbart förekom, åto de upp sina pengar."⁵

Och liksom de tyska kameralisterna var Linné besatt av guld. "Gör det icke all ting til slafwar? Och där det fattas, fattas icke alt?"⁶ Han älskade att hantera guldmynt och visade gärna upp sin hög för de penninglösa studenterna. Eftersom pluralformen saknades räknade han större summor i ett enda mått: "en tunna gull".

Som betalningsmedel använde Sverige koppar fram till 1766. Hattpartiet bildades under andra halvan av 1730-talet, ungefär samtidigt som det rivaliserande mösspartiet, och styrde Sverige mellan 1739 och 1765. Det finansierade Sveriges krig och industristöd genom utlandslån och nytryckta papperspengar. På så vis skapade regeringen en hyperinflation. Vid början av 1760-talet fanns det, trots de stora svenska koppargruvorna, inga metallpengar kvar i landet. Folk återgick till byteshandel och till lokala, egenhändigt utställda sedlar.⁷ Under sådana omständigheter verkar Linnés ambitiösa men ändå försiktiga tillit till guld som värdemätare rimlig.

Det är inte heller konstigt att Linné tyckte sig se sina värsta farhågor om statlig vanskötsel av ekonomin besannas när hans första student på utlandsresa skrev från Cádiz 1746 att sjuttio kistor silver bars ombord på hans ostindieskepp som betalning för kinesiskt te.⁸ Linné ansåg faktiskt "ingen sak högre, än at stänga den port, hwarigenom bortgår alt silfwret i Europa".⁹ På klassiskt kameralistiskt vis hyllade han Sveriges enda guldgruva, som gav två pund metall per år, men hur viktig landets järnindustri var förstod han aldrig, trots att den stod för sjuttiofem procent av Sveriges exportvärde.¹⁰

Linné förespråkade också statliga interventioner. Utan några djupare funderingar på saken stödde han tullar, skatter, exportpremier, kvoter, embargo, lagskydd för den inhemska sjöfarten, subventionerat investeringskapital, lönetak, ekonomiskt stöd, statligt licensierade producentmonopol och karteller. I en modern analys skulle han kunna sägas stödja lagstiftade marknadsdefekter som gynnade inhemska producenter framför utländska konkurrenter och lokala konsumenter.¹¹ Och detta även när sådana lagar påverkade hans vetenskapliga arbete. Tillsammans med en entomolog, friherre Charles de Geer av Leufsta, ansökte Linné hos den svenske kungen om tillstånd att antingen importera 30 kannor *spiritus vini* årligen eller att själva destillera brännvin. Problemet var att monopollet på brännvinsproduktionen tillsammans med det påföljande förbudet mot hembränning hotade att ruinera dessa båda män när de skulle konservera sina zoologiska exemplar.¹²

De ekonomiska tänkarna på 1700-talet betraktade handelsbalansen som "politikernas ofelbara medelpunkt".¹³ De var däremot inte eniga om hur den skulle hanteras. Ibland anslöt sig Linné till de engelska merkantilisternas mål med positiv handelsbalans, även om den uppnåddes genom internationell handel. I vid bemärkelse var detta också hattarnas mål. Deras tabell över tullavgifter 1739 stimulerade import av råmaterial och export av färdiga varor. Å andra sidan var denna tulltaxa överlagrad av import- och exportlicenser. Här kom mer kameralistiska tankar i spel. Hattarna förbjöd införseln av flera hundra varutyper. Men oftare ansåg Linné, i likhet med de tyska kameralisterna i deras mest kompromisslösa stunder, att stater borde vara oberoende och helt dra sig tillbaka från de kommersiella banden till folk och platser som inte var politiskt underställda dem. Han utvecklade sitt resonemang rakt och enkelt till Vetenskapsakademien 1746: "Allt hwad wi köpa utifrån är derföre dyrare, emedan wi måste hämta det lång väg, och betala andra, som det bärga."¹⁴

Även på ett filosofiskt plan hävdade Linné att en internationell handel var överflödig. Han postulerade till och med ett slags gudomlig geografisk fördelning av likvärdiga varor. I den mest ingående och utsirade programförklaringen för hans naturteologi, *Oeconomia naturae* från 1750, konstaterade han att om "Söderlänningarna" hade gulfiskar, citroner, påfåglar och guld, så hade skandinaverna strömming, hjortron, orre och järn. I samma andetag medgav den nordiska naturforskaren att söderlänningarna hade fått fler "gröna saker" och dessutom "sköna kalkoner" och

andra nyttiga djur. Men det berodde bara på att Gud kompenserade dem för deras sjukliga luft, ruttna vatten, dåliga hälsa och ”ormar, lejon, tigrar, krokodiler etc.”¹⁵

Som Linné såg det, gav denna gudomliga upprepning av funktionen hos olika slags *naturalia* över de politiska gränserna honom stöd för målet att maximera den nationella ekonomiska självförsörjningen. I sitt program 1740 för det vetenskapliga arbetet menade han att ”Naturens Mästare har begåfwat hwart och et land med sina egna särskilde förmåner, at hwad som brister i det ena, må winnas genom det andra.” Men direkt efter det lade han till: ”En klok Inwånare, Ägare och Oeconom wet sådant använda til sin egen nytta, at genom det han, och ingen annor, äger winna det honom fattas.”¹⁶

Vid andra tillfällen minskade Linné ner sådana jämförbara fördelar till en fråga om områden inom ett land. På sin Dalaresa 1732 försökte han ”se hur var provins har sin förmån; se hur hon kan raffinerats; ... se hur den ena provinsen står att hjälpa genom den andras bruk”.¹⁷ Hans Uppsalakollega Anders Berch gav uttryck för samma tanke i ett brev till Vetenskapsakademien 1759. Om naturforskare fick styra ekonomin inrikes, skrev han, så kunde de ”låta utarbete en generalmetod, varefter politiska värderingar skulle kunna anställas, icke allenast över lantbruket utan över bergsbruk, slöjder, handel”. Då kunde, fortsatte han, ”var landsort få sin huvudnäring, den ena bruka åker, den andra hålla kor, smör och ost, hudar, den tredje sköta får, den fjärde hålla stuteri: en annan idka lin och hampesäde, en annan fiskeri, en annan slöjda, lagga, bränna tjära, såga och så vidare”.¹⁸

Linnés kameralism färgade också hans sätt att förstå stamfolk och utomeuropeiska samhällen. I allmänhet åberopade han främmande kultururs seder och bruk, precis som vi i den moderna tiden gör, för att bredda och vidga sin egen kulturs känsla för vad som är naturligt och riktigt. ”Alle fyrfotade diur kunna ätas”, hävdade han, ”som Chineserna med sit egit Exempel betyga. De grymmaste ormar äro Americanernas spis.”¹⁹ Linné beskrev också Skandiniavens urfolksnomader som ”lyckliga Lappar” eller idealkameralister, som övriga européer borde ta efter. Även Linnés studenter försökte nagla fast ett kameralistiskt idealtillstånd vid en verklig plats och tid. Oftast valde de Kina och Japan som exempel. När Carl Peter Thunberg kom hem från Japan 1779 höll han ett föredrag för Kungliga Vetenskapsakademien. Thunberg var den första europeiska

naturforskaren som hade utforskat landet sedan slutet av 1600-talet och han utformade sin rapport som ett lovtal till ”en främmande högaktad Nation”.²⁰ Samtidigt inledde han sin redogörelse för vad han lärt sig under sina femton månader i Japan med att fördöma resandet. I hans föredrag framgår det tydligt att han ogillade alla kontakter mellan nationerna, särskilt handelsförbindelser.

Thunberg hade år 1776 undervisat shogunens läkare och holländska översättare i europeisk läkekonst på sina hotellrum i Edo (dagens Tokyo) och Nagasaki. Dessa hotellsessioner blev en vändpunkt för västerländsk medicin i Japan: de utvecklades av Yoshio Kōsaku i *Komo-hijiki* (Hemligheter om de rödhåriga), *Komo-ryu koyaku-kata* (Om västerländska oljor) och *Tsunberuku koden* (Thunberg muntligt traderad).²¹ Thunberg hade sett hur omsorgsfullt dessa lärda män skrev holländska i vattenfärg och med penslar. Han visste hur gärna de ville få tag på europeiska böcker och att de hade lärt sig sina fåtaliga europeiska medicinska texter från 1600-talet utantill. Han hade blivit överväldigad av deras frågor, framförda på rudimentär holländska. (Vissa översättare talade ingen holländska alls. Andra hade skapat en holländska ur gamla böcker och talade en hemmagjord version, blott avlägset besläktad med det språk som talades i Holland.)

Men Thunberg beklagade på intet vis sina japanska vänners isolering. I stället talade han om för sina åhörare att han inte hade med sig några ekonomiska eller etnografiska föremål att förevisa, eftersom japanerna klokt nog hade förbjudit all sådan utförsel. Han strödde bara ut några småmynt på bordet som sina enda souvenirer och minnessaker. Thunberg förklarade för sin publik att japanerna sedan länge hade drivit ut portugiserna på grund av ”deras omåtteliga girighet”. När denna ”landsfrätande kräftan lyckeligen var hel och hållen med rötterna utrotad, felade icke en vis, förståndig och slug Regering” att förbjuda japanerna att resa utomlands och kinesiska och holländska köpmän att resa i inlandet.²²

Thunberg medgav att japanerna handlade med koppar och råkamfer i utbyte mot råvaror som socker, tropiska träslag, elfenben, tenn, bly och sköldpaddsskal. Han förbigick med tystnad importen av manufakturvaror (ett tecken på teknisk eftersläpning) som solglasögon, speglar, fickur och läkemedel.²³ I stället betonade han att japanerna, bortsett från några importerade småsaker, var självförsörjande och därmed politiskt oberoende. ”Ingen Nation i Indien är mer vakande för sin frihet, än den japanska, och ingen mera fri för Européernes våld, bedrägeri och tvång, som så allmänt öfvas i Indierna.”²⁴

Thunberg beundrade också japanernas läkekonst och politik. Han påstod att japanerna inte drack någon alkohol, att de nyttjade tobak sparsamt och knappt kände till ordet för kaffe. De brydde sig inte om mode. Som han såg det, klädde sig alla japaner i sin "Nationela klädedrägt, som består uti en eller flera fotsida Natträckar".²⁵ Detta intresserade säkert hans svenska publik 1779. För att förbättra den svenska handelsbalansen och motverka fåfänga och social differentiering efter rang och ställning hade Gustav III lagstiftat om en "nationel drägt" gjort helt av inhemska material. Samma idé fick Linné att föreslå att alla Uppsalastudenter skulle bära uniform, "vare [de] Grefve, Baron, Adel eller Torpare son".²⁶ Japan gav dem en förebild. Deras "Natträck", påstod Thunberg föga troligt, "är så allmän och enahanda hos en hel Nation, at ingen skilnad gifves, ända ifrån Kejsaren, intil den lägsta Fiskare".²⁷

Ett annat av linneanernas favoritexempel på kameralistiska nationer var Kina. Denna versföreläsning från 1762 är skriven av en student till Linné, "om planterings nytta och nödvändighet". Studenten hade bilden att

Chinesen manar oss, att följa sit exempel
Hvars flit och Hushålls vett, man aldrig nog berömt.
Af reseböcker man, med stor förundran ser,
Hur de en tacksam jord på hårda klippor bädda,
Som sen med The och Ris och krydder blifva klädda
[...]
Och tusend handelsskepp til sina hamnar lockar
[...]
Jag kan ock säga visst, det blifver mindre skam,
At lära av Chines och Hedning sig at rikt,
Än at till honom så, som vi nu göre, plikta,
Och gifva honom guld, för ler och lekekram.²⁸

Trots den högstämda moralen i denna linneanska dikt är budskapet inte bara en avsvärjelse (av missriktad stolthet över de egna sederna och den egna etniciteten). Den ger också en positiv förebild för en samlande ekonomisk ordning, där alla händer är sysselsatta för det allmännas väl. Som vi tidigare sett hade Europa få manufakturprodukter att erbjuda i utbyte mot Asiens "ler och lekekram" eller porslin, kryddor, siden och te. Det var för att vända detta handelsmönster som linneanerna lyfte fram kineserna som ideal, uppsnappat från reseberättelser.

Historiker har tolkat 1700-talets europeiska kontakter med den icke-europeiska världen som en upptakt till högimperialismen i slutet av 1800-talet. Men för den tidens européer var de globala relationernas framtid inte så genomskinliga och förutbestämda. Vid 1700-talets mitt betraktade européerna kineserna som sina jämlingar inom teknik och ekonomi. Som den franske historikern Fernand Braudel har påpekat: ”klyftan mellan Västerlandet och de övriga världsdelarna fördjupades *långsamt*”.²⁹ (Kanske är den bara en historisk parentes, nu på väg att försvinna.) Linneanerna menade att Europa borde skära av sina band till Asien genom att följa Asiens mönster.

En studentanteckning från en av Linnés föreläsningar sammanfattar detta politiska mål (åtminstone som studenten uppfattade det): länder bör ”se efter, hwad de sielf har, och ej behöfwer tillita utlänningen om: och som detta är grunden till [den goda] Oeconomien”.³⁰ Denna tanke färgade också Linnés besök 1746 i Alingsås manufakturverk, ett företag grundat med pukor och trumpeter 1724. Efter tjugo år med statssubventioner och handelshinder kunde denna familjeägda klädesindustri väva, tillskära och sy ett fåtal illa tillverkade plagg, utan att kunna konkurrera med vare sig insmugglade utländska varor eller böndernas hemgjorda kläder. Linné, som var vän med ägaren (Jonas Alströmer, medgrundare av Kungliga Vetenskapsakademien), såg trots det inga problem med det förlustbringande företaget. Han gladdes åt att ”våra egna landsmän” – eller svenska händer i Sverige – nu tillverkade lika bra textilvaror ”som någonsin andre nationer utomlands”.³¹

I ett tal hållet vid Uppsala universitets doktorspromotion 1759 visade Linné hur han försvarade sitt närsynta produktionsprogram. Efter att ha hälsat ”denna academiens och stadsens samteliga fäder och inbyggare” härledde han den vetenskap ”som kallas Oeconomie” ur sin naturteologi – hans intensiva, om än bekymrade, tro på att naturen ännu befann sig i det paradisiska tillståndet av nåd och var till för människans gagn.

Han förklarade för Uppsalas ”fäder” att ekonomivetenskapen hade uppkommit ur teologins sanningar. Gud har ”således gifvit till människans nödortft och beqvämlighet alt under solen ... och [att] hon af dess nyttjande endast kunde underhållas och fägnas, om hon vinlade sig att använda hvart och ett till sit rätta ändamål”. Något klumpigt, men ändå segervisst drog professorn därav slutsatsen: ”så har ock ibland menniskiorna ej annat kunnat ske, än att den vettenskapen måtte kunna uppkomma, som kallas Oeconomie.”³²

För Linné betydde "oeconomie" alltså inte studiet av hur knappa tillgångar effektivast ska användas givet en oändlig efterfrågan. I stället såg han sin "oeconomie" som vetenskapen om hur naturens värld ska brukas. Som han uttryckte det 1740: "Den wetenskap som lärer oss använda Naturalierne genom Elementerne (4) til vår förnödenhet, kallas Oeconomie."³³ För Linné var "oeconomie" ett konglomerat av tillämpade former av naturkunnighet. Det var en teknologi, möjlig att indela vidare i "Oeconomia Mineralium", "Oeconomia Vegetabilium" och "Oeconomia Animalium".³⁴

Samtidigt lät Linné bli att överföra de begrepp han använde i sin analys av den gudomliga ekonomin till sin nationalekonomi. Hans mänskliga ekonomi bygger visserligen i allmänna drag på den gudomliga ekonomin (och i synnerhet hans föreställningar om naturligt överflöd och en paradisk natur), men på det nationella planet hittar vi inga av de idéer om jämvikt som vi mötte i föregående kapitel, till exempel motvikter och feedbackkretsar. För den mellanstora analysenheten, nationens ekonomi, skapade han en modell utifrån mekanikens kraftbegrepp, trots att hans modeller för den globala naturen och det enskilda hushållet (liksom för kroppen och dennas hälsa) kretsade kring jämviktsbegrepp.

Linnés nationalekonomi är en maskin. Naturen själv existerade i ett tillstånd av harmoni. Men han förnekade att det fanns ett liknande *harmonia praestabilita* på det ekonomiska området. "God oeconomie" handlade inte om en ingångskalibrering av jämviktsvärden. Snarare tänkte han sig helt andra ekonomiska mekanismer och processer för det mänskliga området. Den styrande metaforen, om vi kan kalla den så, var hissblock och hävstänger, och den inneboende tendensen, återigen i vårt språk, var att vända på entropin.

Linnés ekonomiska projekt var också optimistiskt – nästan Candide-artat: "Den willaste ödemark, uti hwilken knapt en sparf skulle kunna föda sig, kan igenom god oeconomie blifwa det härligaste land."³⁵ Ändå ser hans föreställda ekonomi, hans "härligaste land", ut att i varenda krök vara beroende av att den naturkunniga ämbetsmannen ständigt ingriper. Det betyder också att Linné själv ställer sig utanför den mer allmänna receptionen av hans tänkande, som när Adam Smith, efter att ha läst den store botanikern, importerar de cybernetiska begrepp som styr Linnés naturteologi till sin mänskliga ekonomi med dess "osynliga hand", och Darwin i sin tur återinför linneansk-smithianska föreställningar om ekonomin och dess självreglerande egenskaper till naturens rike.³⁶

Linné drogs med av ett ekonomiskt mode som svepte över Sverige i början av frihetstiden (1718–72). Den Candide-artade kameralismen och synen på hur ekonomivetenskapen och ekonomin förhöll sig till naturvetenskaperna delade han till stor del med sina landsmän. I de stora nordiska krigen med Ryssland (1700–18) hade Sverige förlorat sina Östersjökolonier – Estland, Stettin, Bremen, Verden, Livland, Ingermanland och större delen av Pommern och Karelen. Det enda som återstod var Finland, Wismar och Svenska Pommern. Efter att ha begrundat detta nederlag bestämde sig den svenska statens ledning för att fortsätta sina fäders imperiebyggande 1600-talspolitik med andra medel. Ökande produktivitet skulle ersätta territoriella erövringar. Med hjälp av naturforskare hoppades den svenska adeln alltså kunna byta svärdet mot vetenskapen, ett Östersjöimperium mot en svensk nation och militära segrar mot skickligt bedrivna manufakturer.³⁷

En av Linnés kolleger vid Uppsala universitet, Anders Berch, gjorde behovet av att förbättra manufakturer och jordbruk till navet i sin undervisning.³⁸ Som den första kameralismprofessorn i Sverige formulerade han sin uppgift enligt kameralismens första lärostolar i Halle (1727), Frankfurt an der Oder (1729) och Rinteln i Hessen (1730). I sin undervisning sammanförde han juridik, fysik och naturalhistoria, så att de skulle kunna kombineras och tillämpas på ekonomin.³⁹ Berch såg sin uppgift som praktisk och konkret. (En av hans studenter klagade surt över "Dyng-Examen hos Berchen".)⁴⁰ Hans lärobok i ekonomi från 1747 – som upprätthöll dogmerna i 1600-talets tyska kameralism – användes vid svenska universitet fram till 1829. I mer än femtio år var det den enda introduktionen till ekonomi som var skriven på svenska. De verk i ekonomi som översattes var i allmänhet också kameralistiska avhandlingar. Adam Smiths *Wealth of Nations* från 1776 gavs inte ut på svenska förrän 1800, och då bara som en översättning av en kort sammanfattning på tyska.⁴¹

En annan bekant till Linné, ingenjören och matematikern Christopher Polhem, menade vid grundandet av Kungliga Vetenskapsakademien 1739 att "Ekonomie är väl huvudmålet" för den nya institutionen, och att akademiker bör arbeta som "oförtrutne tjänarinnor i allt som kan leda till ekonomiens uppkomst". Akademiens sekreterare, statistikern Pehr Wargentin, hävdade mer storslaget att akademiens grundande var inledningen till en ny epok, där ekonomin var "som ett hav, dit alla strömmar böra flyta".⁴²

I sin första sammanhängande formulering av sin syn på ekonomin, publicerad i det första bandet av Vetenskapsakademiens handlingar 1740, uttryckte Linné något liknande: "Ingen wetenskap i werlden är högre, nödigare och nyttigare än Oeconomien, såsom all människors timmeliga Wälfärd grundar sig derpå; ... altså ock medlen Physiquen och Naturkunnogheten, utom hwilka ingen Oeconomie kan bestå."⁴³ I en predikan 1763 utvecklade han det vidare: "Naturens hushållning skall vara grundvalen för vår egen, då den är oföränderlig, men vår sekundär. En ekonom utan naturkännedom är därför som en fysiker utan matematik."⁴⁴

Det är knappast förvånande att Linnés studenter kom att betrakta kunskaper i ekonomi som en användbar merit. Solanders begäran till Linné strax före sina utlandsresor 1759 om "ett rättmätigt witnessbörd om sine framsteg i de delar af Naturalhistorien, som lägga grunden till oeconomien" var typisk.⁴⁵ Beträffande en annan student, Erik Gustaf Lidbeck, noterade Linné gillande att Lidbeck hade "appliceradt Historiam Naturalem till Oeconomien".⁴⁶ En tredje linneansk student, Pehr Kalm, erkände för sin lärare "at Historia Naturalis är grunden til all Oeconomie, Commerce, Manufacturer ... ty at wela gå långt i Oeconomien utan mogen och tillräcklig insikt i Natural-Historien, är at wela agera dansmätare endast med ett ben".⁴⁷

I föreläsningarna Linné höll på Uppsala universitet efter 1741, underströk han att "vår egen oeconomie ... intet annat är än Natural-kunnigheten lämpad till människans förnödenheter".⁴⁸ Denna tolkning av ekonomin var i sin tur kopplad till statens och de statliga uppbördsverkens ambitioner. Ständernas utskott för ekonomi och kommers finansierade till exempel Linnés resa 1741 för att leta efter växter på Öland och Gotland, så att ständerna kunde försäkra sig om en frisk befolkning och begränsa den läkemedelsimport "hwarföre apotechen niuta wissa friheter i tullen".⁴⁹

Den kanske mest långtgående politiska reform som föreslogs i Sverige under frihetstiden lades fram till ständerna av matematikern Anders Gabriel Duhre. Han tänkte sig en ekonomisocietet eller en statlig myndighet som skulle ledas av naturforskare och äga alla produktionsmedel – inklusive manufakturer, jordbruk, fiskerier, internationell handel och butiker.⁵⁰ Tämigen vagt föreslog Duhre att mutor och korruption skulle förebyggas genom att de vetenskapliga produktionsledarna inte skulle tillåtas att bli "alltför" rika.

Mindre drastiska reformförslag som byggde på idén att statliga verk skulle ha kontrollen över produktionsmedlen var vanliga vid den här tiden.⁵¹ Idéerna kom ofta från anhängare till det merkantilistiska, antiryska och lågadliga hattpartiet. Samtidigt som modern partipolitik växte fram i Sverige på 1730-talet debatterade deltagarna i detta nya experiment i en innovativ anda hur teorier om gränserna för statliga ingripanden skulle se ut. (Ett tecken på denna experimentlusta är att Sverige var det första landet i Europa som avskaffade censurlagarna.)

Linné var aldrig officiellt knuten till vare sig mössorna eller hattpartiet. Som rojalist och gammaldags moralist var han misstänksam mot de nya påfunden med partipolitik och ståndsriksdagens nästan absoluta makt. Det var en politik som stod i stark kontrast mot den kungliga absolutism han hade vuxit upp med, den som hyllats genom att han kanske döpts efter de karolinska kungarna. Inte desto mindre var det i hattkretsarna han rörde sig, och hans offentliga karriär sammanföll tätt med hattpartiets styre (1739–65).

Under 1739, när hattarna drev bort Arvid Horns regering, bodde Linné i ett Stockholmspalats som tillhörde greve Carl Gustaf Tessin, en av de ledande hattarna och så småningom kanslipresident. Tessin mindes senare att Linné ”blifwer ... allmänt kallad (skämtewis) af Hattarne deras Archiater”, en hederstitel för läkare, och att hans ”practique steg otroligt” det året. Linné och hans unga fru gick under herdenamnen ”Cleon” och ”Seminite” också med i ett pastoralt ordenssällskap med många hattmedlemmar.⁵² I samma anda stödde Tessin industriella företag som Alingsås manufakturverk. Sådana manufakturer var hattarnas favoritprojekt (även om några av dem hade startat redan på 1720-talet). Linné avvek från hattarnas partilinje genom sitt engagemang även för jordbruket (vilket sysselsatte runt sjuttiofem procent av den svenska arbetsstyrkan). Till skillnad från många hattar bekymrade han sig inte enbart för manufakturerna (som sysselsatte mindre än en tiondel så många).⁵³

År 1739 var Linné också en av Kungliga Vetenskapsakademiens sex grundare. Akademien antogs allmänt vara en hattinstitution. De flesta medlemmarna var hattar. Självklara kandidater blev inte invalda om de tillhörde det rivaliserande mösspartiet. En potentiell medlem, en Uppsalaprofessor i matematik, misstänkte att deras slagord ”ärlige swänske män” var en kod för ”hattpartie” och avböjde därför att gå med.⁵⁴

I början värderade Vetenskapsakademien snäv nytta före nyfikenhet. Den gynnade bara de tillämpade vetenskaper som kunde bidra till

statsbyggande insatser. I protokollet står att "här endast handlas om sådane vetenskaper, hvilcka tiena til Fäderneslandets upkomst".⁵⁵ Till denna patriotism hörde också att bortse från rang och grader. Akademien betonade jämlikheten i den gemensamma svenska nationaliteten bland medlemmarna (även om flera andra nationaliteter, främst finnar, levde inom Sveriges territorier, så var den politiska nationen under frihetstiden huvudsakligen etniskt svensk). En av grundarna framhöll att vid Akademiens möten skulle "en RiksRåd intet ... hålla sig för god att sitta till bords med en Handvärckare".⁵⁶

Denna radikalism hade föregångare i 1730-talets politiska rörelser, som hade uppfordrat den svenska staten att skapa en samhällsordning där status skulle utgå från statliga ämbeten, inte från släktlinjer. Det var ett årtionde då prästerskapet, kyrkoherdarna, borgarna och ämbetsmannaaadeln grep den politiska makten, som tidigare hade legat hos högadeln och Vasakungarna. Men akademiledamöterna var ännu radikalare i sin utjämning. På grund av deras egalitära synsätt kunde Linné bli deras första ordförande, trots att han 1739 vare sig var professor eller adlig. Grundarna beslöt nämligen att denna ära skulle delas ut med lottens hjälp, eftersom "Herrarna sig föresatt, at inga ställen i denna Academie efterienst och embetes värdighet skulle lemnas".⁵⁷

Vetenskapsakademiens grundare planerade också att publicera sina handlingar "endast om oeconomiske och practiske saker, och det på modersmålet".⁵⁸ Delvis tack vare deras nya tonvikt på folkspråket som ett vetenskapligt språk moderniserades svenska språket hastigt under 1740-talet till yngre nysvenska. Samtidigt skedde i den svenska tryckkonsten en övergång från den gotiska tryckstilen till antikvan. I vilket typsnitt Vetenskapsakademiens handlingar skulle sättas blev föremål för hetsiga diskussioner bland grundarna. I en typisk kameralistisk oro över handelsbalanser och ett litet lands lättkränkta självkänsla hävdade antikvasnittets förespråkare att den gotiska stilen skulle få utlänningar att "hålla oss för et okunnigt folck, sällan [läsa] våra böcker, förackta vårt tungomål, och dymedelst göra ... at vi stå årligen i en otrolig underbalance uti bokhandelen med främmande". Den gotiska stilens anhängare svarade då att "en stor del af vårt fruntimmer och menige almoge"⁵⁹ bara läste gotisk skrift – en rimlig invändning med tanke på Akademiens folkliga mål.

I början kallade grundarna Vetenskapsakademien för "Oeconomisk Wetenskaps Societet". På deras första protokollförda möte, med Linné som ordförande, ändrade de namnet till det mer storslagna "Akademien".

Men de betonade samtidigt att ”för all ting ingen måtte till Ledamot antagas, som icke har kärlek för nyttiga vetenskaper och jemväl insickt i någon viss del af dem”. Efter att ha klubbat namnet kom de ”öfverens, at på det Publiquen måtte så mycket lättare fatta denna inrättnings och antagne namnets *egentel:e* syftemål, det tituln på des framdeles genom trycket utkommande Acter skall vara, som följer, nembl:n Wetenskaps Academiens i Stockholm Handlingar, innehållandes nya anmärckningar, påfund, rön och försök, som till nyttiga Wetenskapers, Hushåldningens, Handels, Manufacturers samt flere i det allmenna väsendet nödige Konstern och Handteringars tillväxt och förkofring tiena kunna”.⁶⁰

Efter att ha kallats till en lärostol vid Uppsala universitet 1741 började Linné också planera hur Östersjöområdets universitet skulle reformeras. År 1756 skrev hans student Pehr Kalm till honom från Philadelphia och beskrev det nygrundade University of Pennsylvania: ”man nämner näp-pel. om Hist. Nat. och nyttiga vettenskaper; Latin, Graeska, Logique, Rhetorique etc. få främsta stället, och Professorerne deri största lön; aldrig har Engelska nation skämt så ut sig som häri; ... och tror jag min Herr Arch. skal få magvärck, när I få läsa [universitetets] constitutioner”.⁶¹

Det kan verkligen ha värkt. Linné hade 1746 hjälpt till att sammanställa en ”memorial”, inlämnad till ståndsriksdagen av justitiekanslern, med kravet att det skulle bli obligatoriskt för alla universitetsstudenter att studera naturalhistoria – innefattande skötsel av spanska får och silkesmaskar.⁶² Av teologistudenter, skrev kanslern, bör krävas att de tar en medicinsk examen innan de släpps in i kyrkan. ”Hela denna vetenskapen vore lätt lärd av de studerande ... högst på åtta dagars tid.”⁶³

Två år tidigare hade Linné vädjat till ständerna att universitetsgrader endast skulle utdelas efter att studenterna hade klarat prov i botanik, ”och fram för alt, all den nytta hon kan åstadkomma uti oeconomicis”. Med tallen som exempel visade han vad för slags saker en student borde veta för att bli godkänd: hur man skördar kåda, hur man tillreder harts, beck, tjära, kol, ved och timmer, hur man bakar barkbröd och hur sav och skott kan användas mot skörbjugg. Den omfångsrika listan avslutades med en kort kommentar: ”Och således med alla andra växter.”⁶⁴

För Linné var prästerskapet avgörande i förmedlingen av hans vetenskap. ”Ty Herrar Magistri blifwa merendels alla Prästmän, planterade öfwer hela Riket, mäst på Landsbygden ... En gemene Mans hog och pung tillåter inga försök at anställa; men antager alt, hwad som han ser wid sin Kyrkia lyckas för sin Präst.”⁶⁵

När Anders Berch kom till Uppsala universitet 1741 för att inträda i sitt ämbete som Sveriges första professor i kameralism grundade han en "ekonomisk-mekanisk teater" – på en och samma gång ett bibliotek, en samling produktprover och en rad modeller av redskap för jordbruk och manufaktur.⁶⁶ Den blev ett komplement till Linnés naturaliasamlingar. Därmed fanns både det naturliga och det artificiella företrätt på det lilla universitetet med sina encyklopediska försök att katalogisera och förevisa allt vad människor kan tänkas odla eller tillverka.

På Linnés tillskyndan inrättades ännu fler professurer i vad han kallade "den practiska oeconomien, grundad på naturkunnighet".⁶⁷ Förutom Greifswalds universitet fick varje svenskt universitet en sådan lärostol: Åbo universitet 1747, Uppsala universitet 1759 och Lunds universitet 1760. Typiskt för dessa lärostolar var att de i sin undervisning förenade kameralistisk teori med metoder för gruvdrift, manufaktur och jordbruk. Enligt Linnés definition av plikterna för innehavarna av dessa professurer skulle de tillämpa "Natural-historien till enskilda Hushållningen" genom att hålla kurser "på modersmålet, ... 1:sta året Jord och Stenarter, Åkerskötsel etc. 2:dra året Växter och deras bruk, planteringar, Färgörter, Häckar, Skog etc. 3:die året Diuren: jagt, fogelfänge, fiskerie, silkesmatskar etc. och således inom tre år alla delar af Hushålls-vetenskapen".⁶⁸

Redan 1758 hävdade en ledande tysk kameralist att Sverige hade en bättre ekonomiundervisning än staterna i hans hemland.⁶⁹ År 1780 påtalade Pehr Kalms begravningsstälare att frihetstiden var ett "tidehvarf, då Sveriges urgamla lust för härnad och bardalekar låckades med alfvare til fredliga bragder". "Oeconomien upmuntrades, och Sverige har den hedren at först hafva bringat henne til skick af en ordentelig vetenskap och inympat henne bland Academiske öfningar."⁷⁰ Men i linneanernas nyttoiver fanns också en rejäl dos romantik. Uppsalaprofessorn i "practisk oeconomie" skulle bo på en experimentgård, och hans första tre år skulle ägnas åt upptäcktsfärder.⁷¹ På grund av tillfälligheternas spel i 1700-talets akademiska beskydd kom det inte ut särskilt mycket av detta ambitiösa projekt. Uppsalaprofessuren donerades till exempel av en bekant till Linné, järnbruksägaren Eric Ericsson Borgström. Som brukligt var inom akademien fick donatorn Borgström utse den första innehavaren av professuren. Efter att ha begränsat sökandet till kandidater födda i hans egen glest befolkade hembygd, Värmland, fastnade han för en okänd man, en viss Johan Andersson Låstbom.

Låstbom trädde snart tillbaka och blev först kyrkoherde (1771), sedan professor på den teologiska fakulteten i Uppsala och slutligen domprost i Uppsala domkyrka (1790). Större inflytande hade Linné på kandidaterna till professuren i Åbo 1747. Ämbetet gick till en av hans favoritstudenter, Pehr Kalm. Tvåa på den slutliga nomineringslistan var Pehr Adrian Gadd, även han en av Linnés anhängare. Liksom Kalm hade Gadd specialiserat sig på experiment med botanisk acklimatisering. Även den första innehavaren av lärostolen i Lund 1760, Eric Gustaf Lidbeck, var elev till Linné och experimenterade ivrigt med förflyttning av växter.

På ekonomivetenskapens område hade Linné alltid gynnat de studenter som specialiserade sig på transmutationsbotanik, en vetenskap som utgick från att naturen var så formbar att naturforskare genom omflyttning av växter kunde säkerställa en självständig men ändå fullständig statlig ekonomi. Han trodde att Gud, som en anpassning till det politiska faktum att ett land blomstrar mest i ett tillstånd av självhushållning, hade skapat naturens värld så att varje furstendöme var en miniatyrkopia av världsekonomin. Naturen skänkte alla de nödvändiga ingredienserna till en komplex och komplett ekonomi inom varje geografiskt område som utgjorde ett oberoende välde.

Linné var också djupt oroad över allt mänskligt lidande, som ”barns jämmer, nöd och dödsångest” under hungersnöd. Detta är också anledningen till att han länkade naturen (*natura*) till nationen (*patria* eller fäderneslandet). Genom att använda sin naturkunnighet för att lindra människans lidande i naturen, och i förlängningen i den kameralistiska staten, hoppades han kunna åstadkomma en materiell teodicé.

Genom denna sammanflätning av natur- och nationsförståelsen ifrågasatte Linné inte bara den merkantila impulsen till imperiebyggande, utan också faktiskt vad ekonomer sedan Adam Smith har betraktat som motorn i den ekonomiska tillväxten: internationell handel och den medföljande globala specialiseringen av arbete (som vi grundar på observerbara skillnader i naturtillgångar och mänskliga resurser).⁷² Linnés botaniska transmutation erbjöd en alternativ tolkning av internationell ekonomi. Han ansåg till exempel att teodling i Sverige var likvärdigt med en seger i krig: ”tänk altså hwad stora provincier äro icke där igenom tillagde vårt land.”⁷³

Linné höll fast vid denna uppfattning om ekonomi till sin död. När han på ålderns höst sammanfattade sitt livsverk mindes han bara sitt arbete med ekonomin. Vid invalet till Kungliga Patriotiska Sällskapet 1775

sammanställde han en "Merit-Lista": "Att applicera Naturen till oeconomien och vice versa". Här förtecknade han sina resejournaler och kame-ralistiska pamfletter om ämnen som "Apothecare växter som framkomma wildt och de som kunna cultiveras inom riket", "Hwilka inländska växter kunna brukas till färgerier" och "Hwilka växter tiena till föda i dyr tid". I den åldrade handens stenografiska skrift infogade Linné vid slutet av denna lista sina sista ord om vad han uppnått med sin vetenskap: "insköffat först Rhabarber et 600 alia". För att fylla i tomrummen mellan minne, tanke och hand: "Jag var först med att införa rabarber till Sverige och 600 andra växter."⁷⁴

Men Linnés idéer om inhemska "förbättringar", hans föreställningar om de tekniska, ekonomiska och sociala fördelar som kunde fångas upp inom hans lokala område, hans fädernesland, var snävt begränsade. Han kunde självklart inte föreställa sig några kemiska eller elektriska industrier, exakt ingenjörskonst eller icke-förnybara energikällor. Han hade vaga föreställningar om all slags mekaniserad tillverkning, förutom vissa bergsbruksmaskiner. Han förstod inget av newtonska vetenskaper som astronomi, mekanik och matematik. Matematiska induktiva analyser baserade på systematiska experiment var honom främmande. I stället gjorde han talen själva till mystiska principer. Han såg "att hela naturen balancerade på *contrariis* [motsatser] och alltid fördelade sig *numero quinario* [i femtal]". Andra gånger föreslog han att naturen är ordnad runt talet sju, eller tolv. I en retorik hämtad från en ny och empirisk vetenskap skrev han om sin numerologi: "Med exempel bevistes alt detta. Hvad kan vara starkare?"⁷⁵

Linnés föråldrade naturfilosofi blandade sig med biblisk skapelsetro och Empedokles och Aristoteles tvåtusenåriga kosmologi om de fyra elementen vatten, jord, eld och luft.⁷⁶ Det var en filosofi som i stora drag låg på plats i mitten av 1730-talet och som Linné under sin livstid skulle få se gå ur modet. Framåt 1770-talet gjorde studenterna narr av hur den gamle professorn, med Nordstjärneorden dinglande på den solkiga rocken, upprepade uråldriga zoologiska floskler som att svalor övervintrar på sjöbotten.⁷⁷

Till och med Linnés hem liknade ett kuriosakabinett från renässansen. Han tänkte sig att boningen återspeglade naturens harmoni, och att denna i sin tur motsvarade ordningen i hans arbetsrum. "Jordklotet är således intet annat, än en Naturalie-Samling af den allvise Skaparens mästerstycken, fördelat uti tre Naturalie-Kamrar."⁷⁸ Från studenttiden

och framåt arrangerade han ett mikrokosmos av detta världsmuseum runt sig själv. ”Du borde hafva sett, min läsare, hans museum, hvilket var tillgängligt för hans åhörare, och du skulle hafva intagits af beundran, välbehag, ja kärlek till denna bostad.”⁷⁹

Hemma hos Linné lekte papegojor och apor bland uppstoppade djur, krukväxter, insektsarter, mineralprover, vetenskapliga instrument och herbarieark. Väggarna i rummen doldes bakom hopsnärjda trädgrenar – runt trettio arter av sångfåglar hade bon i dem. Med fisklim klistrade Linné upp botaniska tryck som tapeter. På väggarna hängde han också upp inramade porträttgravyrer av botaniker, pappersark med handskrivna botaniska anteckningar och pressade växter (de såg ut som siluettporträtt). Musselskal och trumpetsnäckor hängde och dinglade från järnspikar. Intill familjeporträtt och gipsmedaljonger av kungligheter arrangerade han bilder av markattor, en skiss av sin tama tvättbjörn, en teckning av en val fångad utanför Norge 1719, samt en dubbelmedaljong i porslin och gips av Solander och Banks, märkt Wedgwood & Bentley.⁸⁰

Över dörröppningarna skrev Linné latinska motton.⁸¹ Och på skåpen balanserade kinesiskt porslin dekorerat med hans egen heraldiska blomma, *Linnaea borealis*. Till detta lade han kinesiska snäckskalsarrangemang och spanska korkstayetter av ett slag som såldes till sjömän och avbildade afrikaner täckta i konstfullt ordnade musselskal.⁸² Över de sandade, breda golvplankorna strödde han sina botaniska manuskript, som fläckades av spillning från förblindade näktergalar medan tvättbjörnar lekte och krafsade i pappren. Han klädde innertaken med fågelskinn och hängde sin samedräkt på väggen ”tillsammans med andra kuriositeter”.⁸³

På denna marknadsplats för konst och organisk natur fanns det inget utrymme för de material och metoder som skulle komma att kallas ”hårda” vetenskaper. Inte heller intresserade sig Linné för de instrument som gjorde så många i hans generation exalterade, uppfinningar som dykarklockor, ångmaskiner, luftpumpar, teleskop och – även om han använde dem – mikroskop.

När Linné föreläste om botanik på Riddarhuset 1739 lovade han att åhöraren ”mer skulle profitera här af, än [om] han lärde all logica, metaphysica, Historia, Poesie, eloquentie, graekiska, Hebraeiska i werlden”.⁸⁴ Han jämförde dock inte sina insatser med de föreläsningar i naturalfilosofi som tidigare hade hållits på Riddarhuset, och särskilt

inte dem om ”den nya vetenskapen” som Mårten Triewald hade gett där 1728 och 1729. I de populära föredragen hade Triewald förklarat Newtons mekanik. Han visade hur den låg bakom de maskiner han höll på att konstruera: Sveriges första ångmaskin och Sveriges första dykarklocka. Triewald hade också demonstrerat sin instrumentsamling, bland annat en luftpump, och dessutom utfört kemiska experiment.⁸⁵

När Linné talade om ekonomi som ett konglomerat och en allomfattande teknik inskränkte sig hans vision av potentialen i denna teknik till förbättringen av flora och fauna. Och i sin lobbyverksamhet om utbildningsreformer engagerade han sig bara för sin sammanslagning av ekonomi och naturalhistoria. På många sätt var han en typisk upplysningsförbättrare. Men han förbisåg de fysikaliska vetenskapernas makt att göra samhället bättre och reflekterade exempelvis aldrig över de framsteg som gjordes under hans livstid inom järnmetallurgi och hydrodynamik.

I Linnés värld var krafter levande (som hästkrafter och mänskliga muskler) eller förnybara (som vind och vatten). Hans skor var stoppade med gräs, hans kudde fylld med hö och hans kläder vävda av fårull och färgade med örter. Han red på hästar, skrev med gåspennor och läste i skenet av oxtalgljus.

Vad han såg som ekonomiska ”förbättringar” begränsades därmed till en kvalitativ utveckling av den levande värld han bebodde. Han ville fullkomna, inte bryta, vad han uppfattade som en av Gud fastställd förbindelse mellan naturen och människan. I den framtid han planerade skulle skor vara stoppade med bomullsgräs, kuddar fyllda med ejderdun och tyg vävt av buffelull och färgat med tropiska insekter. Han hoppades få rida på älgar, skriva med svanpennor och läsa i skenet av sälfettslampor.

Ekonomisk tillväxt kunde Linné helt enkelt inte föreställa sig. Ibland framstår även hans filosoferande över förbättringsprojekt som en form av elegisk kontemplation. I sitt första kameralistiska programuttalande, ”Tankar om grunden till oeconomien” (1740), inledde han med att peka på den enorma potential hans naturkunnighet hade för att skapa välstånd. Men mot slutet av programskriften retirerade han till den blygsamma förhoppningen att han skulle kunna lindra Skandinavians återkommande svält och epidemier genom att undervisa sina teologistudenter om barkbröd och örtmediciner.

Om landsbygdens präster kunde lite botanik ”skulle man se, at Bonden lærdes, hwad till bröd tiena kunde i dyr tid; så at han ock lättare kunde

finna i siukliga tider Husmedel hos sig wäxande”. Linné avslutade texten ännu mer blygsamt. ”Men jag önskar alltför mycket; ty huru ringa denna saken synes, så är doch intet Rike i werlden, som denna förmån åtnjutit”⁸⁶ att rädda sitt folk från pest och hungersnöd.

EXPERIMENT MED ACKLIMATISERING

Skulle Cocos komma apropos i händerna

Förutom resorna i de skandinaviska provinserna gav sig Linné bara ut på en längre färd en enda gång. Det var när han som ung vistades i Holland, Frankrike och England mellan 1735 och 1738. Han avböjde erbjudanden om att utforska Kapprovinsen, Pennsylvania och Surinam. Från 1741, när han blev professor vid Uppsala universitet, valde han i stället att stödja långresor för sina elever – som han kallade för sina ”apostlar” eller ”disciplar”.¹

Mellan 1745 och 1792 gav sig nitton av den första generationen Linnéstudenter ut på vidsträckta upptäcktsfärder som han hjälpte till att organisera. Med en för honom typisk överdrift talade Linné om upptäcktsresan som en svensk uppfinning, senare kopierad av Joseph Banks (Australien och Stilla havet), Johann Georg Gmelin (Sibirien), Michael Adanson (Senegal) och José Celestino Mutis (Sydamerika).² Men Linné hade anledning att vara stolt. Daniel Solander var Joseph Banks botaniker på kapten Cooks första världsomsegling (1768–71). Anders Sparrman var botaniker åt Johann Reinhold och Georg Forster på kapten Cooks andra världsomsegling (1772–75). Carl Peter Thunberg arbetade som skeppsskirurg för det holländska Ostindiska kompaniet och var den första västerländska naturforskaren på hundra år att besöka och studera Japan (1770–79). Pehr Kalm reste kors och tvärs över nordöstra Amerika, finansierad av den svenska regeringen (1748–51). Pehr Löfving anställdes av spanska kronan för att återuppliva naturalhistorien i Madrid och utforskade delar av Spanien och spanska Sydamerika (1751–56). Pehr Forsskål deltog i en dansk kunglig expedition genom Osmanska väldet och över Arabiska halvön (1761–63). Johan Peter Falck ingick i den ryska kejserliga Orenburgexpeditionen som utforskade Kaukasus, Kazan och västra Sibirien (1768–74). Andra, nu okända, linneanska resenärer tog den väl inkörda Guangzhou-rutten, men övergav vetenskapen under färden, återvände galna eller dödssjuka eller dog tidigt på sina resor.

De linneanska resenärerna tillhörde en och samma kunskapsskola och engagerade sig i vad de uppfattade som ett enda företag.³ Trots det har historiker bara vagt diskuterat deras gemensamma syften, antingen som ett uttryck för en "hjelteålder"⁴ eller som ett exempel på "global datainsamling"⁵. Jag vill däremot hävda att deras resor ingick i en vidare strategi för att skapa ett merkantilt miniatyrimperium inom en europeisk stat.

I en framställan 1746 till Vetenskapsakademien om finansiering av Kalms Nordamerikaresa förklarade Linné att forskningsresenärerna utarbetade strategier för nationella förbättringar grundade på ekologisk diversifiering snarare än på territoriell expansion. "Om Ekar intet växte i Sverige, och någon dödlig wille skaffa dem in, at de då fortkommo här, såsom nu skier, tienade den landet mehra, än om han med många tusende människors upoffrande hade lagt en Province til Sverige."⁶

Med argument av det slaget bad Linné enträget om pengar eller annat bistånd (i synnerhet fri överfart) från diverse offentliga och halv-offentliga institutioner som Levantkompaniet, Grönlandskompaniet, Ostindiska kompaniet, Manufakturkontoret, universiteten i Uppsala, Åbo och Lund, Vetenskapsakademien, Vetenskaps-Societeten i Uppsala, ståndsriksdagen, provinsstyrelser, riksrådet och hovet. Han uppvak-tade också privata beskyddare. Några av dem tillhörde högadeln, som kanslipresidenten Carl Gustaf Tessin, entomologen Charles de Geer och Sveriges mest reformvilliga godsägare, Sten Carl Bielke. Andra hade mindre upphöjda anor, som plantageägaren Carl Gustaf Dahlbeck på Surinam, den svenske hovläkaren Abraham Bäck och Ostindiska kompaniets direktör Magnus Lagerström.

Linné valde också ut sina resenärer omsorgsfullt. Det var lätt att hitta kandidater, för sjöfarare var respekterade och lönades väl i Sverige vid mitten av 1700-talet. De linneanska sjömanspräster som hade tjänstgjort på det svenska Ostindiska kompaniets fartyg befordrades till kyrkoherdar, och forskningsresande ekonomer utsågs gärna till akademiska ämbeten. Som Linné skrev 1750 till Fredrik Hasselquist, hans student och Levantutforskare, medan den unge mannen låg ensam och döende i Smyrna: "Våra unge *medicinae alumni* [utexaminerade medicinare] hoppa när de höra Edra bref: de gråta på mig och ropa hjälp oss ut at få skära oss också lagrar; Löfling gråter hwar dag för det han ej kommer ut."⁷

Studenterna följde lärarens önskemål (och den "gråtande" Löfling lämnade snart landet för spanska Sydamerika, där han genast dukade under). När Linné 1754 fick höra att ett holländskt befäl vid handelsflottan hade

erbjudit sig att betala en students överfart till Surinam och till och med inbjudit denne att bo på hans sockerplantage, visade professorn upp sin vanliga blandning av upprymdhet och oro: "Kära säg mig om det är alwaro ... är det wist; skall jag tro at det är allwaro? får jag uttaga en sådan studerande? när skall han vara färdig? säg mig, swara mig."⁸

I en uppställning över vilka egenskaper den resande naturforskaren borde ha, skrev han allra först in att "han woro inföd *Swänsk*, att exteri [utlänningar] ej hade orsak tillwälla sig, dett andra påkostat".⁹ Han gav sina studenter rollen som sitt eget hungrigare, smärtare jag. De måste vara unga, fattiga ungkarlar och likgiltiga för "om han sof på den hårdaste bänk eller den mjukaste säng, men at finna en liten ört eller mossa var den längsta väg honom icke för lång".¹⁰ Det var i denna anda han uppmanade Vetenskapsakademien att använda Pehr Kalm och göra det genast: "nu är tiden, en annan gång blifwer han tung på foten, lat och com-mode [bekvämlig], och för fedt at springa som en jachthund i skogarna."¹¹

Professorn uppmuntrade också sina studenter att förbereda sig inför de längre färderna genom kortare turer i hemlandet.¹² Dessa kortvariga resor ansåg han också hade ett egenvärde. "Gode Gud, huru många skynda ej, utan ringaste kännedom om hvad fäderneslandet äger, bort till utlandet."¹³ Ämnet för hans första föreläsning som professor 1741 handlade faktiskt om "nyttan av vetenskapliga resor inom fäderneslandet", och "nyttan" definierades där som att tämja den inhemska vilda floran till säljbara grödor som skulle ersätta importen.¹⁴

Linné företog själv fem sådana regionala forskningsresor, genom Lappland (1732), Dalarna (1734), Öland och Gotland (1741), Västergötland (1746) och Skåne (1749). Hans Lapplandsrapport 1732 till Vetenskaps-Societeten i Uppsala fastlade ordningen för Linnés reserapporter: först mineraler, sedan växter, djur och lokala tekniker, och till sist etnografi. Strukturen från Lapplandsresan 1732 var klart uttalad i Linnés installationsföreläsning 1741 i Uppsala, liksom i hans "*leges* och *statuta* [lagar och statuter]" för utforskningarna av Dalarna och senare Öland och Gotland, och kom i fortsättningen att vägleda de linneanska resorna. I medelpunkten stod ett allvar inför arbetets värde. "Resan bör ej förnötas med sqwaller, prat, wisor, sagor, löje, ras och fåfänga, utan alt stadigt och moget hanteras."¹⁵

Linnés studenter imiterade sin lärare genom att sätta "oeconomie" främst under sina resor och iakttagelser i hemlandet. Kinafararen Pehr Osbeck presenterade sina Atlantresor 1749 i ett "oeconomiskt tal" med

rubriken "Nödvändigheten och Nyttan av Naturalhistoriens handhavande, särskilt vid Stranden". (Svenska kustbor borde enligt honom äta sälar.)¹⁶ Pehr Kalm använde sina ekonomiresor genom västra Sverige (1742), skärgården i mellersta Östersjön (1745), Finland, Ingermanland, Karelen och nordvästra Ryssland (1744) i planerna för sin doktorsavhandling om "hvad man af våra hemväxter kunde bruka i stället för bröd, samt til gröt och välling". När han upptäckte att arbetet med den skulle ta mer än tre dagar övergav han hela projektet. I stället gick han över till ett annat "oeconomiskt" ämne, även det inspirerat av "egna observationer", nämligen "huru en Landtman bör sig bära åt, at han, efter Chinesernas exempel ... ei har den ringaste jordlapp på sina ägor, som han ei [kan] använda till sin nytta".¹⁷

Kalm planerade att ägna åtta dyrbara sidor åt att visa hur de glest utspridda svedjebrännande sädesbönderna på Skandinavians vidsträckta tajga borde försöka efterlikna risodlarna på de tätbefolkade Yangtze-slätterna. Även den avhandlingsplanen misslyckades. Trots det bedömde det svenska råds-kabinetet att Kalms arbete var tillräckligt betydelsefullt för att utse honom till professor i ekonomi och naturalhistoria vid Åbo universitet 1747. Han var då trettioett år och saknade doktorsexamen.

Inför studenternas utlandsresor skickade Linné med dem "ordres", "instructioner" eller en "memorial".¹⁸ Hans instruktioner påminner om tidigare försök i samma genre, till exempel Francis Bacons "On Travel" från 1625. Men de var inte avsedda att inspirera alla resenärer. De riktade sig till den enskilda studenten och var inspirerade av de instruktioner Linné själv hade fått inför sina provinsresor.

Innan Linné påbörjade sin resa till Öland och Gotland 1741 beordrade Manufactur Contoiret honom att ta med sig tillbaka porslinslera, gräs till färgerierna och örter till apoteken, som "hittills varit wanliga at utifrån införas".¹⁹ Inför Skåneresan 1749 instruerade Rikets ständers Cammar Oeconomie och Commerce-Deputation honom att söka efter såväl "gips, hwilket nu årligen kåstar Riket snart En tunna Guld ... [som] flintor af finare arten, hwilka årligen utdraga ungefärligen 1 200 dlr k:mt [daler kopparmynt]"²⁰

Linnés "memorialer" till sina studenter var också inriktade på ekonomiska frågor. För att uttrycka det mer modernt uppmanade han dem att samla livsformer, materialprover och produktionsmetoder. Det gällde även de studenter som betalades från utlandet, så som Daniel Solander, Pehr Löfling och Pehr Forsskål. Linné instruerade dem till och med att

smuggla med sig hem artexemplar och praktiskt kunnande som de stötte på i andra länders tjänst.²¹

Hur mycket högre Linné rangordnade nytta än nyfikenhet i dessa "memorialer" framgår tydligt av hans användning av ordet "bruk" när han skickade iväg Pehr Osbeck till Guangzhou 1750. "Ingen instruction behöfwes för den, som förstår så mycket som min Herre; alt [skall] observeras, som ej brukas och gifwes hos oss."²²

Andra gånger kunde Linnés "instructioner" vara mer detaljerade. År 1745 beordrade han Christopher Tärnström att från Kina ta med sig "en Thebuske uti kruka, älr åhtminstone frön där af", "ett obrukat stycke af den rätta porcellins jorden" (att jämföra med lerfyndigheter i Östersjöområdet), "Frön af det Chinesiska Mulbärs trädet", palmfrukter, liljelökar, aloe, myrra, gummi och "lefwande Guldiskar för Hennes Kongl. Höghet".²³ Vetenskapsakademien begärde dessutom en beskrivning av kinesiska metoder för zinklegeringar.²⁴

På samma sätt bad Vetenskapsakademien Pehr Kalm vid planeringen av hans resa att han skulle söka en nordamerikansk "art af Ris, til smaken ganska behagelig, och af en Nation, Illinois kallad, brukas til föda i stället för säd, som utan cultur dersammastädes växer uti alla dervarande kärr och siöar". De ville också ha "tvänne species af mullbärsträd, som växa på backar ibland biörk, tall och gran, genom hvilka vi således här i Norden skulle framdeles kunna äga silkesafvel äfven såväl som de södra länder af Europa". Akademiens sista begäran var en av de "vildoxar, stora til kroppen men lågbenta, de der hafva en ganska fin och lång ragg, hvilken är til spånad [spinning] tienlig, fast den ej låter valka sig. De der varande Colonier hafva funnit medel at tämja detta slags creatur, bruka dem til vanlig körsel och nytja deras miölk til spis."²⁵

Linnés instruktioner till Kalm var ett eko av Vetenskapsakademiens fordringar, som från början varit hans förslag. Även Linné underströk mullbärsträden. "Hwad penningar åhrl. Utgå för Silcke wet hwar och en." Han bad också om amerikanska ekar, medicinska örter, sassafras, valnötter, kastanjer, slättergräs och magnolia. Liksom i Vetenskapsakademiens skrivelser nämnde han samma amerikanska "Boskap med lång ull eller ragg til spånad och wäfnad tienlig".²⁶

Vad Linné bad Kalm om var alltså att han med hjälp av den amerikanska urbefolkningen skulle lära känna den naturliga omgivningen och ta reda på hur vilda grödor skördas och av de europeiska nybyggarna skulle lära sig hur ett inhemskt däggdjur ska skötas. Först i slutet av denna

”memorial” föreslår han, i en enda mening, att Kalm ska göra ”observationer om Foglar och Fiskar, om Ormar och Insecter, om Örter och Träd, om Stenar och Mineralier”.²⁷

Att Linné satte ekonomin främst framgår också av hur han planerade Kalms resor. Han sade nej till Kalms försök att få åka till Island, med förklaringen att det var för likt Lappland. Kalm gav själv en subtil signal om sina tvivel på lärarens acklimatiseringsteorier (diskuteras nedan) när han valde bort ekvatorialtropikerna som ”mehra curieux än nyttig för vårt kalla Svärje”.²⁸ Linné sade nej även till Kalms andra förslag, södra Afrika, som med sin utan tvekan rika och okända flora, men också (enligt Linné) en okunnig och lat ortsbefolkning, som inte på något användbart sätt skulle kunna förmedla florans ekonomiska och medicinska nytta. Och hans inställning till Kalms tredje idé, det Heliga landet, var ljummen – samtidigt som han erkände att det skulle varit lätt att få ihop pengar till den resan från Uppsalas teologiska fakultet. Kalms fjärde alternativ, Nordamerika, hade enligt Linné sina fördelar. Men det bleknade vid sidan av Kalms femte förslag, Kina.

Som Kalm skrev till sin mecenat, Sten Carl Bielke, blev Linné ”så glad, at han just dansade och hoppade omkring i kammaren, och iag tror, at han sade väl 10 gånger, at den resan skulle vara långt bättre än den til Caput Bonae spei, eller någon til norra dehlen af America”. Det som glädde Linné så när han dansade runt i sin kammare var att Kalm planerade att resa in i Kina via den norra landvägen, ”med Caravanen, som hvart annat eller hvart tredje åhr går från Ryssland til China”. Han var entusiastisk över att ”man då kunde få tilfälle, at få derifrån til Europa frön af Théé, som eljest är ogiörligt at få och föra hit”. Kalm skrev till sin beskyddare att Linné ”vil lära mig sättet, at såvist som $2 \times 2 = 4$ bringa dem hijt till Sverige oskadde, och at de sedan utsådda skola wäxa up”.²⁹

Linné ”dansade och hoppade omkring” i ett slags glädjeyra. När de stirrade på naturen i en fysikoteologisk spegel betraktade han och studenterna naturen som en välvillig – ja faktiskt paradisk – superorganism, skapad av Gud att brukas av människan. Den enda utmaningen var, som de såg det, att upptäcka de naturalhistoriska detaljerna, eller vad vi i modernt språkbruk skulle kunna kalla för naturens geografi, antropologi, geologi, zoologi och botanik. Det var därför Linné så självsäker kunde driva på sina studenter att våga sig utanför Europa för att föra hem naturprodukter, mänsklig teknik och till och med samhällsmodeller. Vissa samtida förespråkare för internationell handel, till exempel prästen

Anders Chydenius (en lysande nationalekonom), menade att den ojämna fördelningen av naturresurserna var ett tecken på Guds önskan om handel över gränserna. Men linneanerna var säkra på att Herren hade skänkt dem möjlighet att tillgodose alla sina behov och önskningar inom det egna frostkalla landets gränser.

Eftersom klimatet i Östersjöområdet var den främsta begränsande faktorn i Linnés insatser för en nationell självförsörjning, var hans känslor för det begripligt nog både mångbottnade och ambivalenta.³⁰ I den göticitiska tradition han hade mött som privatlärare hos Olof Rudbeck den yngre framställde Linné ibland den skandinaviska vintern som ett slags ståtligt lustslott.³¹ I en avhandling skrev han 1747 att där "kunna wi löpa och åka på våra Crystall-isar öfwer alla siöar och kiärr" och där ligger "krithwit snö, som skimrar emot dagen, som wore han beströdd med det klaraste Demantpulfwer". Aurora borealis, norrsken, "spela hwar winter-natt, med 1000:de slags Comedier, ju längre in i norden, ju mer".³²

Rudbeck den äldres *Atlantica* (1679–1702) och Rudbeck den yngres *Nora Samolad* (1701) hade båda hävdat att Lapplands klimat, tvärtemot vad många trodde, var ganska mildt. Linné var listigare och hyllade de påstådda fördelarna med den arktiska kylan.³³ Han gav uttryck för sin förundran över den nordiska vinterns skönhet även på mer spontana och mindre retoriska vis, och beskrev köldperioderna i en inbjudande, rak prosa, huvudsakligen fri från bildspråk. "Stark kyla. Röken stiger högt uppåt. Djuren bli viga, rörliga och glupska. I luften svävar liksom fint silverpuder. På björkens grenar och skott sätta sig små löv av kristaller. Hår och skägg bli vitpudrade. Järn fastnar vid fingret. Hästlortarna sprätta. Nattetid bölar och råmar det från sjön. På fönstren trollas fram en ny värld."³⁴

Linnés *Calendarium flora* från 1757 presenteras som en bondekalendar och följer det mellersta Östersjöområdets växtsäsonger, men visar också hur väl han noterar lokala klimat. Almanackan inleder året på ett ytterst oortodoxt vis med vårdagjämningen och markerar tiden med naturhändelser snarare än kristna helgdagar. "Månad II" börjar "från det snöen börjar först smälta". "Månad IX" fortsätter "til des Swalan dränker sig". Våren har kommit när "Smöret losnar från byttan", "[det] om nätterna smäller ... i knutarna", "Swanor flyga förbi" och "Underjordiska kiällare fyllas af watn". Det dramatiska slutet på Linnés floraår tyder på att författaren insåg att bomull, mullbär, muskor och te kanske inte skulle trivas i

hans nordliga hemvist: "Floderna frysa tilhopa med / tiock is. / Jorden betäckes af snö. / Snö och jord frysa tilsamman. / Snön blir fastare. / Det tinar upp. / Grafvarna fyllas med watn. / Winteren kommer med isen."³⁵

Linné var väl medveten om hur sträng den nordiska vintern var. Han visste också att växter har naturliga miljöer. Han erkände att det fanns skilda och ömsesidigt beroende livsformssamhällen. Han visste också att dessa är förbundna med olika geografiska betingelser och klimatförhållanden.³⁶ Om något, så överbetonade han temperaturernas roll, i synnerhet de lägsta vintertemperaturerna, framför andra faktorer han också var medveten om, som ljus, salthalt, nederbörd och vindförhållanden. Klimatfrågan (i denna snäva bemärkelse) upptog honom verkligen. Han kände att det var på den framgångarna med hans kameralism hängde.

Kanske var det därför Linné utvecklade flera olika hypoteser om växters relation till klimatet. För att använda modernare uttryck växlade han mellan att förespråka en latitudinell, en global och en alpin acklimatiseringsteori. Ibland byggde Linné sin växtgeografi på två variabler: breddgrad och jordmån. Han förklarade 1746 för Vetenskapsakademien att växter "trifwas och wäxa utan möda under lika högd hwar de planteras, allenast jordmåhn är lika, såsom växterna från Ost-indien wäxa lätt i West-indien under lika högd". Som en illustration av hur han, i sitt eget huvud, sammanförde naturalhistoria med ekonomi, reducerade han därefter i praktiken (och för Linné var det bara praktiken som räknades) sina två variabler till en – latituden. "Jordarterna äro enahanda mäst öfwer hela werlden, så at man har aldrig måst sätta å sido någon plantering för den skull."³⁷

Här utgick Linné från att växter hade en inneboende temperaturtålighet, som i sin enklaste form innebar att den växte inom ett visst latitudband. Och eftersom jorden uppvisade olika växtsamhällen på samma breddgrader lönade det sig ändå, i en snävt kameralistisk mening, att fortsätta med botaniska utforskningar av okända trakter. Redan 1740 skrev Linné i Vetenskapsakademiens *Handlingar* en lista över fruktbara växtförflyttningar, som potatis och te. "Hwem hade trodt at Rhabarber ... skulle wäxa i annat Climat än i Morgonländerna, förr än i Botaniske försök lärt, at hon så frodig och kraftig wuxit i Holland, som där? Hvilken hade kunnat trodt, at Toback, som först växte i Florida, skulle komma fort hos oss i Norden?"³⁸

Linné hade lagt märke till "at i norra america wäxa helt andra örter än hos oss"³⁹, och bad Pehr Kalm att där leta efter olika slags "gräsfrö, som

toldewårtclimat” och ”många trädslag, nyttiga i oeconomie Manufactures medicin; som här kunna växa”.⁴⁰ På sina nordamerikanska resor 1747–51 tänkte Kalm plikttroget på breddgrader och vintertemperaturer. Han rapporterade 1748 från Philadelphia att även om ”Nya Sverige” (som Kalm och andra 1700-talssvenskar kallade Pennsylvania, ett sätt att hävda en moralisk besittningsrätt för Sveriges tidigare Delawarekolonier, 1638–55) låg längre söderut än Skandinavien, så var vintrarna precis lika kalla. ”Det är altså en klar påföljd, at de träd och växter, som trifwas här och tola wintrarna, skola göra det samma hos oss i Sverige med.”⁴¹

I sina botanikföreläsningar delade Linné upp världen i fem klimat-zoner: de australiska (Etiopien till södra Afrika), orientaliska (Sibirien till Syrien), occidentala (Kanada till Virginia, samt Kina och Japan) zonerna, medelhavszonen och den nordliga zonen (Lappland till Paris).⁴² Dessa klimat kategorier spände över väldiga områden: den orientaliska zonen sträckte sig faktiskt från Norra ishavet till Mellanöstern. De gav vida ramar som de bio-geografiska regionerna passade in i. Så sett lovade de lönsamma botaniska förflyttningar.

Vid andra tillfällen under 1740-talet vidgade Linné spännvidden för sin ekonomivetenskap ytterligare. Han framlade den radikala hypotesen att alla växter kunde anpassas globalt. Till och med ”indisk frukt” skulle kunna växa i Skandinavien, ”åtminstone efter några Secler”⁴³ eller ”inom et Seculum”⁴⁴. Han hyllade den i hemlandet så ”behageliga sommartiden, på hwilken solen knapt wiker ifrån oss om näterna, utan gifwer en stadig dag, hwilket gör, att foglarna öfwer gifwa de Södra länder och årligen segla till oss, att här bygga och bo och här utkläcka sina ungar”.⁴⁵

Skulle inte också tropiska växter, precis som fåglar, kunna ”segla till oss” och vår midsommarsol? I sina mest optimistiska stunder trodde Linné att det var möjligt. Han påstod till och med att ”ingen växt gifwes, som icke kan äfwen hos oss cultiveras”.⁴⁶ För att citera en beskrivning på vers av hans Uppsalaföreläsningar, diktad av en student: ”Hwar de [växterna] ä’ hemma, hur de läckas / Til annan ort att flytta bo ... / Det läres här med goda skäl.”⁴⁷

Med siktet inställt på största möjliga publik hävdade Linné i den svenska bondealmancken för 1746 att växter kunde flyttas från medelhavszonerna till de nordliga. ”Mäst alla växter som växa i Italien, frysa aldrig ihiäl i Skåne, och sällan här i Upland; at jag sådeles ser mycket klart, dät Théet kunde trifwas här.”⁴⁸ År 1750 lämnade hans student Fredrik Hasselquist liknande rapporter från Smyrna om växter som

fanns i både orientaliska och nordliga klimat, eller ”som jag finner wara så wäl [A]Natoliens som Sweriges gäster”.⁴⁹ Samma år observerade Pehr Kalm i Philadelphia att vissa träd ”stadna wid en wiss grad åt Norr, och gå ei af sig sielfva längre, fast de likwäl ei taga skada af kölden, om de skulle flyttas af menniskiohand längre norr”.⁵⁰

Ett av Kalms exempel var mullbärsträd, den materiella grunden för sidenindustrin. Linné gjorde också en förteckning över ”Utländska Trän (*Exoticae*), som hos oss blifwit naturaliserade, och begynna at tåla Climadet wäl”.⁵¹ Bland hans exempel nämndes hästkastanj, schweizisk lönn och körsbärsträd. Det visar hur många av de numera föga märkvärdiga förädlade arterna som var anmärkningsvärda i Skandinavien vid 1700-talets mitt. Hans students inventeringar av ”*Exoticae* som tåla Upsala Climat” tar upp numera vanliga arter som röda vinbär, lärkträd och kaprifol.⁵²

Linné och hans studenter talade om sina försök att ”narra”, ”läcka”, ”lära” eller ”tämja” tropiska växter att växa i nordiskt klimat. De hävdade att växter kunde ”blifwa wahne med Swenska Climadet”, till ”annan ort at flytta bo” eller att leva ”i vårt Climat”.⁵³ Modernare uttryckt trodde de att vilken växtart som helst förändrades till en hårdigare varietet om den utsattes för ett kallare temperaturspann. Linné såg till och med framför sig hur dessa nya varieteter skulle förvandlas till självsådda, förvildade vagabonder som med stor livskraft koloniserade sitt nya hem.

Utifrån de bevarade källorna är det dock oklart hur Linné och hans studenter tänkte sig mekanismerna i denna botaniska acklimatisering. I andra sammanhang hade Linné hävdad att åtminstone vissa av samtidens växtarter hade uppkommit genom tidigare hybridiseringar. Men han misstänkte också att den tidens flora var fast och oföränderlig. Senare i livet vacklade han ifråga om botaniska hybrider, och gav dem ibland positionen som huvudprincipen bakom naturens mångfald.

Ändå nämnde Linné aldrig hybridisering som en mekanism för att acklimatisera växter till ett annat klimat. Som vi tidigare sett, uppfattade han alla livsformer som vad vi skulle kalla ”symbionter”, genom att han såg relationerna mellan rovdjur och byte, parasit och värdorganism som delar av en större naturteleologi. Egentligen betraktade Linné själva jordklotet (enligt hans uppfattning en självreglerande superorganism) som den rätta förklaringsnivån för sin naturfilosofi. Inom detta större naturfilosofiska ramverk kan Linné ha förstått de fysiologiska mekanismerna i hans hypotetiska adaptionism i halvt aristoteliska, teleologiska termer, som en övergång från potentialitet till aktualitet. Men

hans skrifter dokumenterar aldrig varför han, för att använda ett modernare språkbruk, förutsatte att växter var eurytopa – det vill säga hade en inneboende förmåga att anpassa sig till olika miljöer.

Återigen sett med en nutida blick, verkar Linné inte ha prövat sin anpassningshypotes empiriskt (hur han än konstruerade och kom fram till den). Han var inte en selektiv odlare. När han då och då förtecknade växterna i sin trädgård, förde han inga anteckningar om överlevnadstalen över tid. "Växtexperiment" är ett för storslaget ord för hans odling av exotiska växter. I själva verket tycks Linné ha motsatt sig "experiment" och sett den högre ordningen "erfarenhet" som en rakare väg till kunskap.⁵⁴

Ur Linnés perspektiv handlade inte problemet om att pröva omflyttningshypotesen. Snarare handlade det om att, utifrån hans självklart sanna hypotes, förklara varför det fanns så många av vad vi nu kallar varierande endemiska ekosystem. Han tog upp denna fråga på ett ytterst intressant sätt i sin avhandling *Coloniae plantarum* 1768. Här diskuterade han det faktum att växter har många naturliga spridningsmetoder. Han noterade att de kan bäras av luft, vatten, djur och människor, liksom via handelsrutternas korridorer, ogräsangripna importgrödor och förvildade odlingsväxter. Han hävdade också att fysiska, eller abiotiska, barriärer (som hav, öknar och berg) räckte som förklaring till jordens observerbara mångfald i växtsamhällen – eller vad som i hans ögon var "brist på frön", en relativ utarmning av florin inom varje geografiskt område på jorden.⁵⁵

Om man bortser från växtomflyttningarnas rent fysiologiska mekanismer kvarstår frågan: Hur tänkte sig Linné och hans krets att den botaniska acklimatiseringen skulle drivas på i praktiken? I Vetenskapsakademiens *Handlingar* beskrev Mårten Triewald 1740 hur han fick sex mandelträd att växa. Enligt honom var hela hemligheten att plantera på våren, inte på hösten.⁵⁶ Pehr Kalm skrev 1748 till Linné från London om de stora dragen i en mer komplicerad åtgärd för att "narra" växter norrut. Engelska växter som flyttas direkt till Uppsala "frysas i hårda vintrar bort, emedan de på en gång giordt för långt språng i norr". Om man i stället flyttade dem först till södra Sverige "skulle man narra dem, at småningom blifwa wahne med Swenska Climatet; derifrån kunde de flyttas til Upsala, och så längre norr".⁵⁷

Denna gradvisa exponering för allt lägre temperaturer, eller längre perioder i kalla temperaturer, var en acklimatiseringsmetod som linneanerna föredrog. Linné försökte inrätta en acklimatiseringsträdgård på en

skyddad jordbit i Ystad, längst söderut i Skåne, för att odla örtmediciner, ätbara grödor och "Lilier och Lökwäxter af Tulipaner, Hyacinter och andra blomster-saker".⁵⁸ Längre norrut, i Uppsalas botaniska trädgård, köldhårdades kommersiellt värdefulla kulturväxter som kakao, ris, kaffe, sockerrör, ingefära, pistasch, olivträd och sagopalmer. Till och med när de vissnade bort i nordanluften ropade deras plågoande efter fler offer. "Skulle Cocos komma apropos i händerna, så wore det som stekta Paradisfoglar flögo i halsen på mig, då jag gapade."⁵⁹

Misslyckanden med att få köldkänsliga plantor att växa i de mellersta Östersjöområdena tillskrev Linné hellre slumpen eller omständigheterna, eller ovanliga svagheter i det enskilda exemplaret, än arten som helhet.⁶⁰ Och vid varje givet tillfälle fanns det frodiga tropiska exemplar att se i Linnés botaniska trädgård, även om de flesta var på väg att duka under. I ett slags cirkelresonemang, som bortsåg från de individuella exemplarens omsättningstakt, visades trädgården i sin helhet upp som ett levande bevis för att "ömtåliga utlänningar" kunde klara Skandinavians "grymma köld". Så sent som 1778, vid Linnés minnesgudstjänst på Vetenskapsakademien, påstods hans odlingar av bananer och te ha visat hur "frön och växter, bördige under en annan himmel och osedde i vårt land ... trufdes uti vår kalla nord under LINNAEI ögon".⁶¹

På ett teoretiskt plan hade den linneanska teorin om florans acklimatiseringsförmåga redan mött hård kritik i Pehr Löflings avhandling, *Gemma arborum* 1749. Linné skrev nästan alla de 186 avhandlingar han handledde. Den här texten var ovanlig genom att den hade skrivits av studenten.⁶² Vid sidan av Pehr Forsskål var Löfving Linnés mest lysande elev. Kanske valde han ämnet för att han ansåg sin lärares omflyttningsteori vara alltför enkel. Troligare är att han ville ta upp det problem Linné just då var mest intresserad av: tidsrymden mellan knoppbildning och blomning hos växter. (Linnés sätt att tänka och hans bristande intresse för växtanatomi gör det osannolikt att han skulle ha bett Löfving undersöka de fysiologiska mekanismerna i acklimatiseringsdoktrinen.) Hur det än var, så blev undersökningen av de mekanismerna ett av avhandlingens centrala teman. Löfving hävdade att tropiska träd och buskar inte har knoppar, att knoppar är nödvändiga för att klara de europeiska vintrarna och att tropiska träd och buskar därför aldrig kan vänja sig vid Skandinavien. Till stöd för sin hypotes "uppräknar [han] åtskilliga exempel" på frostbitna, förstörda växter "som Han sett i Academiska Trädgården" i Uppsala.⁶³

Direkt efter att *Gemma arborum* hade lagts fram, kungjorde Linné i en

Stockholms-tidning att Löfling hade skrivit en "bedröfwelig sats". "Sedan wi sett, at så många trån ifrån de södra länder omsider wunnit burskap i våra Trägårdar och fördraga Climatet, hafwe wi smickrat oss dermed, at sjelfwa de Indianske träden skulle med tiden, åtminstone efter några Secler, kunna flyttas til oss, så at vår Nords inbyggare skulle få fägna sig af Indisk frukt." Nu måste sådana förhoppningar överges. Löfling var "den förste, som uptäkt, at alla trån inom [ekvatorial-]linien hafwa aldeles inga knoppar, hwarigenom de kunna bewaras för köld, hwarföre de ock aldrig kunna läras, at tåla våra wintrar".⁶⁴

Samma år återgav Linné naivt sin students argument i ett melankoliskt brev till hovläkaren Abraham Bäck. "Alla knoppar äro endast gjorde at bewara de små blader och blommor, som nästa åhr skola gro, ifrån kiölden. Men tänk, en oerhörd sak, at [på] alla träd under linien ... komma de små blader fram hehl nakne som hundungar på det stället; altså är aldrig möjligt at de kunna wänias wid vårt climat."⁶⁵

Linnés sammanfattade det med att *Gemma arborum* "mycket litet gynnar vår förmodan".⁶⁶ Han menade att Löflings "bedröfwelige sats" rev ner teorin om botanisk acklimatisering som låg till grund för det linneansk-kameralistiska projektet att ersätta importvaror. Efter denna sorgliga upptäckt, tillade han, hade han bestämt sig för att sluta med forskningen. "*vincenda est omnis fortuna ferendo* [all motgång kan övervinnas genom att fördragas]. jag seglar i hamn; och skall aldrig någon få höra knäp af mig, allenast jag gjort från mig skånska resan."⁶⁷

Det blev inget med Linnés seglande i hamn och han slutade inte utforska naturen. Efter 1749 började han i stället fråga sig vilka andra faktorer som styr den geografiska fördelningen av växtarter, och därmed redogöra för vad vi kallar ekosystem. Först tog han vintertemperaturernas fluktuationer i betraktande. I ett brev till den svenske kungen, skrivet i november 1749, diskuterade han ett träd som Rikets ständer året innan hade bett honom att acklimatisera i Sverige, nämligen valnötsträdet.⁶⁸ Men beklagligt nog "torde de kostsammaste plantagier ödeläggas af en oförmodelig winter", menade Linné, en sådan vinter "som gerna inställer sig wid pass hwart 20:e år, efter gemene mans rön".⁶⁹ År 1754 publicerade han en växtgeografi, *Stationes plantarum*, där han skilde mellan olika växtmiljöer som de salthaltiga, våta, högt belägna och skuggiga.

Ibland drog den linneanska idén om acklimatisering åt det parodiska. Ett år efter Sveriges hungersnöd 1756 svepte en vurm för botanisk alkemi över landet. En fortifikationsofficer rapporterade att han hade förvandlat

beteshavre till råg. I en broschyr, *Rön och försök om en underbar sädesarternes förvandling ifrån sämre til bättre slag*, beskrev han 1757 hur han tidigt på våren hade sått en åker med beteshavre. När den började bilda öron skar han av den vid roten. Efter att ha låtit åkern ligga i träda under ett år fick han en fin rågskörd. Officeren räknade ut att Sverige på det viset skulle kunna skära ner på sädesimporten och spara ”24 tunnor gull”.

I Linnés svar, *De transmutatione frumentorum* (1758), hävdade han arternas stabilitet på ett teoretiskt plan. Han förklarade tålmodigt att sädeskorn faller på marken vid skörden, så att en tidigare rågåker kommer att få efterväxt året därpå. Han satte också sin student Pehr Forsskål på att formulera denna latinska teori på folkspråket i en av huvudstadens veckotidningar, *Stockholms Wekoblad*.⁷⁰ Transmutationslärans anhängare framhärddade i ett årtionde efter svälten. Linné var orubbligt hånfull mot dem. Som han uttryckte det i ett tal till den svenska kungafamiljen 1759: ”Utan vettenskaper skulle vår Oeconomie drifvas af förslags-makare / ... Vide skulle alstra Bomull. / Hafre skulle förvandlas till Rog.”⁷¹

Vintern 1760 skrev Linnés student Daniel Solander till sin lärare om ”min victoria öfver Sädesförvandlarne vid Ramlösa brun. En Baron Gyllenstjerna var i synnerhet deras Patron, och det af egen ärfarenhet; dageligen ventilerades det ämnet och Prof. Liedbeck rådfrågades af all[a].”⁷² En annan Linné-student, Erik Gustaf Lidbeck, som var professor i naturalhistoria och ekonomi vid Lunds universitet, uppmanade till ”accuratare försök”, fnös Solander. ”Jag däremot påstod omöjligheten.”

Baronen ”skicka [en tjänare] hem til sin gård efter sina Riksdags ämnen, endast på det han skulle öfvertyga samteliga Brunsgästerna om förvandlingen, samt at han publice skulle göra mig til en kjättare. Rågstånden fick han til sig, och alla tänkte få roa sig öfver min surprise ... alla funno det jag hade rätt, ja sjelfva Baron Gyllenstjerna fant ut hans bevis voro falska ... Således afgjorde jag en tilärd Riksdags *affaire*.”⁷³

På 1750-talet började Linné utveckla sin andra acklimatiseringsteori. Här vände han sig till Skandinavien ”helt obrukbare” arktiska områden: ”Våra Lappska fiell utgöra en tredje del af Swerje, der kan ingen Säd wäxa, derföre äro de och helt obrukbare; men i andre länder äro sådane fiäll gjorde nyttige genom planteringar af åtskillige örter ... Skola wi få någon nytta af våra fiäll, så måste wi skaffa oss sådane örter som wäxa der, hwilka wi kunna nyttja i Oeconomien och medicin.” I en implicit bestraffning av sig själv för sin tidigare optimism lade han till: ”Wi få ej taga hwad

hålst wi komma öfwer och hafwa för hand, utan skaffa oss sådane, som på andra orter wäxa i dylika fjällar.”⁷⁴

Linné formulerade nu en hypotes om en alpin klimatzon som ”innefattar alla fjällen” och som existerade vid sidan av hans australiska, orientaliska, occidentala, medelhavsartade och nordliga klimatzoner.⁷⁵ Ur den (hypotetiska) existensen av denna klimatzon drog han vidare slutsatsen att alpina växter skulle kunna flyttas från bergskedja till bergskedja över jordklotet. Höjden, altituden, likställdes med latituden, och i synnerhet blandade han samman den nordliga trädgränsen med den höjdberoende.

Linné hade lagt fram en tidig version av denna teori 1744, när han försökte få Skriften och vetenskapen förenliga med varandra i avhandlingen *Oratio de telluris habitabilis incremento*. Där hade han beskrivit Eden som en ensam, bergig ö i en vattenvärld, och på denna ö fanns hela nutidens flora och fauna i klimatzoner bestämda av höjden.⁷⁶ Det var därför inte förvånande när han 1754 hävdade att alla berg på högre höjd ”blifva skalote [kala], få samma jordmon, lika snö, lika växter: Detta är grunden til Oeconomimens förbättrande i våra Lappska Fjäll.”⁷⁷

I en annan avhandling, *Flora alpina*, där han 1756 utvecklade sin hypotes om den alpina zonen, förklarade Linné dagens fattiga flora i det arktiska området med de fysiska hindren för växtmigration. Det ”lärer wäl komma af brist på frön, at de samma [fjällörterna] ej finnas öfweralt. Det slår således ej felt, at ju allehanda utländska fjällörter kunna trifwas i våra fjäll, rätt så wäl som i sit rätta Fädernesland.”⁷⁸ Linné räknade ut att av de fyrahundra ”fjällörter” som växte runt om i världen, hyste Lappland hundra. Fjällens utforskare borde resa utomlands och samla in de övriga trehundra, för att sedan studera hur de kan användas inom ”Hushållning, Medicin och Fabriker”. Om ”Publicum” bara ville ”anlägga en liten Trägård deruppe, och den samma anförtro under en skickelig persons wård, som förstod at sköta desse främmande växter”,⁷⁹ så skulle nykomlingarna i floran förvandlas till självsående vildörter och invadera tundran.

Linnés alpina acklimatiseringslära hade på 1750-talet en snävare inriktning än hans globala acklimatiseringsidéer på 1740-talet. Men båda hypoteserna tjänade samma politiska ideal, en nation som ”ej behöfwer tillita utlänningen”.⁸⁰ Båda projicerade de gynnsammare betingelser som fanns i utlandet på ett ännu inte självförsörjande hemland, för att utplåna skillnaderna i vilka val som blev tillgängliga i olika länder som ett svar på moderniseringen av den globala ekonomin. Inom dessa ramar förenades natur och nation till ett hanterbart mikrokosmos.

Tidigare hade Linné och hans studenter arbetat under antagandet att växter kunde planteras om över hela jordklotet, och därför väntat sig att få se planteringar i Östersjöområdet av naturaliserade kulturväxter från varmare klimat.⁸¹ Som idé infiltrerade den linneanska acklimatiseringsläran det svenska samhällets högsta skikt. I en "Spegel" (en bok om kunglighet) 1751 förmanade den kunglige privatläraren Carl Gustaf Tessin sin skyddsling, senare Gustav III, att beundra höga ämbetsmän och licensierade monopolinnehavare som Johan Alströmer, ägaren till Alingsås manufakturverk, och Colin Campbell och Claes Grill, direktörer för Svenska Ostindiska Companiet, samt deras lärdomsförmedlare, Linné. De var män (ur vårt perspektiv typiska *rent-seekers*) "som i ordning ställt, samt nyttiga giordt de minsta växter och kräk". Naturkunnighet, fick prinsen lära sig, lät staten förvandla kinesiska manufakturvaror till skandinaviska produkter. Särskilt stora lovord gav Tessin åt Pehr Kalm, "som i Amerikanska wild-öknar upfört nya Colonier af Trän, Örter, Krydder och Frukt, dem i Riket infördt, och nu til vårt Climat tämjer".⁸²

Vid återkomsten från Amerika hade Kalm annonserat ut alla de amerikanska växter "hvilkas frön han hade hemfört, och på Academiens befallning til älskare [av vetenskap] utan betalning utdelte". Ändå visade det sig att professor Kalm vid Åbo universitet i många år "nödgrades, i et hårdt climat, med dryg kostnad, sköta sina främlingar uti egen trädgård". Särskilt bitter var han över att tvingas betala sina daglönare "morgonsup af bränvin".

"Många tro", skrev Kalm ilsket vid ett tillfälle, att odling av exotiska växter inte krävde mer "än kasta frön i jorden, sedan skola de upväxa som svampar". Senare kokade han ner sina livssträvanden till en broschyr som, intressant nog, vände på Tessins resonemang genom att ta upp "den verkan som et Lands upodling har på dess Climat".⁸³ Som Kalm nu såg det, kunde inte bli tal om någon "ändring och mildrande uti desse kalla vintrar, samt de tidt om sommaren infallande frostnätter förr än det här i landet mycket brukeliga, fast högst förderfveliga skogssvedjandet" upphör, det vill säga bruket att bränna vildskogar för att odla råg på askfälten.⁸⁴

Tidigare hade linneanerna närt sina kollektiva förhoppningar om att "tämja" exotiska kulturväxter med rykten om uppnådda resultat. Sådana framgångshistorier cirkulerade i deras brev i flera decennier vid mitten av århundradet. I avsaknad (i våra ögon) av metoder för verifiering kunde en student skriva från någon främmande plats att han hade hört att växter hade anpassat sig till nya klimat på någon närbelägen men obesökt plats.

En av Linnés studenter rapporterade från Moskva att "Caffée-Träden lyckas ganska wäl i Petersburg; de äro der til par famnars högd: wid Käysel. Hofwet drickes knapt annat Caffée än det som wuxit i Petersburg". En annan student förklarade från Jena att för "ett åhr sedan har et Théé träd i Berlin och et stort Caffé träd i Carlsruhe och Danzig blomstras". En tredje student skrev från London hur han hade "hört at vid Cambridge skall en Saffrans plantage vara anlagd, som lyckats ganska wäl".⁸⁵

Linneanerna hoppades att de skulle kunna odla medicinalväxter hemma, i synnerhet från Kina. År 1741 instruerade Rikets ständer Vetenskapsakademien att försäkra sig om inhemsk tillgång på läkeörter, så att "all införsel af sådana örter kunde blifwa aldeles förbuden, och våra egna häldre till Utlänningen exporteras".⁸⁶ Även Linné vädjade till apotekarna att plantera utländska läkeörter. Opium "får det hos oss så godt som i Turkiet skulle jag tro. en area så stor som mitt hus i Uppsala, skulle kunna på 2 åhrs tid gifwa för 3 000 plåtar *Marum verum* [kopparmyntplåtar]".⁸⁷ Han glädde sig också över att Sverige frambringade egna blodiglar, och ansåg sin upptäckt av inhemska spanska flugor vara lika viktig som rabarberodlingen.⁸⁸ År 1757 försåg han också ett finskt militärt barnhem med asiatiska rabarberfrön.⁸⁹ Rabarbern "icke bara växer, oaktandes våra kalla wintrar, utan och så förökar sig, at man ej behöfwer köpa honom av Chineser, Turkar eller Ryssar".⁹⁰

"[D]en tatariske Rhabarbaren har jag gjort allmän i fäderneslandet", skröt Linné i en meritförteckning, "och den dyrbara chinesiske Rhabarbaren, som så mycket konsumeras i apotequen och aldrig varit i Europaeiska trädgårdar, har jag nyl. fått; han tohl vårt climate och borde med sorgfällighet planteras såsom en clenode och rikets product."⁹¹ I samma anda förespråkade han svenska teplantager och chininlundar. Malaria var på hans tid vanligt i Skandinavien. I det låglänta, sumpiga Uppsala grasserade malarian så våldsamt att den kallades "Uppsala feber". "Om någon kunne skaffa The eller Chinabarken lefwande och växande till Europa eller Sverige, wore icke den belöning wärd, ... som desse tu ting draga så stora pgr och säkert kunne här wäxa, åtminstone i Skåne."⁹²

Linné och hans studenter hoppades också på nya naturaliserade matgrödor. År 1748 utlovade Kalm majs, kastanjer, ginseng, valnötter, persimoner, tranbär och sockerlönner. (Han rekommenderade dessutom mustträ till "at aga barn med".) Kanske, tillade Fredrik Hasselquist efter att ha rest runt i det Heliga Landet 1750, skulle mandel och oliv kunna växa i Sverige.⁹³ Två år senare, 1752, skrev en annan student till Linné att en "art

potatoes har H. Osbeck med sig, som äro besynnerlige, kallas på Chin.: Jams ... Jag har satt en bit i en kruka; i fal det lyckas, skal jag i ödmjukhet gifva berättelse. Vil denne vägst trifvas här, lovar hon riket förmån.”⁹⁴

Linné publicerade listor över ”de kökswäxter, som man dels kan, dels werkeligen planterar i Svensk jord”.⁹⁵ Han gav råd om hur man sätter ”Aegyptisk råg” och ”Sicilianskt vete”.⁹⁶ Och 1763 blev han engagerad i skandinaviska risplanteringar, efter att ha hört från en marinofficer som blev ”mer och mer öfvertygad att vårt land bör ränta så mycket som det ängelska”.⁹⁷ ”Det är mig berättat”, skrev officeren, ”att ängelsman planterat ris i norra america i en sådan Climat som vår. Jag har i finland ett stycke land om 24 tunnor, som alla vårar stå under salt-siö vatn”. Tidigare hade han planerat att dränera marken och sätta potatis, ”som holländarne”, men nu ”tycker [jag] att det är skam att intet vi ska kunna göra det ängelsman gör”.⁹⁸

I en glödande recension av sitt eget arbete, publicerad anonymt (som han brukade) i en Stockholmstidning 1752, beskrev Linné även Skandinavien inhemska flora med optimism: ”Ja, här äro de, som kunna brukas i stället för Cappris, Specerier, Coffé, Citronsaff, Såcker, Thé och Safran.”⁹⁹ Under åren lade han mycket energi på att hitta inhemska ersättningsvaror för importerade produkter. (Det gav honom en ny berömmelse i Sverige under första världskriget, när en ”Linné-Kaffefabrik” öppnades i Falun. Kathreiners Malzkaffee-Fabriken GmbH stämde dem omedelbart: teckningen av Linné som prydde faluburkarna var misstänkt lik den bild av en katolsk präst vid namn Kneipp som sedan länge varit känd netecknet för Münchens *Malzkaffee*.)¹⁰⁰

Mediciner fortsatte att vara ett orosmoment. År 1757 skrev Linné till en vän: ”Det är förskräckeligt, at eftertänka, huru en fattig karl hos oss knapt kan få en purgation, utan at den skal föreskrifvas ifrån Ost- eller Västindien, där vi dock hafva så goda purgantia uti Fäderneslandet, som någonsin utifrån.”¹⁰¹ Sju år senare, 1766, författade Linné en avhandling, *Purgantia indigena*, med en förteckning över tjugofyra inhemska alternativ.¹⁰² Han hävdade att det inom Sveriges gränser fanns många andra, ännu oupptäckta läkeörter, ”som en överallt frikostig natur har berett även åt våra fattiga landsmän och vilkas i dag okända krafter en kommande tid skall draga fram för att bota tusentals sjukdomar”.¹⁰³ På en begäran från Rikets ständer försökte han i *Plantae officinales* begränsa apotekarnas förråd av örtmediciner till den inhemska floran.¹⁰⁴

Särskilt sökte Linné efter en inhemsk ersättning för kaffe, som han ansåg vara ett franskt mode och därmed en moralisk och medicinsk risk.¹⁰⁵ I *Potus coffeae* (1761), en traktat om kaffe och dess faror, utgick han från en nativistisk ideologi där det exotiska betraktades som smittsamt. Det finns ”ännu levande, högst trovärdiga åldringar, som försäkra att den införts av resenärer, som återvänt från Frankrike och smittat vårt folk med denna, liksom med andra utländska seder”.¹⁰⁶ Det var just så Linné själv blev ”smittad”. Han var en tvångsmässig kaffedrickare och klunkade i sig kopp efter kopp under arbetet och vid familjens kaffekalas. För att komplicera saken ytterligare, såg han kaffe lika mycket som en rad sociala sedvänjor som en drickbar vätska. Utifrån sin egen erfarenhet varnade han för att vanan att dricka kaffe krävde utlägg av ett belopp på tusen svenska silverdaler. I *Potus coffeae* räknade han dystert upp de föremål som krävdes för kaffekonsumtion, bland annat en kaffekanna av silver, kinesiska porslinskoppar, en kaffekvarn av stål, brickor, linnedukar och ”ett runt bord, målat och lackerat”.¹⁰⁷ Själv hade han fått beställa sitt porslin två gånger från Kina, med stort besvär och stora utgifter. Den första servisen var till stor del krossad när den kom, och dekorationen med *Linnaea borealis* hade fått en underligt mörkröd färg.¹⁰⁸

Det bästa vore, enligt Linné, om skandinaverna kunde överge sådana omoraliskt slösaktiga umgängesformer. Eftersom (som han suckade i *Potus coffeae*) kaffe uppenbarligen ”aldrig med framgång kan sås och fortplantas hos oss, då dess hemland ligger mellan vändkretsarna”, borde de i stället dricka en brygd på kokt vatten blandat med rostade ”ärter, bokolon, mandlar, bönor, majs, vete eller rostat bröd”.¹⁰⁹

Rikets ständer ingrep mer konkret. De bannlyste gång på gång kaffe, liksom andra lyxvaror som choklad, klockor, peruker, silkesstrumpor, tobak och hästdragna vagnar. Efter ett sådant kaffeförbud – de visade sig alltid bli kortlivade – skrev Johan Peter Falcks bror 1766 ett sorgset brev till Sankt Petersburg, där Falck förestod den ryska vetenskapsakademiens botaniska trädgård. ”Jag sörjer endast det härliga Caffée ... Jag tycker mig se, huru du i lugn och ro dricker din kopp Caffé och huru jag går då här i Sverige och wattnas deråt i munnen.”¹¹⁰

Samtidigt som Linné ville att vildfloran skulle ersätta utländska lyxvaror som ”Cappris, Specerier, Coffé, Citronsaff, Såcker”,¹¹¹ vägledades han framför allt av en mycket enklare impuls. Han ville ge bönderna mat. Svält decimerade fortfarande den skandinaviska landsbygdsbefolkningen.

Linné beklagade sig 1773: "Aldrig har mer folk dödt i Sverige, än i åhr, först af hunger, sedan af maligne feber, mot hösten af dysenteri."¹¹² Nästan varje årtionde under hans ämbetsperiod i Uppsala, 1741–78, blev universitetsbyn översvämmad av utmärglade tiggare.¹¹³ (Sveriges sista svält inträffade 1867 och drabbade de lappländska nybyggarna hårt.) Ett särskilt fasansfullt år var 1756. Linné sörjde över de "månge tusende" som medan de själva låg för döden måste "höra sina små barns jämmer, nöd och dödsångest".¹¹⁴

När Linné skrev detta var det inget posering. Han delade frikostigt ut mat och småmynt till de hungriga. Hans Uppsalakolleger märkte – med uppenbar förvåning – att han inte klarade att gå förbi en svältande mor och hennes barn utan att ge dem något.¹¹⁵ Ändå var Linné på grund av sin naturteologi förbryllad över *varför* landsbygdsfolket hungrade. Kanske kände de inte till hans sammansmältning av naturalhistoria och ekonomi? "[M]ig tyckes nog sällsamt om folket hos os, åtminstone om sommartiden och tå tillgång är på inlänska växter, någonsin skulle dö af hunger" om de bara "kände och kunde utvälja hälsosamma från de farliga" växterna.¹¹⁶

I en predikan 1763 uttalade sig Linné med starkare emfas: "Den som känner örterna, skall aldrig behöva förgås vid missväxt i vårt land."¹¹⁷ När rågåkrarna frös till svartnad halm och rovor ruttnade vid roten, rådde Linné svältoffren att äta sparris, körsbärssav och taklök, som "fins til öfwerflöd på taken i de södra landskapen". Han föreslog tulpanlökar "til-redde med smör och peppar", svarta vinbär mosade med socker ("annat än pudersäcker duger icke") eller jordgubbar dränkta i vin och socker.¹¹⁸

Linné uppmanade också (mer realistiskt) de svältande att äta granbark, nässlor, ekollon, islandslav, havsväxter, kardborre, stensöta, pors och tistel. Han rådde vuxna att härma sina skörbjuggsbarn som på jakt efter grönt mot slutet av den långa skandinaviska vintern "skafwa Safwen af detta trädet", granen.¹¹⁹

Det var inom ramen för detta korståg mot både svältperioder och endemisk hungersnöd som den svenska råds-kammaren vände sig till Vetenskapsakademien och begärde en plan för tillverkning av sädesfritt brännvin. De flesta naturforskare som tillfrågades om en alternativ källa föreslog potatis. Linné var då för senil för att svara. Men hans tidigare student Pehr Kalm gav ett mer fantasifullt, det vill säga mer renlärt linneanskt svar. Han rekommenderade att brännvin skulle destilleras ur "kålblad", brakved, kardborre, "färskt Graanris" och "omogna äpplen, i. halfrusna".¹²⁰

Tidigare hade Linné talat gillande om marijuana: "har samma effect

som brännewin samt fördrifwer melancholie” och gör en ”glad och rolig”.¹²¹ Linneanerna funderade också över andra, mindre färgstarka matersättningar och ekonomiska åtgärder. I sin *Flora oeconomica* från 1749 räknar Linné upp växter ur vildfloran som kan döda löss, mygg och mullvadar, göda grisar, burfåglar och bävvar, samt krydda brännvin, öl och vin. Han rekommenderade skogskornell, slånbär och mjölon i stället för tobak, vildlusen för importerad klöver, pulvriserad mossasom perukpuder, björksav för sockerrör och salep i stället för kaffe.¹²²

Inom djurhållningen föreslog han att älgar skulle användas i stället för hästar och orre i stället för höns. Om orren skrev Linné: ”Man lär honom då att äta säd som hönsen, men något enbär måtte han ibland få.”¹²³ Ett annat köttsubstitut var marsvin, som ”slaktas, rakas och stekas”.¹²⁴

Linnés mest populära fysikoteologiska traktat, tre gånger omtryckt på svenska och översatt till holländska, latin, tyska och engelska, var inriktad på inhemska insekter. ”Här finnes säkert det, som är sötare, än honung, segare, än silke, rödare, än Cochenille.”¹²⁵ Som en fortsättning på faderns insatser skrev Linné den yngre 1778 till en vän till familjen: ”Jag bjuder til, at kunna täma inländska djur, till början har iag nu en älg, som är tam som en hund.”¹²⁶

Sådana substitut tilltalade linneanernas götiska moralism, det rustikt ”nordiska” värderades högt. De fungerade också som reservalternativ till deras planer på botanisk anpassning. År 1764 skrev till exempel en av Linnés studenter, nu professor i naturalhistoria i Stockholm, till Vetenskapsakademien och rekommenderade att svensk bönsås skulle kunna ersätta den kinesiska sojasåsen. ”Sedan Soja-sausen blifvit en begärlig öfverflödsvara, som drager penningar ur Riket, så vore visst godt, om Soja-bönan stode at vänjas vid vårt Climat, så at den här kunde få mogna frön och fortplantas på kall jord, men det är ovisst, om sådant någonsin låter sig göra”. ”Men”, fortsatte professorn, ”jag har all anledning at tro, det Soja skall kunna göras af våra vanliga Turkiska Bönor, emedan Soja-bönernas smak kommer nog nära öfverens med dem.” Vetenskapsakademien frågade Linné vad han trodde om sin tidigare students förslag. Han ställde sig entusiastiskt bakom att ”Soja saften kunne af våra turkiska bönor förfärdigas”, och tillade att han kände till andra som hade haft samma idé.¹²⁷

På ett annat område, kläder och klädtillverkning, har svenska myndigheter traditionellt uppmuntrat en överföring av utländska textiltekniker till inhemsk mark. Långt in på 1900-talet har de skyddat inhemska

textilindustrier från internationell konkurrens. På Linnés tid dominerade tillverkningen av ylle, siden, bomull och linne i manufakturerna. Störst betydelse av dessa textilföretag hade, som tidigare nämnts, Alingsås manufakturverk.¹²⁸ Det ägdes av Alströmerfamiljen och grundades 1724 som ett företag som "icke hade mindre ändamål, on att göra Fäderneslandet, i afseende på dess behof, af Utlänningen oberoende".¹²⁹

Till fantastiska offentliga kostnader födde arbetare upp importerade merinofår, tillverkade omoderna huvudbonader och vävde och färgade ylletyger. (Det kom ofta klagomål på att Alingsåstygnernas färger blödde redan innan de tvättades.) Produkterna hittade sällan någon avsättning och lades helt enkelt undan i lagerlokalerna. Under tiden finansierades produktionen med statliga anslag. Genom sina goda förbindelser drev ägarna verksamheten som en liten polisstat, där de lät sin makt över produktionsmedlen nästla sig in i hela den övriga polisiära makten.

I detta textilprojekt sågs siden som särskilt betydelsefullt. Linnés krets trodde att ungefär tre fjärdedelar av det Sverige tjänade på export slösades bort på sidenimport.¹³⁰ Det plågade Linné att "den eljest ansenliga winsten af vår järnhandel skal på långt när icke swara" mot kostnaderna för "denna grannlåt".¹³¹ För att lösa detta (helt uppdiktade) problem ville han se svenska mullbärsodlingar som kunde bli den botaniska grunden till en sidenindustri på hemmaplan.

I Uppsala, konstaterade Linné, "förwaras [mullbärsträden] öfwer wintren i Orangerier, men uti de Skånska Trägårdar växer det under bar Himmel, med sådan trefnad, at det också uthärdade den stränga winter, som war 1739 och 1740".¹³² Senare medgav Linné att även de svarta mullbärsträd som planterats i Sveriges sydligaste stad, Ystad, hade frusit ihjäl mellan 1739 och 1741. En av de uppgifter Pehr Kalm fick var därför att ta med sig hårdigare mullbär från Nya världen. År 1751 importerade Kalm röda mullbärsträd från Kanada och planterade dem runt Åbo i förhoppningen om att de skulle må bättre i Finland.¹³³ Även vita mullbärsträd prövades i Sverige.¹³⁴ På Linnés rekommendation skickade Kommerskollegium 1749 ut en av hans studenter som industrispion med specialuppdraget sidentillverkning. Fem år senare, 1754, återvände han från sin europeiska rundresa. Med statlig finansiering startade han ett företag och planterade uppåt 25 000 spåda vita mullbärsplantor på Ladugårdslandet, i utkanten av Stockholm.

Framme vid 1762 var nästan niohundra sidenvävstolar i gång i Stockholm, och ytterligare några i provinserna. Linnés student Eric

Gustaf Lidbeck, som övervakade planteringen av ungefär 36 000 små mullbärsträd på Mårtens fälad utanför Lund, producerade till och med en liten mängd inhemskt siden. Till prinsessan Sofia Albertina presenterades ett häpnadsväckande vackert tyg, vävt av silkestråd spunnen av kokonger som sköts i mullbärsträdgården tillhörande Lunds universitet.¹³⁵

Andra sidentyger med brokadmönster i guldtråd utformades av personer vid hovet och vävdes vid rokokoslottet och sommarresidenset Drottningholm under drottning Lovisa Ulrikas vakande ögon. Som man kunde vänta sig av en man som skulle tvinga sitt hovfolk att bära en "nationell dräkt" han själv hade utformat, bar Lovisa Ulrikas son Gustav III i kröningsdräkten 1772 siden som genomgående och mycket medvetet var "tillverkat i Sverige". På ett bevarat tygprov till skruden finns en samtida etikett som en smula ängsligt påpekar: "Uti stort gör det god efect ock förtjenar des bätten at jämföras med Konung Adolph Fredricks Krönings råck, giord af Pejrong."¹³⁶

Sveriges första verksamhet för bomullstryck hade startat 1729, och 1741 kom det första bomullsväveriet. Vid 1746 kämpade Linné, förutsägbart nog, för bomullsodling i Sverige.¹³⁷ Liksom hans planer på mullbärsplanteringar var detta en typiskt kameralistisk impuls. Merkantilistisk teori accepterade import av råvaror, så länge tillräckligt mycket av de färdiga produkterna exporterades. Som reservplan rekommenderade Linné och hans studenter inhemska substitut för bomull, exempelvis linne och fibrer spunna från våtmarksgräs.¹³⁸ Här vände de sig till den folkliga kunskapen. Hade inte Linné sett 1732 hur nakna samebarn bäddades ner i mossreden, fodrade med renfällar och "behagligare än sidenkläder"?¹³⁹ På sina resor genom södra delen av det ryska väldet mellan 1768 och 1774 såg Johan Peter Falck att basjkirerna och ostjakerna vävde nässlor till tyg och att kosackerna gjorde textilier av hampaväxter. Linné, som hade rått Alingsås manufakturverk att importera "Spanska får" (merinofår), hoppades på att kunna inplantera även amerikansk "Boskap med lång ull eller ragg til spånad och wäfnad tienlig" (buffel) och "Chinesiskiska [sic] bäckar, som hafwa finare, krusigare och mjukare ull än något får" (angora).¹⁴⁰

Ett annat linneanskt projekt var färgväxter. Hur stark nordeuropéernas längtan var efter att förvandla sitt grå ylle till exotiska färger från ett varmare klimat kan anas av färgernas namn i en anonym svensk receptbok för färger, handskriven någon gång i mitten av 1700-talet: "Muskåt färg", "Lius Coffefärg", "Castanie Brunt", "Citrongult", "Pappegoiegrönt", "Guldguhl", "Oliven färg", "Kiersbers rödt" och "Pomerantz färg".¹⁴¹

Ingredienserna, importerade från utlandet, frambesvor alltså genom sina färger tyngre välgående exotiska införselvaror: kaffe, citroner, papegojor, guld och apelsiner.

Linné hoppades kunna tillfredsställa denna längtan efter det exotiska med hjälp av produkter odlade i hemlandet. År 1759 komprimerade han sina iakttagelser under de sex provinsresorna till en lista över "hwilka färggräs hos oss kunna cultiveras, utan at köpas utifrån" och "hemväxta gräs och örter, hwilka torde kunna nyttja äfwen så wäl, som de främmande".¹⁴² Ett år senare importerade han tillsammans med den svenske konsuln i Tripoli en nordafrikansk skalbagge som påstods ge en lika fyllig röd färg som den mexikanska koschenillsköldlusen. Konsuln skrev att han "har giordt dermed åtskillige experimenter och har redan hunnit så långt, att de effter ett wist sätt att döda dem och torcka dem ... gifwa en admirabel Tincture i watn, föga sämre än den bästa cochenillen".¹⁴³

Som kameralist var Linnés allra största förhoppning att Sverige skulle få teplanteringar.¹⁴⁴ Under 1700-talet förvandlade teet den eurasiska handeln. På 1600-talet hade de ostindiska kompanierna, som samlade upp en rad olika varupartier längs vägen, blivit ett viktigt inslag i handeln i länderna runt Indiska oceanen. Men för teet seglade de direkt till Guangzhou och köpte sin last med silver från Nya världen. För att förhindra ett monopol, det vill säga en kund som slår ut alla andra köpare, släppte den kinesiska regeringen in alla europeiska länder till denna handelsarena. Mindre europeiska länder började licensiera ostindiska kompanier (oftast ledda av köpmän i diasporan) som gav sig in i den nya enhamns-handeln med kinesiskt te. (En sådan inträngling var Svenska Ostindiska Companiet, bildat 1731 av brittiska och holländska köpmän på jakt efter bekvämlighetsflagg.) Naturligtvis förblev handeln österut intrikat, eftersom européer fortsatte att delta i handeln runt Indiska oceanen.¹⁴⁵ Men med det nya och förenklade utbytet av silver mot te, kom i slutänden "handelsverksamheten i kompaniets form att undergrävas".¹⁴⁶ Denna välkända historiska utveckling, de nationella handelskompaniernas nedgång, innebar att en statligt styrd utrikeshandel oavsiktligt förverkades och, som en följd av det, att kameralismens nyckelstrategi gick förlorad. Kameralistiska teoretiker och Europas fördelssökande statliga eliter såg det som att de tappade kontrollen över Asienhandeln.

Detta förklarar den ironiska tonen i Linnés tankar 1761 om byteshandeln med latinamerikanskt silver mot kinesiskt te och siden: "Eller

kanske någon anser oss lyckligare därför att vi upptäckt Potosis [Bolivias] silverskatter, vilka vi med möda bryta upp ur jordens innandömen, med stor fara föra över till Europa och sedan med icke mindre risk utföra till det avlägsna Ostindiens barbariska länder och där förslösa dem, för att i utbyte föra hem torra blad av buskar eller tunna trådar, spunna av larver.”¹⁴⁷

Linné trodde att detta utbyte av silver mot te och siden skulle ruinera Europa och han var upprörd över att Europa släppte ifrån sig sitt silver ”för några blader av en buske”.¹⁴⁸ (Silver hade för honom ett inneboende värde som översteg både bruksvärdet och det kommersiella priset.) I Vetenskapsakademiens handlingar 1741 hävdade han: ”At icke The skulle kunna växa i Europa och Skåne, så wähl som i China och Japan, är intet mera twifwel. Dock har det aldrig kommit till Europa.” Det berodde på att teplanter och tefrön dog av hettan runt ekvatorn under den långa sjöresan, förklarade han. ”Om fröt kunde skaffas öfwer Ryssland från China til Sverige växte det ofelbart.”¹⁴⁹ Alltså fanns det ännu en ”ut-wäg ... näml. at det fröet och trädet transporteras med Caravanerna, som årlig. gå ifrån China til Ryssland”.¹⁵⁰ Som vi har sett planerade Linné att skicka ut sin student Pehr Kalm med de karavanerna. Han korresponderade också med köpmannen John Ellis i London om hur ”exotiska fröer kunde föras från China, liksom från andra avlägsna delar av världen, i ett vegetativt tillstånd ... Likaså bästa metoden för att hålla liv i plantor under så långa resor och så många olika klimat”.¹⁵¹

I väntan på att fröerna skulle komma valde Linné ut Sveriges sydligaste landskap, Skåne, som platsen för planteringarna. Det ”liknar så mycket Tyskland och Danmark, att man kunde säga, det havet liksom med våld skurit Skåne ifrån de södra länder och lagt det till Sverige”.¹⁵² Det gällde bara att få igång en plantering av kinesiska tebuskar där, skrev han, för ”jag twiflar icke på att det ju tohl våra wintrar”. Och tillade skadeglatt: ”Stackars Chineser, de mista årligen endast genom detta mera än 100 tunnor guld årligen.”¹⁵³

År 1746 gav Linné ut en uppsats om te i en av Skandinavians mest allmänt lästa publikationer, bondealmanackan. Han inledde med att varna för tedrickande. Te ”gör kiöttet i kroppen löst, nerverna slappa, hufvudet dummt, och kroppen matt”.¹⁵⁴ Efter iakttagelsen att te trots detta är på modet introducerar han, med en klassisk misogyn bild, följande syllogism: kvinnor styrs av modet, kvinnor styr män, européer dricker te. Alltså: ”Låtom oss skaffa Théé-trädet ifrån China hit! Här är samma jord,

samma Sol, samma watn, samma luft ... Om man skulle använda half-parten af de penningar, som allenast på ett år gå ut för Théé ur Riket, kunde man ofehlbart vinna så mycket Théé genom Théé-plantering här i Landet, at framdeles aldrig någon styfwer skulle gå ifrån oss för de bladen.”¹⁵⁵

Linné övergick till att berätta för sin bondepublik hur holländarna hade börjat odla kaffe i Ostindien och därmed brutit det arabiska kaffe-monopolet. Genom att bryta det kinesiska temonopolet skulle Europa bli lika förmöget som Sydostasien, förutspådde han djärvt. Eller också – för Linné tänkte snävt patriotiskt och i nollsummetermer – kunde Sverige råna Kina. ”Och China skulle på det sättet träda i Arabiens fot-spår, förlora mycket af sin nu blomstrande sällhet, och lemna Sverige icke en ringa del af samma sin fortun och lycka.”¹⁵⁶

Linné tvivlade på att teplantor skulle kunna överleva den södra sjövägen. Ändå instruerade han fem studenter som skickades till Guangzhou mellan 1745 och 1751 att ta med sig te hem. Alla misslyckades.¹⁵⁷ Men 1757 skickade Svenska Ostindiska Companiet honom två kinesiska teplantor som hade kommit fram till Göteborg. (Den sista sträckan på sin färd, från Göteborg till Stockholm, reste de med ett parti sill från Danzig.) De planterades i Uppsalas botaniska trädgård, men vid ”blommningstiden visade sig först Chinesens bedrägeri, det var icke Thee-busken, utan örten Camellia, som man haft möda att föra ifrån Ostindien”.¹⁵⁸

Tre år senare, 1760, sände John Ellis – som svar på Linnés böner – åtta tefrön med post från London, och Daniel Solander skickade två.¹⁵⁹ Med en anspelning på Englands strategier för imperiets självförsörjning skrev Solander till sin mentor: ”Jag håppas nu at vara den första som kunnat skicka hem uti Sverige friska The-frön ... men jag kunde ei få flera än dessa 2; ty alla de öfriga skulle skickas til ängelska Colonierna uti Norra America.”¹⁶⁰

Londonfröna grodde aldrig, och det följande året bar på en ny besvikelse. Svenska Ostindiska Companiet rapporterade återigen till Linné att det hade fört en levande teplanta till Göteborg. Men ”Sjöfolket skyndade sig efter en lång sjöresa hufvudstupa i land till staden, lemnade Theeplantan på bordet i Cajutan, hvarest den af skepprättorne så upåts at den utdödde kort därefter.”¹⁶¹

Två år senare, 1763, skriver Companiet till Linné för tredje gången med underrättelser om levande teplantor. Han krefsade ner ett ängsligt svar till ostindiekaptenen:

Men lefwande Theträd! är det möjligt? är det werkligen Theträn! Sannerligen om det är The, skall jag göra Hr Capitainens namn beständigare än Alexandri Magni. ... Jag är gammal, men wore jag wiss på att de wore äkta Theträd, jag wågade gå till Götheborg och bära den sielf i famnen till Upsala. Är det rätta theträd, så beder jag Hr Capitainen för Guds skull; för Fäderneslandets kärlek; för naturwetenskapens skull; och för allt hwad heligt och i werlden namnkunnigt är, haf om dem den aldraömmaste omsorg. Jag frucktar, att det är Cassine, som nog liknar The till blader och utgifwas i Holländska Botaniska Trägårdar för Theträn.

En aning om att hans fruktade ödesgudinna svävade i närheten fick Linné att lägga till: "Käre, tala ej om för någon härom, *ne audiat Nemesis* [Nemesis får inte höra]."¹⁶² Men hon måste ha hört, för den första sändningen tebuskar var redan döda när de kom fram till Uppsala. Linné konstaterade bedrövat: "Jag såg af de förra döde växter och af deras förwissnade blader att växterna wore de rätte, så att derom kan jag ej mer twifla, utan är nu helt och wiss och öfvertygad, och det så wisst, som 2 gånger 2 är 4."¹⁶³ Senare mindes en student att Linné "blef otröstelig: dess Disciplar deltog på det ömmaste i sorgen".¹⁶⁴

Då skickades ett reservparti som kaptenen hade avvaktat med. "Jag är så rädd", jämrade sig Linné, "att desse senare olyckas, att jag drömmer derom hwar natt."¹⁶⁵ Plantorna fick resa i täckt vagn längs ett oxspår i knät på ostindiekaptenens fru (där barnen annars satt). Och de kom fram till Uppsala, fortfarande gröna. Linné fick "lif och ungdom på nytt igen".¹⁶⁶ Genast, och strax innan plantorna gick hädan inför hans ögon, skrev han till sina beskyddare om sin "märckwürdiga observation om Théets forplantande här i Sverige".¹⁶⁷

Den sorgliga berättelsen om dessa plantors hädanfärd, som jag ska återge i nästa kapitel, är en av de bittrare episoderna i Linnés liv. Samtidigt menade Linné att det ändå var onödigt att importera kinesiskt te. Vi "sjelfwa äga 100:de både smakeligare och hälsosammare växter", till exempel timjan, oregano, slånbär, åkerbär och pors.¹⁶⁸ År 1740 gav han några torkade blad från den nordskandinaviska skuggväxten *Linnaea borealis* "til en förnemme Frue i Stokholm under navn af Lapsk Thee, med hvilken hun tracterede andre Fruentimre, som admirede den".¹⁶⁹ Den statliga Sparsamhets-Commissionen (en typisk hattreform på 1740-talet) rekommenderade citronmeliss och ärenpris.¹⁷⁰ Pehr Kalm föreslog polejmynta,

sassafras eller färska spån av cypresssträ.¹⁷¹ Johan Peter Falck tillfogade att kalmucker och kazaker lagade te på lakrits och rörde ner mjölk, salt och smör i den ångande drycken. Mer frestande var kanske kosackernas te, bryggt på marijuana.¹⁷²

Vetenskapsakademien undersökte 1754 ”prof af et slags Thé, som skal mäst brukas af allmänheten i China och kallas Bat-schia”. Det påstods växa ”frodigt” i Finland. Akademiledamöterna hade ”smakat der på kokadt Thé-vatten, hvilket de funnit nog osmakeligt”.¹⁷³ Linné inkallades för att förklara mysteriet och konstaterade torrt att ”Thebusken är så distinguerad ifrån Myrwide, som påfogel ifrån kråka”.¹⁷⁴ År 1755 granskade Linné återigen en ”teplanta”. Den här gången en som ”hwar annor säger sig sedt det i Amsterdam och andra trädgårdar”. Även denna visade sig vara ”den lilla Salix palustris [en videart], som växer på många ställen, och mäst kring Åbo”.

Gränsen mellan tesurrogat och konsumentbedrägerier var smal: ”för 8 år sedan”, mindes Linné dystert 1755, ”war en kiöpman i stockholm, som sade sig fått ett härligt The ifrån China och för godt kiöp. Han gaf mig det att profwa. ett stort chinesisiskt papper med svartkonst bokstäfwer låg utom kring: ibland bladerna funnos knoppar och blommor af rätta theet; men då jag upblötte bladen, woro de Slåbärs blad.”¹⁷⁵

För oss kan den verka underlig: vår hjältes kamp för att odla ris i Finland eller te i Lappland. Men Linnés idéer om växtacklimatisering och hans sökande efter inhemska flora var viktiga för hans grundläggande politiska mål: att återskapa en imperieekonomi med inhemska kolonier, allt inom hans Östersjöland, och därmed sluta bidra till den förbättrade ekonomi Holland och England uppnådde genom sin internationella handel. Den framtida värld Linné såg framför sig när han förutspådde att Skandinavien tundra – med sin ytliga upptining ovanför permafrosten på sommaren, sina glaciärer och fält med lavtäckta stenbumlingar, sina fåtaliga migrerande djur och enorma årstidsbundna insektssvärmar – skulle blomstra med teplanteringar, saffransängar och cederskogar, allt vårdat av nomader förvandlade till lantarbetare, var en värld, så helt annorlunda mot den värld som blev. Linnés nu bortglömda vision ger en mer komplicerad bild av vår egen modernitet, och i synnerhet av marginaliserade samhällens pågående strävan efter vad jag här har kallat en lokal modernitet.

ETT LOKALT LIV

Herre utafalla Sweriges Muslor

Den 21 juli 1748 skrev friherren Carl Hårleman, medlem i Vetenskapsakademien och statlig överintendent, ett svar på ett numera försvunnet brev från hans ”*divotissimus cliens* [mest hän-givna klient]”, Linné. Skrivet i alltför stor hast för att kosta på sig en hälsning, börjar Hårlemans brev abrupt: ”Förwänta aldrig, min prin-ceps, någon belöning af en förnuftig regering för den, som skulle kunna göra ächta pärlor.”

”Fader” Hårleman fortsatte med att råda ”min älskelige son” att hem-lighålla sin metod att så pärlor i musslor och inte söka anslag för den från regeringen. Ty ”så snart kånsten blefwe bekant, måste ju nödwän-digt pärlorna falla i wahnprijs”. Och, tillade han, ”huru skulle den ej blifwa bekant, då den komme att gå igenom skrifwarehänder, de där emottaga den utlofwade hemligheten”.¹ Med andra ord medgav Hårleman att korrupta ämbetsmän skulle sno åt sig Linnés rätt till idén: själva förfarandet för att belöna tekniska innovationer förstörde deras kommersiella värde.

Hårlemans brev måste ha gjort Linné nedslagen. Han hade väntat sig så mycket av sina pärlexperiment. Med sitt vanliga mått för stora belopp hade han beräknat att Lapplands pärlodlingar i sötvatten skulle inbringa ”några tunnor guld” åt Sverige årligen.² År 1761 skrev han också till stän-dernas Oeconomie och Commerce Deputations Cammar Oeconomie Utskott och redogjorde för sina observationer från Lapplandsresan 1732. ”Jag har sett huru pärlemusslor fiskas wid Purkijaur, det namnkunnigaste pärlefisket i Luleå Lappmark.”³ Linné beskriver hur pärlfiskarna balanse-rade på timmerflottar, kastade ankar i de strida forsarna och använde trätänger för att plocka upp musslorna, som sitter fastklamrade vid ste-narna på älvens botten. Så fort flotten var rejält lastad paddlade fiskarna i land och bröt upp musslorna på jakt efter någon enstaka pärla. ”En förfär-lig myckenhet skal ännu qwarliggande intyga, huru många tusende muss-lor blifwit fåfengt dödade; ty man får ofta bräcka hela 1000:de, ja ofta

2000:de utan at få någon betydande pärla.” Han drog slutsatsen att ”våra, såkallade, pärlemusslor” höll på att bli utrotade.⁴

När Linné flyttade till Uppsala 1740 började han experimentera med musslorna i ån som slingrade sig genom staden.⁵ I experimenten fäste han inget avseende vid att Rudbeck den yngre efter sitt besök i Purkijaur 1695 kommit fram till att pärlor var ”lika såsom små musselungar”.⁶ Linné insåg att de var musslans metod att kapsla in främmande föremål och därmed oskadliggöra dem. För att åstadkomma en pärla borrade han ett hål i musselskalet, petade in en smula krita eller gips genom det och lappade ihop det igen med tuttanego, en legering av två delar tenn och en del vismut.⁷ Därefter satte han tillbaka den ympade mollusken på åns botten, där den skulle bilda lager efter lager av pärlemor runt kornet som skavde i det mjuka köttet.⁸ Ån i Uppsala var ljummen och trögflytande. Den gav vatten åt malariasjuka våtmarker och den hyste den vanliga flodmusslan, inte pärlmusslan från Lapplands iskalla forsar. Men Linné lyckades faktiskt odla pärlor i ”våra eländiga siömusslor”.⁹ I 1748 års utgåva av *Systema naturae* kungör han denna framgång.

Linnés idé att odla pärlor i sötvattensmusslor var på den tiden inte ovanlig och diskuterades som en väg att omvandla den försvinnande lilla vildskörden till en stadig produktion. I hans egna ögon var detta att han kunde odla pärlor ingen stor sak. Han hade ”förundrat, huru en så simpel sak kunnat så länge fördölja sig för den curieuse menniskan, sedan luxen satt så högt pris på sådant i sig sielf ringa värde”.¹⁰

Den metod Linné använde hade han lärt sig av kineserna (som hade ympat flodmusslor i hundratal år).¹¹ Vid början av 1740-talet hade svenska ostindiefarare trafikerat tevägen i mer än tio år. Han kan ha hört talas om kinesiska pärlplantager av hemkommande resenärer. Säkert är att han hade läst om dem. För när Kammarkollegiet 1751 rådfrågade Linné om en tilltänkt pärlfiskeinspektör och informerade honom om att den sökande hade lärt sig odla pärlor i Kina, skrev han tillbaka: ”Jag har läsit i Resebeskrifningarne öfwer China, och som redan mer än för 15 åhr sedan af trycket utkommit, hurusom Chineserne, hwilcka i åtskilliga måhl öfwerträffa Europaeerna at imitera Naturen, hafwa påfunnit at med konst förmå Musslorne till at frambringa perlor.”

Linné tillade att den ”som läs förenämnde beskrifningar ... kan intet annat, än lära sig konsten, om han gifwer sig tid at något litet experimentera”.¹² Med sin vanliga optimism räknade han med att tre man skulle kunna ”impraegnara” hundra musslor om dagen. Efter tolv år skulle dessa

skördas. "Ingen mussla, som blifwer impraegnerad, kan slå felt at bära pärla, allenast hon nedlägges och får lefwa i sin Fors." Linné väntade sig kolossala vinster. Det enda problemet han såg var "at holla wärkställigheten häraf hemlig, at icke utlänningar få kunskap derom".¹³

När Linné skördade sina första Uppsalapärlor mot slutet av 1740-talet hoppades han att han skulle tjäna pengar på sin metod. Det nu försvunna brevet till Hårleman 1748 uttryckte nog sådana tankar, att döma av friherrens reaktion. Som vi sett krossade inledningen av Hårlemans brev Linnés förhoppningar om statliga anslag. (Hans förväntningar var fullkomligt rimliga. Under frihetstiden var belöningar i pengar vanliga, och Linné hade sett dem delas ut till andra som sökte förmåner.) Hårlemans fortsättning var mer lovande: "Men om den, som äger wettenskapen, anhåller hoos Konungen om tillstånd att allena få fiska och wara herre utaf alla Sweriges Muslor, så bör det honom ej wägras, emedan det wore en National winst, att denne pärleskaparen indroge, så länge saken kunde döljas, ifrån den fåfenge främmande alla de penningar, som någonsin kunde på detta spelet winnas."¹⁴ Vad friherren lät dingla framför näsan på professorn var ett löfte om exklusiv varulicens.

Med uppenbar stolthet över den kameralistpolitik han hade bidragit till att utforma, förklarade Hårleman varför han och hans likar i råds-kammaren kunde tänkas tilldela Linné ett pärlmonopol. "Regering och Konung är nog att penningarne inkomma, det må wara under hwars wård det blifwa må." Väl medveten om sina dubbla lojaliteter som jordägare och ämbetsman medgav Hårleman: "Rijkets hela egendom bör ej allena wara uti Cammarcollegii händer; det iag och min herre äger, är ej utom landetz gräntzor; per circulationen faller det dock på slutet in uti Oceano, neml. Etats contoiret."¹⁵

I dag är friherrens kameralistiska medgivande – hans villighet att hålla gåsen som lägger guldägg vid liv – en vanlig regeringsstrategi. Men 1748 övade Hårleman på en ny och komplicerad argumentation. Den behövde bli uttalad, lika mycket för att tygla hans egna exploateringsimpulser i rollen som ämbetsman som för att klargöra sina avsikter för Linné.

Hårleman insåg förundrat att pengarnas magi låg i att de kunde beskattas varje gång de cirkulerades in i landets privatekonomi. Privata och allmänna intressen sammanfaller – ju rikare samhälle, desto större skatteintäkter. När Hårleman tillstod att "Rijkets hela egendom bör ej allena wara uti Cammarcollegii händer", formulerade han ingen moralteori om

begränsad statsmakt. Han beskrev sammansmältningen av maktens ekonomi och ekonomins makt.¹⁶

Samtidigt var regeringens önskemål om att inrätta pärlodlingar ett löfte om en väg uppåt socialt för naturforskare. Det gillade inte den tilltänkte pärlodlingsinspektören. När Kammarkollegium 1751 skickade Linnés frågor vidare till den sökande och bad om respons, svarade han att de genom sitt småaktiga tjat om tekniska detaljer förolämpade en man i hans ställning, i synnerhet som ”jag wid min återkomst från China hade den nåden att göra min undersåteliga upwaktning för Theras Kongel. Maj:ter ... uti en Chinesisk habit, då jag blef benådad med tillstånd få framföra en ganska widlöftig Relation om China och min resa”.¹⁷

Kammarkollegium gav ändå denne Kinarens titeln ”pärlinspektör”. När han inte lyckades odla pärlor fick han sparken. Linné var däremot en framgångsrik pärlodlare. Eller kanske snarare framgångsrik i att söka förmåner. Men det krävde arbete och planering. I ett brev 1761 till utskottet för ekonomiska frågor, upprepade han sitt uttalande i brevet till Kammarkollegium 1751 om att han kunde odla pärlor.¹⁸ Men 1761 betonade han hur svårt detta stordåd var, i stället för att som 1751 säga att det var lätt. Han berättade inte heller någon av de anekdoter om pärlproduktionens tricks som hade livat upp den tidigare episteln. År 1751 hade Linné högtidligt skrivit att han hade hållit allt om sin pärlmanufaktur ”hemligt”. ”Jag har wäl offta tänckt ingifwa det i Wetenskaps-Academien eller ock framställa det i en publique Disputation, men ... hållit för betänkeligt at med curieusitet skada många och besynnerligen mitt fädernesland.” Om det kom odlade pärlor skulle de ”aldeles kunnat mista sitt pris”. Dessutom, ”om Perleplanteringen skulle allmänt hos oss anställas, kunde hon icke länge hållas döljd, förrän våra grannar i Norige, Ryssland och Sibirien, som äga ömnogare förråd på Perlemusslor, så aldeles deruti kunde öfwerwinna oss i myckenheten”. Oroligt avslutade han att ”ja, äfwen Nationerna, som bo i Södra Europa,” skulle producera pärlor.¹⁹

Sverige var det enda europeiska landet som fortfarande skördade betydande (om än allt mindre) mängder vildpärlor. Pärlor skulle helt kunna ”mista sitt pris” om pärlfarmer infördes, för metoden skulle kunna tas upp av konkurrenter och länder utan vildpärlor. Ur Linnés kameralistiska nollsummeperspektiv var det bättre om fäderneslandet tjänade lite och andra länder inget alls, än att alla nationer tjänade något. Vad som spelade roll var inte hur stor den globala ekonomin var (den storleken antog han var statisk), utan hur den fördelades över länderna.

År 1751 framställde Linné sig själv som den osjälviska patrioten: beslut- samt hade han detta, som bara är "ett curieust experiment", "aldeles å sido satt". År 1761 idkade han snarare utpressning mot utskottet: han hade "ärnat communicera konsten med någon utländsk magt mot wedergällning, til något min under-balances lindrande". "Men", lirkade han vidare, "om mitt eget kära fädernesland skulle åstunda konsten af mig, kunde jag äga dubbel fägnad, som jag är säker, det Riksens Högl. Ständer häldre förunte mig någon tilbörliq wedergällning, än en främmande, som jag den icke toge med mig utur landet."

Och, fortsatte han, "tyckes det ej obilligt förtiena något, som kunde gagna det allmänna mycket; hälst som jag kan heligt försäkra, at jag ännu aldrig uptäckt denna konsten för någon dödlig".²⁰ Men tio år tidigare, 1751, hade ju Linné berättat sin hemlighet för hela Kammarkollegium. Han hade då kortfattat förklarat hur pärlodling går till, "en konst", påpekade han den gången, "som redan så godt som tydeligen är beskrefwen" i "Resebeskrifningarne öfwer China".²¹

År 1761 hade Linné också övergett argumentet att konsten att odla pärlor skulle bli allmänt känd så fort en "Perleplantering" har kommit igång.²² År 1751 hade det varit huvudtemat i ett andra brev till Kammarkollegium, skrivet fyra dagar senare. "Ty, all winsten winnes i konsten, och det blifwer aldrig många år fördoldt. Ty hwar och en som får en praeparerad musla i strömmen, eller kan fylla en arbetskarl [med brännvin], kan straxt lära en konst, som är den simplaste."²³

I en promemoria om "pärlplantering", förmodligen från början av 1761 och överlämnad till en medlem i utskottet som hade ansvar för pärlfiskerierna, hävdade Linné tvärtom att det var lätt att bevara pärlodlingens hemligheter. "[H]ar porcellains fabriquen i Saxen kunnat hållas hemlig, ser jag ej mera omöglighet här ligga i vägen."

Tänk bara , skrev han, hur avlägsen älven vid Purkijaur faktiskt är. "Ifrån Norska och wästra sidan kan ingen komma hit utan att gå öfwer fjellen, passera Quickjocks kyrkia, föras sedermera hela 10 milen med båt, gå wissa trakter, sättas öfwer till Purkijaur." Och, tillade han, allt det "kan [icke] ske utan wägwisare, roddare och flera ombyten av lappar, så att en främling aldrig här kan passera, utan allas wettenskap".²⁴ Som en extra säkerhetsåtgärd rådde han att en "trogen musslewäktare" skulle få bo i ett torp vid forsen.²⁵

Linnés insäljning 1761 fick utskottet att gå med på att betala för hans pärlodlingsmetoder – om han visade att de fungerade. Linné var angelägen

om att lyckas. Hans köp av en lantegendom 1758 ("i betraktande af mina små barn" och med pengar lånade av Uppsala universitet) hotade att ruinera honom. År 1759 "wågade" han också "en kup" och köpte "en hehl by närgränsande af 5 hela heman och torp".²⁶

Även det andra köpet finansierades med lån, och även den gången från universitetet. Det förvärrade de katastrofala penningbekymmer han bekände för en vän i ett brev 1758. "Nu min hiertans Broder är jag hängfärdig. jag har alltid frucktat för skuld som för ormar; men måste nu dansa på chatelet, det jag ej hade tänkt. detta gör mig antingen grå i förtid eller med barn wåltagen."

Inte ens vetenskapen kunde trösta honom. "Nu hielper hwarken correspondence äller nytt in re literaria [i lärda ting]; jag är ifrån landet löst, ankaret är lyftat, jag måste segla, får se huru jag finner hamn. 200 tunnor säd får jag i skatt, men 4 ryttare i krigstider", som Linnés lantgoods hade skyldighet att utrusta i gengäld för dess skatteprivilegier, "will och något säga." Linné fann inte ens någon lindring i de kinesiska rabarberfrön som en utländsk brevskrivare hade skickat: "jag sådde hans eländiga frön i en kruka, och de äro redan upwuxne. men alt detta hielper intet at afplåna mine synder och min skuld."²⁷

Det var alltså med stora och ängsliga förhoppningar som Linné for med båt in till Stockholm en julimorgon 1761, med nio små pärlor. En grupp med bara några få deputerade, svurna till tystnad, såg honom visa upp sina pärlor och demonstrera sin pärlodlingsmetod.²⁸ Ordföranden bad en juvelerare att bryta upp Linnés pärlor. Denne, "såsom okunnig om försökets ändamål", ansåg det "wara skada [att] någon af dem söndra".²⁹ Linné demonstrerade då hur musslan kunde ympas med något irriterande. Ordföranden förklarade pärlorna vara äkta och metoden fungerande: mötet var en triumf. En upprymd Linné började tala om Sveriges behov av att naturalisera utländska växter, i synnerhet rabarber.³⁰ Uppeldad av Linnés vision om ett fädernesland bräddfyllt av rabarber, pärlor och diverse andra dyrgripar, rekommenderade deputationen ungefär två veckor senare utskottet att tilldela pärlskaparen en "nationalbelöning" på 12 000 silverdaler.

Det dröjde dock till januari 1762 innan förslaget granskades närmare. Man beslutade då att vänta ytterligare "till dess man finge se, hurudan penning-tillgången framdeles kunde blifva" – det vill säga hur akut den ständigt närvarande likviditetskrisen skulle bli det året.³¹ I juni 1762 tillstyrkte utskottet att Rikets ständer skulle belöna Linné med 6 000

silverdaler, samt ge honom rätt att utse sin akademiska efterträdare vid Uppsala universitet. När ständerna samlades igen till hösten sålde de Linnés hemlighet till en göteborgsk köpman som också drev det svenska Grönlandskompaniet. Han betalade i sin tur Linné.³² Riksdagen gav också Linné rätten att lämna sin lärostol vidare, och stadfäste kungens rekommendation att adla honom.

Därmed blev Linnaeus dubbad till "von Linné". Han skickade till Riddarhuset en skiss till sitt egenhändigt utformade sköldemärke, där "min lilla Linnaea" vilade ovanför ett befruktat hönsägg. Till Linnés vrede bytte Riddarhusets heraldikexpert ut hans ituhuggna, blodstrimmiga och uppenbart befruktade ägg mot ett som var mer konventionellt, oskadat och klätt med skal.³³

Valfångaren i Göteborg fick överta Linnés nu försvunna handledning i pärlproduktion och fick ett pärlmonopol för all framtid, med femtio procents skatt på nettovinsten. Men han höll på att bli blind och startade aldrig några "pärlplanteringar". Hans son tappade senare bort Linnés instruktioner. En sonson hittade dem igen och ansökte 1822 med framgång om förnyad licens för pärlframställning.³⁴ Men inte heller nu producerades några riktiga pärlor.

Denna långa rad av misslyckanden var inte överraskande för Eli F. Heckscher, Sveriges mest kända ekonomihistoriker och en av de två som formulerade Heckscher-Ohlin-teoremet om komparativa fördelar. Heckscher sammanfattade kärnfullt Sveriges försök att producera inhemska pärlor under upplysningstiden: "Naturligtvis blev det ingenting av det hela." Ur Linnés synvinkel blev däremot de nio små pärlor som antogs bevisa att Lapplands vilda och skummande forsar – nu sedan länge uppdämda för vattenkraften – kunde tämjäs en väldig framgång. De gav honom en "nationalbelöning", säkrad akademisk arvsrätt och adlig ställning. Hösten 1762 hade Linné verkligen blivit "herre utaf alla Sweriges Muslor".

Ja, Linné var en "herre", men utan något eget materiellt territorium. För i en annan bemärkelse hade Heckscher naturligtvis rätt i att det aldrig blev något av Linnés pärlfiskerier, och faktiskt inte av några andra delar av hans kameralistiska program heller. Hälften av hans studenter dog under sina långväga resor.³⁵ Inte undra på att deras lärare ständigt sökte efter något "wist omen"³⁶ och i *Nemesis divina*, en samling manuskript med andliga grubblerier, mindes att Pehr Löfling hade snubblat vid avskedet

och "aldrig kom tillbaka. Forsskål likaså".³⁷ Till minne av Forsskål, som dog i Jemen 1763, döpte Linné i sin bittra sorg ett nässelsläkte till *Forsskaolea*. Han sörjde när hans studenter gick sin förtidiga död till mötes och var snabb att lägga skulden på andra. "Ternström dog af chagrin ... våra naturkunniga få alltid en miserabel hytta och den värsta på skeppet, där de ligga som hundar."³⁸

I våra ögon verkar det kanske mer förvånande att en och annan av dessa europeiska resenärer överlevde i tropikerna. Carl Peter Thunberg avreste 1771 från Amsterdam till Java på en holländsk ostindiefarare som hade tjugo svenskar ombord. Av dem överlevde bara de tre officerarna utresan. När Thunberg 1777 kom tillbaka till Batavia, Java, från Japan såg han att av de tretton gäster som ett år tidigare hade deltagit i hans avskedsmiddag var nu bara han själv och värden fortfarande vid liv.³⁹

Döden, även Linnés eget långsamma borttynande, var alltså det allvarligaste hindret för hans företag. Särskilt sörjde han över att hans studenter, som han sade om Fredrik Hasselquist, ljöt en "dubbel död, då icke allenast han förswunnit, utan ock alt hans arbete, som skulle göra Nationen heder bland alla, som älska wettenskaper".⁴⁰ Inom sina egna Uppsalakretsar hade han sett väldiga förluster av lärdom och arbete, hjärtskärande fall där mängder av kunskap som hade förvärvats under stora svårigheter aldrig blev offentliggjorda.⁴¹ Detta kan kanske förklara varför han alltid strävade efter att ge sina avlidna studenter ett minnesmärke genom postuma publiceringar, minnestal och dylikt, varför han själv alltid ilade till tryckeriet och varför han i *Philosophia botanica* rasade mot dyra naturalhistoriska publikationer som han anklagade för att de även i de sällsynta fall de fullbordades, förblev oåtkomliga eftersom ingen hade råd med dem.

Men Linnéstudenternas resejournaler var ofta fragmentariska och publicerades med stora dröjsmål. Anders Sparrman seglade jorden runt som Johann Reinhold Forsters botaniker på kapten Cooks andra resa 1775. Väl hemma blev Sparrman inte klar med publiceringen av sin reseberättelse förrän 1818. Mecenater var en del av problemet, eftersom de ofta ville behålla bytet från resan för sig själva och inte kände någon skyldighet att göra det offentligt. Den spanska kronan lade helt enkelt Pehr Löflings sydamerikanska samlingar från 1751–56 i ett förråd. Likaså låste danska kronan in Forsskåls arabiska samlingar från 1761–63, och den svenska kronan stuvade undan Fredrik Hasselquists herbarium från Levanten 1749–52.⁴² Joseph Banks och Daniel Solanders ovärderliga botaniska samlingar från

Australien och Stilla havsområdet 1768–71 smugglades undan i Banks privata residens vid Soho Square, London, och publicerades i sin helhet först mot slutet av 1980-talet.

Den linneanska upptäcktsresan hade också problem med dåliga metoder för lagring och bevarande. Innan Nathaniel Bagshot Ward uppfann sin speciella kapsel, en glasbehållare som stabiliserar fuktighet och temperatur, var det sällan levande plantor klarade de långa sjöresorna. Cristopher Tärnström köpte levande ödlor, påfåglar och sköldpaddor av javanesiska köpmän och samlade växter på sin kambodjanska ö; inget av detta nådde Sverige.⁴³ Pehr Osbecks kinesiska träd dog innan hans skepp, *Prins Karl*, anlände till Cádiz i södra Spanien.⁴⁴ Carl Peter Thunberg förlorade sina dyrbara levande växter från Japan i en höststorm utanför Hollands kust 1778, efter att ha vårdat dem under en årslång resa till havs.

De överlevande linneanerna var dessutom ofta improduktiva efter hemkomsten. Några övergick till andra verksamheter. När Osbeck kom hem från Guangzhou 1752 blev han kyrkoherde på landsbygden och odlade sina "*Malo Hypochondriaco*", hypokondriska sjukdomar.⁴⁵ Lars Montin blev provinsialläkare, och hans stora Lapplandssamlingar från 1749–51 låg oanvända. Daniel Rolander fick panik i det tropiska, insektshärjade Surinam 1754 och kämpade sig hemåt, förvirrad och tomhänt, på första bästa skepp. Han slutade så småningom som tiggare. Roland Martins samlingar från Norra ishavet 1758–60 var ynkliga. Den tidigare stjärnstudenten försörjde sig som privatlärare, förlorade ett ben och förföll till att bli en ensam excentriker, besatt av poänglösa temperaturobservationer.

Av olika anledningar – den höga dödligheten, förluster av samlingar genom olycksfall och bristfälliga förvaringsmetoder, snåla mecenater och resenärernas egna mål och arbetsrutiner – blev alltså resultaten av linneanernas långa resor ringa.

Dessutom var Linnés studenter, fullt begripligt, osäkra på lärarens instruktion om att *oeconomia* skulle vara hörnstenen i deras utlandsresor. Hur skulle man återuppbygga en nationell ekonomi och göra den till en självförsörjande, isolerad autarki i en tid då den globala handeln expanderade? Det uppstod en enorm diskrepans mellan mål och resultat. När, till exempel, Roland Martin på sin Ishavsresa utforskade Nordnorges kustlinje mellan 1758 och 1760, ville han kunna "uppmuntra mina landsmän till en så reel förtjänst af fiskeriet" som den "utlänningen" får. Men vad han till slut hittade var bara grå sandsten som "dugde att slipa knifvar på" och några "sköna vita kiselstenar".⁴⁶

Den flora och fauna och de metoder som Linnés studenter verkligen lyckades få med sig till Uppsala kom bara till mycket blygsam ekonomisk nytta. I ett brev 1765 berättade Osbeck förtrytsamt för sin äldre lärare att studenterna dessutom behöll sina stora fynd för sig själva.⁴⁷ Så var det inte; de verkliga skälen till misslyckandena hade systemkaraktär. Som vi redan har sett misslyckades linneanerna delvis för att de tvekade vid bedömningen av vilka livsformer som verkligen var värdefulla. Rabarber var inte, som Linné liksom sina samtida trodde, ”ett *divinum medicamentum*”, en gudomlig medicin som botade lungproblem, skabb och febersjukdomar.⁴⁸ Inte heller var ”den engelska jordväxten potatoes kallad” giftig, som Linné gissade, även om den är besläktad med den dödliga bolmörten.⁴⁹ ”[J]ag vet icke, varföre tjänstefolket ... så nödigt gå på att äta” potatis. De ”varken förstå *diaetice* eller *botanice* att pröva om deras kraft utan döma endast efter lukt och smak”.⁵⁰ Den omständliga vetenskapen fördunklade uppenbarligen den sanning som de ”lägre” sinnena förstod.

Tillsammans med en jordägare intresserad av förbättringar ”bevisade” Linné experimentellt att den enda viktigare botaniska växtomflyttningen på hans tid, potatisen, var giftig. I beviset förlitade han sig på en underförstådd idé om det naturliga. ”Vi läto hela hopen svin köras in på gården, och för dem utkastades en ansenlig hop av potatoësrotter ... men de stygga svinen fingo icke av sig att äta en enda utan uppsnokade bröd och andra mutor, som kastades ibland rötterna.”⁵¹

Tio år tidigare, 1739, hade Linné vid Vetenskapsakademien deltagit i en diskussion om potatisen som visar hur okänd den var. Med utgångspunkten att potatis endast gick att använda till bröd debatterade akademiledamöterna om huruvida de råa potatisarna skulle krossas till en sörja (som vinodlare gör med sina druvor), eller bakas till ett slags bröd, eller kanske kokas och sedan malas till mjöl.⁵²

Att potatis ger betydligt mer mat per tunnland än säd och att den trivs på magrare och sandigare jordar gick akademikerna spårlöst förbi, även när torparfamiljerna växte. När en ny användning till slut hittades, gav det 1748 grevinnan Eva Ekeblad en plats i Vetenskapsakademien för hennes framgångsrika nyttjande av potatis till perukpuder och brännvin. Hon var den enda kvinnan som invaldes i Vetenskapsakademien före 1900-talet. (Akademiens medlemmar hoppades också att invalet av henne skulle uppmuntra ”hela könet att vara uppmärksamme uti varje-handa hushållsväsendets rörande”).⁵³

Linneanerna förmådde inte heller bygga upp en inhemsk textilindustri. Vintern 1739–40 tog död på mullbärsträden i Ystad, 1759–60 dog träden i Stockholm, 1771–72 dog de i Åbo och 1787–88 de i Lund.⁵⁴ De skånska mullbärsplantager som drevs av Linnés student Erik Gustaf Lidbeck lyckades producera några kilo råsidan så sent som 1790. Men manufakturen som lovat att köpa tyget backade ur på grund av den usla kvalitén.⁵⁵

Skandinavien fick aldrig se några plantager med fiberväxter som bomull, nässlor eller hampa. Inte heller samlades det någonsin in vilda växter som våtmarkernas ängsull och kärrull, och de användes aldrig i textilier. Linnés förhoppningar om inhemsk buffelull grusades också. Professorn som en gång varit så optimistisk om Östersjöbomull hoppades 1754 mer ödmjukt på att visa hur ”främmande frön med fördel [kunna] nyttjas till ängarnes upkomst”.⁵⁶ Textilfärgningsindustrin gjorde små framsteg. Men inte heller här blev det något av Linnés mer storslagna visioner. Hans äventyr med koschenillsköldlusen 1754, den mexikanska insekt som producerar ett klarrött färgämne, kan illustrera detta misslyckande. ”Om *Coccionella* vill jag ej tala, önskade aldrig tänka äller hogkomma.”⁵⁷

Som Linné själv berättade den plågsamma historien, sände hans student Daniel Rolander ”på hemresan ifrån Surinam ... *Cactus* med *Coccioneller* i en kruka. Men LINNAEUS presiderar och Trädgårdsmästaren uptager örten, rensar bort all orenlighet, per consequens också maskarne ... och följacketligen förswan alt hopp att någonsin få se dem, som han trodde med profit kunna cultiveras i Orangerie. Detta rörde honom så, att han fick Migraine.”⁵⁸ För deras ersättare från Nordafrika gick det lika illa. De visade sig vara sköra drivhusvaror och dog i samma ögonblick som fuktigheten blev högre än i Tripolis öknar.⁵⁹

Linné misslyckades också med sina många försök att odla te i Sverige. År 1763 fick han till slut äkta teplantor. Två exemplar överlevde i några år. I en *vita* skrev han att de ”blommade 1765 i Upsala”.⁶⁰ Samma år hävdade han i sin avhandling *Potus theae* att det växte te i Sverige.⁶¹ Men medan den trycktes dukade hans sista tebuskar under för den nordiska vintern. Så tidigt som 1746 hade Linné dessutom klagat över att han hela tiden betalade i silvermynt ”för Såcker, The och Coffé för dem, som vela se acad. Trädgården”.⁶²

Allt som återstod för linneanerna i deras sökande efter te var att försöka upprätthålla hedern. De muntrade (felaktigt) upp sig med att te först hade införts i Europa ”af Svensk Man och på Svensk köl och til Svensk

hamn”.⁶³ I samma patriotiska anda skrev en student 1768 från Paris för att trösta Linné: ”Nu får Hr Archiatern så mycket större revange på den osanningen, att The var allraförst i Europen infört till Trianon, hvilket stod i gazetterne en gång.”⁶⁴

Från Uppsala avfärdade Linné påståenden om att det växte te i holländska och franska botaniska trädgårdar.⁶⁵ Men det gav honom ingen större lindring då han såg sina egna exemplar tyna bort och dö och sina resultat ignoreras av de lärde. I ett försök att klargöra ett och annat sammanfattade han förtänksamt sitt livsverk 1773: ”Thé sågs först ifrån China i Upsala Trädgård; andra hafva lärt deraf sköta det så, at innom et Seculum blifver Thé allmänt i Södra Europae åkrar.”⁶⁶

Så sent som 1791 talade Linnés student Anders Sparrman för teodling i Europa. Med den moderiktiga retoriken för radikal deltagarpolitik manade han ”I Européer! Medborgare” att överge ”det Chinesiska théet aldeles, eller plantere det sjelfve” för att bidra till slaveriets avskaffande. ”Europa [kan] genom egna skogar av thébuskar ... undgå en så neslig som årlig tribut til den knapt half civiliserade Chinesiske Nationen, af så många hundra tusende lod silfver”. Detta silver hade erhållits genom vanhedrande handel, där Européer ”i järn bortsläpa Africas Barn, för at i America upfordra nämnde silver ifrån djupen, där på köpet sistnämnde verldsdelns nog förut våldförde klenare Infödingar tvingas at förtvina”.⁶⁷

Men linneanerna kunde aldrig få te att växa. Inte heller kunde de göra sina tesurrogat populära – slånbär, pors och mynta. Till och med Linnés exotiska ”lappté” från 1740 var en klen ersättning för riktigt te. Trettio år efter att han introducerade det, väntade sig den åldrande naturforskaren fortfarande att hans namne, den skira lilla blomman, skulle odlas som nationaldryck.⁶⁸ Som för att hedra denna fåfänga dröm inleds Sveriges klassiska linneanska flora, *Svensk botanik* (1803), med en beskrivning av *Linnaea borealis* och en särskild rekommendation att använda den till te.⁶⁹ Kanske ger ändå hans sons kärva kommentar om brygden ett mer rättvisande minnesmärke: ”NB. man bör ej lägga mycket deruti” av linneabladen, ”ty hon är då något widrig.”⁷⁰

Även Linnés ambitiösa planer för Lappland gick om intet. Eftersom strandråg är en saltvattensväxt som bara växer på sandiga stränder blev ”lappsäde” aldrig någon basgröda, som han hade förespeglat landshövdingen i Västerbotten 1733. Inte heller kom hans planerade ”millionsfalds” människor att bo i Lappland eller leva av dess olika slags kustgräs.⁷¹

Saffran, muskot och kanel växte aldrig på tundran, och i permafrostens områden syntes aldrig några lärkträd eller Libanons cedrar. I Lappland sågs heller aldrig någon sobel, än mindre ”til stor myckenhet”, som Linné hade utlovat. Än i dag är Lapplands trädlösa tundra en vidsträckt vildmark, inte någon evig trädgård för cedrar, te och kryddor, utan inrättad som Europas största nationalpark.

Linné lyckades inte ens transplantera arktiska växter till tempererade zoner. I sin *Demonstrationes plantarum in horto Upsaliensi*, förteckning av ett års planteringar i hans trädgård, påpekade han att det inte bara var tropiska växter som slog fel i Lappland, utan ”hwad mera är, så trifwas icke ... de Lappländske växter hos oss, såsom på sin fädernes ort”.⁷² I ett gripande farväl till sina arktiska drömmar anlade Linné 1773 ”en liten trädgård på mitt berg wid Museum af endast sibirica, som tola så wähl våra wintrar”.⁷³

Redan 1746, ungefär fem år in i försöken med acklimatiseringen, miss-tänkte Linné att Skandinavien klimat var ett oöverstigligt hinder för att förbättra ekonomin: ”ja, wore icke den häftiga kölden här i Sverige så stark, kunde vårt Fädernesland föda 10 á 20 gånger flere inbyggare än det nu med plats kan uppehålla.” Han bekände att han var trött och less på ”det gamla gnidet med de söderländske växter”.⁷⁴ I 1757 års *Calendarium florum* betonade han att ”södra” eller ”Indianiska” växter måste hållas i växthus på vintern. Vid det laget hade han blivit övertygad om att hans inkomstbringande kolonialgrödor som sagomjöl, kokosnötter, ingefära och bananer aldrig skulle acklimatiseras. Det var typiskt att Linné och hans vän August Ehrensvärd övergick till att experimentera med inhemska grässlåg till foder när deras risfält misslyckades 1768.⁷⁵

Året därpå, 1769, skrev Linné till Uppsala universitets styrande organ, Consistorium academicum, och beklagade sig över att han nu skaffat ”många växter från de fierran lägsnasta länder” men ”Trädgården är belägen i kallare Climat än någon annor academisk” trädgård. Han bad om gödsel från universitetets stall, om strö och om hundra kärror ved för att värma sin trädgård. ”Lifwet för en academisk Trädgård är värma öfwer och under jorden.” Om de sade nej till hans begäran ”är alt arbete förgi-äfwes”, skrev han.⁷⁶

Trettio år tidigare, 1756, när Erik Gustaf Lidbeck hade utnämnts till professor i Lund, 70 mil från Uppsala, skrev Linné en kall marsdag till sin förre student från ett ännu vintrigt Uppsala: ”Jag wore tilfreds at få byta med Eder ... Edert klimat om jag hade i Upsala, jag skulle hafwa näst hela

wärden och, om möjligt wore, halfwa månen til. Men alla Elementer strida emot mig. Jag tror, at wi aldrig få vår. I Lund lærer mästa wären wara förbi.”⁷⁷

När Linné blev äldre fick han också uppleva motgångar och besvikelser i kärlek. I hans tankar var de oundvikligen sammankopplade med de magra resultaten av hans forskning. För Linné älskade sina studenter. De var i själva verket de enda föremålen för hans kärlek, förutom hans små döttrar och hans djur – hans hundar, papegojor, markattor och framför allt hans tvättbjörn Sjubb.⁷⁸ Han överöste sina studenter med beröm och jämförde dem öppet med varandra. Han gav dem smeknamn och kallade dem sina ”disciplar”.⁷⁹ ”Sist tag Eldbranner och kasta äfter Professor Kalm”, bad Linné en vän i Stockholm 1751 med sin vanliga känslomhet, ”at han må komma oförtöfwat till Upsala, ty jag längtar äfter honom som en brud äfter kl. 1 på natten.”⁸⁰

Hans studenter såg ofta bra ut. Johan Peter Falck var till exempel ”rätt lång till växten, rak, kraftig och stilig, och ansiktet var ovalt, manligt och tilltalande”.⁸¹ Linné omfamnade och kysste dem.⁸² Och ”det var icke rart [ovanligt] att se Honom på sina mest älskade lärjungar undersöka hufwudskålens yttre beskaffenhet, för att döma om hvar och ens minne, fattningsgåfva, och böjelser”.⁸³ Hans favorit var Pehr Löfving: ”Till växten war han lik Professor Kalm i Åbo, med lång, reslig kropp, manligt och behagligt ansikte.”⁸⁴ Linné dikterade *Philosophia botanica* för Löfving ”utur sängen”. I hans berättelse om detta ville hans ”kära Löfving” inte släppa detta sekreterarjobb.⁸⁵ ”Ty som jag i denna bok sökt innefatta kärnan af hela botaniken och Herr Löfving aldrig efterlät at fråga mig efter det han ej förstod, blef han til slut så fast i grundsatserna, at jag kunde trotsa alla villo-andar i Floras Rike, at ingen skulle göra honom til kättare.”⁸⁶

Linnés förhållande till sina studenter hade i sin tur samband med hans förhållande till sin familj. Äktenskap betraktade han som ekonomiska kalkyler, möjliga för män att ge sig in på eftersom kvinnor var dårar och gifte sig av kärlek. Under ungkarlstiden visste han att han ”borde engagera sig hos någon rik Flicka, som först kunde göra honom lycklig, och han sedan henne”.⁸⁷ Det var i denna anda han 1734 skrev till Albrecht von Haller om sin förlovning med den flicka han skulle gifta sig med 1739, Sara Elisabeth Moraea, dotter till stadsläkaren vid Falu koppargruva i Dalarna. ”Där fanns en läkare, som folk icke torde tvekat att kalla förmögen. Ja, han var i denna mycket fattiga bygd verkligen den rikaste av alla.”

I en sorgsnare ton fortsatte han: "Min svärfader var emellertid rätt glad åt sina penningar och ville icke avstå något åt sin måg."⁸⁸

I sin ungdom sökte Linné efter familjesubstitut där han kunde spela rollen som son. Han påstod sig vara älskad som en "son" av sina lärare på gymnasiet, sina universitetsprofessorer, sina brevkontakter och sina holländska beskyddare.⁸⁹ Vid ett tillfälle, 1738, fantiserade han om att vara son till en framstående professor och få ta emot sitt rättmätiga farsarv. Linné låtsades att han blev kallad till Hermann Boerhaaves dödsbädd i Leyden, så att den store holländske läkaren kunde lämna sina förpliktelser i arv till den unge svensken, bekräftat med en kyss.⁹⁰

Tanken att en vetenskaplig karriär följde familjestrukturer var naturligtvis vanlig på 1700-talet. Men i Linnés fall kan det också ha speglat hans ambivalens till sin egen far. Linné kallade sig själv "den förlorade sonen".⁹¹ Som femte generationens arvinge till prästgården i Stenbrohult, Småland, och som äldste sonen var han "af föräldrarnas dömd till präst".⁹² Som förberedelse för detta anställde hans far en sadistisk privatlärare. Linné förklarade sina brister i latin, som han "sedermera så ofta oändeligen beklagade", med fasorna i denna första undervisning.⁹³ Senare i livet återkom han ofta till hur han hatade föräldrar som tvingade sina barn att studera eller straffade dem med slag, och han såg noga till att hans son utbildades med vänlighet.⁹⁴

Linné älskade sin vackra mor, som var nitton när han föddes. Han påtalade ofta att han "upföddes med modrens egna bröst".⁹⁵ Särskilt beundrade han hennes dygd och kommenterade att hon visserligen hade gift sig bara för att slippa ifrån en grym styvmor, men ändå var en trogen hustru. Enligt hans sätt att se blev moderns moral ännu mer beundransvärd genom faderns oförmåga att skänka henne glädje.

När han besökte henne i hemmet 1732 antecknade Linné i en *vita* att han träffade sin mor. Sin far nämner han däremot inte, trots att även han var där. Året därpå dog hon, fyrtiofyra år gammal, innan han hann fram till hennes dödsbädd, "mig, i min bortowaro till en obeskrifwelig ängslan, sorg, och skada".⁹⁶ Linné trodde sig till och med ha känt hennes död långt därifrån. "Hwad är thet, att man blifwer ängslig, när ondt förestår, när olycka sker fierran, som jag i Upsala, när min moder dog i Småland?"⁹⁷

År 1735, två år efter moderns död, var Linné hemma hos familjen igen. I hans *vita* förbigås fadern på nytt med tystnad. I stället skrev han om minnet av sin mor. Som för att förneka ett brott han kan ha begått i sitt hjärta kungjorde han: "Jag kan intet säga mig fri från något fehl, utom det

att jag aldrig varit paricida [fadermördare].”⁹⁸ Kanske inte. Men i Linnés längsta *vita*, som utförligt beskriver omständigheterna och känslorna kring moderns död, får läsaren bara indirekt reda på faderns död, kortfattat och tvetydigt: ”Linnaeus hade det nöjet att se sin enda Broder stiga in i sin Faders ställe.”⁹⁹

För vuxna kvinnor kände Linné både avsky och sexuell attraktion. Kanske gick hans äckel inför kvinnors kroppsfunktioner utöver den tidens vanliga misogyni. Män stod i centrum för hans emotionella värld. Ändå hade han bara två nära vänner. Den ena var hans ungdomskamrat, Uppsalastudenten Petrus Artedi. Den unge mannen drucknade 1735 i en av Amsterdams kanaler på väg hem från en middagsbjudning.¹⁰⁰ Linné kastades in i djup förtvivlan över denna förlust. Senare lärde han känna den svenske hovläkaren Abraham Bäck, som blev hans ”bästa och trognaste vän”, hans ”kiötsliga broder” och hans ”bästa vän på jorden”.¹⁰¹

Trots att han var så känslomässigt engagerad i sina studenter blev Linné aldrig deras vän. En anledning kan vara hans sätt att knyta deras arbete till sitt eget.¹⁰² Till och med en klar lydrelation, underordnad och beroende men med ett uttalat erkännande av deras bidrag, var för honom alltför generös. Han ansåg att det bara var han som skulle få äran av den vetenskap de alla tjänade. År 1756 sörjde han Löflings död delvis för att den inträffade ”just då *jags* som mest genom *hans* flit tänkte rikta vetenskapen”.¹⁰³ Hans begravningsstalare erinrade om hur professorn ”tyckte sig hafva en slags rättighet att få se och beskrifva de örter, som hans Discipular kunde öfverkomma, och satte stort värde på den höfligheten; om han saknade et sådant förtroende, kunde han ej bärga sit misstycke.”¹⁰⁴ Linné var alltså på samma gång beroende av sina studenter och toppred dem. Hans brev till dem är en blandning av förebrående böner och nedlåtande högmod. Mest av allt är de pepprade med den återkommande uppmaningen från en förälder som är rädd att bli bortglömd: ”Tänk på mig, tänk på mig”, tigger han i brev till Löfling och Thunberg.¹⁰⁵

Sådana förmaningar verkade inte ha någon större effekt. Så fort hans studenter uppnådde en egen position övergav de sin gamle lärare. Pehr Kalm blev till exempel, på Linnés rekommendation, utnämnd till professor i naturalhistoria och ekonomi vid Åbo universitet i Finland 1747.¹⁰⁶ När Kalm kom hem från Amerika 1751, en resa för vilken hans tidigare lärare hade ordnat finansiering och understött Kalm på många olika vis, längtade Linné lidelsefullt efter att få träffa honom. I maj samma år skrev han till Abraham Bäck och bad honom övertala Kalm att komma till

Uppsala.¹⁰⁷ I juni skrev han ytterligare fyra gånger och bad Bäck att vädja till Kalm.¹⁰⁸ I juli var professorn svårt ansatt av gikt, men tvivlen på hans tidigare student någonsin skulle komma och hälsa på fick honom att ändå ta båt till Stockholm för att få träffa den otacksamme.¹⁰⁹

Den student där förlusten gick hårdast åt Linné var ändå Daniel Solander. Efter att ha rest som Joseph Banks botaniker på kapten Cooks första världsomsegling, slog sig Solander ner i London 1771 och blev Banks kompanjon och deltog i sällskapslivet. Linné klagade över att Solander aldrig sände några växter eller observationer till sin gamle lärare från den historiska färden med *Endeavour*. ”Den otacksamme Solander ... skickar ej en enda ört eller insect af alla dem, han har samlat in *Insulis australibus novis*.”¹¹⁰

Solander hade tidigare varit inhyst hemma hos Linné, undervisat hans son och flirtat med en av hans döttrar. Ett tag hade Linné till och med funderat på att belöna Solander, i stället för sin egen son, med lärostolen i Uppsala. Linné hade tålmodigt stått ut med Solanders många inbillade sjukdomar och gett honom råd, till exempel när Solander 1759 trodde att han kanske hade skörbjugg ”efter mitt tandkött blöder, när jag hårdt suger därpå”.¹¹¹ Trots det hade Solander efter 1762 hastigt skurit av banden till Linné. Han skrev bara en enda gång, från Rio de Janeiro 1768, och gav då ett falskt löfte om att han och Banks vid återkomsten till Europa skulle resa till Uppsala ”at bedja Hr Archiatern vara MönsterHerre af våra recruter”.¹¹² I en skvallrig kommentar skildrade Solander Banks som en rik amatör som årligen lade ut mellan åtta- och tiotusen pund på sin hobby, men aldrig slutförde sina studier i naturalhistoria.¹¹³

Men att Banks och Solander var tillbaka i Europa fick Linné bara reda på genom en bekant i London, John Ellis, köpman i ullvaror. De båda upptäcktsresenärerna åkte aldrig till Sverige, trots Linnés insmickrande hänvisningar till den nyfunna femte världsdelen som ”Banksia”. Efter att gång på gång ha väckt och släckt den gamle professors förhoppningar skrev Banks till Linné i maj 1772 och föreslog på nytt att han och Solander skulle resa till Uppsala och ta med sig delar av sina herbarier från Australien och Stilla havet. I ett sista brev i juli 1772 avslöjade Banks sina och Solanders nya planer på att i stället göra en rundtur på Island. Han lovade dyrt att i stället skicka botaniska specimen. Men till Uppsala anlände aldrig något.¹¹⁴ Medan Banks och Solander besökte Island låg de cirka 31 000 arken med botaniskt material och anteckningar från *Endeavour* och samlade damm, däribland de

första växter från Stilla havet och Australien som insamlats av västerländska naturforskare.¹¹⁵

Linnés vädjan 1771, skickad indirekt via en gemensam bekant, förblev ohörd: "Men betänk, min vän, vad som kan hända dessa skatter om de blir undanhållna. De kan förtäras av ohyra av alla de slag. Huset de härbärgeras i kan brinna ned. De, som är ämnade att beskriva dem, kan dö ... Därför ber jag återigen, nej, jag bönfaller dig uppriktigt, att uppmana till att dessa nya upptäckter publiceras. Det är, bekänner jag, min starkaste önskan att se detta utföras innan jag dör."¹¹⁶

Samma år skrev Linnés forna student Andreas Murray till honom från Göttingen, där han nu var professor: "En för Herr Archiatern angenäm nyhet lärer ock det vara, at Herrar Solander och Banks accordera med en förläggare i Göttingen at utgifva deras med många målningar forsedde [sic] Observationer. Mig har Hr Solander låtit be om uppsikten dervid."¹¹⁷ Men även denna plan rann ut i sanden. För som Murray förklarade var kopparsticken som fanns i Göttingen "vackra, men Hr Banks ville ha dem ännu prägtigare".¹¹⁸

Intressekonflikten mellan Banks och Linné fortsatte efter Linnés död. År 1778 beklagade sig Linné den yngre (som hade fått arva sin fars professur i Uppsala): "Iag vet at Banks intet vill communicera mig något, för än hans arbete blir färdigt; men kunde vi munteligen få talas vid, skulle vi snart giöra ett, som våra ändamål äro olika: mit endast at continuera systemet, at endast föra örterne till sine genera och species och derigenom conservera den började hufvudboken i vetenskapen [*Systema naturae*]; utan at hafva en sådan, kommer man snart i denna myckenheten uti confusion; men Banks giöromål, som har penningar, vore at illustrera dessa med beskrifningar och figure." Linné den yngre lade skulden för denna återvändsgränd på sina landsmän Daniel Solander och Jonas Dryander, nu anställda av Banks. "Om intet Banks hade 2ne svenskar i medarbete, skedde det väl så äfven."¹¹⁹

Särskilt stötande fann Linnés son att Banks var så bedräglig i sin vägran att ge honom botaniska exemplar. Som svar på den yngre akademikers vädjan, begärde Banks "en så god samling ... ni kan avvara" av de sydamerikanska växter som José Celestino Mutis hade skickat till Linné den äldre. I så fall lovade Banks "att återgälda det, med saker, som annars ej är så lätta att erhålla".¹²⁰

Linné den yngre var vid tillräckligt god vigör för att resa till England och fick då åtminstone en skymt av Banks skatter från Australien och

Stilla havet. Fadern, som redan var gammal när Banks hade kommit tillbaka, fick aldrig se någonting: "Vore jag ej fastbunden här av mina 64 år och en utsliten kropp, så skulle jag genast denna dag ge mig av mot London, för att träffa denne store hjälte inom botaniken. Moses fick aldrig lov att vandra in i Palestina, utan bara se det på avstånd: så gör jag mig en föreställning om de förvärv och skatter, insamlade av dem, som har besökt varje del av jordklotet."¹²¹

Solanders avståndstagande var bara en av Linnés många personliga besvikelser. En annan inträffade när Johan Peter Falck blev botanikprofessor i Sankt Petersburg 1765 och plötsligt upphörde att fjäska för Linné. Hånfullt, och med vad som väl är en anspelning på det leriga vattendraget som flöt vid (och ofta översvämmade) mentorns trädgård i Uppsala, talade han om "Gubben i Swartbäcken". Falcks bror, själv student i Uppsala, var exalterad över utnämningen. "Nu kunde du be honom kyssa dig i rövwen."¹²²

Den unge mannen fortsatte skadeglatt: "Huru skulle icke jag roa mig åt, att se Gubben *versicolor* [tappa humöret]? ... Förgät för all del intet, att berätta Gubben. Hur skall det icke ansätta *viscera* [inälvorna]?" Fem år senare skrev han till Sankt Petersburg och berättade för brodern om den gamle ensam professorn: "Hvar gång Han råkat mig, så frågade han efter Dig. Han sade sig längta obeskrifweligen efter Bref från Dig."¹²³ Men inget kom, vare sig från London eller Sankt Petersburg. Linnés tragedi var att, som en av hans bekanta formulerade det 1764, "nästan ingen älskar honom, inte ens här".¹²⁴

Men Linné älskade sina studenter. Han uppträdde mot dem som en far, det vill säga dysfunktionellt. Hans faderliga kärlek genomsyrades av krav på erkännande av hans auktoritet och en öppen ambivalens som var kärvare och mer rakt på sak än de flesta lätt kunde ta till sig ens i 1700-talets kultur, en tid när den patriarkala retoriken var förhärskande i talet om samhälle och politik och familjen var förebilden för sociala relationer i allmänhet. Hans studenter, däremot, undvek och stötte bort honom, hatade honom ibland. De försökte alla komma bort från honom. Halvt omedvetet, halvt avsiktligt stod Linné själv som förebild för deras flykt. För Linné identifierade sig med sina studenter, och ville att de i sin tur skulle identifiera sig med honom. De var hans yngre jag. Inom Linnés egen släkt hade en prästgård ärvts genom fem generationer, med början bortom vad någon kunde minnas. Han kunde inte se sin lärostol på något annat vis. Ett liv utan en "son", en utsedd efterträdare ur familjen, framstod för honom som amputerat, meningslöst.

För sin fylogenetiska vetenskap trampade han därför upp en ontogene-tisk stig, en förebildlig karriär. Studenternas resor imiterade hans egna *Wanderjahre*, år bokstavligen framlevda som vandringsgesäller. Dessa färder speglade Linnés enkla program för att utforma livet som om det vore en romantisk bildningsroman. Men resorna blev också studenternas flyktväg. På resande fot kröp de in i prästerskapet, hittade nya beskyddare, blev galna, skadade, utblottade eller dog en förtidig död. Några få hittade en trygghet i universitetstjänster, där de inte längre behövde betyga sin vörndnad för den gamle läraren, och då upphörde de med det. På sätt och vis var detta det värsta öde Linné kunde tänka sig, eftersom han ville att studenterna skulle förbli barn, beroende av honom på alla sätt. På ett konventionellt och samhälleligt plan kunde han inte föreställa sig att *inte* ha en sonlik efterträdare. På ett personligt plan kunde han inte föreställa sig att ha en sådan.

Kanske var det pessimism om den vetenskapliga kontinuiteten och efterföljden – kanske till och med om själva framgången – som fick Linné att i slutet av 1750-talet påbörja sitt testamente till ”Min Enda Son”, *Nemesis divina*.¹²⁵ Det består av en rad lösa blad som Linné förvarade ”i ett foderal som liknade dem i hvilka Psalmböcker förvaras”.¹²⁶ Denna hemliga dagbok fångar perfekt Linnés omsvängning från hans tidiga tillitsfulla syn på den materiella världen till hans senare och övervägande mörka syn på livet. Hans reflektioner är verkligen förtvivlade. I sitt ”foderal” stuvade Linné ner närmare tvåhundra historier om illdåd, sjukdomar och andra prövningar, en del av dem uppsnappade från grannar och hörsägen, andra kopierade ur den sekulära historien, Bibeln och teologiska skrifter.¹²⁷

Till en del var *Nemesis divina* en känslomässig säkerhetsventil. Här kunde Linné ge uttryck för de dunkla känslor av tvivel, fruktan och kuslighet som grep honom. Här kunde han skriva om förnimmelsen av sina vänners, tjänares och släktingars andar. ”Hwad [är] thet, som slår i wäg[g] en, som spökar, när annor dör? Det är så obegripeligt som siälen.”¹²⁸

Huvudtesen i *Nemesis divina*, och den intuition som styr nästan allt material i den, är att Gud straffar synder här på jorden. Linné samlade sina gruvliga berättelser som bevis för denna omvända teodicé. I hans ögon illustrerade de hans favoritregel: ingen kan undfly Guds hämnd på jorden. Han berättade till exempel en historia om en ung baron som gräver upp en berömd anfaders grav i Uppsala domkyrka, där han ”siktat

deras jord emellan sine fingrar för att finna ringar och guld” och ”tracterar kamraterne med Rhenano i graven”. Vedergällningen för dessa handlingar var så uppenbar för krönikören att han bara bad oss att ”Gissa på hur det går”.¹²⁹

Till vår vägledning har vi Linnés ofta fastslagna övertygelse att straffet till sin natur passar brottets karaktär. Han förtecknade därför ”horor” som hade straffats med eld eller kokande vatten, som om detta var det slut deras flammande och antändande lidelse förtjänade.¹³⁰ Andra berättelser går i samma anda. En bonde stod på stranden och tittade bara på medan hans fru gick igenom isen på en frusen sjö och drunknade. Senare ruttade hans händer. Karl XI konfiskerade adliga egendomar. Kort därpå brann hans slott ner. En överste gick bärsärkagång med sitt svärd och högg ner fastkedjade och knäfallande bönder som tagits till fånga under bondeupproret 1743 i Dalarna. Arton år senare, under de pommerska fälttågen, högs hans ansikte i strimlor.¹³¹

En annan officer körde berusad en vagn genom Uppsalas kullerstensgränder och lemlästade en ung pojke så att denne blev en stympad tiggare. Den vårdslöse kusken återvände från det pommerska fälttåget 1760–61 amputerad och illa tilltygad. En Uppsalaprofessor i medicin dissekerade huvudet på Linnés tjänsteflicka, trots att hon när hon låg döende på stadens sjukhus hade tiggat och bett honom att begrava henne hel. Professorn blev sedan fruktansvärt sjuk. Sådana historier berättas, den ena efter den andra, genom de 203 lösa blad som tålmodigt samlats ihop med åren.¹³²

Nemesis divina erbjuder alltså en sluten moralisk ekonomi i vilken lidandets väldiga omfattning motsvaras av syndernas väldighet. Ett talande exempel är förklaringen till greve Carl Gustaf Tessins politiska fall (Tessin var Linnés beskyddare och hade, som vi sett, varit kanslipresident, ambassadör i Frankrike och kronprinsens privatlärare).¹³³ Tessins dagböcker vittnar om att han var en kultiverad och human upplysningsmänniska. I sin iver att stimulera vetenskapen i Sverige hade han hyst in den unge Linné i sitt stadspalats, introducerat honom för societeten och sett till att han fick bli chefsläkare för den svenska flottan. Som ett mått på sin tacksamhet hade Linné 1739 lovat sig själv att alltid tacka ”Gud och Gr. Tessin” vid bordsbönen.¹³⁴

Men tjugo år senare skrev Linné i *Nemesis divina* att Tessin hade murat in en engelsk kurir – vid liv och skrikande – i en av slottsväggarna.¹³⁵ I ett sällsynt ögonblick av distans till sitt eget resonemang medgav han att detta

kunde vara svårt att tro. Han hävdade dock att pålitliga källor påstod att en kropp *hade* hittats när Tessins slottsmurar hade reparerats, och att en kurir faktiskt saknades. Linné hade själv lagt märke till att från den tidpunkt då kuriren försvann hade Tessin aldrig bjudit hem några gäster. (Detta såg Linné som en enkel och praktisk försiktighetsåtgärd mot att gäster skulle råka på kurirens hämndlystna och skvallriga spöke.) Varför mördade då Tessin? Jo, för adeln är sådana brott bara tidsfördriv, förklarade prästsonen svepande.

För att straffa den godhjärtade gamle greven (nu omstöpt till en fasansfull sadistisk aristokrat) tog Gud ifrån honom hans ämbete i regeringen. Gudomen verkade se än strängare på brott som riktades mot Linné själv. Under ett fakultetsmöte vid Uppsala universitet höll Linné på att diskutera "en förtretlig sak" med en "högst orättfärdig" teologiprofessor. Denne professor (berättade Linné skadeglatt i *Nemesis divina*) föll då "neder under bordet, bäres hem; ser aldrig mer sin hälsodag". Han tog för givet att hela fakulteten instämde i hans tolkning: "Alla gå hem och slå sig för sitt bröst, märkandes att Herren ser våra intrigier."¹³⁶

Nemesis divina spårade alltså all smärta bakåt till offrets synder. Som förklaring till de moraliskt oskyldigas olycksöden antecknade dagboks-skrivaren helt enkelt att "Gud hämnas på barn och barnebarn" – till den tolfte generationen.¹³⁷ Linnés teodicé förklarade alltså lidandet med gudomlig hämnd. Kanske formulerade han dessa pessimistiska tankar mot slutet av 1750-talet för att han hade börjat betvivla sin tidigare, ljusare teodicé (där, som vi sett, det mänskliga lidandet i en ännu paradisk värld förklarades bero på bristande naturkunnighet). Kanske hade han börjat undra över den kyliga värld utan vänner han såg – och hade skapat – omkring sig.

Det var i denna värld Linné levde under sin nedgångstid. Vid mitten av 1770-talet skrev han med nästan oläslig handstil att han "haltar, kan knapt gå, talar oredigt. knapt kan skrifwa".¹³⁸ Vad vi skulle diagnosticera som en rad små strokes hade gjort den gamle professorn delvis förlamad och språklös. När besökare tittade igenom hans samlingar och verk lyckades han bara åstadkomma ett halvleende, med saliven droppande från munnen.¹³⁹ Hans en gång nästan övernaturliga minne försämrades till en punkt där han inte var säker på sitt eget namn. I Uppsala viskades det om att när den gamle krymplingen försökte resa sig ur länstolen och tumlade omkull så lät familjen honom bara ligga på golvet, i sin egen avföring.

Familjens försörjning kom nu från hans son, familjens nya överhuvud. Sedan 1759 hade Carl von Linné den yngre varit anställd för att visa Uppsalas botaniska trädgård. År 1763 hade Linné den äldre också testamenterat sin professur till "Min Enda Son".¹⁴⁰ Därmed ansåg han sig i själva verket ha bevarat en offentlig plats för naturalhistoria: hans sons ämbete skulle hålla Linnés naturaliasamlingar tillgängliga för Uppsala-studenterna. Ja, medgav Linné, sonen fick "fullmacht på professionen för Linnei förtienster, fast han war allenast 21 åhr, dock förestod fadren Professionen till des sonen war istånd att den bestrida; hwar igenom hans dyrbara biblioteque i hela historia naturali, han[s] owärderliga mss [manuskript] och Herbaria utan pari kunne räddas" åt Uppsala universitet.¹⁴¹ Men efter att därmed ha säkerställt att sonen fick efterträda honom, testamenterade Linné listigt samma samling till sina döttrar, som säkerhet även för deras framtida försörjning.

I oktober 1777, tre månader innan fadern dog men flera år efter att han blivit oförmögen att arbeta, installerades Linné den yngre som ordinarie professor. Två år tidigare hade Linné den äldre väddat till universitetskanslern om att låta sonen ta över faderns förpliktelser, "emädan jag [är] gammal och kraslig tohl swåriligen Höstkiölden, ålderstigen och tandlös har swårt at tala".¹⁴² Med svetten strömmande i ansiktet undervisade arvtagaren genom att läsa upp sin fars föreläsningsanteckningar. Därför talade han till och med om "mina" europeiska resor, trots att han aldrig hade varit utanför Sverige. I rädslan för att avslöja sin okunnighet vägrade han att släppa in besökare i den botaniska trädgården och drivhusen.¹⁴³

Linnés studenter förde ändlösa diskussioner om hur denne "Pater" hade befordrat den "unga Phoenix L." eller den "unga Dauphin".¹⁴⁴ En anonym pamflett frågade 1763 varför svenskar emigrerade och anklagade till och med Linné för att hans "Nepotismus" hade fått "en Solander, en Falck" att stanna utomlands. När Falcks bror, vars uppfattning om Linné vi redan har noterat, fick se pamfletten skrev han till Falck, dåvarande inspektör för den ryska vetenskapsakademiens botaniska trädgård i Sankt Petersburg, och gratulerade till att han beskrevs som en nationell tillgång. "Hwad säges härom?"¹⁴⁵

Linné den yngre var inte Uppsalas mest föraktade lärare. (En juridikprofessor "var så impopulär, att studenterna en gång så nerspottade honom, att det rann av kappan".)¹⁴⁶ Men jämfört med de kolleger som hade gott vetenskapligt rykte blev han verkligen hånad. Den "unga Herren roar sig mäst om dagarna; frågar ej så mycket efter Flora som

efter Nympherne. Har en stält gång, kläder och pudrar sig à la mode och gör ständiga Visiter, där som wackra Fruentimmer äro.”¹⁴⁷

Inte heller var den yngre Linné ensam om att ha fått ärva en lärostol vid Uppsala universitet. En annan professor genom födsel, samtida med Linné den yngre, var Christer Berch, son till Anders Berch, Sveriges första professor i kameralism. Även han tog till knepet att läsa upp faderns föreläsningsanteckningar. På dagarna satt han oftast ”grannt pudrad bakom gardinen och mönstrade de förbigående” från fönstren i stadsvillan. Med ett ”[v]ackert utseende, men ofantligt tjock”, och dessutom olämpligt gift med faderns betydligt äldre hushållerska, tycks Berch den yngre ändå ha fullgjort sin tjänst väl.¹⁴⁸

Linné den yngre var däremot obeslutsam och försagd. När han föddes 1741 hade fadern varit överlycklig över ”et så stort frodigt och wählskapat barn, och det mehr är en son, NB en Carl”.¹⁴⁹ Men även han kom att betvivla sin ende överlevande sons begåvning. I ett manuskript från 1776 med rubriken ”Rop ur grafwen till min i tiden kiära hustru”, ett memorandum om hans önskemål efter sin död, skrev han: ”Min Sohn bör intet hafwa dem [de torkade växterna], som aldrig där uti hulpit mig och hafwer intet haft lust för Botaniquen, men wänt, om någon måg blifwer, som är Botanicus.”¹⁵⁰

Inte undra på att Linnés döttrar betraktades som lockande vinster. Efter att ha spekulerat om innehållet i Linnés testamente skrev en Uppsalastudent 1770 menande till en annan: ”3 Fröknar äro ogifta NB.”¹⁵¹ Men 1778 visade Linné den yngre en smula vetenskaplig ambition och köpte herbarierna, biblioteket och manuskripten av sina systrar för 6 000 daler kopparmynt och en del annan egendom. Samma år konstaterade han hjälplöst i ett brev till en vän till familjen att faderns berömda herbarier nu började mögla under hans omvårdnad, och att råttor och mal gnagde på föremålen. Samlingarna hade nog kommit i oordning, trodde han, när han flyttade dem från familjens lantbostad för att hindra sina systrar från att smussla undan dem: ”åtskilliga tilltag hade elljest kunnat föranlåt it dem till lockade af Banks grymma bud. Ingen kniper ifrån mig någon ört.”¹⁵²

Fem år efter sin fars död, 1783, dog Linné den yngre själv, en ungkarl på fyrtiotvå år och Linnés siste överlevande son. Den äldre Linnés ende bror, pastor Samuel Linnaeus, skrev i ett minnesbrev att fyra av Samuels egna fem söner ”äro redan döde, men en liten Carl Samuel, som utom mig är nu den ende, som bär Linnaeiska namnet: är 5 åhr gamal: roar mig

dageligen af en qwickhet, som mycket öfverträffa des ålder”.¹⁵³ Pojkens namn, Carl Samuel, var en tydlig talisman.¹⁵⁴ Men liksom sina fyra bröder dog även han som barn. Kvar fanns åtta döttrar. Förutom genom äktenskapsförbindelser ansågs dock kvinnor vara värdelösa för överföringen av släktens vetenskapliga traditioner.¹⁵⁵ I och med sin sons död dog Linnés släkt ut på manslinjen och i den adliga grenen.

När Linné stolt utnämns till ”herre utaf alla Sweriges Muslor”, eller när det upptäcks att hans studenter föreläser för berusade barn i provinsen, kan det se ut som att mitt eget narrativ om ett intellektuellt projekt har sänkt sig till det ohjälpligt kuriösa eller lokala. Ändå är det bara just så vi kan skildra det specifika i den linneanska kameralismens felslagna och fragmenterade efterdyningar.

Som vi sett drabbades de linneanska upptäcktsfärderna av missöden och katastrofer, men misslyckandet var mer generellt än så eftersom inte heller de framgångsrika (det vill säga överlevande) resenärerna lyckades driva sitt arbete vidare efter den inledande insamlingsfasen. Det fanns både ideologiska och vetenskapliga anledningar till att de linneanska importsubstituten slog fel. Den ekonomiska teori som låg till grund för programmet (och i synnerhet dess producentmonopol) gynnade främst räntejägare. I själva verket förutsatte den linneanska kameralistiska idealstaten att medborgarna lät sitt arbete, sin smak och sitt mode underställas statsapparatus ekonomiska krav. Linneanerna utgick också från att naturen hade stagnerat i ett paradisiskt tillstånd, en symbiontisk superorganism skapad till människans nytta. Men som Löflings ”bedröfweliga sats” först hävdade 1749 kunde tropiska växter inte ”växa hos oss”.

I 1800-talets Skandinavien glömdes Linnés sammanflätning av natur och nation bort, en pinsam och mindre betydande intellektuell utflykt av en man som nu rekonstruerades som ett vetenskapligt geni. Men hans fysikoteologiska kameralism förtjänar att bli ihågkommen. Den var för Linné ett vägledande intresse. Att den överhuvudtaget existerade kan i en vidare bemärkelse tyda på att imperieplaner ibland kan vara ett tillfälligt politiskt åtgärds paket, inte ett mål i sig.

Från cirka 1720 till cirka 1860 hoppades den svenska eliten på en ekonomiskt oberoende stat. Men importförbud misslyckades, kolonialgrödor visnade bort och ersättningsväxter visade sig vara chimärer. Kanske kunde en kameralistisk ekonomi bara fungera med hjälp av en tropisk lydstat? Ställd inför det trefaldiga misslyckandet med växtförflyttningar,

substitut och importförbud vände sig den svenska statens ledning på 1790-talet i stället till en merkantil imperialism. När Linnés sista upptäcktsresande student, Adam Afzelius, gav sig iväg mot Sierra Leone 1792, fick han instruktioner om att söka landområden för den svenska flaggan. Åtminstone i detta lokala fall var de imperialistiska planerna inte i sig en verksam historisk kraft. De var bara ett speciellt uttryck för den bredare kameralistiska ideologin, eller vad jag här har kallat för den lokala modernitetens ideologi.

LINNÉS IDÉER I SVERIGE

Hans bönder, sorgklädde

På 1800-talet och början av 1900-talet blev Carl von Linné en nationalromantisk ikon för Sverige. Precis som i hans eget arbete stod idéer om naturen i ständig dialog med idéer om nationen. Men med tiden förvandlades alltså Linné från en som klassificerade naturen för en framtida nation till en nationell förebild från ett mytiskt, naturligt förflutet.

Fram emot 1770-talet hade Linné gjort en enastående karriär. Men själv var han utmärkt glad och förlamad av slaganfall. När han 1775 kämpar för att beskriva sig själv är han ”så sjuk att han knapt kan tala”.¹ Att hans kretsar i Uppsala var oroliga märks till exempel i en dikt av ”J. S.”, tryckt i en lokaltidning 1776, om ”Linnés återvundna hälsa, sedan han af en kall-feber varit angripen”. Dikten inleds med en naiv undran: ”Men är Linnéus sjuk? mitt sorgsna hjerta frågar.”²

Försummad och illa behandlad av släkt och familj var ”det som en befriare döden nådde honom” den 10 januari 1778. Han ”var då 70 år och 8 månader gammal”. En student skulle minnas att ”Linnés bisättning i Upsala Domkyrka var den högtidligaste Act jag till den tiden hade sedt” och den ”gjorde på mig djupt intryck”. Linné fick vad 1800-talet senare kom att kalla en vacker begravning: ”Det var en dyster och tyst afton, hvars mörker endast skingrades på stället af den genom staden långsamt tågande Processionens facklor, bloss och lanternor – hans bönder, sorgklädde, följde vagnen med lanternor.”³

År 1783, fem år efter Linnés död, dog Carl von Linné den yngre, den siste överlevande av de sex söner Carl och Samuel Linnaeus fick och den ende som överlevde barndomen. Han var ungkarl och hade inga barn. Den manliga linjen i släkten Linné dog ut. Samtidigt nalkades romantiken med sin betoning av den unika ”storslagna” individen, vilket ledde till att tolkningen av Linnés livsverk försköts från den släktkontext som han själv och familjen hade skrivit in sig i. Vad som i fortsättningen räknades var analysen, minnet och hyllningen av en enskild man.

De första postuma Linnébiografierna fortsatte med samma kliché-artade och generaliserade lovord som han under sin livstid fått ta emot både hemma och ute i Europa.⁴ (I Skandinavien fick många av dessa tidiga hagiografier formen av halvanonym tillfällighetsdiktning.) Minnestal – ofta skrivna utifrån de *vitae* Linné hade lämnat in till olika institutioner – hölls vid den svenska Vetenskapsakademien (1778), MontPELLIERS akademi för vetenskap och konst och Paris kungliga medicinska sällskap (båda 1779), den franska Académie Royal des Sciences (1781), Linnean Society of London (1788) och Société Linnéenne de Paris (1788).⁵ Levnadsteckningar och minnesrunor över Linné publicerades i vetenskapliga tidskrifter, populära magasin och tidningar över hela Europa under 1780- och 1790-talen.

Den romantiska tolkningen av Linné började med de minnen som nedtecknades 1778 av hans yngre bror (men publicerades långt senare). I sin livfulla minnesskrift, som blev en viktig källa för senare skandinaviska nationalister och romantiker, skildrade pastor Samuel Linnaeus sin äldre brors liv som utstakat mot en bestämmelse och hans barndom som en rad lovande tecken. Men i Sverige avtog Linnéhyllningarna rätt snart efter hans död. Linné hade trots allt lovat statens elitskikt ekonomiskt oberoende genom importersättning, men det kameralistiska programmet hade ju bara runnit ut i sanden. Tillsammans med den tyska romantikens uppsving för morfologi inom vad som nu utgjorde vetenskapen om levande organismer kan denna politiska besvikelse kanske förklara varför Linnés minne nästan inte uppmärksammades alls i sitt hemland under det första halvsekle efter hans död.

Hur det politiska klimatet i Sverige förändrades under senare delen av 1700-talet, under Linnés ålderdom och efter hans död, framgår tydligt av historien om Vetenskapsakademiens årliga tävlingsfråga och dess efterverkningar 1763. Det året löd (den då grundlösa) frågan: ”Hwad kan wara orsaken at sådan myckenhet swenskt folk årligen flyttar utur landet?” Akademien lade till ytterligare en fråga, typisk för 1700-talets tro på att en perfekt ekonomistyrning var möjlig: ”Och genom hwilka författningar kan det förekommas?”⁶

Många av de mer realistiska svaren spårade dock orsaken till Sveriges ”lagar och förordningar” själva, det vill säga till den kameralistiska ekonomilagstiftningen. Den tog, hävdade de, ett hopplöst strupgrepp på friheten och handeln. Detta subversiva och (för Akademien) överraskande argument var så vanligt att Akademien – denna veritabla bikupa av vinstjägare

och kameralismförespråkare – vägrade att publicera svaren, tvärtemot vad som var brukligt. Detta blev i sin tur en enorm skandal. Ett pamflett-krig utbröt. För första gången ifrågasatte svenskar offentligt såväl den grundläggande moralen som den ekonomiska effektiviteten i kameralismen. Två år senare, vid ständsriksdagen 1765–66, och i viss mån på grund av denna debatt, föll hattregeringen efter att ha styrt i tjugosju år.

Den nya mössregeringen avskaffade genast stöden till manufakturerna. Det ledde till att antalet arbetare sjönk med runt 37 procent under decenniet. Alingsås manufakturverk föll ihop och gick från 1 100 till 175 arbetare.⁷ Hattpartiets ekonomiska politik, med vilken Linné var så nära förbunden, blev nu allmänt anklagad och kritiserad för att vara orättvis och ineffektiv. Inte desto mindre hängde den linneanska kameralismen kvar vid universiteten runt Östersjön, om än bara för att hans åldrande studenter satt på professurerna. Som vi sett hade Linné hjälpt till att inrätta lärostolar i ”praktisk ekonomi” vid Åbo universitet 1747, Uppsala universitet 1759 och Lunds universitet 1760. Alla de första innehavarna hade varit studenter till Linné. Pehr Kalm vid Åbo universitet och Erik Gustaf Lidbeck vid Lunds universitet var till och med specialiserade på botaniska försök med acklimatisering.

Så sent som 1784 återupplivade Lunds universitetskansler Linnés botaniska transmutationism i ett sista desperat försök att få behålla regeringens stöd till Lidbecks skånska plantager. Kanslern skrev till kungen att de i växthus uppdrivna unga mulldärsträden skulle gå att träna till att tåla de strängaste vintrar.⁸ Kungen blev inte imponerad och skar bort all vidare finansiering. I detta nya kritiska klimat ifrågasatte bildade svenskar i allt högre grad den ekonomiska nyttan av både kameralistisk lagstiftning och botaniska omflyttningsplaner. När allt kom omkring hade Linné och hans studenter gång på gång, och ofta spektakulärt, misslyckats med att göra exotiska växter hemmastadda i Sverige.

Framåt 1780-talet hade Linné och hans studenter blivit måltavlor för parodier i dagstidningar, romaner och tidskrifter. En sådan publicerades i tidningen *Stockholm-Posten* 1781, där den påhittade linneanske botanikern ”Henric Durr” presenterades. Denne ”Durr” påstods på sina resor till och med ha upptäckt många fler växtsläkten än Fredrik Hasselqvist hade funnit på sina färder i Levanten 1749–52. ”Och emedan Hasselqvist endast påfunnit 100 så äro Hr Durrs förtjenster til Hasselqvists såsom 1906:100 eller såsom 19:1, vid pass. Det är en lycka för Botanici at äga en så determinerad måttstock, hvarefter deras snille kan mätas.”⁹

Intressant nog hade "Durrs" anonyma skapare redan glömt den ekonomiska drivkraften bakom den linneanska botaniken. I hans ironiska formulering: "Så länge Botaniquen studeras på det gamla berömvärda sättet, at upräkna, beskrifva och afmåla växter, utan at bry sig om en hop minutier, såsom deras nytta i Medicine, deras bruk i Manufacturer m. m. kan den ej annat än vinna betydande och för människoslägtet dyrbara framsteg."¹⁰

Vid ungefär samma tid förvandlade även tidigare linneaner sig själva till ironiserande romantiker. Nu drev de med sin tidigare lärares en gång så nymodiga exkursioner runt Uppsala. Åldrande konvertiter beskrev med den nya självparodins dygder sina forna jag som "Gräsletare-troppen under den så namnkunnige Herr Arch. och Riddaren von Linnés fana". Sina botaniska strövtåg mindes de nu på följande vis: "till vår kunskaps ökning gjorde [vi] ängarna skada med tramp till några lass hö, hvar öfver ingen tordes mucka utan att blifva namngifne för en fiende emot naturalvetenskapen, som på den tiden var högmålsbrott vid akademien, ehuru intet tillfälle saknas i akademiträdgården att med mindre besvär finna tusen örter."¹¹

Det lättaste bytet för postlinneanska gaddar var Linnés tidigare student Carl Peter Thunberg, den gamle Japan-resenären som nu innehade Linnés lärostol i Uppsala. I Fredrik Cederborghs enormt populära roman *Uno von Trassenberg* (1809–10) läser en person högt ur en "tidningsartikel" som består av hopklippta "observationer" hämtade från Thunbergs pompösa *Resa* (utgiven 1788–93). Cederborghs nedsabbling fick kultstatus. I djärva försök att införliva en smula lätt ironi i sin nationella repertoar av intellektuella färdigheter citerade bildade svenskar muntert thunbergismer som: "Vattnet är det element, som gör sjöfarten så utom, som inom Nederländerne vig och beqvämlig."¹² Än i dag citeras i Sverige Thunbergs odödliga kommentar vid sitt första besök i Frankrike: "Det kunde ej annat än förefalla mig både underligt och löjligt, at höra Borgare och Bönder almänt tala det på andra ställen förnäma språket."¹³

Likasa skämtades det om Pehr Osbeck och Olof Torén, de båda allvarsamma och tungsinta Kina-fararna. Osbeck anmärkte bittert att "då en Captain får se stereus humanum på däck" under resan och skämtsamt ber att den medföljande naturforskaren ska undersöka den, "så är det intet underligt om tiden blir tröttsam och resan längre".¹⁴ Torén och Osbeck fick också schavottera i offentligheten genom en annan ostindiekaplan, Jacob Wallenberg, vars komiska resedagbok från 1769 blev en

sensation när den publicerades 1781. Författaren bönfäller en fiktiv Linné att inte göra honom till lärjunge. Han måste ”göra ett knäfall för Hans Majestät af Örte-riket, Hertig öfver krokodiler och hafs-fruar, m. m. samt Herre til fyrfota diur, fiäderfä och insekter – vår store Riddare von *Linné*: anhållande ödmjukast om befrielse från dessa steniga excursioner”.¹⁵

Den linneanska naturteologin hånades också. När en äldre professor i ekonomi vid Lunds universitet skrev en typiskt linneansk avhandling med titeln ”Om Guds undervärk i naturen” kommenterade recensionen i *Stockholms-Posten* torrt: ”ibland hvilka detta arbete likväl ej lär kunna räknas”.¹⁶ Längre bort användes Linnés pedantiska klassifikation för andra och ibland mer politiska syften. I Österrike publicerade Ignaz von Born den prästfientliga *Monachologia*, som översattes till tyska, franska, engelska och italienska och ställde upp ”Naturalhistorien över de skilda Munkordnarna enligt det Linneanska systemets metod”.¹⁷

När seklet gick mot sitt slut kom det också trevande kritik mot den linneanska nationalekonomin. På en resa genom Skandinavien siktade den tyske romantikern Ernst Moritz Arndt fyndigt in sig på de acklimatiseringsplaner som hade varit så viktiga i Linnés kameralistiska projekt. ”Man väntades tro att Sverige plötsligt hade blivit Mindre Asien och Sicilien.” Särskilt attackerade han Sveriges ”onaturliga” sidenfabriker. Han anklagade linneanerna för att de ”saknade blick för den lokala helheten och tillståndet i nationen, och själva dåraktigt stretade emot Naturen”.¹⁸ I en hånfull drift med den solskimrande naturteologi som Linnés ekonomi byggde på, påpekade Arndt att Gud hade gett Skandinavien sill men inget salt. Hennes manufakturer, fortsatte han, skulle alltid förbli obetydliga jämfört med fiskeriet i Nordsjön.¹⁹

Arndt analyserade klarsynt Linnés kameralism utifrån ett samhälle som söker orättmätiga fördelar och kortsiktiga vinster. ”På det stora hela kan man nog säga, att projekten och förhoppningarna delvis var luftslott och chimärer, att enskilda personer kanske utnyttjade dem till att berika sig ... Mycket pengar förslösades, handeln blev förvirrad, lusten till och vinsten av lurendrejeri befordrades genom onaturliga premier, och folk-karaktären fördärvades genom de många tvångslagarna.”²⁰

Arndts kritik utsträcktes även till det intellektuella och materiella förfallet i Sverige runt 1800. Till och med linneanernas rent vetenskapliga samlingar försumrades svårt. Det stod klart för honom efter att han träffat Linnés sista student, Adam Afzelius, som mellan 1795 och 1796 hade utforskat Västafrika. Arndt konstaterade att Afzelius inte fick ställa ut sin

magnifika etnografiska samling från Sierra Leone någonstans. Själv häpnade Arndt över samlingen – ”så många hushållsredskap, vapen, smides- och läderarbeten, som varken London eller Paris kan göra bättre”²¹ – och beklagade samtidigt att den var i ett så sorgligt skick.

Den engelske resenären Edward D. Clarke observerade 1798 något liknande då han träffade Linnés student Anders Sparrman, som hade varit med på kapten Cooks andra världsomsegling och utforskat södra Afrika mellan 1775 och 1776, samt Senegal och Kap Verde 1787. Vid hemkomsten till Sverige blev Sparrman intendent för de naturalhistoriska samlingarna vid Kungliga Vetenskapsakademien, och senare professor vid Collegium medicum i Stockholm. Clarke blev chockerad när han såg att Sparrmans samlingar från Afrika och Stilla havet trots det fortfarande låg nerstuvade i sina packlådor efter tjugo år.²²

Det hade inte ens gjorts några antropologiska studier av dessa föremål, utöver linneanernas förhoppningar om att använda dem till instruktioner för hushållning. När Ernst Moritz Arndt besökte Uppsala 1804 träffade han Linnés student och efterträdare, Carl Peter Thunberg, som hade utforskat södra Afrika, Ceylon, Java och Japan mellan 1770 och 1779. Thunberg var då en åldrad professor, ”en stor märkvärdighet” som ”ännu” bodde kvar i Linnés hus mitt i den botaniska trädgården, vilken ”nu var stadd i förfall”.²³ Inne i huset, skvallrade Arndt, var det en kaotisk röra, och trälårar stod staplade på varandra. Trots den gamle mannens böner upplät Uppsala universitet ingen plats för att ställa ut hans japanska och samiska etnografiska föremål.²⁴ Tillsammans rotade gråskägget och den unge mannen igenom lådor i sökandet efter ”lappska härligheter” och Thunbergs japanska samlingar, vilka Arndt ansåg vara ”delvis riktigt lustiga”.²⁵

En bra bit in på 1800-talet författade Thunberg plikttroget avhandlingar om ”Utländska Träd, Buskar och blomsterväxter, som tåla Svenska klimatet” (1820) och ”Inhemska Träd och Buskar, som förtjena att odlas” (1821). Men dessa intar en plats vid sidan av hans 291 andra och icke ekonomiska avhandlingar. Thunberg var en framstående botaniker. Hans verkliga intresse var att ersätta Linnés sexualsystem för växtklassificering med en naturlig ordning, och i botaniken var hans enda beröringspunkt med sin tidigare lärare att båda försökte identifiera faunan och florran i Bibeln. (Båda anställde dessutom sina söner som demonstratorer i den botaniska trädgården.)

Men trots Thunbergs bemödanden låg den skandinaviska naturalhistorien i spillror runt 1800. Det kommenterades av Clarke när han gick

på en av Thunbergs föreläsningar 1798. Förvånad noterade han att åhörarna var sex ovårdade pojkar, av utseendet att döma utfattiga och högst fjorton år gamla. Medan Thunberg mässade råkade pojkarna i slagsmål. För sina engelska läsare förklarade Clarke att det knappast var förvånande, med tanke på hur mycket brännvin de där barnen drack.²⁶ (Svenska historiker har varit mer tveksamma till hur deras beteende ska tolkas, eftersom det kan ha varit en föreläsning endast för adelsmän.)

År 1809 nedtecknade den unge Carl Adolph Agardh, senare en välkänd biolog, liknande reflektioner över den linneanska naturalhistoriens förfall i sin dagbok efter att ha besökt Uppsalas botaniska trädgård för första gången: "Blott 4 quarter med wexter. Orangeriet ej heller rikt. ... I Menageriet blott en liten babian, sjuk, af binnikemasken." Agardh räknade också upp Uppsalas ynkliga samling uppstoppade djur: "En Gnu. Gaseller, 1 björn, 1 Tiger, 1 Ren etc."²⁷ År 1812 lade en annan engelsk turist märke till att en stor del av Linnés gamla botaniska trädgård nu var potatisland. Växthusens glasfönster var krossade, stengolven gropiga och spruckna och allt var övervuxet av ogräs.²⁸

Våren 1826 presiderade Carl Adolph Agardh, nu professor i naturalhistoria vid Lunds universitet, över årets doktorspromotioner. När han steg upp i talarstolen i Lunds stora romanska domkyrka, kunde den fyrtioett-årige akademikern se tillbaka på en typisk, till och med exemplarisk, linneansk karriär. Precis som Linnés studenter en generation tidigare, kom Agardh från ett enkelt hem i en provinsiell miljö. Hans far var en obetydlig köpman i Båstad. Som pojke hade Agardh fått privatlektioner i naturalhistoria av Linnés student Pehr Osbeck. Osbeck, som reste till Guangzhou mellan 1750 och 1752, slutade sin bana som präst på landet i Hasslöv, tre timmar till fots från Båstad. Naturforskaren – som senare stod modell för den mycket älskade svenska klichébilden av en linneansk kyrkoherde – gav där sina bönder medicinsk behandling och lärdomar, undervisade pojkar, odlade kastanjer och mullbärsträd, ordnade sina blygsamma samlingar av lokala insekter och kinesisk naturalia, samt skrev den skandinaviska motsvarigheten till Gilbert Whites *Natural History of Selbourne* (1789) – *Utkast till beskrifning öfver Laholms prosteri* (utgiven först 1922 och genast en stor framgång).²⁹

Efter avslutad skolning med Osbeck understödde Agardh sina universitetsstudier och finansierade sina europeiska resor genom att, som så många av sina föregångare, tjänstgöra som privatlärare i ett adligt

hushåll. Han gav sig också 1809 ut på en upptäcktsfärd genom Mellansverige som var en fulländad kortversion av de provinsresor Linné och hans studenter företog sig från och med 1732.³⁰ Även Agardhs forskning såg ut att vara ortodoxt linneansk. Åren 1820, 1826 och 1828 publicerade han delar av ett allomfattande översiktsverk om världens alger, *Species algarum*.³¹ Hans ekonomiska avhandlingar på modersmålet klingar också bekant: "Afhandling om foderbetans användande till socker" (1812), "Beskrifning på de tång-arter, som finnas vid stränderne af Göteborgs och Bohus län samt om sättet och värdet af deras användning i landthushållningen (1816) och "Några ord om tobaksodlingens förbättring" (1819).³²

Agardhs bana genom institutionerna var också typiskt linneansk. Den professur i naturalhistoria och ekonomi som han fick i Lund 1812 hade inrättats på Linnés rekommendation 1756. Lärostolen hade inledningsvis finansierats av manufakturfonden. Den första innehavaren var Erik Gustaf Lidbeck, den elev som deltog i Linnés resa i Västergötland 1746 och den man vi har stött på som skaparen av Skånes plantageverk och råsidanproducent.

Om något skevar är det att Agardhs karriär tycks komma för sent. Den är mycket lik Johannes Browallius bana, som var samtida med vännen Linné och i sin tur ett mönster för social rörelse uppåt med hjälp av naturkunnighet i 1700-talets Sverige. Browallius utnämndes 1737 till professor i naturalhistoria vid Åbo universitet. Två år senare förordnades han till kyrkoherde för en församling, ett arbete han antog och för vilket – noterade hans kolleger "med förundran och häpenhet" – han lärde sig finska, bara för att kunna tala med bönderna i sin hjord.³³ År 1746 bytte han till en professur i teologi. Och tre år senare blev han biskop. Även Agardh gick tidigt över till kyrkan. Han blev professor 1812. Fyra år senare prästvigdes han. Och 1835 blev han biskop. Skillnaden var möjligen att Agardh var mer gammalmodig än sin föregångare. I mogen ålder lade Browallius sin energi på att bevisa att götiska (gammalsvenska) och finska "äro Stam-Mödrar til alla de andra Europaeiska Språken". När Agardh blev gammal ägnade han sig åt förföljelse av baptister.³⁴

Sammantaget verkar Agardhs sociala bakgrund, formella utbildning, tidiga publikationer och institutionella karriär vara utpräglad linneansk. Men de andliga drivkrafterna bakom allt detta var helt annorlunda. Linneanerna var nyttoinriktade, upplysningens praktiska mångsysslare. Agardh tillhörde den konservativa romantiken. Tillsammans med sin vän, den kände romantiske poeten och professorn Esaias Tegnér, även

han senare biskop, såg Agardh sig själv som ett universalgeni, engagerat i den högre bildningen för dess egen skull. Han var på en och samma gång botaniker, matematiker, politiker och teolog. Hans ungdomsskrifter i ekonomisk botanik följer det linneanska receptet med detaljerade observationer av *naturalia* inom ramen för ett storslaget industriprojekt, men de var bara karriärmedvetna gester som aldrig återkom senare i livet.

I stället intresserade sig Agardh för växtanatomi och växtfysiologi. Sin filosofiska inspiration hämtade han inte ur Linnés klassificeringsidéer utan ur Friedrich Wilhelm Joseph von Schellings idealistiska och romantiska naturfilosofi. Och den uppgift han ålade sig och byggde sin vetenskap på var ytterst ett universellt naturligt system. Hans *Species algarum* var inte så mycket en taxonomisk lista som ett romantiskt fragment, det vill säga en antydning om ett medvetet oändligt företag som aldrig blev klart, men inte heller hade *kunnat* – och väl knappast avsågs – bli klart. Dussintals band skisserades. Endast ett och ett halvt band publicerades.

Även om dessa publikationer blickar bakåt mot Linné i sitt fokus på klassificering, skiljer sig Agardhs vetenskapssyn i grunden från ”naturalhistorikernas” på 1700-talet. Han hade redan börjat suga i sig det revolutionerande perspektivet i vad som skulle komma att kallas ”biologi”: biologi som snarare framhävde enskilda organismers funktion (hur deras delar passar ihop för att upprätthålla en levande existens) än studiet av organismens släktskap med andra organismer eller den oorganiska naturen (tydligt visualiserat genom kuriosakabinettet, där mineraler, växter, djur och etnografiska föremål sammanfördes inom ramen för superdisciplinen ”naturalhistoria”). Biologen Agardh var övertygad om att det han studerade var själva livets mysterium och detaljrikedom.

Med tanke på vilka breda och irreversibla förvandlingar livets vetenskaper genomgick efter 1800, och i vilka Agardh på sitt eget lilla vis var delaktig, är det inte förvånande att ämnet för hans föreläsning vid Lunds universitets doktorspromotion 1826 blev det tillbakablickande temat *antiquitates Linnaeanae*. Agardh bjöd inte sina åhörare på någon ny forskning i Linnés fotspår, vilket publiken kunde ha väntat sig med tanke på hans karriär och utgivna verk. I stället presenterade han sin mäktige föregångares verk som alldeles föråldrat – inte som pågående forskning, utan som föremål för ett antikvariskt intresse.

Han gjorde detta förödande verkningsfullt genom att från tribunen helt enkelt läsa upp några brev från Linné. Innan han krönte de nya doktorerna med lagerkransar avslutade han med vad han förklarade var

Linnés sista brev, riktat till hans "Kiäraste", "aldrakiäreste Hr Broder" Abraham Bäck.³⁵ Det skrevs 5 december 1776, men brevskrivaren feldaterade det med tjugo år, alltså "5 Dec. 1756".³⁶ Linné hade skrivit, vikt ihop, adresserat och förseglat detta brev, men sedan lämnat det på sitt skrivbord. Kanske glömde han bort det. Kanske kände han inte längre igen det som ett brev färdigt för posten. Efter hans död hittade hans son brevet och skickade iväg det. Mer än ett år efter att det skrevs kom det alltså som en hälsning från graven till Linnés gamle vän.

Förstörd av slaganfallen hade Linné kraftsat ner ett par rader till Bäck som tröst i vännens sorg efter ende sonen, sjutton år och Linnés "lille Bror", men också för att ta farväl av "Min bäste vän här i werlden". För Linné var döende och visste om det.³⁷

Ett halvsekel senare använde Agardh samma rader för att ta farväl av Linné. Stående i talarstolen den där majdagen 1826 började han läsa i mitten av brevet. Det fick vad Agardh påstod var Linnés sista ord att låta ännu kusligare: "Gud hafver beslutit, att upplösa mer än hälften af de banden som hållet mig vid dett jordiska. *Vale* – upplösa – enda utväg – att utväg vara – må upplöst – Lef väll, jag är Brors; Bror är min; jag är min – min Brors beständig i döden trogne Bror Linné."³⁸

Med dessa rader tog Agardh farväl inte bara av en viss naturforskare eller en viss kunskapsform, utan av en hel moralisk och politisk dröm. För vid det laget, 1826, skulle hela Linnés projekt, så som jag har tecknat det i denna bok, säkerligen te sig som en antikvit: kameralistens förhoppningar om en självförsörjande svensk nation med en imperieekonomi helt inom landets gränser.

Det sista formella uttrycket för denna dröm blev verkligen en fars. Sveriges första Linnésällskap, Linnéska samfundet (grundat 1808), invigde 1832 en acklimatiseringsträdgård i Stockholm med att dinera intill "ett Naturens tempel omkring ett altare, helgadt åt Carl von Linné".³⁹ Sverige var vid den tiden fortfarande ett efterblivet jordbruksland. De materiella omständigheterna var ännu gynnsamma för en kameralism av Linnés typ. De fantasifulla drömmarna fanns också kvar. Vi känner igen de förhoppningar som nu förtätades i Linnéska samfundet ur ett till hälften glömt förflutet: deras "Tabell" rekommenderade "Satyr-Apan" som fabriksarbetare och tjänare för att "hämta vatten, vända stek, stöta i mortel". De förespråkade "Hushund" och "Turkisk Skunk" till ull; katter, mullvadar och vesslor till päls och kängurur, ökenråttor och myrslokar till kött. Återigen planerades

en framtida ordning där mungon och skunken jagar råttor, bävern och sälen fångar fisk och kamelen och laman drar kärror.⁴⁰

Än en gång föreställde man sig gradvis acklimatisering till andra klimat, men nu under flera generationer och baserat på nedärvning av förvärvade egenskaper. Med chinchillor som exempel föreslog Samfundet att dessa först skulle hållas i ett drivhus, nästa generation i mild värme ”och dessas afföda slutligen i ett oeldadt rum. Ett fostringssätt, som bör iakttagas vid domesticerandet af alla djur från de heta Zonerna.”⁴¹

Samfundet hoppades typiskt nog också att de skulle kunna domesticera den inhemska floran och faunan. De ville tämja arter som i dag är skyddade för jakt, men på den tiden sköts av tjuvskyttar, till exempel älg (eftersom ”detta högdjur snart lär sig kunna anses nära utdödt”) och kronhjort (som ”snart ej mera finnas inom riket”).⁴²

Linnéska samfundet organiserade oavsiktligt sitt eget fall genom att ta betalt för inträde till en offentlig park i Stockholm, Humlegården, där de hade en trädgård och födde upp sina djur – bävrar, papegojor, gulfiskar, marsvin och harar. Den uppretade lokalbefolkningen slog sönder bysterna av Linné och Flora, högg ner dvärgmandelträden och jasminbuskarna och vandaliserade växthusen där det odlades vindruvor och ananas. Framåt 1838 hade Samfundet sålt sin karusell, övergett sin ”Eremitboning”, arrenderat ut sina slätterängar och fruktträdgårdar till en apotekare och lämnat sina ”små hus för försäljning af confect och frukt”.⁴³ När Samfundet i januari 1842 formellt upplöstes var bara fyra medlemmar närvarande. Varken ordföranden eller sekreteraren dök upp. Efter en lång väntan tog vice sekreteraren på sig uppgiften att bjuda ”ett sorgligt FARVÄL!”⁴⁴

Under den romantiska perioden blev Sverige för det övriga Europa vad Lappland hade varit för Sverige under upplysningstiden: ett semesterland för etnografiska turister och en naturutopi. I en värld där industrialiseringen nyligen hade tagit fart blev Sveriges beroende av Europa och landets marginella ställning allt tydligare, medan det post-linneanska Lappland blev en exotisk scen för romantikens resenärer och deras upptåg och skämt. När engelsmannen Edward D. Clarke mötte sin första same, en gammal kvinna i Luleå, kysste han henne utan vidare. En söndag i juli 1799 lät han en 17 fot hög ballong i vit satin stiga till väders vid Enontekis församlingskyrka, tre dagars slädfärd norr om Torneå – och skröt med att det var den första ballonguppstigningen ovanför norra polcirkeln.⁴⁵

Under de skandinaviska resor som gjordes av Clarke, Mary Wollstonecraft (1796), Giuseppe Acerbi och Bernardo Bellotti (1798), Thomas Malthus (1799) och Ernst Moritz Arndt (1804) fick linneanerna se sig *själva* bli naturalhistoriska föremål för främlingarna. Men allra mest intresserade sig dessa etnografiska turister för vad de såg som kvarlevande vikingaseder. De blev exempelvis upphetsade över att bönder i norra Sverige fortfarande använde slagrutor. Clarke gjorde anteckningar om folkdanser. Acerbi inspirerades av skandinaviska folkvisor och samisk jojk och fick en kvartett att framföra hans "runsånger" i Uleåborg.⁴⁶

Arndt samlade på folklig vidskepelse och beundrade Skandinaviens ljushåriga barn. Han konstaterade att de äldsta aristokratiska ätterna "alla är blonda" och hävdade att bönder som bodde nära hedniska offerlunder, och därför kunde antas vara vikingaättlingar, hade hår i "den gamla högt aktade guldgula färgen".⁴⁷ Med samma rastänkande fann Clarke att vad som påstods vara blandblodssvenskar nedanför den femtionionde nordliga breddgraden (motsvarande Grönlands sydspets) var smutsiga och ohederliga. Men han skrev entusiastiskt om de förment renrasiga nybyggarna i Lappland och jämförde deras lurblåsande mjölkerskor med "Söderhavsvildar" – tänkt som en komplimang till deras sensualitet.⁴⁸

Till turistattraktionerna i norr hörde de linneanska naturforskarna vid Europas yttersta arktiska utposter. Både Acerbi och Clarke fann det lustigt att se kontrasten mellan de lappländska prästernas nersupna, ovårdade yttre och deras flytande latin. Resenärerna noterade att även i de mest avlägsna delarna av Lappland ägde varenda läkare, apotekare och präst ett naturalhistoriskt kabinett. Liksom andra romantiska turister som var på jakt efter sentimentala souvenirer köpte de herbarier och linneanska föremål av dessa åldrade och fattiga studenter till mästaren.⁴⁹

Detta hade blivit ett mode sedan en ung och förmögen engelsman, James Edward Smith, 1783 hade köpt Linnés naturalhistoriska samlingar, bibliotek och manuskript och skeppat över alltihop till London. (Linnés korrespondens fick Smith gratis, eftersom Linnés sparsamma änka använde breven som fyllning i fraktlåarna.)⁵⁰ Medan Linnés skatter alltså slank iväg till London, kunde turisterna i norra Skandinavien konstatera att de kringvandrande bokhandlarna där uppe bara sålde biblar, bönböcker och almanackor. Enligt Clarke sökte man 1798 förgäves efter Linnés *Flora Lapponica* i Lappland och kunde "väl så gärna frågat efter Koranen".⁵¹

Romantikens resenärer och etnografiska turister i Lappland avlöstes av storviltjägare som Paul du Chaillu, känd för att ha upptäckt gorillan och de afrikanska pygméfolken, prins Roland Bonaparte och den engelske kaptenen Alexander Hutchinson, författare till en bok med den klämkäcka titeln *Try Lappland* (1870).⁵² Framme vid 1880-talet bad resehandboken Baedeker de artiga engelska resenärerna att vid ripjakten på den lappländska tundran inte ta illa upp av att de norska bönderna var så familjära. Det var klokare, menade reseguiden, att när vapenbärarna satte sig och åt tillsammans med jaktsällskapet, skakade hand och vägrade ta emot dricks se det som en liten rest av vikingasederna.

Mot slutet av 1800-talet framställdes skandinaviska bönder som nordliga vildar, precis som de samiska nomaderna. Vid världsutställningen i Paris 1878 visades svenska bondkvinnor upp intill samerna. Vid världsutställningen i Chicago 1893 förevisades till och med icke-samiska svenskar som samer. Och trots häftiga protester från Riksföreningen för Svenskhetens Bevarande i Utlandet ställdes svenskar ut vid sidan av inuiter, samer och samojeder på Nordlandutställningen 1911 på Kurfurstendamm i Berlin.⁵³ Skandinaverna hade själva i sin pittoreska ålderdomlighet blivit en del av Arndts "lappska härligheter", "delvis riktigt lustiga". Kanske kan vi pricka in slutdatumet för dessa etnografiska fröjder till 1923, då Göteborg inför sitt 300-årsjubileum planerade ett "lappläger". När protesterna från både samer och andra svenskar tvingade kommunfullmäktige att stoppa projektet, byggde man i stället upp "Lilleputtstaden" – befolkad av småväxta danskar.⁵⁴

Med tanke på det misslyckade linneanska projektet och Sveriges allmänt låga utvecklingsnivå kring 1800, var det inte konstigt att Linné efter sin död snart var tämligen bortglömd i sitt hemland. Hans första offentliga monument, och det enda officiella minnesmärket fram till 1811, var en anspråkslös begravningsplakett som sattes upp i Uppsala domkyrka 1798, åtta år efter att Jardin des Plantes i Paris hade införskaffat en byst av honom och tjugo år efter hans död.⁵⁵

Det ska sägas att Gustav III (regent 1772–92), den svenske monark som närmast följde mönstret för en upplyst despot, planerade att resa ett botaniskt auditorium som ett Linnétempel redan 1787, när han donerade Uppsala slottsträdgård till universitetet. Kungen och hans franske arkitekt, Jean-Louis Deprez, tänkte sig Linnétemplet som en storslagen dorisk

byggnad. Centralhallen skulle dekoreras med en fris, där man kunde se Linné ledas genom naturen av en upplysningsgudinna, och en monumental staty av naturforskaren som muskulös grekisk hjälte.⁵⁶ Planerna skrinlades dock när kungen 1792 blev mördad av en fientligt sinnad och "frihetsälskande" aristokrat. Först 1807, hundra år efter Linnés födelse, invigdes auditoriet, och då i betydligt mindre skala.⁵⁷

Linnéstatyn som Gustav III hade velat ha som byggnadens medelpunkt beställdes 1822 och blev klar 1829. Vid det laget var hela projektet en historicerande gest till ett avlägset förflutet. Initiativet kom från Uppsalas studentkårer och Erik Gustaf Geijer, en av de ledande medlemmarna i det panskanandinaviska och romantiska Götiska förbundet.

Några dagar före avtäckningsceremonin 1829 klagade landshövdingen i Upplands län över att Linnéanhängare hängav sig åt att "fjeska med något slags fest vid aftäckningen af Linnés statue". Men, skrev han, då "det Auditorium, hvarest statuen är upställd, til det mesta intages af nyss rangerade upstoppade djur" skulle gästerna behöva skohorn för att klämma in sig mellan de utställda bestarna. "Det blir en löjlig fest."

När den lilla universitetsstadens invånare på kvällen för festligheterna släpptes in för att få se statyn blev det så trångt i det botaniska auditoriet att ärkebiskopen själv, med ett ljus i vardera handen, fick valla ut folkhopen genom en bakdörr. Landshövdingen, som var ansvarig för bevakningen av det hela, medgav ändå att det blev ganska lyckat. "Studentmassan och gummorna Linné, af hvilka fröken nära föll i vanmakt vid statuens aftäckning, verkade på känslorna."⁵⁸

Uppsalastatyn 1829 var den första större Linnéframställningen på uppdrag av en svensk institution sedan hans död 1778. Kanske kan den räknas som inledningen på Sveriges nationalromantiska kult av Linné. Statyn avtäcktes till dundret från 120 kanonskott, hurrarop och sången "Bevare Gud vår kung". Under middagen på kvällen utbringades många skålar. Som bruket var på den tiden avrundades varje skål med en sång skriven särskilt för tillfället. Gästerna – viktiga lokala personer, Linnés släktingar, professorer från Uppsala universitet och representeranter för olika nationella institutioner – skålade för kungen, för Linnés studenter och släktingar, för skulptören, för Uppsala universitet och så vidare kvällen igenom. Den främsta skålen utbringades dock varken för Linné själv eller för hans naturalhistoria. I stället skålades för något som tycktes ha fallit bort: *minnet* av Linné. Uppsalafirandet 1829 harmonierar alltså mycket väl med tonen i Carl Adolph Agardhs tal 1826 vid

Lunds universitet, som även det markerade avstånd till Linné och hans vetenskap som "Linneanska antikviteter".⁵⁹

Efter 1800-talets mitt fick minnet av Linné en renässans i Skandinavien. Linnés födelsehem gjordes till museum 1866, hans lantegendom 1879, hans fars prästgård 1935 och hans hus i Uppsala 1937. "Linnélikör" och "Linnébakelser" tillverkades och såldes på kaféer. Bakelserna hade ljusblå sockerglasyr med Linnés profil i läcker relief och säljs fortfarande på ett konditori i Uppsala.⁶⁰ Nykterhetsordnar, ungdomsklubbar, hembygdsföreningar, barntidningar och nyfödda telningar döptes efter den store svensken.⁶¹ Det producerades glorifierande häften, medaljer, utställningar, sånger, statyer och festligheter (en gång till och med en balett). Från sekelskiftet 1900 firades ofta 23 maj som Linnédagen. Flaggor vajade, skolor stängdes, parader och danser arrangerades och "linnéblommor" såldes av skolbarn på gatan. Förutom lokala hyllningsdikter, vanligtvis skrivna av kyrkoherdar och skollärare, lästes Carl Snoilskys "Blomsterfursten" upp på torg och i skolaulor.

Linnékulten nådde sin höjdpunkt vid 200-årsjubileet 1907, som firades över hela Sverige med enorma men synnerligen olika "Linné- och hembygdsfester".⁶² Uppsala universitet ordnade en storslagen fest. Ärkebiskopen, kronprinsen, universitetets rektor och studentrepresentanter höll alla (rapporterade en tidningsjournalist nervöst) "ansläende tal på klingande latin". Den längsta applåden fick ändå vänta tills Finlands företrädare talade – på svenska.⁶³

Det året blev det trångt på järnvägsspåren i Småland den 23 maj av alla extratåg som skulle till Linnés födelseort. I städer runt om i landet stod "hundratals skolbarn med små svenska flaggor i händerna" och trängdes med studentköror som sjöng "fosterländska sånger".⁶⁴ För att bereda marken hade morgontidningarna förmanat sina läsare: "Till allmänheten riktas en uppmaning att deltaga i Linnéfirandet medels allmän flaggning. Alla flaggor i topp i dag!"⁶⁵ Tidningarna försökte också få läsarna att stödja skolflickorna som skulle sälja "små rara" pappersblommor för att hedra Linnédagen. Intäkterna gick till välgörande ändamål som tuberkulossanatorier. "Glöm icke att förse eder med Linnéblommor!"⁶⁶

I Helsingborg tågade nästan femtusen "barn i nationaldräkter, flickor med blomsterkransar i håret och iklädda blomsterguilander och gossar med blågula marskalkband" genom staden bakom ett hav av fanor.

Sådana parader iscensattes i de flesta svenska städer. Till och med i byarna firades det. En vanlig scen utspelades i den skånska byn Råå, där skolläraren August Chronquist ”i ett kort anförande [tolkade] blomsterkonungens lifsgärning och hans ädla personlighet”, lät barnen sjunga ”fosterländska sånger” och hurra för Linné innan skolan stängdes för eftermiddagen.⁶⁷ Andra skolbarn fördes högtidligt ut för att fira med rensning av potatisåkrar eller tallplantering.

Här bör vi påminna oss om att enormt många svenskar utvandrade till Amerika i slutet av 1800-talet. På 1880-talet, då utflödet var som störst, lämnade runt en procent av befolkningen landet varje år. Då arbetade fortfarande nästan 80 procent inom jordbruket. Sverige var faktiskt på väg mot en riskabel ”irländsk” situation, med potatisbönder som brukade mycket små jordbitar. När ”Amerikabreven” började anlända till hemsocknen och beskrev en Ny värld där marken var gratis och där det till och med var tillåtet att bilda grupper för Bibelstudier, är det knappast förvånande att allt fler började packa sina ”Amerikakoffertar”. Vid besöken i hemlandet kunde en del av ”Amerikasvenskarna” till och med visa upp ett bländande tecken på framgång: guldtänder.

Patrioten Linné hade däremot aldrig utvandrat till Minnesota, som en biskop påpekade vid ett Linnéfirande 1919, och därmed gav uttryck för statselitens oro över att det senaste halvsekle ha sett de från politiska val utestängda lägre skikten rösta med fötterna. Genom hela sitt mässande tal betonade biskopen barnens ”plikt” att stanna i Sverige. Han avslutade sin predikan med att läsa upp de sista defensiva raderna i Sveriges nationalsång, även den en ”uppfunnen tradition” från 1800-talet som aggressivt positionerar de högre andliga värden mot den amerikanska mellanvästerns rent materiella välstånd: ”måtte vi alltid vilja säga: 'Ja, jag vill lefva, jag vill dö i Norden!'”⁶⁸

Kring sekelskiftet, när Linnékulten stod som högst, framställdes mannen som ett helgon. Så kallade ”folkmyter” om vetenskapsmannen lades fram som biografiska fakta, till och med i forskningstidskrifter. Ett typexempel på en sådan ”sägen” letade sig in i de svenska tidningarna 1907 (sentimentaliteten är ett säkert tecken på en uppdiktad lögn). En söndag, började historien, försvann ”lille Carl” från hemmet. Plötsligt mindes hans föräldrar hur han hade pladdrat om sällsynta växter på några branta klippor i närheten. De skyndade dit och hittade den lille parveln, ”insomnad alldeles på yttersta kanten af stupan, men med den sällsynta örten mellan sina liksom till bön hopknäppta händer. Nu nändes fadern icke

banna honom, utan lyfte pilten under det profetiska utropet: Du blir förvisso en blomsterkonung!”⁶⁹

Även Linnédyrkarnas berättelser om sina personliga upplevelser fick ett drag av mystik. En linneansk turist beskrev 1920 i en tidningsartikel sitt besök i de klosterruiner som en gång hyste Sveriges två viktigaste medeltida helgon, Erik den helige och heliga Birgitta. I ett högtravande tonläge beskrev han hur han därefter kom in i Linnés trädgård i Uppsala och äntligen ”kände jag, att jag stod på *helig mark*, och det var en *ver sacrum* – helig vår”.⁷⁰

En Uppsalaprofessor slog an samma ton när han 1924 i en tidningsartikel beskrev hur han på en vandring genom Småland till slut hamnade vid en liten timrad stuga, Linnés födelseplats, som om det vore platsen för Kristi födelse: ”Omedvetet öka vi stegen, kinderna purpras, ögonen glänsa, hjärtat klappar fortare. Blott några steg ännu och vi stå på en plats, helig för alla svenska sinnen, vi skåda den härliga dager, mot vilken den nyfödde Carl Linnaeus första gången slog upp sina ögon vid majmorgonens första gryning.”⁷¹

En dikt från 1907, inramad och upphängd på väggen i detta ”heliga” kaplansboställe, beskriver omgivningen i liknande ordalag:

Och mellan granar björken står
och talar Svenskhet höst som vår
och uti hvarje björkestam
är ristat Carl Linnei namn.

I slutet av dikten hörs ekot av en välkänd svensk julpsalm: ”här föddes oss en blomsterkung”.⁷²

Kring sekelskiftet 1900 gjorde alltså Sveriges politiskt konservativa skikt minnet av Linné till ett nationalistiskt spektakel. I en tid av hastig industrialisering, massutvandring och social oro lanserade de naturforskaren från upplysningstiden som en sammanjämkande kunglighet, en ”blomsterkonung”.⁷³ Denna minnesindustri kulminerade i 200-årsfirandet 1907, där varje minnessak och souvenir (skillingtryck, jubileumsprogram och särskilda tidningsupplagor), varje gest och framträdande (skolsånger, arbetardanser och offentliga tal) lyftes fram som välsignelser till en sammanhållning över klassgränser och nationell storhet.⁷⁴

Enligt den nationalromantiska föreställningen hade Linné förebådat en ny och mindre krigisk storhetstid, då Sverige genom vetenskapen

skulle återerövra den "segrans ära" som landets båda andra nationalhjältar, Gustav II Adolf och Karl XII, ansågs ha skördat under trettioåriga kriget (1618–48) och det stora nordiska kriget (1700–18). Men den här gången skulle segrarna bärgas "utan blod".⁷⁵

En ofta återopad förebild var Tysklands sätt att hedra Goethe, en inspirationskälla för grundandet av Svenska Linnésällskapet 1918. Andra förebilder var de engelska Shakespearesällskapen och Sveriges egna karolinska förbund. Liksom Goethe i Tyskland blev Linné ett känslomässigt och symboliskt fokus för en nationalistisk moderniseringsmyt, som framhävde social harmoni mer än klassrättvisa. Som en tidning formulerade det 1919: "Det minnet måste kunna lyfta och ena alla klasser och partier – bringa dem att för en stund glömma allt, som skiljer och söndrar."⁷⁶

Sådana förhoppningar om nationell enighet genom minnet av Linné hade stått i medelpunkten för jubileerna 1878 och 1907. När en Linnéstaty i centrala Stockholm avtäcktes vid en offentlig ceremoni 1885 skrev en av de ledande tidningarna uppskattande att "överallt såg man kända ansikten, hjältar och veteraner i vetenskapens och politikens tjänst, lärare och lärjungar, arbetare, skalder, folk av alla samhällsklasser. De spred sig nu kring stadens alla håll och kanter efter att en kort stund ha varit förenade i ett triumftåg utan like för att hylla det renaste, skäraste och måhända största minne som Norden äger."⁷⁷ I samma anda påpekade en talare vid firandet 1907 på Göteborgs universitet att Linnédagen "är det universellaste af svenska minnen. Ej ens Gustaf-Adolf-minnet, som svenska folket känner såsom sin största nationella hägkomst, eger samma kraft att tala till skilda raser och odlingskretsar."⁷⁸

Svenska nationalister trodde alltså att Linnéminnet kunde "utjämna dessa splittringens vägar" (det vill säga politiska partier) till en "hela folkets nationaldag". Det skulle också slita "kroppsbetaren" från hans "själlösa nöjen" som brännvin och socialism. Så resonerade i alla fall en journalist 1918, när han skisserade en "vägledning" för "minnesfester" till Linné, med patriotiska tal och folkmusik som de dominerande inslagen.⁷⁹ Andra, skarpare iakttagare som socialisten Bengt Lidforss noterade vid 200-årsfirandet av Linné 1907 att det "är dock ett faktum, att största delen af de fattiga i vårt land stå alldeles oberörda af jublet".⁸⁰

Med tiden kom Linnékulten att bli allt starkare förknippad med rasideologier. Linné beskrev sig själv som "intet stor, intet liten, mager, brunögd".⁸¹ Hans samtida kommenterade oftast att han var liten och mörk. Men mot slutet av 1800-talet och början av 1900-talet tänkte sig de konservativa

opinionsbildarna att denne ”äka son af det svenska folket”, en son av ”småländska allmogeätter, hvilka i århundraden brukat den ärfda jorden”, hade en ”äka svensk härkomst” och det ”sundaste och renaste blod”. Därför måste han ha varit blond.⁸² En hyllad oljemålning från 1846 visade Linné som blond och blåögd pojke klädd i en påhittad blågul folkdräkt.⁸³ År 1874 beskrev en populär tidskrift honom som en ”ljuslockig blid yngling”.⁸⁴ Sveriges *Läsebok för folkskolan*, som lärde praktiskt taget vartenda svenskt barn från den tiden att läsa, talade om ”den ljushårige, liflige, fint bildade naturforskaren”.⁸⁵ Runt 1900 blev det modernt att hoppa över det tillgjorda ”von”, men behålla det mer nordiskt klingande ”Linné” hellre än ”Linnaeus” och stava förnamnet ”Karl”. Hyllningsdikter kunde sluta i militära rytningar som ”Hell, Karl Linné! Hell, Karl Linné!”⁸⁶

När Svenska Linnésällskapet 1926 reste till Linnés födelseort i Småland på sin årliga utfärd, bjöd några av landsbygdsförsamlingens betydande personer sina besökare på middag. När kaffet serverades på hotellterrassen med utsikt över sjön, tog en professor tillhörande Linnésällskapet tillfället i akt och tackade kommunfullmäktiges ordförande, en lantbrukare: ”Jag hörde [vid inbjudan till middagen] ordförandens manliga ord, jag såg in i människans stålblå ögon och kände samma känsla som Linné, vilken visste, att hemma i Stenbrohult sutto de gamla goterna.”⁸⁷ Professorn beskrev sedan vad som hände på 1700-talet: ”Då kom det nya riket. Då var det goterna, de blåögdade germanerna, som gjorde om riket, det andliga riket, där Linné själv blev en av furstarna.” Därefter utbringade talaren ett leve för ”vårt fosterlands framtid” och sjöng nationalsången ”unisont” med sina nya vänner.⁸⁸

Följande tisdag skulle kommunstyrelsen formellt bekräfta sitt ansvar för notan efter denna dryckesfest till ”de blåögdade germanernas” ära. Trots att räkningen var på uppåt tusen kronor (en fabriksarbetares årslön) väntades den gå igenom som ett rutinärendet. Många av styrelsens ledamöter hade ju själva varit med på festen. Men ett parti vägrade att släppa igenom frågan. ”På socialdemokratiskt håll framhölls det otillbörliga i att uttaxera denna utgift på kommunen, då samtliga gäster betraktat sin färd som en nöjesresa.”⁸⁹

Det nya Sveriges byggmästare tänkte inte finansiera den gamla regimens nöjen. När de lokala socialdemokraterna vägrade betala kalaset för Linnésällskapets utflykt var det inte bara på grund av sina fasta principer

om rent styre och social rättvisa. Med sin vägran uttryckte de också en stark motvilja mot "blomsterkonungen". Vid den tiden, 1926, var Linné så starkt förknippad med de konservativa krafterna att socialisterna hade ytterst lite sympati för honom.⁹⁰ Under mellankrigstiden hade Socialdemokraternas tidningar och tidskrifter som sin främsta uppgift att bilda sina läsare ur arbetarklassen. De hade ofta artiklar om svensk kultur, vetenskap och historia. Men Linné nämndes nästan aldrig där. När det dök upp artiklar om Linné i fackförbundstidningen *Metallarbetaren* (1932) och partiets dagstidning *Social-Demokraten* (1934) var det rena undantag. Inte oväntat handlade båda om Linnés skildringar av arbetsförhållandena i den svenska metallindustrin.⁹¹

När Socialdemokraterna kom till makten i valen 1932 (och behöll den till 1976) hade de ingen tanke på att göra 23 maj, Linnédagen, till en officiell svensk tradition. Linnédagen hade ju ursprungligen inrättats som en motvikt till 1 maj, den fackligt stödda internationella arbetardagen. I det nya Sverige upphörde efterhand försöken att använda Linné som en enande nationell gestalt. De tidigare initiativen trappades ner och den nationella chauvinismen blev omodern, i synnerhet efter 1945. Det ska ändå sägas att Linnés barndomshem 1935 invigdes som museum, med hela den slitna rekvisitan: ungdomar i folkdräkter, barn med flaggor i händerna och körer som sjöng "Vårt land", "Lycka ske landet", "Sverige är mitt allt på jorden" och "Mitt folk". Invigningen sändes till och med i radio. Trots regnet kantade tusentals människor vägen till Linnés hem och "bockade och neg för kronprinsparet, som anlände per bil".⁹²

Men det var en lokal hyllning. På det nationella planet tycks Linné ha blivit ganska allmänt ogillad, särskilt beroende på hur han hade framställts i folkskolorna. En dagstidning skrev 1948: "Linnés roll på skolschemat har blivit så sorglig att man kan gråta ... slopa ståndar- och pistillpluggandet och ta i stället med litet modern ärfthlighetsforskning." Ledaren slutade med en skarp uppmaning: "Stryk allt gammalt, som för länge sedan förlorat sitt intresse."⁹³ Eller som Sveriges mest omtyckta humoristiska författare, Frans G. Bengtsson, uttryckte saken: "Förbannelse över Linné!"⁹⁴

Vad denna inställning ledde till blev uppenbart tio år senare, 1957, året för det huvudsakligen obehjurlade 250-årsjubileet av Linnés födelse. I en radiotävling om vilka som var landets mest bildade läroverkselever förlorade finalisterna på en fråga om ståndare och pistiller. En tidning kommenterade: "Det märkligaste var kanske osäkerheten på Linnés

sexualsystem, hans födelseort och födelseår. Det är ju annars den stora profeten för alla naturvetare.”⁹⁵ Samma år gjorde *Smålandsposten* en informell enkätundersökning av vad folk på gatan trodde att Linné var berömd för. Lärare av den gamla stammen blev förskräckta över svaren: ”Blommorna, han gav dom namn.” ”Han upptäckte väl Linnéa, smålandsblomman.” ”För blommorna och som nykterhetsman.”

Ett tecken på att propaganda bland skolbarn är meningslös ur indoktrineringssynpunkt⁹⁶ var att tjugofem procent av de svarande bara visste ”rent allmänt, att han var blomsterkung”, utan att närmare kunna ange vad det skulle kunna betyda.⁹⁷ Som en reaktion på detta producerade utbildnings-specialister ett flertal radioprogram, ett teveprogram och till och med – som en del av en ”Made in Sweden’-goodwilloffensiv” – en kortfilm om Linné.⁹⁸ Till skillnad från sekelskiftets Linnéfirande stod i dessa produktioner vetenskapen i centrum, inte patriotismen. ”Låt botaniken bli modern igen”, manade en tidning. ”Gå inte som ett får i naturen!”⁹⁹

Trots dessa senkomna insatser var Linné efter andra världskriget i stort sett bortglömd i sitt hemland. När hans klassiska resa på Öland och Gotland publicerades 1962 såldes bara sjuttio exemplar.¹⁰⁰ Visst nämndes han vid den sjunde Internationella botaniska kongressen som hölls i Stockholm 1950. Hans grav besöktes till och med av två japaner som ”kom hit efter fem dygns flygresor via Bangkok, Calcutta, Kairo och Rom”. Även den sovjetiska delegationen reste till Uppsala. Lokalreportrarna påpekade roat att deltagarna iakttog den absoluta tystnad vid numera ser som utmärkande för invånarna i totalitära stater. Den sjunde kongressen dominerades av debatten om Lysenko.¹⁰¹

Sju år senare, 1957, drömde en svensk tidning till med ett slag under bältet på en liten och osäker nation. ”Ni är svensk – då vet ni säkert vad den här blomman heter”, brukade utlänningar säga. Det kommer man inte att göra om 20 år!”¹⁰² Men trots sådana varningar fortsatte den svenska bilden av Linné att blekna, eller kanske snarare krympa. Det kan enkelt mätas med statyerna av honom. Ställer vi upp Sveriges offentliga skulpturer av Linné i kronologisk ordning, så ser vi att Uppsalastatyn (1829) och Stockholmsstatyn (1885) avbildar Linné som en äldre man, Lundstatyn (1938) visar honom som universitetsstudent och både Älmhultstatyn (1946) och Stenbrohultstatyn (1948) framställer honom som ett barn.¹⁰³

Båda de senaste skulpturerna var dessutom beställda av småländska kommuner, vilket kan illustrera hur Linnékulten försköts från nationen och blev regional. Det gällde också det pompösa firandet. Det blev lokalt

och gjorde Linné lokal. Ett exempel är när Bonderörelsens årliga riksting samlades i Jönköping 1945. Inför en publik på 12 000 personer spelades Linné av en framstående lokal lantbrukare och riksdagsman, Gustaf Svensson i Vä. ”En bukett av tolv små flickor klädda som linnaeor bildade ring kring blomsterkungen-riksdagsmannen.”¹⁰⁴

År 1957 anordnade en annan småländsk stad, Växjö, ett ”blomstertåg” för att hylla Linné, stadens mest kända läroverkselev. ”Blomstervagnar” drogs av traktorer, körda av kvinnliga medlemmar i Motormännens riksförbund. På en av vagnarna delade Linné (spelad av en skolpojke) vagnsflaket med figurer hämtade ur sagor och myter, som den helige Sigfrid, vikingaamazonen Blenda och den förtrollade pysslingen Nils Holgersson. Till trängseln på flaket bidrog också två ”lappar” (spelade av samer) och ”en mängd förskolebarn mer eller mindre utklädda till blommor”.¹⁰⁵

Detta ”blomstertåg” lyckades inte tända något större intresse för Linné. Pysslingen som red på en gås tycks ha stulit föreställningen. Inte heller inleddes någon andra Linnévåg av en rad flåsiga tidningsrubriker på 1960-talet, till exempel ”Linné TV-hjälte – om TV hade funnits”, ”Sexualupplysaren Linné förbluffande modern man”, ”Linné – vår störste PR-man?” och ”Inte bara blommor för sexradikalen von Linné”.¹⁰⁶

Den nationalromantiska förgudningen som i slutet på 1800-talet fick kulturkonservativa krafter att utnämna Linné till ”blomsterkung” och göra honom till en nationell kompromissymbol, bättre lämpad än Gustav II Adolf att dra fram i striden mot Marx spöke, går att förstå som en ”uppfunnen tradition”, där historier och bruk hittades på och gavs en mytisk karaktär av 1800-talets elit för att ingjuta fosterlandskänslor hos medborgarkåren.¹⁰⁷ Men trots att pressen och de offentliga institutionerna i stor utsträckning främjade förgudningen, så lyckades Linnékulten aldrig få fäste i skandinavernas kollektiva medvetande. Denna ”uppfunna tradition” blev ett misslyckande.

Under loppet av 200 år framhölls också helt olika grunder för Linnés historiska betydelse. Som vi har sett, betraktade Linné själv sin kunskap om naturen och sin berömmelse genom de tre linserna bibeltro, göticism och tanken att en lärostol vid universitetet var ungefär som ett släktpastorat, och därför ett farsarv för ett ämbetsmannaskrå. Vad Linnés anhängare på kontinenten uppskattade var däremot hans sexualsystem och binomiala nomenklatur. Hans växtkoder gjorde faktiskt botaniken till en populär hobby bland framstående personer i slutet av 1700-talet.

Dessutom slog Linnés avvisande hållning till retoriken och hovkulturens seder och utsmyckningar an en ton i det sena 1700-talet, en tid då dygder som äkthet och enkelhet uppskattades.

Med romantikens och den romantiska turismens intåg i ett Sverige som fortfarande låg långt efter kontinenten, kom svenskarna, och ironiskt nog linneanerna själva, att av mer framskridna européer betraktas på samma sätt som linneanerna tidigare hade betraktat icke-européer och framför allt samer – som etnografiska ”kuriositeter”.

På 1800-talet stöpte de konservativa om Linné till ”blomsterkung” och lät honom förkroppsliga det svenska 1600-talsväldets dygder kopplade till militär och ras, men överförda till ett annat område – modernitet och vetenskap – där sådana dygder kunde återupprättas. Denna romantiska och nationalistiska ikon krossades på 1930-talet när det socialdemokratiska styret inleddes. Linné sjönk ihop till en lokal hjälte, vagt ihågkommen som en ”känd nykterhetsman” och nämnd i småländska turistbroschyrer vid sidan av vikingaamazoner och förtrollade pysslingar.

SLUTORD

*Utan vetenskaper skulle ännu vår Sillfiskas af
utlänningar: en lokal modernitet*

Vi har följt Linnéreceptionens bana i hemlandet, från Linnés egen övertygelse om sin förlösande roll som en "Moses" inom vetenskapen, vidare till hans ställning som fosterländskt geni i 1800-talets Sverige och slutligen till Småland och lokalpatrioternas stolthet över sin enda världskändis. Genom en historisk reduktionsprocess gick han från att vara "en andra Adam" till att bli bygdens störste son i Småland.

Det liknar en tratt: upplysningstidens stora auktoritet på klassificering av jordens mineraler, djur och växter passerar genom tratten och krymper till en bronsstaty av en pojke med blicken fäst på en blomma, återförd till stugan med grästaket där han föddes. Ändå speglar denna lokaliserade och lokalisering bild en djupare sanning om honom. Linné var i grunden en lokalt förankrad man.

Den här boken har varit ett försök att skriva en historia över detta lokala. Som jag har tänkt mig denna uppgift, så innebär det att sitera Linné som han siterade sig själv. Och det betyder i sin tur att acceptera att den centrala frågan är hur han band samman det universella med det lokala, eller för att använda den här bokens ordval, naturen med nationen. När jag nu kommer till ett avslut vill jag kort placera in Linnés ekonomiska projekt i ett vidare sammanhang.

Genom hela boken har jag använt ordet "kameralism" i en snäv bemärkelse. Jag har då menat de teoretiska idéer om fiskal och ekonomisk styrning som utvecklades i skandinaviska och tyska hov- och ämbetsmannakretsar från ungefär 1650 till ungefär 1780. Men det kan också vara fruktbart att använda ordet som en kortform för det politiska målet med en rationalistiskt styrd självförsörjande stat.

Jag har tidigare ställt detta ideal i kontrast till de klassiska ekonomernas idé om en ostyrbar men självreglerande global modernitet och de romantiska antimodernisternas förhoppningar om otaliga lokalsamhällen, styrda enligt sina egna seder och bruk. Denna vidare definition av kameralismen är inte strikt, men däremot strategiskt användbar.

Den fungerar som en kodad kommuniké som pekar på likheter i de bredare tankestråken, ett idékomplex som har levt kvar i de senaste trehundra åren. Om vi för ett ögonblick bortser från ludditerna och de romantiska tanketraditionerna, så tror jag faktiskt att modernitetens viktigaste förkastningslinje löper mellan globala moderniserare (eller smithska liberaler) och lokala moderniserare (eller kameralister).

Eli F. Heckscher hävdade i sitt standardverk om tidigmoderna ekonomiska doktriner att kameralismen vid mitten av 1700-talet "gick under jorden". (Som han såg det, återkom den senare i nazismen.)¹ Jag går här inte in på den omstridda frågan om huruvida kameralismen, i denna vidare bemärkelse, bör tolkas utifrån härkomst och genealogi eller utifrån konvergerande utvecklingslinjer.² Men när det gäller Skandinavien förefaller det riktigare att säga att kameralismen förflyttades från samhällsvetenskaperna till naturvetenskaperna än att den skulle ha gått "under jorden".

Linné var när allt kommer omkring huvudgaranten, om än en misslyckad sådan, för en moderniseringspolitik byggd på importersättning, en strategi som i sin tur utgick från den botaniska premiss som här har kallats tron på "acklimatisering" eller "adaptionism". Hans *vetenskap* gav stöd för en ny politisk lösning på Asienhandeln (som kameralisterna av komplicerade teoretiska skäl ansåg vara på väg att bli ohanterlig). Tanken var att vetenskapen skulle skapa ett merkantilt imperium i miniatyr inom den europeiska statens gränser.

Mot 1700-talets slut utmanades de kameralistiska ekonomiska doktrinerna på nytt, den här gången av den klassiska ekonomins doktriner, Englands industriella revolution och kameralisternas egen oförmåga att förbättra sina lokala ekonomier med hjälp av antingen sina juridiska standardåtgärder eller Linnés mer fantasifulla imperiebotanik. Kameralismen svarade med att förvandlas till, eller återkomma som (beroende på om man använder ett homologt eller analogt narrativ) en defensiv, närmast romantisk tro. Den flyttade på nytt över till moralfilosofin och samhällsvetenskapen. Den tyske kameralisten Friedrich List anklagade 1841 Adam Smith för vad konservativa tyskar vid det laget ansåg vara dödssynder: "gränslös kapitalism", "död materialism" och "desorganiserande partikularism och individualism".³

I stort sett var alltså 1600-talets kameralism en politik som skulle reformera ekonomin genom lagstiftning. Den var radikal i den meningen att den omvandlade administrationen, men inte genom att vara demokratiserande eller egalitär. På 1700-talet förblev kameralismen (i denna

mening) en lära för progressiva förbättrare. Och den vände sig till naturvetenskaperna för att hämta sina metoder och bevis. Runt 1800 försvann den, dränkt av den reaktionära politiken.

På 1900-talet dök kameralismen upp i nya skepnader inom de anti-imperialistiska nationalismernas ekonomiska läror: stalinistisk socialism inom ett enskilt land, nymarxistisk beroendeteori och kanske också ny-ortodox utvecklingsteori. Jag tillägger skyndsamt att dessa moderna ekonomiska filosofier också skiljer sig starkt från varandra, liksom från tidigare former av kameralism. Nymarxistisk beroendeteori försöker ge en etisk bedömning och en historisk förklaring till det globala ömsesidiga ekonomiska beroendet. Den är en hermeneutik. Och som sådan hör den fortfarande hemma inom den tyska tanketraditionen, vilken sedan romantiken har blivit insnärjd i historicistiska ras- och klassteleologier.

Den nyortodoxa utvecklingsteorin säger sig vara en vetenskap i positivistisk mening. Som en ahistorisk tro försöker den skapa en teknologisk ritning för nationellt ekonomiskt oberoende. Den växte fram i den anglo-amerikanska akademiska världen och byggde på erfarenheterna från den stora depressionen,⁴ teknisk kritik av nyklassisk ekonomi,⁵ och den mellan cirka 1930 och 1980 utbredda tron i väst att centralt planerade ekonomier skulle eller kunde skapa större ekonomisk tillväxt, mer avancerad industriteknik och en rättvisare fördelning av sociala nyttigheter.⁶

De nyortodoxa utvecklingsteoretikerna antog att statsstyrda ekonomier, på grund av sin förmodade högre grad av kapitalackumulation, åtminstone skulle kunna ta ett effektivt kliv från traditionella ekonomier till ekonomiska övergångsformer. På senare tid, och i och med att norra halvklotets sista kolonialmakt, det ryska imperiet, kollapsade – en kollaps som hade sitt ursprung inom just det område man hade utgett sig för att vara överlägsen på, nämligen ekonomin⁷ – ersattes denna tro på en sovjetisk modell med en beslätad tro på att de ekonomiska framgångarna i Östasien berodde på att deras ekonomier var protektionistiska och det statliga inflytandet stort. På ännu senare tid har de ländernas finanskollaps tagits som bevis för att det behövs ännu mer protektionism.⁸

Men trots sina skillnader liknar ändå den nyortodoxa utvecklingsteorin och den nymarxistiska beroendeteorin varandra, och båda liknar äldre former av kameralism. (Jag bortser återigen från frågan om ursprung och konvergens.) I denna vidare bemärkelse, och oavsett om den ingår i en traditionell, transitionell eller modern ekonomi, är kameralismen en moderniseringsdoktrin för att ”komma ifatt”. Den mäter en

stats ekonomiska framgång i termer av nationell självförsörjning, kapitalackumulation och utvecklingen av avancerad inhemsk teknik.

Från 1650-talet till 1990-talet har kameralister och nykameralister avfärdat tjänste- och finansbranscherna, både på moraliska grunder och som ekonomisk drivkraft. De sammanför dem under "spekulation". Detta i motsats till en kategori de tar till sig med en väldig moralisk glöd, nämligen "produktion". Under sina trehundra år har kameralisterna envist hållit fast vid en makroekonomi av typen "saknad komponent". En tydlig familjelikheter mellan kameralister är deras sätt att göra en fetisch av den senaste högteknologin och det senaste statsstödda högteknologiska projektet. Det gäller hela vägen från Johann Joachim Bechers kryddhandlande tyska ostindiska kompani (1660-talet) och Erik Gustaf Lidbecks silkeproducerande skånska plantageverk (1750-talet) till Friedrich Lists tyska järnvägsföretag (1840-talet) och Edith Cressons "hyperindustriella" franska datorbolag, Groupe Bull (1990-talet).⁹

I alla dessa faser vill kameralisterna ha en stat som aktivt skyddar sådana företag. I typfallet använder de produktionsstöd på exportvaror tillsammans med tullavgifter, varureglering, restriktioner på valutaväxling och kapitalöverföring, billiga lån och startkapital samt investeringar i infrastrukturen. Typiskt är också att de skapar inhemska producentkarteller eller monopol (genom tyst samförstånd, statliga licenser eller statligt ägande). Kameralister – som ofta är ämbetsmän eller monopolproducenter – försöker alltså ersätta strävan efter vinst på handel eller produktion (*profit-seeking*) med en strävan efter ränteintäkter genom manipulation av förutsättningarna (*rent-seeking*). En rättvisare beskrivning – eftersom deras ideologi inte enbart utgår från egenintresset – är att de grundar sin ekonomiska filosofi på den idealistiska premissen att byråkraters bestämmanderätt över fördelningen av monopolräntor inte ska ge upphov till lobbypåverkan, mutor eller andra aktiviteter för att söka fördelar.

Från 1600-talet och fram till vår tid har kameralister lovat en lokal modernitet.¹⁰ Det vill säga att de har utlovat en stat vars rationaliserade, centraliserade maktstrukturer ska skapa betingelser för en självförsörjande ekonomi. De försöker få fram denna lokala modernitet genom att utvidga den politiska makten över den lokala ekonomin. Följaktligen stöder de protektionism och/eller statsstyrda produktionsmedel (vilket i sin tur *också* kommer att innebära protektionism). Deras huvudargument är detta: de monopolstrukturer som skapas då den politiska och ekonomiska makten flödar samman, och som enligt nyklassiska ekonomer

hindrar den ekonomiska tillväxten, är i själva verket den allra bästa förutsättningen för ekonomisk tillväxt.¹¹

Under en stor del av efterkrigstiden inspirerade nyortodox utvecklings-teori och nymarxistisk beroendeteori fattiga ekonomier till att växa. Från ungefär 1990 har de flesta utvecklingsspecialister övergett dessa nykameralistiska läror. Många har i stället vänt sig till public choice-teorin, i synnerhet för *rent-seeking*-samhällen. (Denna nationalekonomiska undergrupp har varit särskilt användbar för att förklara det västerländska utvecklingsbiståndets spektakulära misslyckanden.)¹² Men eftersom universiteten erbjuder en sista tillflyktsort för gårdagens idéer, lever kameralistiska resonemang kvar i den professionella historieskrivningen, framför allt när historien om den globala ekonomins tillväxt skrivs.¹³

I den här boken har jag inte försökt placera in Linné i en tänkt moderniseringsbana. Fullspäckad med orsakspilar skulle en sådan tentativ utvecklingsbana ha utgjort ett stöd för mycket av den moderna historieskrivningens metafysik. I stället har jag låtit Linné ta plats inom den problematik han själv bedömde vara allra viktigast. För detta syfte hade jag ingen större hjälp av den teleologiska historieskrivningen om 1700-talets ekonomiska modernisering och internationella relationer. Att använda den skulle snarast ha hindrat en kritisk distans. Vad sådana historieskrivningar gör är i slutänden främst att spåra sina egna stamtavlor bakåt till den kameralistiska tankevärld Linné tillhörde.

I stället för att vända mig till tidigare historieskrivning, har jag därför försökt att rubba våra tolkningsvanor (eller vad vi tänker på som vår vardagliga förståelse av ekonomi) genom att återvinna en känsla för hur Linné placerade in sig själv och sina teorier om nytta och förbättring, det vill säga hur han uppfattade sin vetenskap och dess huvuduppgifter. Detta mer blygsamma försök kan kanske i sin tur inspirera till ett mer radikalt fjärmande från våra förment naturliga språk i ekonomiska frågor. (För att ta ett godtyckligt exempel kan försöket kanske bidra till att driva ut vår vardagliga tro på att den franska statens stöd till datorföretaget Groupe Bull på 1990-talet byggde på vetenskaplig evidens när det egentligen bara återspeglade just de folkliga konventionerna.)

Linnés aklimatiseringsprojekt belyser på ett briljant sätt tillfälligheternas spel i försöken att förbättra ekonomin. Samtidigt blir det förutsägbart, eller åtminstone följdriktigt, så fort vi inser att projektet byggde på föreställningen om en internationell nollsumme-ekonomi och på den

tillhörande tanken att tjänstesektorn är parasitär. Utifrån dessa premiser, eller axiom, blir följande slutsats rimlig: om en politisk enhet siktar på *både* ekonomiskt och politiskt oberoende (vilket inom dessa ramar blir ungefär samma sak) *och* en mångfunktionell, komplex ekonomi, så måste den antingen erövra mångskiftande territorier ekonomiskt och teknologiskt eller göra sitt hemland ekonomiskt och teknologiskt mångskiftande.

I 1700-talets agrara ekonomier innebar i så fall det senare alternativet i grunden att öka den ekologiska mångfalden i detta hemland. I dag skulle vi formulera det som att Linné trodde att den främsta drivkraften till handel var en ojämn fördelning av naturresurser. Han trodde att folk bedrev handel över "ekologiska skiljelinjer".¹⁴ Men det betyder inte att han såg den internationella handeln som ofrånkomlig. I stället tänkte han radikalt annorlunda på vad som enligt honom var den naturliga roten till problemet. Vetenskapen skulle övervinna ekologin.

Uppgiften i den här boken har varit att gräva fram arkivmaterial och primära källor till hur Linné såg på problemfälten naturlig mångfald, nationellt oberoende och ekonomiskt framåtskridande, och därmed också hur han förband sina begrepp om natur och nation. Ett centralt argument har hela tiden varit att Linné trodde sig kunna återskapa en kolonial ekonomi inom sitt nordiska hemland på grund av den relation han förutsatte fanns mellan en mänsklig vetenskap, ekonomin, och en gudomlig ordning, teologin. Han betraktade sin naturalhistoria både som en undersökning av den paradisiska naturen och som en hjälpvetenskap till kameralistisk ekonomi.

Linnés kameralism och naturteologi var båda konventionella, mogna läror. De hade börjat formuleras nästan hundra år tidigare. Linné vidareutvecklade dem inte så mycket, han gav dem främst en ny position. Eller snarare: han utforskade deras förhållande till varandra och överförde selektivt inslag från båda till en ny synkretisk troslära. Denna till synes gradvisa förändring av hans ärvda natur- och samhällsfilosofier hade radikala implikationer. Genom att sammanföra konventionella antaganden om natur och nation på ett oväntat sätt stötte Linné på nya argument för att legitimera en viss typ av nationell ekonomisk politik, precis när denna politik blev allt svårare att upprätthålla – det vill säga vid framväxten av 1700-talets transnationella värld.

Vi har också sett hur Linné snidade till en upphöjd och lukrativ roll åt sig själv som regeringsrådgivare, genom att länka samman naturalhistoren

med ekonomisk teori och framställa sig själv som denna nya vetenskaps väktare. I sina egna ögon var han först och främst en förbättrare. Han uppfattade sin vetenskap som en tillämpad teknologi som skulle tjäna statens ekonomiska behov, och han satte sitt ekonomiska arbete lika högt som sina klassifikationscheman.

Mer allmänt representerar Linnés naturvetenskap en tidig instans av det sammanflöde mellan vetenskap och politiskt styre (och teorierna om detta) som utmärker moderniteten och därmed står i fokus för antimodern och postmodern kritik. Linné ställde en fråga som staternas elitskikt i olika permutationer frågar sig än i dag: Kan naturvetenskaperna förändra villkoren för valet mellan politiskt oberoende och ekonomisk tillväxt?

Måste man välja mellan nationell autonomi (införlivad i en sluten ekonomi styrd nationellt) eller materiella rikedomar och ekonomisk tillväxt? Eller kan landets infödda invånare med blott lokala produktionsmedel bygga en komplex och komplett lokal ekonomi som införlivar samtidens teknik och fungerar som ett mikrokosmos av den globala ekonomin?

Denna fråga ställer sig ofta den lokala elit som har egna intressen – politisk makt, social prestige och ekonomiska ränteintäkter – av att bibehålla en statskontrollerad ekonomi, avspärrad och isolerad från större ekonomiska regioner. Denna elit vänder sig då ofta till naturvetenskaperna som ett sätt att förskjuta den teoretiska tyngdpunkten i sin politiska ekonomi, bort från styret av människor och till konstitutionen av naturens värld.

Den linneanska upptäcktsfärden är det paradigmatiske exemplet på detta. Den uppfattades som ett medel för att överföra främmande livsformer och tekniker och därmed för att bygga självförsörjande nationer, komplett med lokala versioner av de asiatiska varor som européer – som en fråga om praktisk politik – inte längre var villiga att undvara.

Linneanerna reste verkligen med övertygelsen att deras insatser skulle leda till att européerna inte längre skulle behöva våga sig utanför sina hemländer, än mindre lämna sin lilla västliga halvö på den eurasiska landmassan. Genom att rekonstruera detta kortlivade projekt, lyfter denna bok fram minnet av ett lokalt försök att nå en lokal modernitet, och därmed en numera bortglömd framtid ur det förgångna.

APPENDIX A

Kronologi över Linné och linneana

- 1529 Lutherska reformationen i Sverige.
1555 Olaus Magnus *Historia*.
1560 Gustav Vasa dör. Han var den som först lyckades skapa en nationell enhet av Sverige och låg också bakom den svenska reformationen. Själv valdes han till kung av riksdagen, men införde en arvmonarki.
1632 Seminariet i Lycksele grundas för att omvända de animistiska samerna till den lutherska läran. Gustav II Adolf, huvudarkitekten bakom det svenska väldet i de tyska rikena och i södra och östra Baltikum, dör i strid, 38 år gammal. Hans enda barn, den 5-åriga Kristina, utses till Sveriges framtida regent.
1648 Westfaliska freden avslutar det trettioåriga kriget.
1654 Kristina avsäger sig tronen och konverterar till katolicismen. Hennes kusin Karl X Gustav blir kung.
1660 Karl X Gustav dör.
1673 Johannes Schefferus *Lapponia*.
1673 Lapplandsplakatet öppnar formellt den svenska delen av Lappland för kolonister.
1674 Linnés far, Nils Ingemarsson (Linnaeus), föds i en småländsk bondefamilj.
1679 Olof Rudbeck den äldres *Atlantica* börjar ges ut.
1681 J. F. Regnard reser till Lappland.
1688 Linnés mor, Christina Broderonia, föds i pastorsfamiljen i Stenbrohult, Småland.
1695 Svensk kunglig astronomiexpedition till Lappland. Olof Rudbeck den yngre är med som botaniker.
1697 Karl XI dör, 42 år. Den 15-åriga Karl XII blir Sveriges kung.
1700 Det stora nordiska kriget börjar.
1702 Den stora branden i Uppsala: slutet för utgivningen av *Atlantica*.
1707 Carl Linnaeus, senare Carl von Linné, föds som första barnet till Christina Broderonia och Nils Ingemarsson Linnaeus, komminister i Stenbrohult, Småland.
1710 Linnés far utses till kyrkoherde i Stenbrohult när hans företrädare, Linnés morfar, dör. Vetenskaps-Societeten i Uppsala grundas.
1710-talet Utbredd hungersnöd i Skandinavien.
1710–11 Böldpest i Skandinavien.
1711 Henric Benzelius reser till Lappland med ekonomiskt stöd av Vetenskaps-Societeten i Uppsala.
1716 Sara Elisabeth Moraea, Linnés framtida fru, föds som dotter till stadsläkaren i Falun, Dalarna.
1718 Karl XII mördas vid 36 års ålder. Det svenska väldet faller samman. Linnés bror Samuel föds.

- 1719 Den svenska frihetstiden börjar, en tid då ständsriksdagen har nästan absolut makt. Ulrika Eleonora, syster till Karl XII, lämnar över tronen till sin make, Fredrik I. Riksdagen minskar kungens makt till förmån för riksrådet med sina sexton medlemmar från alla fyra stånden, och sekreta utskottet, en mindre grupp med ansvar för krig, ekonomi och diplomati, där bönder är uteslutna och adeln har majoritet. Riksrådet leds av kanslipresidenten greve Arvid Horn.
- 1719–20 Ryssarna invaderar östra Sveriges kust med brända jordens taktik.
- 1720 Det stora nordiska kriget tar slut.
- 1721 Fördraget i Nystad avslutar formellt det stora nordiska kriget. Sverige förlorar det mesta av sina södra och östra baltiska och tyska landområden.
- 1724 Alingsås manufakturverk för textil grundas.
- 1726 Rörstrand porslinsverk grundas.
- 1729 Sveriges första manufaktur för bomullstryck grundas.
- 1731 Svenska Ostindiska Companiet grundas (upplöses 1813). Linné börjar skissera sitt sexualsystem för växtklassifikation i ett manuskript, *Hortus Uplandicus*.
- 1732 Linné reser i Lappland, finansierad av Vetenskaps-Societeten i Uppsala.
- 1733 Linnés mor, Christina Broderonia, dör vid 45 års ålder.
- 1734 Linné reser i Dalarna, finansierad av landshövdingen.
- 1734–35 Vid nyåret förlovar sig Linné och Sara Elisabeth Moraea; de har träffats under hans resa i Dalarna.
- 1735 Den 23 juni tar Linné emot sin doktorstitel i medicin vid universitetet i Harderwijk, Holland. Hans bäste vän, Petrus Artedi, drunknar. *Systema naturae* lägger fram de första parametrarna i Linnés globala klassifikation.
- 1735–38 Linné bor i Holland och reser till Paris och London.
- 1736 *Fundamenta botanica* formulerar för första gången sexualsystemets regler i tryck.
- 1736–37 Maupertuis leder en expedition till Lappland för att mäta om jordklotet är avplattat vid polerna.
- 1737 *Hortus Cliffortianus*: Linnés första tropiska och subtropiska flora, som förtecknar allt som finns i hans patron George Cliffords trädgård och drivhus. *Flora Lapponica*: västerlandets första subarktiska och arktiska flora, och det första betydande testet av Linnés sexualsystem för växtklassifikation.
- 1738/39 Greve Arvid Horns regering tvingas bort. Makten övergår till det merkantilistiska antiryska hattpartiet och förskjuts från den högre till den lägre adeln.
- 1738 Linné återvänder till Sverige. Han gifter sig med Sara Elisabeth Moraea och öppnar en privat läkarpraktik i Stockholm, specialiserad på veneriska sjukdomar.
- 1739 Kungliga Vetenskapsakademien grundas: Linné är en av grundarna. Han utnämns till chefsläkare för svenska flottan.
- 1741 Efter en utdragen ämbetsstrid utnämns Linné till professor i medicin vid Uppsala universitet. Hans första barn, Carl, föds. Linné

- reser runt på Öland och Gotland, finansierad av Manufakturfonden. Sveriges första väverimanufaktur för bomull grundas.
- 1741–43 Krig mot Ryssland. Sverige börjar kriget och förlorar.
- 1743 Bonderevolt i Dalarna. Linnés första dotter, Elisabet Christina, föds.
- 1744 Linnés andra dotter, Sara Lena, föds: hon dör efter femton dagar.
- 1746 Linné reser i Västergötland, finansierad av ståndsriksdagen.
- 1747 Åbo universitet inrättar på Linnés inrådan en professur i praktisk ekonomi.
- 1748 Linnés far, Nils Ingemarsson Linnaeus, dör 74 år gammal. Pehr Kalm avseglar till Nordamerika. Den enda kvinnliga medlemmen i Kungliga Vetenskapsakademien före 1900-talet, grevinnan Eva Ekeblad, blir invald.
- 1749 Linné reser i Skåne, finansierad av Manufakturfonden och riksdagen. Pehr Löflings *Gemma arborum. Pan Svecicus*, en pamflett om boskapsfoder, använder för första gången tvåordsnamnen (de binomiala namnen). Fredrik Hasselquist avseglar mot Levanten. Linnés tredje dotter, Lovisa, föds.
- 1751 I *Philosophia botanica*, en omskriven version av 1736 års *Fundamenta botanica*, publiceras regler för ett verkligt binomialt namngivningssystem för första gången. Adolf Fredrik kröns till kung. Pehr Kalm återvänder från Nordamerika.
- 1750 Pehr Osbeck avseglar till Guangzhou (Kanton) som kaplan på ett av Svenska Ostindiska Companiets skepp.
- 1751 Linnés fjärde dotter, Sarah Christina, föds. Pehr Löfling avseglar till Spanien.
- 1752 Fredrik Hasselquist dör 50 år gammal i Smyrna. Pehr Osbeck återvänder från Kina.
- 1753 *Species plantarum* är det första betydande taxonomiska verket på latin som konsekvent använder systemet med tvåordsnamnen på växter. Linné är den förste vetenskapsmannen som får Nordstjärneorden.
- 1754 Linnés andre son, Johannes, föds.
- 1756 Misslyckat försök till statskupp av Adolf Fredrik, stödd av sin fru, Lovisa Ulrika, och bönder. Utbredd hungersnöd i Skandinavien. *Flora alpina*. Pehr Löfling dör av tropisk febersjukdom i nuvarande Venezuela vid 25 års ålder.
- 1757–62 Återkommande krig mellan Preussen och Sverige.
- 1757 Linnés femte dotter, Sophia, föds. Johannes (hans andre son) dör vid 3 års ålder.
- 1758 Den 10:e upplagan av *Systema naturae* tillämpar för första gången systemet med tvåordsnamn (binomial nomenklatur) på fauna i ett mer betydande latinskt taxonomiskt verk. Linné köper gården Hammarby, utanför Uppsala.
- 1759 Uppsala universitet inrättar på Linnés inrådan en professur i praktisk ekonomi. Linné köper byn Säffa intill Hammarby. Carl von Linné den yngre utnämns vid 18 års ålder till demonstrator i Uppsala universitets botaniska trädgård.
- 1760 Lunds universitet inrättar på Linnés inrådan en professur i praktisk ekonomi.

- 1760–61 Pommerska fälttåg.
- 1761 Pehr Forsskål avreser till Osmanska riket och Arabiska halvön.
- 1762 Carl Linnaeus adlas och tar sig namnet "von Linné", belönas med 6 000 silverdaler och får rätten att utse sin efterföljare på lärostolen i Uppsala.
- 1763 Linné testamenterar professuren i Uppsala till sin son, Carl von Linné den yngre. Pehr Forsskål dör i Jemen, vid 31 års ålder.
- 1765 Mösspartiet får makten för första gången. Censuren avskaffas. Hattarnas statliga stöd till manufakturerna avskaffas, och hattpartiets inflationspolitik hejdas, följd av deflation och konkurser i tidigare statsstödda manufakturer.
- 1768 Daniel Solander ansluter sig till Cooks första världsomsegling (1768–71) som Joseph Banks botaniker. Johan Peter Falck följer med Orenburgexpeditionen för att utforska de södra delarna av det ryska väldet.
- 1769–71 Hattarna återtar makten. Lovar en reviderad författning och en starkare monarki men följer inte upp sina löften.
- 1770 Carl Peter Thunberg avseglar mot södra Afrika, Ceylon, Java och Japan.
- 1771 Kung Adolf Fredrik dör, 61 år.
- 1772 19 augusti. Gustav III, son till Lovisa Ulrika och Adolf Fredrik, lyckas genomföra en statskupp. Frihetstiden är slut; upplyst kunglig despotism följer. Anders Sparrman avseglar mot södra Afrika, där han ansluter sig till kapten Cooks andra världsomsegling (1772–75).
- 1773 Utbredd hungersnöd i Skandinavien.
- 1774 Johan Peter Falck dör i Kazan, 42 år.
- 1777 Linné den yngre utnämns till ordinarie professor i Uppsala.
- 1778 Linné dör, 71 år, efter en rad försvagande slaganfall.
- 1779 Carl Peter Thunberg återvänder från Japan och tar anställning som demonstrator vid Uppsala universitet.
- 1782 Linnés första dotter, Elisabet Christina, dör 39 år gammal.
- 1783 Linnés förste son, Carl Linné den yngre, dör 42 år gammal. Grenen "von Linné" i släkten Linnaeus dör ut. Carl Peter Thunberg övertar Linnés lärostol.
- 1784 James Edward Smith köper Linnés naturalhistoriska samlingar, bibliotek och vetenskapliga manuskript och skeppar över allt till London. Även Linnés korrespondens anländer, eftersom hans änka använde breven som fyllnad i fraktlårarna.
- 1788 The Linnean Society of London grundas av bland andra James Edward Smith.
- 1792 Gustav III mördas av en missnöjd lågadlig person. Dietrich Heinrich Stöver, tysk historiker, skriver den första biografien i bokformat över Linné.
- 1797 Linnés ende bror, Samuel Linnaeus, kyrkoherde i Stenbrohult, dör 79 år gammal. Släkten Linnaeus dör ut på den manliga sidan.
- 1798 Första minnesmärket över Linné i Sverige sätts upp: en begravningsplakett i Uppsala domkyrka.
- 1799 Utbredd hungersnöd i Skandinavien.

- 1806 Linnés fru, Sara Elisabeth Moraea, dör 90 år gammal.
- 1807 Ett auditorium till Linnés ära färdigställs på Uppsala universitet.
- 1808 Sveriges hittills sista krig, med Ryssland och Danmark.
- 1809 I en demokratiserande revolution inledd av en statskupp av adliga officerare får Sverige en ny grundlag, som sätter strikta gränser för monarkins roll. Jean Baptiste Bernadotte, son till en fransk jurist och en av Napoleons generaler, kröns 1818 till Karl XIV Johan. Finland, tidigare en del av Sverige, avträds till Ryssland.
- 1829 En Linnéstaty invigs vid Uppsala universitet.
- 1830 Linnés femte dotter, Sophia, dör 73 år gammal.
- 1835 Linnés fjärde dotter, Sarah Christina, dör 84 år gammal.
- 1839 Linnés tredje dotter och sista kvarvarande barn, Lovisa, dör 90 år gammal.
- 1856 Skandinavisk hungersnöd: begränsad till svenska Lappland.
- 1866 Linnés födelsehem, Råshult komministerboställe i Stenbrohult, Småland, blir museum.
- 1867 Internationella botaniska konferensen antar i Paris en internationell kod för växtnomenklatur med utgångspunkt i *Species plantarum* (1753).
- 1873 Lappmarksplakatet löper ut.
- 1875 Linné döms ut av den internationelle forskaren Julius Sachs, tysk vetenskapshistoriker och växtfysiolog.
- 1878 Hundraårsjubileet för Linnés död.
- 1879 Linnés lantgods, Hammarby, blir museum.
- 1903 Standardbiografen om Linné, T. M. Fries *Linné. Lefnadsteckning*, publiceras.
- 1905 Internationella koden för taxonomisk nomenklatur för fauna tar den 10:e upplagan av *Systema naturae* (1768) som utgångspunkt. Norge, tidigare en del av Sverige, blir självständigt.
- 1907 200-årsjubileet av Linnés födelse.
- 1918 Svenska Linnésällskapet bildas med de tyska Goethe-sällskapen som förebild. Det börjar ge ut Linnés brev och andra viktiga manuskript.
- 1932 Socialdemokraterna väljs till att styra Sverige.
- 1935 Linnés barndomshem, Stenbrohult kyrkoherdeboställe, blir museum.
- 1937 Linnés hem i Uppsala blir museum. Den botaniska trädgården restaureras.
- 1943 Den halvfärdiga utgivningen av Linnés korrespondens upphör.
- 1951 Linné döms ut av den svenske forskaren Sten Lindroth.

APPENDIX B

Biografiska referenser

- Adanson, Michel (1727–1806). Fransk botanist och forskningsresande i Senegal. Korresponderade med Linné.
- Adler, Carl Fredrik (1720–61). Linnés student. Reste till Java och Guangzhou (1748) och gjorde flera andra resor. Överfältskär på ett av Svenska Ostindiska Companiets skepp. Finansierad av Carl Gustaf Tessin. Dog utanför Java.
- Adolf Fredrik (1710–71). Kung av Sverige. Efterträdde Fredrik I. Efterträddes av sin son Gustav III.
- Afzelius, Adam (1750–1837). Linnés student. Reste till Sierra Leone 1792–93 och 1794–96, finansierad av det engelska Sierra Leone Company. Extra ordinarie professor i Uppsala.
- Agardh, Carl Adolph (1785–1859). Osbecks student. Professor i naturalhistoria vid Lunds universitet, expert på alger, så småningom biskop i Karlstad.
- Agardh, Jakob Georg (1813–1901). Professor i botanik och expert på alger. Son till Carl Adolf Agardh.
- Alströmer, Claes (1739–94). Ägare till Alingsås manufakturverk, friherre och kansliråd. Son till Jonas Alströmer.
- Alströmer, Jonas (1685–1761). Ägare till Alingsås manufakturverk, medgrundare till Kungliga Vetenskapsakademien och kommerseråd.
- Artedi, Petrus (1705–35). Son till luthersk präst, student vid Uppsala universitet, zoolog och Linnés bästa vän i ungdomen. Drunknade i Amsterdam. Se även Albert Seba.
- Backmansson, Anders (1697–1772). Svensk merkantilist i den engelska traditionen. Författare till *Arcana oeconomiae* (1730).
- Bagge, Peter Samuelsson (1710–79). Handelsman i Göteborg, direktör för Svenska Grönlandskompaniet, riksdagsman för borgarståndet. Köpte Linnés metod för pärlodling av Rikets ständer 1762 och fick ett av staten licensierat monopol för pärlodling.
- Baltimore, Frederick Calvert, lord (1731–71). Ägare till Maryland, Amerika, och amatörnaturalhistoriker. Korresponderade med Linné.
- Banks, sir Joseph (1743–1820). Ordförande för Royal Society of London. Anställde Linnés student Daniel Solander som sin botaniker på kapten Cooks första världsomsegling på *Endeavour* (1768–1771), och var själv med på resan.
- Barsch, Johannes (1709–38). Tyskfödd holländsk botaniker och läkare i Surinam. När Linné var i Holland

- blev han erbjuden en kolonial anställning. Han tackade nej och rekommenderade Barsch, som dog kort efter ankomsten till Surinam.
- Bauhin, Caspar (1560–1624). Schweizisk botaniker, professor i anatomi och botanik i Basel, författaren till *Pinax theatri botanici* (1623). Ofta citerad av Linné.
- Becher, Johann Joachim (1635–82). Tysk kameralist och författare till *Politische Discurs* (1668). Senare i livet avvisade Becher all handel och monetära instrument som onda och övergick till alkemi och antisemitism.
- Beckmann, Johann (1739–1811). Linnés student. Professor i ekonomi i Göttingen.
- Benzelius, Henrik [Henric] (1689–1758). Efter en resa till Lappland (1711), gav han sig iväg för att ansluta sig till Karl XII i Bender, där han tillfångatogs av ryska armén 1712. Han blev så småningom frigiven och reste hem genom Mindre Asien och återkom till Sverige 1718. Han blev professor i orientaliska språk i Uppsala, därefter teologiprofessor, biskop och så 1747 ärkebiskop.
- Berch, Anders (1711–74). Sveriges första professor i kameralism, utnämnd 1741 i Uppsala. Författare till *Sätt at igenom politisk arithmetica* (1746) och *Inledning til allmänna hushållningen* (1747).
- Berch, Chister (1735–92). Son till Anders Berch. Professor i kameralism i Uppsala genom arv.
- Bergius, Peter Jonas (1730–90). Linnés lärjunge, professor i naturalhistoria i Stockholm, läkare och ekonomiförbättrare.
- Berlin, Anders (1746–73). Linnés student. Reste till Guinea Bissau och Senegal 1773, finansierades privat.
- Bielke, Sten Carl (1709–53). Svensk friherre, kammarherre, domare och förbättringsivrig jordägare. Pehr Kalms patron och Linnés vän.
- Bjerkander, Claes (1735–95). Linnés student. Kyrkoherde på landet.
- Bjerkén, Pehr af (1731–74). Linnés student. Stadsläkare i Stockholm.
- Björnståhl, Jacob Jonas (1731–79). Linnés student. Utnämndes till professor i orientaliska språk i Uppsala 1776 och i Lund 1779. Från 1767 reste Björnståhl i utlandet. Han dog i Saloniki. Korresponderade med Linné.
- Blackwell, Alexander (1700–47). Engelsk läkare anställd vid svenska hovet som livmedikus. Avrättad i Stockholm för spionage. Gift med Elisabeth Blackwell, skrev örtaböcker.
- Boerhaave, Hermann (1668–1738). Professor i botanik, medicin och kemi i Leyden. Linnés patron under vistelsen i Holland 1735–38, och tillsammans med John Ray en av hans vetenskapliga idoler.
- Bonnet, Charles (1720–93). Naturalhistoriker, entomolog, filosof i Genève.
- Borgström, Eric Ericsson (1710–70). Svensk järnbruksägare, donator till Uppsalas professur i ”praktisk ekonomi” med stöd av Linné. Borgström skänkte också pengar till den experimentgård där denne professor skulle bo, samt till en docentur knuten till denna lärostol.
- Brander [adlad Skjöldebrand], Erik (1720–1814). Svensk konsul i Tripoli, 1753–65. Amatörnaturforskare. Korresponderade med Linné.

- Broderonius, Samuel (c. 1658–1707).
Linnés morfar. Kyrkoherde i
Stenbrohult.
- Browallius, Johan (1707–55). Professor
och senare biskop i Åbo. Vän till
Linné.
- Buffon, Georges-Louis Leclerc de
(1707–88). Fransk greve och kanske
upplysningens mest kände natural-
historiker. Linné avskydde honom i
egenskap av fransman, adlig,
retoriker och nominalist.
- Burman, Johannes (1706–79). Professor i
botanik i Amsterdam. Linnés vän.
- Burman, Nicolaas Laurens (1734–93). Son
till Johannes Burman. Linnés student.
Professor i botanik i Amsterdam.
- Bäck, Abraham (1713–95). President i
svenska Collegium Medicum och
livmedikus vid hovet.
Korresponderade med Linné och var
efter Artedi hans närmaste vän.
- Camerarius, Rudolph Jacob (1665–1721).
Professor i medicin i Tübingen och
tysk botaniker. Linné studerade hans
teorier om västsexualitet.
- Candolle, Alphonse de (1806–93).
Formulerade tillsammans med sin far
Augustin 1800-talets regler för taxo-
nomiska namn.
- Candolle, Augustin Pyramus de
(1778–1841). Formulerade tillsammans
med sin son Alphonse 1800-talets
regler för taxonomiska namn.
- Cederborgh, Fredrik (1784–1835). Skrev
satirer om det självgoda borgerska-
pet; drev också med linneanerna.
- Celsius, Olof den äldre (1670–1756).
Mångsidig historiker, professor i
teologi i Uppsala. Linnés lärare.
Anställde Linné för att hjälpa honom
botanisera runt Uppsala 1730 och
1731. Uppfann Celsiustermometern,
men använde 100 för att beteckna
vattnets frystemperatur och 0 kok-
punkten: Linné vände på det till det
som än i dag är standard.
- Celsius, Olof den yngre (1716–96). Son till
Celsius den äldre. Bibliotekarie och
professor i historia i Uppsala, senare
biskop i Lund.
- Child, Sir Josiah (1630–99). Engelsk
merkantilist.
- Chydenius, Anders (1729–1803). Präst,
ledamot vid 1765–66 års riksdag, och
hade en nyckelroll i hattpartiets fall.
Författare till många verk, bland dem
Källan til rikets wan-magt (1765), *Den
nationale winsten* (1765), och *Tankar om
husbönders och tienstehions naturliga rätt*
(1778). Trots att han inte läste engelska
och levde isolerat långt norrut i
Sverige hade Chydenius redan i bör-
jan av 1760-talet fullt utarbetat ekono-
misk laissez-faire-filosofi. Han
kvarstår som en av den svenska
upplysningstidens mest originella
tänkare.
- Clerck, Carl Alexander (1709–65).
Entomolog, kommissarie vid
Stockholm stads
bemedlingskommission.
- Clifford, George (1685–60). Holländsk
bankir av engelsk härkomst. Linnés
viktigaste patron under sin tid i
Holland.
- Cook, James, kapten (1728–79). Engelsk
kommendörkapten vid flottan,
upptäcktsresande. Utforskade
Australien och Stilla havet (t.ex.
Nya Zeeland, Hawaii). Daniel
Solander, Linnés student, var med
på hans första världsomsegling,
1768–71.

- Dahlberg, Carl Gustaf (?-1775). Svensk överstelöjtnant, lämnade Sverige efter att vid bonderevolten i Dalarna 1743 ha blivit tillfångatagen av upprorsmännen och tvingad att skjuta på sina officerskamrater. Gick in i den holländska handelsflottan och drev plantager i Surinam. Korresponderade med Linné och var värd för Linnés forskningsresande student Daniel Rolander.
- Dillenius, Johan Jacob (1684-1747). Professor i botanik i Oxford. Hans tjänst inrättades av den engelske konsulen i Smyrna, William Sherard (1651-1722), och hans uttalade uppgift var att fullborda Bauhans *Pinax*. Tidig kritik mot Linné.
- Djurberg, Daniel (1659-1736). Pietist och professor i teologi vid Uppsala universitet. Under sina resor på kontinenten blev Djurberg intresserad av att omvända judar. Åter i Sverige (där det var förbjudet för judar att bosätta sig) försökte han i stället omvända samer.
- Dryander, Jonas Carlsson (1748-1810). Linnés student. Joseph Banks bibliotekarie, senare bibliotekarie för Linnean Society, London.
- Duhre, Ander Gabriel (ca 1680-1739). Svensk matematiker. Duhre föreslog 1738 för ständsriksdagen att en "Oeconomisk societet" skulle äga alla produktionsmedel och drivas av ämbetsmän utbildade i naturkunnighet.
- Ehrensward, Augustin (1710-72). Greve, jordägare, ingenjör och fältmarskalk vid fortifikationen. Korresponderade med Linné.
- Ekeberg, Carl Gustaf (1716-84). Kapten vid Svenska Ostindiska Companiet, ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien. Korresponderade med Linné. Understödde Linnés forskningsresande studenters resor till Kina.
- Ekeblad, Eva (1724-86). Grevinna, född De la Gardie. Invald i Kungliga Vetenskapsakademien 1748 för sin rekommendation att använda potatis för brännvinsdestillering och tillverkning av mjöl och puder.
- Ellis, John (1711-76). Köpman i London och amatörforskare i naturalhistoria. Korresponderade med Linné.
- Elvius, Pehr (1710-49). Sekreterare i Kungliga Vetenskapsakademien.
- Fabricius, Johan Christian (1745-1808). Följde ett privatseminarium om natursystemet, hållet av Linné 1764 för en liten grupp studenter, bland andra Adam Kuhn från Philadelphia och studenter från Stettin, Danmark, Holstein och Sverige. Professor i ekonomi och naturalhistoria i Kiel.
- Falck, Anders (1740-96). Astronom, bror till Linnés student Johan Peter Falck.
- Falck, Johan Peter (1732-71). Linnés student. Reste till Ryssland, Kaukasus, Kazan och Västsibirien, 1768-74, ingick då i Orenburgexpeditionen. Ansvarig för den botaniska trädgården och professor i Sankt Petersburg. Opiumberoende; skar upp halsen i Kazan.
- Forsskål, Peter (Pehr) (1732-63). Linnés student. Reste 1761-63 till Egypten och området som i dag är Israel, Jordanien, Saudiarabien och Jemen, finansierad av danska kronan. Utnämnd till professor i botanik men

- dog innan han kunde inträda i tjänsten. Se även Michaeli och Carsten Niebuhr. Linné döpte ett nässelsläkte till Forsskaolea till minnet av hans "bittra död".
- Forster, Johann Georg Adam (1754–94). Professor och så småningom bibliotekarie i Mainz. Son till Johann Reinhold Forster. Deltog i Cooks andra världsomsegling (1772–75).
- Forster, Johann Reinhold (1729–98). Tysk naturalhistoriker. Korresponderade ibland med Linné och översatte några av hans studenters verk till tyska. Anställde Linnés student Anders Sparrman som botaniker på kapten Cooks andra resa, där Forster ledde det naturvetenskapliga arbetet.
- Fredrik I (1676–1751). Kung av Sverige. Efterträdde sin maka och Karl XII:s syster, Ulrika Eleonora (regent 1719–20), efterträddes av Adolf Fredrik.
- Fries, Elias (1794–1878). Professor i biologi i Uppsala.
- Fries, Thore Magnus (1832–1913). Son till Elias Fries. Professor i biologi i Uppsala. Författare till standardbiografen om Linné.
- Gadd, Pehr Adrian (1727–97). Åboprofessor i kemi, linnaeansk transmutationist inom botaniken.
- Geer, Charles de (1720–78). Svensk friherre, hovmarskalk, ägare till Löfsta herrgård och en framstående entomolog. Korresponderade med Linné.
- Geijer, Erik Gustaf (1783–1847). Professor i Uppsala. Ledande inom Götiska förbundet och den panskandinaviska rörelsen. Berömd poet. Drev tillsammans med studentnationerna på den Linnéstaty som 1829 restes i Uppsala.
- Georgi, Johann Gottlieb (1729–1802). Tyskfödd naturalhistoriker, ledamot av ryska vetenskapsakademien i Sankt Petersburg. Korresponderade med Linné.
- Giseke, Paul Dietrich (1745–96). Linnés student. Professor i naturalhistoria i Hamburg.
- Gledisch, Johan Gottlob (1714–86). Professor i medicin och naturalhistoria i Berlin. Korresponderade med Linné.
- Gmelin, Johann Georg (1709–55). Tyskfödd naturalhistoriker anställd av ryska staten för att utforska Sibirien (1733–1743). Professor i Sankt Petersburg och senare Tübingen. Korresponderade med Linné.
- Grew, Nehemiah (1641–1712). Engelsk naturalhistoriker och experimentell botaniker. Linné studerade hans teorier om växtsexualitet.
- Grill, Claes (1705–65). Direktör för Svenska Ostindiska Companiet. Tillhörde de ledande i hattpartiet. Korresponderade med Linné.
- Gronovius, Johann Frederik (1690–1762). Senator i Leyden, naturalhistoriker. Deltog i Linnés holländska "klubb" som 1737 diskuterade *Systema naturae*. Tillsammans med Lawson (se nedan) betalade Gronovius publiceringen av första utgåvan av Linnés *Systema naturae* (1735). Se även Swieten.
- Gronovius, Laurens Theodor (1730–77). Son till Johann Frederik Gronovius. Senator i Leyden, naturalhistoriker.
- Gustav II Adolf, eller Gustavus Adolphus (1594–1632). Som fältherre och kung av Sverige utvidgade han det svenska riket till ett stormaktsvälde. Dog i strid under trettioåriga kriget.

- Gustav III (1746–92). Kung av Sverige.
Son till Lovisa Ulrika och Adolf Fredrik. Hans lyckade statskupp 1772 innebar slutet för frihetstiden.
Mördades av en missnöjd person ur lågadeln.
- Gustav IV Adolf (1778–1837). Beträdde tronen 1796, 18 år gammal.
Efterträdde sin far Gustav III, efterträddes av Karl XIII. Avsattes i en statskupp 1809 – levde i exil, förvirrad, som ”Överste Gustavsson”.
- Gyllengrip, Gabriel (1687–1753). Friherre, landshövding i Västerbotten, Lappland. Korresponderade med Linné.
- Haller, Albrecht von (1708–77). Schweizisk botaniker, anatom och alpinist. Professor i medicin i Göttingen. Korresponderade med Linné.
- Hallman, Johan Gustaf (1726–97). Linnés student. Läkare och spion, som 1749 skickades utomlands av Kommerskollegium för att studera produktionsmetoder för silke.
Hallman återvände 1754 och planterade runt 25 000 mullbärsträd utanför Stockholm. Inget kom ut av projektet, och med hattarnas fall 1765–66 tog staten bort alla subventioner till företaget.
- Hasselquist, Fredrik (1722–52). Linnés student. Reste till Egypten och det område som numera är Israel, Libanon och Turkiet, 1749–52, finansierad av Uppsala universitet, Svenska Levantiska Kompaniet och privata donationer. Medicine adjunkt i Uppsala. Dog i Smyrna, 30 år gammal.
- Hornick, Philipp Wilhelm von (1638–1713). Österrikisk författare till kameralismskriften *Österreich über alles* (1684).
- Hårleman, Carl (1700–53). Svensk friherre, hög ämbetsman (överintendent). Korresponderade med Linné.
- Höpken, Anders Johan von (1712–89). Greve, kanslipresident, kansler för Uppsala universitet, medgrundare till Kungliga Vetenskapsakademien 1739. Korresponderade med Linné.
- Jussieu, Antoine de (1686–1758). Forskningsresande botaniker. Föreståndare för Jardin royal. Bror till Bernard de Jussieu. Farbror till Antoine Laurent de Jussieu.
- Jussieu, Antoine Laurent de (1748–1836). Professor i botanik i Paris. Brorson till Antoine och Bernard de Jussieu.
- Jussieu, Bernard de (1699–1777). Botaniker i Paris. Bror till Antoine de Jussieu. Farbror till Antoine Laurent de Jussieu.
- Justi, Johann Heinrich Gottlob von (1717–71). Tysk kameralist av senare datum, mer humanitärt inriktad än sina kameralistfränder, författare till *Staatswirthschaft* (1758).
- Kalm, Pehr (1716–79). Linnés student. Reste i nordvästra Ryssland 1744–45 och nordöstra Amerika 1748–51, finansierad av Sten Carl Bielke, Manufakturverket med flera.
Professor i ekonomi och naturalhistoria i Åbo.
- Karl X Gustav (1622–60). Svensk kung. Efterträdde drottning Kristina och efterträddes av Karl XI.
- Karl XI (1655–97). Svensk kung. Efterträddes Karl X Gustav och efterträddes av Karl XII.

- Karl XII (1682–1718). Svensk kung.
Efterträdde Karl XI.
- Kristina (1626–89). Drottning av Sverige.
Efterträdde sin far Gustav II Adolf, som minderårig med en förmyndarregering. Efterträdde (då hon konverterade till katolicism 1654) av sin kusin Karl X Gustav.
- König, Johan Gerard (1728–1785). Linnés student. Reste i området som i dag är Thailand, Sri Lanka och Tharangambadi (Indien) 1767–85, delvis finansierad av nawaben i Arcot. Var läkare vid den danska handelsstationen i Tharangambadi, där han stannade till sin död.
- Laestadius, Lars Levi (1800–61).
Botaniker, präst och en karismatisk predikant med samiskt påbrå.
Grundare till den gammaltestamentliga väckelserörelsen i 1800-talets Lappland.
- Laffemas, Barthélémy de (1545–1612).
Fransk merkantilist.
- Lagerström, Magnus (1691–1759).
Direktör för Svenska Ostindiska Companiet. Korresponderade med Linné. Tack vare Lagerström och Linné, anställde kompaniet främst skeppskaplaner och fältskärer som var utbildade i naturalhistoria.
- Lawson, Isaac (?–1747). Skotsk läkare och botaniker. Deltog i Linnés holländska ”klubb” som 1737 diskuterade *Systema naturae*. Tillsammans med Gronovius (se ovan) betalade Lawson publiceringen av första utgåvan av Linnés *Systema naturae* (1735). Se även Swieten.
- Lidbeck, Anders (1772–1829). Son till Erik Gustaf Lidbeck. Docent i naturalhistoria vid Lunds universitet och senare professor i estetik där.
- Lidbeck, Erik Gustaf (1724–1803). Linnés student. Från 1756 professor i naturalhistoria och ekonomi vid Lunds universitet. Expert på botanisk transmutationism och grundare till Skånska plantageverken. Korresponderade med Linné.
- Linné, Carl den yngre (1741–83). Linnés son. Professor i botanik vid Uppsala universitet genom arv.
- Linnaeus, Nils Ingemarsson (1674–1748).
Linnés far. Kyrkoherde i Stenbrohult, Småland.
- Linnaeus, Samuel (1718–1797). Linnés ende bror. Kyrkoherde i Stenbrohult, Småland, i femte generationen, och en ansedd biodlare.
- Lovisa Ulrika (1720–82). Drottning av Sverige. Syster till Fredrik den store av Preussen. Gift med Adolf Fredrik. Linné arrangerade hennes och hennes makes kuriosakabinett.
- Låstbom, Johan Andersson (1732–1802).
Professor i ekonomi och naturalhistoria i Uppsala (1759), utvald av lärostolens donator Eric Ericsson Borgström. Senare domprost i Uppsala.
- Löfving, Pehr (1729–56). Linnés student.
Reste i Spanien och spanska Sydamerika 1751–56, finansierad av spanska kronan. Dog i feber i dagens Venezuela.
- Martin, Anton Rolandsson (1729–85).
Linnés student. Reste i Norge och Norra ishavet 1758–60, finansierad av det svenska Grönlandskompaniet. Examen i medicin, med. kand.
- Martin, Roland (1726–88). Linnés student.
Professor i anatomi i Stockholm.
- Maupertuis, Pierre-Louis Moreau de (1698–1759). Fransk vetenskapsman som 1736 ledde en fransk expedition

- till Lappland för att mäta längden på en gran längs meridianen, och på så vis pröva Newtons hypotes att jordklotet är tillplattat vid polerna. Maupertuis förde med sig två ”lappska” systrar (döttrar till en svensk butikägare) till Paris.
- Meldercreutz, Jonas (1715–85). Kapten, professor i matematik i Uppsala.
- Merian, Maria Sibylla (1644–1717). Tyskfödd entomolog, målare och gravör, reste på en forskningsfärd till Surinam 1698–1701. Linné återopade ofta hennes arbeten om europeiska och surinamesiska insekter.
- Michaelis, Johan David (1717–91). Professor i orientaliska språk i Göttingen. Korresponderade med Linné. Pehr Forsskåls lärare.
- Miller, Philipp (1691–1771). Trädgårdsodlare och författare i Chelsea, London. Korresponderade med Linné.
- Monson, Anne (1714–76). Engelsk amatörbotaniker. Korresponderade med Linné.
- Montchrétien, Antoine de (ca 1576–1621). Fransk merkantilist.
- Montin, Lars (1723–85). Linnés student. Reste i Lappland, 1745–51, finansierad av privata donationer. Provinsialläkare i Halland.
- Moraea, Sara Elisabeth (1716–1806). Linnés fru.
- Moraeus, Johan (1672–1742). Linnés svärfar. Stadsläkare i koppargruvans stad, Falun i Dalarna.
- Mun, Thomas (1571–1641). Engelsk merkantilist och direktör för det engelska East India Company.
- Murray, Johan Andreas (1740–91). Linnés student. Professor i medicin och botanik i Göttingen.
- Korresponderade med Linné.
- Mutis, José Celestino Bruno (1732–1808). Spansk präst, från 1760 vicekungens läkare på Nya Granada i Sydamerika. Hans *Flora de Bogotá o de Nueva Granada*, med mer än 6 000 planscher tecknade av amerikanska urfolkskonstnärer, publicerades inte förrän på 1900-talet. Korresponderade med Linné.
- Niebuhr, Carsten (1733–1815). Dansk upptäcktsresande (med Forsskål), och den arabiska expeditionens ende överlevande. Ledamot av den svenska Kungliga Vetenskapsakademien.
- Osbeck, Pehr (1723–1805). Linnés student. Reste till Guangzhou 1750–52, som kaplan på ett av Svenska Ostindiska Kompaniets skepp. Carl Gustaf Tessins slottskaplan, senare kyrkoherde på landet i Hasslöv, Halland.
- Pallas, Peter Simon (1741–1811). Tysk naturalhistoriker, professor i naturalhistoria i Sankt Petersburg, ledamot av den svenska Kungliga Vetenskapsakademien. Korresponderade med Linné.
- Paulli, Simon (1603–80). Professor i medicin i Köpenhamn och författare till *Flora Danica*, 1648. Paulli rekommenderade också pors som substitut för te.
- Polhem, Christopher (1661–1751). Berömd svensk uppfinnare, viktig inom mekaniken, kommerseråd.
- Ray, John (1628–1705). Engelsk präst, naturalhistoriker och naturteolog. Tillhörde Trinity College, Cambridge och var naturforskare vid Black Notley, Essex. Linné beundrade honom och lånade till stor del sin

- naturteologi och mycket av sin botanik från Ray.
- Retzius, Anders Johan (1742–1821).
Professor i naturalhistoria i Lund.
- Reuterholm, Nils Esbjörnsson (1676–1756). Landshövding i Dalarna. Understödde Linnés resa i Dalarna (1734).
- Roberg, Lars (1664–1721). Professor i medicin i Uppsala.
- Rolander, Daniel (1725–1793). Linnés student, specialiserad på entomologi. Reste till Surinam (Holländska Guyana) 1755–56, som klient till Carl Gustaf Dahlberg och Charles de Geer. Vid återkomsten till Europa sålde han sin samling till två professorer i Köpenhamn. Blev psykiskt sjuk och levde på allmän välgörenhet fram till sin död. Se även Carl Gustaf Dahlberg och Martin Vahl.
- Rosén, Nils von Rosenstein (1706–73).
Professor i anatomi och praktisk medicin i Uppsala. Samarbetade med Linné i deras kampanj för amning av barn.
- Rothman, Göran (1739–78). Linnés student. Reste i Algeriet och Marocko 1773–76, finansierad av Kungliga Vetenskapsakademien och Tripolis ambassadör för Stockholm.
- Rothman, Johan Stensson (1684–1763).
Linnés läroverkslärare i Växjö.
Presenterade Tournefort för Linné.
- Royen, Adriaan van (1705–79). Professor i botanik i Leyden. Korresponderade med Linné.
- Rudbeck, Olof den äldre (1630–1702).
Professor i botanik och anatomi i Uppsala, göticismens främste ideolog mot slutet av den karolinska stormakts-tiden och författare till *Atlantica* (1679–1702). Hans och sonens illustrerade utgåva av Bauhins *Pinax*, med flera tusen förberedda men aldrig tryckta träsnitt, gick förlorad i Uppsalabranden 1702.
- Rudbeck, Olof den yngre (1660–1740).
Son till Rudbeck den äldre. Professor i medicin och botanik i Uppsala, efterträdde sin far. Göticismens ideolog. Reste till Lappland 1695. Linnés lärare och beskyddare i Uppsala. Linné bodde hos honom och var informator åt hans söner.
- Sachs, Julius (1832–97). Tysk växtfysiolog och botanikhistoriker. Känd som den förste att döma ut Linné för att ha drivit botanikvetenskapen bakåt.
- Salvius, Lars (1706–1773). Boktryckare i Stockholm och Linnés svenska förläggare.
- Sauvage, François Boissier de la Croix (1706–67). Professor i medicin i Montpellier.
- Scheffer, Carl Fredrik (1715–86). Greve och riksråd. Introducerade fysiokraterna i Sverige.
- Schefferus, Johannes (1621–79). Tyskfödd professor i juridik och retorik i Uppsala från 1648, författaren till *Lapponia* (1673), en redogörelse om samerna, baserad på lutherska missionärers rapporter, och den första västerländska antropologiska monografin om ett enskilt folk.
- Schreber, Johan Christian Daniel von (1739–1810). Linnés student. Läkare, naturforskare och professor i Erlangen.
- Seba, Albert (1665–1736). Apotekare i Amsterdam och känd naturaliesamlare. Efter en middag hos honom 1735 drucknade Linnés bäste vän Petrus Artedi i en kanal.

- Sibthorp, Humphrey (1713–97). Professor i botanik i Oxford.
- Siegesbeck, Johan Georg (1686–1755). Läkare, botanisk demonstrator i Sankt Petersburg. Protesterade mot Linnés teori om växters sexualitet, delvis på moraliska grunder.
- Sloane, Sir Hans (1660–1753). Engelsk läkare och naturaliesamlare, viktig för grundandet av British Museum genom att se till att samlingen såldes till staten efter hans död, för 20 000 pund.
- Smith, Sir James Edward (1750–1828). Engelsk adelsman och naturalhistoriker, köpte Linnés kvarlåtenskap 1784 och grundade Linnean Society i London.
- Sofia Albertina (1753–1829). Svensk prinsessa, syster till Gustav III.
- Solander, Daniel (1733–1782). Linnés student. Reste i Lappland (1753); följde senare med Joseph Banks på kapten Cooks första världsomsegling (1768–71), arbetade därefter som Banks bibliotekarie. Hedersdoktor i medicin och juridik vid universitetet i Oxford.
- Sparrman, Anders (1748–1820). Linnés student. Reste runt Godahoppsudden och anslöt sig till kapten Cooks andra världsomsegling, 1772–75, som botaniker åt far och son Forster. Professor i naturalhistoria och farmakologi i Stockholm. Engagerad abolitionist. Reste till Västafrika 1787–88 för att undersöka möjligheter till svenska kolonier. Se även Georg och Johann Reinhold Forster.
- Stobaeus, Kilian (1690–1742). Professor i historia vid Lunds universitet och läkare. Linnés lärare 1727–28.
- Stöver, Dietrich Heinrich (1767–1822). Tysk historiker som skrev den första biografien över Linné i bokform 1792.
- Swieten, Gerhard van (1700–72). Holländsk läkare; organiserade om den österrikiska läkarutbildningen; livläkare till Maria Teresia av Österrike. Deltog i Linnés holländska ”klubb” som 1737 diskuterade *Systema naturae*. Se även Johan Frederik Gronovius och Isaac Lawson.
- Tegnér, Esias (1782–1846). Professor vid Lunds universitet, senare biskop. En av Sveriges mest kända diktare, nygöticist och panskandinavist. Bidrog till att få igång den nationalromantiska Linnékulten.
- Telander, Johan (1694–1746). Linnés första privatlärare, senare präst. Linné mindes honom för den sadistiska agan.
- Tessin, Carl Gustaf (1695–1770). Svensk greve och jordägare. Tessin, son till den franske arkitekt som byggde Stockholms slott, var en ledande gestalt i hattpartiet, talman i Riddarhuset, riksråd, Sveriges ambassadör i Paris 1739–42, privatlärare till kronprinsen Gustav III och ledamot i Kungliga Vetenskapsakademien. Som Sveriges mest upplysta ledare var han också Linnés viktigaste svenska patron. Han anställde Pehr Osbeck som huspredikant på sitt lantgods Åkerö efter Osbecks återkomst från Kina.
- Thunberg, Carl Peter (1743–1828). Linnés student. Reste till södra Afrika, Ceylon, Java och Japan 1770–79 som kirurg på det holländska ostindiska kompaniet; betraktas som en nyckelperson i japansk medicinhistoria.

- Professor i medicin och botanik i Uppsala efter Linné den yngres död 1783.
- Tilas, Daniel (1712–1772). Friherre, landshövding, bergsråd och riksheraldiker för Riddarhuset: i den rollen råkade han i gräl med Linné om dennes förslag till vapensköld.
- Torén, Olof (1718–1753). Linnés student. Reste till Guangzhou 1750–52 som skeppspräst på ett av Svenska Ostindiska Companiets fartyg.
- Tournefort, Joseph Pitton de (1656–1708). Fransk botanisk taxonom och upptäcktsresande. Linné lånade de flesta av sina växtsläkten från honom.
- Triewald, Mårten (1691–1747). Kapten i fortifikationen inom svenska armén, populariserade Newtons matematik och fysik. Uppmuntrade grundandet av Kungliga Vetenskapsakademien 1739.
- Tärnström, Christopher (1703–1746). Linnés student, och präst. Reste till Java och Kambodja 1745–46 som skeppspräst på Svenska Ostindiska Kompaniet, finansierad av Kung. Vetenskapsakademien. Dog på utresan, utanför Kambodja.
- Uddman, Isaac Hansson (1731–1781). Linnés student. Docent i Uppsala.
- Ulrika Eleonora (1688–1741). Drottning av Sverige 1719–20. Efterträdde Karl XII, efterträddes av sin make Adolf Fredrik.
- Vahl, Martin (1749–1804). Linnés student. Professor i botanik i Köpenhamn. Vahl använde några av Daniel Rolanders Surinam-samlingar till sina egna verk; Rolander hade tidigare sålt dem till en kollega i Köpenhamn som sedan avled.
- Vaillant, Sébastien (1669–1722). Fransk läkare och botaniker. Linnés teori om växtsexualitet var huvudsakligen hämtad från Vaillant.
- Wargentin, Pehr (1717–83). Statistiker, adjunkt i Uppsala, medgrundare och sekreterare i Kungliga Vetenskapsakademien.

FÖRKORTNINGAR

Arkivförkortningar

UUB Uppsala universitetsbibliotek
HBL Hunt Botanical Library, Pittsburgh
LSL Linnean Society, London
KB Kungliga biblioteket, Stockholm

Förkortningar av Linnés verk

AU *Adonis Uplandicus* (utgåva 1888)
BS *Bref och skrivelser*
CD *Collegium diaeteticum* (utgåvan 1907)
CPS *Catalogus plantarum rariorum Scaniae*
DN *Diaeta naturalis* (utgåvan 1958)
EA *Egenhändiga anteckningar* (1823)
FD *Föreläsningar öfver djurriket* (1913)
FL *Flora Lapponica* (utgåvan 1905)
HU *Herbationes Upsalienses* (utgåvan 1952)
IL *Iter Lapponicum* (utgåvan 1913)
LD *Linnés disputationer*
LN *Lachesis naturalis* (utgåvan 1907)
ND *Nemesis divina* (utgåvan 1968)
PB *Philosophia botanica*
(Stockholmsutgåvan 1751)
SB *Spolia botanica* (utgåvan 1888)
Skrifter *Skrifter* (I, 1905; II, 1906; IV, 1908);
V, 1913)
TL *A Tour in Lapland* (faksimil 1971 av
utgåva 1811)
Ungdomsskrifter *Carl von Linnés ungdoms-*
skrifter (1888)
Valda *Valda avhandlingar* (olika datering)
Vita *Vita* (utgåvan 1957)

Förkortningar av andra ofta använda källor

K. Vet. Akad. Handl. Kungliga
Vetenskapsakademiens Handlingar
TMF T. M. Fries, Linné (1903)
SLÅ Svenska Linnésällskapets Årsskrift
SBL Svenskt biografiskt lexikon
COR Smith, Correspondence of
Linnaeus

NOTER

INLEDNING

- 1 BS I:2, 59. Linné till Vetenskapsakademien. Uppsala, 10 januari 1746.
- 2 Om varierande och konstiga stavningar i citaten: Svenskans stavning och grammatik var på 1700-talet ännu inte reglerade. I citaten förekommer därför alla möjliga stavningar. Vildare än de flesta är Linné själv, som ofta är ohämmat inkonsekvent inom en och samma text. Vissa av 1700-talscitaten är hämtade ur senare publikationer, där de ofta har moderniserats lätt. En del av texterna – avhandlingar, internationell korrespondens – har ursprungligen skrivits och publicerats på latin; om det finns översättningar till svenska är de präglade av sin tids översättningsideal och språkkonventioner. Variationerna i citaten blir därmed en sidoberättelse om svenskans och översättningarnas utveckling. Övers. anm.
- 3 Heckscher, *Mercantilism*, bd 1, 22–25; Whittaker, *History of Economic Ideas*, 280–319.
- 4 Heckscher, *Mercantilism*, 240–54; Mun, *England's Treasure by Foreign Trade*.
- 5 För en alternativ datering, se Small, *Cameralists*, 21.
- 6 Briggs, "The Académie Royale des Sciences and the Pursuit of Utility", 40; Ambjörnsson, "Guds Republique", 4–6.
- 7 Heckscher, *Mercantilism*, 15–21.
- 8 Detta gällde särskilt för eftersläpande nationer som de tyska furstendömena och Skandinavien. Se Hildebrand, "Economic Background", 19.
- 9 Heilbroner, *Worldly Philosophers*, 29.
- 10 Small, *Cameralists*, 107–08. Se Heckscher, *Mercantilism*, bd 1, 40, och Rydberg, *Svenska studieresor*, 136, om hur Sveriges första kameralistiska professor högljutt ropade på tropiska kolonier där slavar och brottslingar skulle köpa svenskt ylle och silkesbrokad.
- 11 Daniel Solander till Linné. London, 5 februari 1761. LSL.
- 12 Von Schulzenheim, *Äminnelse-Tal*, 23.
- 13 EA, 61. Se även TMF II:97.
- 14 Sachs, *Geschichte der Botanik*; Daudin, *Les méthodes de classification*; Foucault, *The Order of Things*; citat ur Delaporte, *Nature's Second Kingdom*, 191; Atran, *Cognitive Foundations*, x.
- 15 Sachs, *Geschichte der Botanik*. Foucault, *Order of Things*. Citat ur Hagberg, *Carl Linnaeus*.
- 16 Se *Dagens Nyheter*, 14 december 1951, Sten Lindroth, "Linné och hans profet", recension av Knut Hagberg, *Den linneanska traditionen* (Stockholm: Natur och Kultur, 1951). Se Folke Isakssons replik, *Morgontidningen*, 30 december 1951; för liknande anklagelser, se Sten Lindroth, *Dagens Nyheter*, 29 oktober 1964.

- 17 Lindroth, "Legend och verklighet."
- 18 Se till exempel Ritterbush, *Overtures to Biology*, 9; Lanham, *Origins of Modern Biology*, 123; Bodenheimer, *The History of Biology*, 107.
- 19 Se Sheets-Johnstone, "Why Lamarck Did Not Discover the Principle of Natural Selection."
- 20 Worster, *Nature's Economy*, 553; Londa Schiebinger, "The Private Life of Plants: Sexual Politics in Carl Linnaeus and Erasmus Darwin." I Benjamin, red., *Science and Sensibility*, 121–43.
- 21 Sernander, "I Linnés fotspår", 48. I Tyskland ansågs Linné ha grundat en "modern" (nazistisk) rasvetenskap. Se Möller, "Die Rassenforschung in den nordischen Ländern". Om den judiska frågan, se Felix Bryk, "Var Linné svensk?", recension av en artikel från 1942 av den svenske nazistiske akademikern Ernst Alker, i *Deutsche Vierteljahrschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, som "bevisade" att Linné var judisk, eftersom han var kort, brunögd och en gammaltestamentlig fundamentalist. Se även "Linné dålig som german. Svensk forskare gör honom i tysk tidskrift till jude!" i *Trots Allt*, nr 20, 1942. Sveriges mest kända litteraturkritiker, medlöparen Fredrik Böök, försvarade Oscar Levertin i *Svenska Dagbladet*, 23 oktober 1939, men gav också gång på gång vinkar om att Levertin var judisk.
- 22 Till exempel Petander, *De nationalekonomiska*; Schauman, *Studier i Frihetstidens*; Wiselgren, "Yppighets nytta".
- 23 I synnerhet Heckscher, "Linnés resor"; Frängsmyr, "Den gudomliga ekonomien", 217–44; Hildebrand, "Economic Background"; Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia*; Lindroth, *K. Vet. Akad. Hist.* Se även Gunnar Eriksson, "Rudbeck och Linné – enmansinstitutioner", i Gunnar Broberg och Karin Johannisson, red., *Kunskapens trädgårdar – om institutioner och institutionaliseringar i vetenskapen och livet* (Stockholm, 1988), 17–31, och Sörlin, "Apostlarnas gärning", särsk. 79.
- 24 Se Small, *Cameralists*.
- 25 Smith, *Inquiry*; Heckscher, *Mercantilism*. Denna riktning inleddes av Schmoller, *The Mercantile System*, 1896. Small, *Cameralists*, betraktar också kameralism som den ideologiska föregångaren till det wilhelmska Tyskland, men betonar kameralismens sociala välfärdslagstiftning.
- 26 Men se ändå, Tautscher, *Staatwirtschaftslehre*; Dittrich, *Kameralisten*.
- 27 Dessa äldre historieriktningar utgår från att nationalekonomiskt oberoende självklart är till det allmännas bästa. Jag undersöker det som en särskild och historiskt kontingent ideologi. Jag har också inspirerats av public choice-teorins idé om fördelssökande som den formulerats av A. O. Kreuger, "The Political Economy of the Rent Seeking Society", *American Economic Review* 64:3 (juni 1974), och Jagdish Bhagwati, "Directly Unproductive Profit-Seeking Activities", *Journal of Political Economy* 90 (1982).

NATURFILOSOFI *En naturens geografi*

- 1 Jonas Hallenberg, som var Smålands nations föreläsare i historia och samlade material till en planerad biografi, bad om minnesskriften. Han publicerade ett släkträd; se Hallenberg, "Stam tafla öfver Linnaeiska Släkten".
- 2 Om verkets tryckhistoria, se Dahlgren, "Philosophia Botanica", 2. Ett kvarvarande exemplar av verket, nu hos Linnésällskapet i Uppsala, har inskriften "D. Cn Solander 1750". Liksom för *Fundamenta botanica* kom upplagan ut tidigare än tryckdatum. Se även Soulsby, *Catalogue*, 39–42.
- 3 Linné, *Den lärda världens omdöme*. Om studentupproret, se TMF I:37–39.
- 4 EA, 215.
- 5 Hofsten, "Linnés dubbla bokföring".
- 6 A. J. Wilmott, "Systematic Botany", 36.
- 7 Rangen "familj" infördes inte förrän 1800 mellan ordning och släkte, och rangen "fylum" mellan rike och klass ännu senare. Tack till Peter F. Stevens som förklarade att varieteter inte betecknades som en särskild rang utifrån det aristoteliska väsensbegrepp Linné förlitade sig på. Se även Linné, *Philosophia botanica*, aforismerna 93–97, om Numero, Figura, Proportione, Situ.
- 8 Linné, *Fundamenta botanica*, aforism 159; Stearn, "Species Plantarum", 36.
- 9 Atran, *Cognitive Foundations*, 170–71, 180; Mayr, *Growth of Biological Thought*, 179; Larson, *Reason and Experience*, 48. Se även BS I:8, 149. Hovmarskalk Anders Johan von Höpken till Linnaeus. Stockholm, 31 oktober 1751.
- 10 Gledhill, *Names of Plants*, 8–47.
- 11 Ibid., 18.
- 12 Citerat ur Tessins dagbok, 6 juli 1751, i EA, 245.
- 13 Johann Beckmanns beskrivning från 1765, citerad och översatt i Sernander, "Hårleman", 81.
- 14 BS I:1, 90. Meritlista, handskriven, odaterad, förmodligen skriven i mars 1767. Se även Svenska vetenskapsakademien *Protokoll* I:5 (2 juni 1739), första sammanträdet.
- 15 EA, 206, 209, 210, 212, 221, citatet från 212.
- 16 Tullberg, *Linnéporträtt*, och Soulsby, *Catalogue*, 199–216.
- 17 *Famam extendere factis*; ibland *famam extollere factis*.
- 18 *Vita* II, 58.
- 19 Brevet omtryckt i Virdestam, "Samuel Linnaeus", 120.
- 20 Lindroth, "Legend och verklighet", 115. I en Akademi prisfråga 1763 tävlade Linné under det transparenta anagrammet C. N. Nelin, eller Carl Nilsson Linné.
- 21 Samuel Linnaeus, 26 februari 1778, citerat i TMF I:2, not 3, och i Virdestam, "Samuel Linnaeus".
- 22 Brev skrivet av M. E. Forsander, 11 augusti 1823, citerat i TMF I:2, not 3.
- 23 Almer, *Linné om skaparen*, 21.
- 24 Sahlgren, "Linnés talspråk"; TMF I:4.
- 25 Citerat i TMF I:6–7, not 4. Dödsscenen beskrivs även i Samuel Linnaeus minnesskrift, tryckt i Virdestam, "Samuel Linnaeus", 120.

- 26 Linné, "Rop ur grafwen".
- 27 BS I:2, 127. Linné till Elvius. Uppsala, 29 april 1749. Se även BS I:4, 75. Linné till Bäck. Uppsala, 3 juni 1748.
- 28 *Vita* II, 60.
- 29 Samuel Linnaeus minnesskrift, här citerat från Hagberg, *Carl Linnaeus*, 33.
- 30 Brevet finns tryckt i Virdestam, "Samuel Linnaeus", 117.
- 31 Ibid.
- 32 TMF I:4.
- 33 Brevet finns tryckt i Virdestam, "Samuel Linnaeus", 117.
- 34 Ibid., 122.
- 35 PB, aforism 159.
- 36 Linné, *Deliciae naturae* (1772), 1939, 108.
- 37 Linné, "Tal" (1759), 1939, 95.
- 38 Lindroth, "Legend och verklighet", 66. Linné tyckte att 2 Sam. 7:9 och 1 Kon. 17:8 beskrev honom.
- 39 *Vita* III, 147.
- 40 "Progressus botanices", Lin pater, Bot., LSL. Se även EA, 204.
- 41 *Vita* III, 146–47.
- 42 Albrecht von Haller, anonym recension av Linnés *Flora Svecica* i *Göttingen gelehrten Anzeigen* (1746):670, delvis omtryckt i Stöver, *Leben des Ritters Carl von Linné*, 214.
- 43 Linné, *Deliciae naturae*, 108; *Vita* III, 146–47.
- 44 Roberts, *Swedish Imperial Experience*, 70–75, särsk. 71.
- 45 Erasmus Darwin sade att Linné "kan sägas ha utformat ett språk, snarare än upptäckt det", i förordet till Carl von Linné, *A System of Vegetables, According to their Classes Orders Genera Species with their Characters and Differences ... by a Botanical Society, at Lichfield*, 2 band, övers. urval ur 13:e uppl. av Linné, *Systema vegetabilium*, och Linné den yngre, *Supplementum plantarum*, vol. 1, förord.
- 46 COR II:258. Linné till Haller. Hartecamp, 8 juni 1737.
- 47 Linné, *Deliciae naturae*, 108.
- 48 Goethe, citerad i Friedenthal, 306.
- 49 Goethe, *Schriften zur Naturwissenschaft*, II:9 A, 1977, 270–71, avtryckta bokbindar-räkningar och bibliografiska referenser.
- 50 COR II:552. Jean-Jacques Rousseau till Linné. Paris, 21 september 1771.
- 51 Citerat från ett av Bois-Reymonds akademiska tal, i Müller, "Abraham Bäck", 108.
- 52 Se även BS I:5, 322. Linné till Nils Dahlberg. Uppsala, 25 oktober 1771. Dahlberg följde med Gustav III på dennes europeiska grand tour, som kungens läkare. De träffade Rousseau i Paris 1771 och talade om Linné. Den 21 september 1771 skrev Rousseau ett smickrande brev till Linné (nu bevarat i LSL).
- 53 PB, aforism 296.
- 54 Ibid. Se även aforismerna 297 och 298.
- 55 Linné, *Den lärda världens omdöme* (1740), 1952, delvis också omtryckt i EA, 96–97.
- 56 *Monthly Review* (1750) III:205, citerat i EA, 244.

- 57 Linné, *Philosophia botanica*, 1751, aforism 93–97, och Atran, *Cognitive Foundations of Natural History*, 180.
- 58 Stevens, "Metaphors and Typology", 172.
- 59 COR II:345. Albrecht von Haller till Linné. Göttingen, 25 augusti 1740.
- 60 Knight, *Ordering the World*, 44–46.
- 61 COR II:91–97. Dillenius till Linné. Oxford, 16 maj 1737.
- 62 Ibid. Se även Dillenius till Linné. Oxford, 18 augusti 1737.
- 63 Ibid., 152. Dillenius till Richard Richardson. Oxford, 25 augusti 1737.
- 64 Georges-Louis L. de Buffon, "Initial Discourse", *Histoire naturelle*, vol. 1 (1749), övers. t. eng. John Lyon, i Lyon och Sloan, *From Natural History*, 106.
- 65 Sloan, "The Buffon-Linnaeus Controversy", 238, 356–75; Larson, "Linné's French Critics."
- 66 BS I:6, 292–93. Linné till Joh. Otto Hagström. Uppsala, 9 februari 1774.
- 67 Citerat från Hagberg, *Carl Linnaeus*, 265. Jämför ibid., 111.
- 68 EA, 67.
- 69 Gillespie, *Science and Polity*, 151, 161. Stearn, "Botanical Gardens", lxxxvii–xcii.
- 70 COR II:229. Linné till Haller. Hartecamp, 3 april 1737.
- 71 Schuster, *Linné und Fabricius*, från författarens efterord "Nachwort über das natürliche System", IX. I den 6:e upplagan av *Genera plantarum* (1764) bantade han ner dem till 58.
- 72 PB, aforism 77. Se även Stearn, "Botanical Gardens", xc; Dahlgren, "Philosophia botanica", 14; Schuster, *Linné und Fabricius*, IX, ur "Nachwort".
- 73 Vita III, 135; PB, aforism 77 och 155, citerad i Stafleu, *Linnaeus and the Linnaeans*, 45, 61. Schuster, *Linné und Fabricius*, XIX, citerat från Giseke, *Caroli Linné*; Atran, *Cognitive Foundations*, 174; Linné den yngre, "Linné den Yngres brev", 160, citerat ur Linné den yngre till Abraham Bäck, 1778.
- 74 Fabricius, "Einige nähere Umstände", opaginerad. Se även Giseke, *Caroli a Linné*, för Fabricius anteckningar om Linnés föreläsningar 1764 I; och Schuster, *Linné und Fabricius*, XII, ur "Nachwort", om hur Linné föreläste i ämnet 1767 och 1771.
- 75 Schuster, *Linné und Fabricius*, XVII–XIX, ur "Nachwort".
- 76 Ernst Mayr, *Towards a New Philosophy of Biology*, 181.
- 77 Vita IV, 170.
- 78 COR I:369. Alexander Garden till John Ellis. Charlestown, 13 januari 1756.
- 79 Atran, *Cognitive Foundations*, 174. Se även Schuster, *Linné und Fabricius*, XVIII–XIX, "Nachwort".
- 80 COR II:232. Linné till Haller. Hartecamp, 3 april 1737.
- 81 Atran, *Cognitive Foundations*, 175. Jag har inte funnit några primära belägg som antingen stöder eller motbevisar detta. Se även Mayr, *Philosophy of Biology*, 181.
- 82 COR II:258. Linné till Haller. Hartecamp, 8 juni 1737.
- 83 Ibid., 229. Linné till Haller. Hartecamp, 3 april 1737.
- 84 Ibid.
- 85 Ibid., 232. Linné till Haller. Hartecamp, 3 april 1737.

- 86 Ibid., 258. Linné till Haller. Hartecamp, 8 juni 1737.
 87 Linné, *Herbationes Upsalienses*(1747), 1952, 47. Se även Gledhill, *Names of Plants*, 8.
 88 Knight, *Ordering the World*, 55.

VÄXTNAMN *Sätta kläpp i en klocka*

- 1 Manuskript nu förvarat på UUB, D.82a. Texten är folkspråklig, författad i februari 1729 av Petrus Artedi. Även citerad i TMF I:67. Den diskuterade växterna runt hans föräldrahem.
- 2 Hagberg, *Carl Linnaeus*, 36.
- 3 Florin, *Trädgården*, 5–6.
- 4 Gledhill, *Names of Plants*, 6–8.
- 5 Hagberg, *Carl Linnaeus*, 51. Se även Ashworth, ”The Persistent Beast”, s. 54–57, om hur Linné i sin *Anthropomorpha* 1760 lånar från Aldrovandi och Gesner i sin beskrivning av *Homo caudatus*, människan med svans.
- 6 *Vita* II, 61.
- 7 TMF I:166. Citerat ur en sammanfattning i protokollen från Smålands nation.
- 8 Ibid., 28; citerat från Linné.
- 9 Ibid., 48–49.
- 10 Juel, ”North American Flora”. I *Hortus Cliffortianus*, en förteckning över en rik nederländsk bankirs trädgård, listade Linné sju år senare ca 170. År 1753 odlade han ca 270. Till *Species plantarum* från samma år undersökte han ca 500 torkade exemplar.
- 11 Eriksson, ”Olof Rudbeck d.ä.”, 84; TMF I:48; Juel, ”North American Flora”, 65. Detta herbarium hade sammanställts av Joachim Burser (1583–1639).
- 12 *Vita* II, 61.
- 13 Linné, citerad i TMF I:66. Se även *Vita* II, 61–62, och TMF I:55. År 1727 använde Linné Kilian Stobaeus bibliotek. Efter flytten till Uppsala 1729, fick Linné använda Olof Celsius den äldres privata bibliotek och botaniska anteckningsböcker. Sommaren 1730 flyttade Linné hem till Olof Rudbeck den yngre och använde den familjens bokbestånd.
- 14 Veendorp, Becking och Baas, 1587–1937.
- 15 Om skogförstöringen runt Uppsala på Linnés tid, se BS I:1, 158–160. Linné till Uppsalas universitetsrektor. Odaterad, men arkiverad 11 februari 1756.
- 16 Linné, *Skånska resa* (1749), 1975, 197, 126, om hur han klättrade upp till sydvästra Skånes högsta punkt, Rameleklint, och fick se skogarna i ”Tottenska Skavsjö, Silfversköldska Häckebera, Piperska Björstorp”. Den nu skogklädda istidsåsen var ”grön betesmark”. Längre ner stod det ekar här och där på åkerfälten, ”ty herrskapen tillstodja icke bönderna att hugga ner sina trän för åkerns skull”.
- 17 TMF I:56, citerat ur Linnés dagbok, april 1729.
- 18 Ibid., 31.

- 19 Förord till *Spolia botanica*, citerat ur Hagberg, *Carl Linnaeus*, 53.
- 20 Linné till Kilian Stobaeus, 8 november 1728, citerat i TMF I:42. Studenterna i Uppsala hade inte tillgång till några zoologiska arter.
- 21 Gertz, "Olof Celsius", 53. Som en jämförelse hyste den botaniska trädgården i Leyden 1730 mer än 7 000 levande växter.
- 22 Sernander, "Linnaeus och Rudbeckarnes", 133, 147 (citerat från en samtida annotering av Lars Roberg). Linnés första *Hortus Uplandicus* förtecknar 454 växter, den andra 417, och följer Tournefort (det enda klassifikationssystem Linné använde, förutom sitt eget).
- 23 Gertz, "Olof Celsius", 53; TMF I:56.
- 24 *Vita* II, 63. Se även Uggla, "Species Plantarum", 12.
- 25 Eriksson, "Olof Rudbeck d.ä.", 84; citerat ur TMF I:38; *Vita* III, 64, och kommentarer, 204.
- 26 Gertz, "Olof Celsius". Se även Olof Celsius, "Plantarum circa Upsaliam sponten nascentium Catalogu". Uppsala Vetenskaps societets handlingar, vol. 2 (1732, tryckår 1735), och Olof Celsius, "Tilökning på några örter, fundna i Upland, sedan *Catalogus plantarum Uplandicarum* utgafs år 1732", *K. Vet. Akad. Handl.* vol. I, 1740. Linné publicerade utdrag ur Celsius manuskript *Flora Uplandica* som en del av den första upplagan av *Flora Svecica* (1745).
- 27 Citerat i Gertz, "Olof Celsius", 46.
- 28 TMF I:64, 69.
- 29 Hagberg, *Carl Linnaeus*, 69–71.
- 30 *Vita* II, 64.
- 31 Mayr, *Growth of Biological Thought*, 158–79.
- 32 Senare tryckt som Vaillant, "Sermo de structura florum". Linné läste en recension 1729 i *Acta Eruditorum* (Leipzig: 1719). Om hans reaktion, se TMF I:59–60; Stöver, *Leben des Ritters Carl von Linné*. Om när Rothman nämnde Vaillant för Linné, se Stearn, *Botanical Gardens*, lix och Hagberg, *Carl Linnaeus*, 66.
- 33 TMF I:59.
- 34 EA, 35. Se även COR II:212. Bernard de Jussieu till Linné. Paris, 20 juli 1740.
- 35 Om hur Linné rangordnade botaniker, se *Vita* III, 153–54, "Florae officarii". Linné utrustade och skickade ut fyra beridna soldater från sina två lantegendomar för att strida i Sveriges krig mot Preussen 1757–62. Han gav dem namnen Säfbom, Säfgren, Hammar och Hammarblom. Se Torén, "Carl von Linné som rusthållare", 48–56 och 40. Om Linnés kor Lilja, Blomstra, Sommarros, Gullgumman, Hammarros och Gonos, se Forsstrand, "Linnés ekonomi", 70–89, särsk. 79, och Sigurd Wallin, red., "Urkunder rörande familjen Linnés ägor," *SLA* 33–34 (1950–51), 67–94, särsk. 84. Vid sin död ägde Linné fjorton kor, samt grisar, hästar, kalkoner, hönor, gäss, "gamla får" och "unga Dito". Medan Linnés bibliotek värderades till 166 riksdaler värderades hans 200 tunnor råg och havre till 333 riksdaler.
- 36 *Vita* II, 76.
- 37 Carl Linné, handskrivet ms., "Calendae [sic] botanicae perpetua", nu bevarat på

Linnean Society, London, Lin. pater, Varia. Rester av sigill tyder på att pappersarket varit fastsatt på väggen.

- 38 *Vita* IV, 160.
39 *Vita* V, 181.
40 *Vita* III, 136, 151; IV, 166.
41 TMF I:60–63; Linné, *Praeludia* (1729), 1908.
42 Ibid.
43 Linné, *Hortus Uplandicus ... methodum propriam et novam a sexu* (13 maj 1731), 1888. Se även PB, 93–97. TMF II:67, för "authopsien".
44 TMF I:66–67, 74–75.
45 Se Wachenfelt, "Lapplandsporträtt". Det porträtt som diskuteras här förvaras på Linnémuseet i Uppsala.
46 Carl von Linné, *Systema naturae* (1735); *Musa Cliffortiana florens Hartecampi 1736* (Lugduni Batavorum: 1736); *Genera plantarum* (Lugduni Batavorum: Apud ConradumWishoff, 1737).
47 Här hade Linné fått konstnären att måla in en fantasibok.
48 Inte med i Soulsby, *Catalogue*.
49 Citerat från Linné, "Linnés företal till Species plantarum," (1753), 1952, 3.
50 Carl von Linné, *Termini botanici*, resp. Johannes Elmgren (Uppsala: 1762), och "editio nova avctior" (Leipzig: 1767). Första utgåvan även omtryckt i Linné, *Amoenitates academicae*, vol. 6, 217–46. Se även Soulsby, *Catalogue*, 139–40.
51 BS I:8, 149. Brev från hovmarskalken Anders Johan von Höpken till Linné. Stockholm, 31 oktober 1751.
52 COR II:174. Johann Frederik Gronovius till Richard Richardson. Leyden, 1738.
53 PB, 77, även i Stafleau, *Linnaeus*, 45; PB, 155, även citerat i Stafleau, *Linnaeus*, 61.
54 Linné, *Caroli Linnaei libellus amicorum* (1734–), 1958, 22, citat ur Johan Browallius förord, Uppsala, 15 februari 1735.
55 Citerat i TMF I:67.
56 LD, 200. Citerat ur Linnés egen recension i *Lärda Tidningar* av sin avhandling *Incrementa botanices*, resp. Jacobus Biuur (Uppsala: 1753). Se även Heller, *Studies*, kap. VII, "Linnaeus on Sumptuous Books".
57 Linné, *Deliciae naturae* (1772), 1939, 108.
58 Linné, "Skaparens afsikt med naturens verk" (1763), 1947, 77.
59 Linné, "Tal, vid deras Kongl. Majestetets höga närvaro" (1759), 1942, 98.
60 PB, 291–99.
61 TMF I:66 och 58. Citerat från Linné.
62 Linné, *Herbationes Upsalienses* (1747), 1952, 5.
63 *Vita* III, 120.
64 PB, 293; Linné, *Herbationes Upsalienses* (1747), 1952, 5. Se även Arvid Hj. Ugglas förord till Linné, "Herbationes Upsalienses" (1747), 1950–51, 97–106.
65 Linné, *Herbationes Upsalienses* (1747), 1952, 7, citerat ur J. G. Acrel, "Tal, vid praesidii nedläggande i Kungliga Vetenskaps Akademien", 1796.

- 66 *Vita* III, 120.
- 67 Daniel Melanderhielm, minnesskrift om Uppsala universitet från 1783, omtryckt i Annerstedt, *Uppsala universitets historia*, bihang V, 137–38, och delvis citerad (och moderiserad) i förord till Linné, *Herbationes Upsalienses* (1747), 1952, 9.
- 68 *Vita* III, 120. Se även *Vita* II, 79, även citerad i Ugglas förord till Linné, "Herbationes Upsalienses" (1747), 1950–51, 102, från EA.
- 69 Linné, *Botaniska exkursioner* (1753), 1921, 17, 22, 29.
- 70 Carl Hårleman till Linné, 28 juli 1748, citerat i Ugglas förord till Linné, "Herbationes Upsalienses" (1747), 1950–51, 102. Se även Sernander, "Hårleman".
- 71 *Vita* II, 79, även citerad i Ugglas förord till Linné, "Herbationes Upsalienses" (1747), 1950–51, 102, från EA.
- 72 Stearn, "Background"; Atran, *Cognitive Foundations*; Heller, *Studies*, 41–75.
- 73 PB, 365.
- 74 Linné, "Skaparens afsikt med naturens verk" (1763), 1947, 74, hans tal vid Uppsala universitets doktorspromotioner 1763; Linné, "Linnés företal till Species Plantarum 1753" (1753), 1952, 3; Mayr, *History of Biology*, 72; May, "How Many Species", 42–48.
- 75 PB, 162. Se även 316.
- 76 Linné den yngre, "Linné den Yngres brev", 160. Citerat ur ett odaterat brev från Linné den yngre till Abraham Bäck 1778.
- 77 Linné, *Cynographia*, 1756.
- 78 COR II:232. Linné till Haller. Hartecamp, 3 april 1737.
- 79 Citerat från Linné, *Miscellaneous Tracts*, 1775, 125, ur hans tal 1763 vid Uppsala universitets årliga doktorspromotioner. För andra beräkningar, se Linné, "Linnés företal till Species Plantarum" (1753), 1952, 3.
- 80 TMF I:48; Selander, "Linné i Lule Lappmark", 18.
- 81 Linné, "Skaparens afsikt med naturens verk" (1763), 1947, 74.
- 82 Ibid., citat från 77. På 1700-talet kallades ett egennamn för ett "trivialnamn". "Specifikt namn" betydde en diagnostisk fras på åtta till tio ord. Se Linné, *Fundamenta botanica*, 1736, aforism 256.
- 83 TMF I:53.
- 84 Linné, *Deliciae naturae* (1773), 1939, 108.
- 85 De flesta tidigmoderna naturforskarna förkortade dessa diagnostiska etiketter och slarvade med ändringen av namn på besläktade växter. Om synoptiska frasnamn, se Stearn, *Botanical Gardens*, lxx–lxxii; Stearn, "Background"; Larson, *Reason and Experience*, 7–11.
- 86 Heller, *Studies*, 57; Gledhill, *Names of Plants*, 18.
- 87 Svanberg, "Turkic Ethnobotany", 60.
- 88 BS I:1, 4. Linné till den svenske kungen. Odaterat, men skrivet under hungeråret 1756. Anlände 9 mars 1757.
- 89 Ibid., 5.
- 90 Ibid.
- 91 TMF I:25, "Inledningsord vid Linnaei första botaniska föreläsning i Stockholm maj 1739".

- 92 Linné, *Hortus Upsaliensis*, 1748.
- 93 Linnés spanska, italienska, tyska och holländska korrespondenter skrev till honom på latin. De franska använde franska, de engelska använde engelska.
- 94 *Vita* III, 113. Se dock Stearn, *Botanical Gardens*, civ och cv för studenters kommentarer om Linnés tyska. Jag finner Linnés eget vittnesbörd mer övertygande.
- 95 BS I:1, 4.
- 96 Heller, *Studies*, 43.
- 97 Ms. *Species plantarum* (ca 1746–48), nu förvarat på LSL, daterat av Hulth, ”Linnés första utkast”.
- 98 På kopian som nu finns hos Linnésällskapet i Uppsala står det skrivet: ”D. Cn Solander 1750”. Linné betalade ofta studenter med kopior av sina arbeten för deras sekreteraruppgifter. Förmodligen gav han Daniel Solander ett tidigt provtryck.
- 99 Heller, *Studies*, 43.
- 100 Citerat i *ibid.*, 55.
- 101 Uggla, ”Species Plantarum”, 15.
- 102 PB, 293; även citerat i Linné, *Herbationes Upsalienses* (1747), 1950–51.
- 103 *Vita* III, 153–54, listan över ”Florae officarii”.
- 104 Torén, ”Om Olof Torén”, 20–21.
- 105 LSL. Pehr Osbeck till Linné. Göteborg, 30 september 1752.
- 106 *Ibid.* Pehr Osbeck till Linné. 26 februari 1751, ”Skeppet Prins Carl wid Padrie”.
- 107 *Ibid.* Pehr Osbeck till Linné. Cadix, 26 februari 1751.
- 108 *Ibid.* Rolander till Linné. 18 januari 1755. Amsterdam.
- 109 *Ibid.* Pehr Osbeck till Linné. Göteborg, 30 september 1752.
- 110 *Ibid.* Pehr Osbeck till Linné. 26 februari 1751. ”Skeppet Prins Carl wid Padrie”.
- 111 *Ibid.* Pehr Osbeck till Linné. ”Skeppet Prins Carl den 21. Martii 1751. Swänska stylen”; Göteborg, 21 november 1751; [Göteborg] 18 augusti 1752; [Göteborg] 26 augusti 1752; se Pehr Osbeck till Linné. Odaterat., utan ort, men skrivet i Göteborg, hösten 1752.
- 112 Pehr Osbeck till Linné. 18 augusti 1752; 18 oktober 1752; 11 november 1752, och *ibid.* Odaterat, men skrivet hösten 1752.
- 113 COR, 267. Linné till John Ellis. Uppsala, 22 oktober 1771.
- 114 LSL, Pehr Osbeck till Linné. Odaterat, men skrivet hösten 1752.
- 115 *Ibid.*
- 116 Heller, *Studies*, 76. Linné bevakade också sin rätt, som han såg det, att fastlägga sina egna tvåordsnamn. Se Daniel Solanders ängsliga kommentarer när han skickar en insektssamling till Linné, i ett brev från Daniel Solander till Linné. 24 maj 1760. Helsingör. LSL.
- 117 Citerat i Uggla, ”Species Plantarum”, 15.
- 118 Dahlgren, ”Philosophia Botanica”, 6. Studenten var den tjugotvåårige Pehr Löfling, inneboende hos Linné i Uppsala som lärare åt Carl von Linné den yngre.
- 119 *Ibid.*, 14.
- 120 Linné, ”Linnés företal” (1753), 1952, 3.

- 121 Citerat från en fotnot på s. 481 i Linnés 10:e utgåva av *Systema naturae* i Heller, *Studies*, 72.
- 122 Stearn, *Botanical Gardens*, lxxii. Den förtecknar 1 434 växtarter.
- 123 Juel, *Hortus Linnaeanus*, 3; Stearn, *Botanical Gardens*, lxxix–lxx.
- 124 COR I:31. Peter Collinson till Linné. London, 20 april 1754.
- 125 Ibid., 35. Greven av Bute till Peter Collinson. Ingen datering.
- 126 LSL, Pehr Osbeck till Linné. Stockholm, 25 april 1757.
- 127 *Vita* IV, 161. Citerat och översatt i Heller, *Studies*, 56.
- 128 Carl von Linné, praes., *Reformatio botanices*, resp. Reftelius (Uppsala: 1762), omtryckt i Linné, *Amoenitates academicae*, vol. 6, 315, citerat och översatt till eng. i Heller, *Studies*, 74.
- 129 EA, 207.
- 130 Linné, *Nomenclator botanicus* (Leipzig: June 1772).

MEDICIN OCH ETNOGRAFI *Lappen är vår läromästare*

- 1 P. C. C. Garnham, "Linnaeus' Thesis on Malaria in Sweden", *SLA* 1978:80–97, med översättning av Carl von Linné, *De februm intermittantium causa*, med. dr. Harderwijk universitet, 23 juni 1735; Stearn, *Botanical Gardens*, lix; Lindroth, "Legend och verklighet", 101. Linné hävdade att "återkommande feber" orsakades av lerpartiklar upplösta i dricksvatten. I sitt försvar skrev han en utläggning om Hippokrates, bok VI, 14 och 15. Se även TMF I:207. De flesta medlemmarna i Sveriges Collegium Medicum hade doktorsexamen i medicin från Harderwijk.
- 2 Bäck, *Åminnelse-Tal*, 73–75.
- 3 TMF I:145.
- 4 *Vita* IV, 165; Linné, *Egenhändiga anteckningar*, 1823, 204; Lindroth, "Legend och verklighet", 101–03. För Linnés elektro-medicin, se Linné, *Egenhändiga anteckningar*, 1823, 202; om hans medicinska mystik, se Linné, *Clavis medicinae duplex* (1766), 1967.
- 5 Anders Jahan [sic] Retzius, "Tal hållit på Kongl", 10. Se även Bäck, *Åminnelse-Tal*, 10; TMF I:32.
- 6 EA, 202.
- 7 FL, noter, 375.
- 8 Se Schefferus, *Lapponia*, 1704, 4. *Lapponia* översattes till engelska (1674), tyska (1675), franska (1678) och holländska (1678). De lutherska missionärernas rapporter som boken grundar sig på finns publicerade i Roung och Fjellström, *Berättelser om samerna*, 1982.
- 9 Sandblad, "Clarke and Acerbi", 175.
- 10 Sydow, "Vet. Soc.", 153; Pålstig, *Myten om Lappland*; Broberg, "Lappkaravaner på villovägar", 61. Broberg, "Olof Rudbeck", 18. Rudbeck den yngre, *Iter Lapponicum*, 52, 59. Rudbeck påstod också att finnarna var turkar, och att äldre nordgermanska, eller gotiska, var en form av kinesiska (dessa lingvistiska släktband utarbetade han i *Lexicon harmonicum*, ett aldrig publicerat manuskript i tio volymer).

- 11 Se även Schefferus, *Lapponia*, 3; Consett, *Tour through Sweden*, 62.
- 12 Se Broberg, *Homo sapiens*, 243–44, citat på s. 244; sanfolket levde en gång i tiden i södra Afrika. En rest, lkungfolket, har överlevt i Kalahariöknerna på gränsen mellan Sydafrika och Botswana.
- 13 Goldsmith, *The History of the Earth*, vol. 2.
- 14 Broberg, *Homo sapiens*, 222. Linné införlivade samerna i sin uppsamlingskategori (tangentiell till hans globala rastaxonomi för urfolken i Amerika, Europa, Asien och Afrika) eftersom han ansåg dem vara onaturligt kortvuxna. Där tog han också med människor som antogs ha blivit deformerade av sedvanor, såsom de påstått entestiklade sanmännen och de korsettsnörda europeiska kvinnorna. Se även Rudbeck den äldre, *Atlantica*, vol. 1, 201, även citerad i Broberg, "Olof Rudbeck", 18; Schefferus, *Lapponia*, 24, för tidigare resonemang om att samerna var "pigmeer".
- 15 Broberg, "Lappkaravaner på villovägar", 62. Idén kom närmast från den tyske patologen Rudolf Virchow (1821–1902).
- 16 Schefferus, *Lapponia*, 28; Kunze, "Lappen oder Finnen in der deutschen Flugschriften des 30-jährigen Krieges", *Ural-altaische Jahrbücher* 43 (1971), citat ur häftet "Beschreibung der Lappländer, die der König von Schweden mit auf Teutschen Boden gebracht".
- 17 Furley, "Three 'Lapland songs'", 3–12.
- 18 FL, 302.
- 19 Sydow, "Vet. Soc.", 152–53.
- 20 Broberg, "Olof Rudbeck", 18; se Bäckman och Kranz, *Studies in Lapp Shamanism*. I dag hör många samer och fastboende till den gammeltestamentliga väckelserörelse som leddes av Lars Levi Laestadius, en karismatisk 1800-talspredikant med delvis samisk härkomst.
- 21 Rudbeck den yngres handskrivna instruktioner till Maupertuis, odaterade, i Rudbeck den yngre, *Iter Lapponicum*, kommentar, 27.
- 22 Broberg, *Homo sapiens*, 266.
- 23 Senare i livet hävdade Rudbeck att han hade förlorat elva handskrivna band om Lappland i Uppsalabranden 1702. Tomas Anfält, "Olof Rudbeck den Yngres lapska skissbok", i Rudbeck den yngre, *Iter Lapponicum*, kommentar 7, ifrågasätter detta, enligt min uppfattning med rätta. FL (1737), 1905, förord, 1, ger vid handen att sju band gick förlorade.
- 24 Sydow, "Vet. Soc.", 138, 142–44.
- 25 Linné fick uppdraget av Kungliga Vetenskaps-Societeten i Uppsala (Societas Regia Literaria et Scientiarum), Sveriges första vetenskapssällskap. Det grundades 1710 på Christopher Polhems initiativ som Societas Curiosorum, även kallat Societas Literaria och Bokwetts-Gillet, och fick sitt namn och kungliga patent 1728. Senare fick det sitt nuvarande namn, Kungliga Vetenskaps-Societeten i Uppsala. Citat från IL, 5. Ornitologimanuskriptet finns nu på UUB, se BS I:1, 311, n1.
- 26 IL, 21, 5–12, 29, 36, 17, citat från 103.
- 27 Rudbeck den yngre, *Iter Lapponicum*, 29.

- 28 Se till exempel FL, 278; IL, 49; citat från IL, 106–07. Även citerat i Selander, ”Linné i Lule Lappmark”, 9–20. Se även Linné, ”Appendix N. I. A Brief Narrative ...” (1811), 1971, 258.
- 29 IL, 263–64; Linné, ”Relation”, 1732, 327–28.
- 30 EA, 210.
- 31 Bäck, *Äminnelse-Tal*, 16.
- 32 Citerat i TMF I:95.
- 33 IL, 95, 99, 103, 141, 181, bilaga VI och VIII.
- 34 Sandblad, ”Clarke and Acerbi”, 129. År 1732 omfattade det svenska Lappland delar av dagens Finland och Ryssland. Dit hörde områden öster om Torne och Muonio älv, och det sträckte sig norrut nästan till Arktiska havet vid Varangerfjord. Det styrdes från Umeå, då en stad med 900 invånare, i det sydligaste hörnet. Gränserna drogs om 1751 och 1809.
- 35 IL, 49. Lappmarksplakatet stadfästes 1695 och 1749, med ytterligare privilegier tillagda 1741.
- 36 Wiklund, ”Linné och lapparna”, 59–93; FL, 287; Linné, ”Tankar”, 1754, 183.
- 37 IL, 58–59; Linné, ”Relation”, 319.
- 38 Wiklund, ”Linné och lapparna”, 68–79.
- 39 IL, 265; BS I:2, 312–14, Linné till Vetenskaps-Societeten, 14 april 1732, där Linné uppskattar sin resa till ca 670 mil. Se även Selander, ”Linné i Lule Lappmark”, 18–20. Linné började med att felberäkna sin milersättning. (Vid ett tillfälle beräknade han att 170 gånger 2 blir 240.) Sedan lade han på tillräckligt många mil för att gå med ca 20 procent vinst.
- 40 Wiklund, ”Linné och lapparna”, 72–75, analyserar Linnés falska och verkliga färdvägar.
- 41 Selander, ”Linné i Lule Lappmark”.
- 42 BS I:2, 340, n1.
- 43 Citerat i BS I:1, 329, senare tillagt i marginalen i Linné, ”Relation”, 1732.
- 44 IL, 5. Se även BS I:5, 314. Linné till Gustaf Cronhjelm, kansler vid Uppsala universitet. Utan datum och ort, men skrivet i Stockholm våren 1733. TMF I:119–20 argumenterar föga övertygande för att Linnés samiska vägvisare vilseledde honom. I sin petition 1733 till kanslern för Uppsala universitet hävdar Linné att han hade rest ca 670 mil, varav 150 mil till fots i fjällen.
- 45 DN, 216–22, bibliografi; Wikman, *Lachesis and Nemesis*, 30.
- 46 DN, 133, 75; CD, 144.
- 47 Rudbeck den yngre, *Iter Lapponicum*, 28, 29, 32, 39.
- 48 Sydow, ”Introduktion till dagboken”, Rudbeck den yngre, *Iter Lapponicum*, kommentar, 22, citerat ur det kungliga brev som meddelade att Rudbeck fått pengar till resan. Karl XI:s resa till Lappland 1694 för att se midnattssolen var representativ på liknande sätt, även om den praktiskt inriktade kungen också inspekterade bottniska fästningar.
- 49 Rudbeck den yngre, *Iter Lapponicum*, kommentar, 71–104, särsk. 75.

- 50 FL, 3. Linné, "Relation", 323, om anspråket på fyra veckor; se även Wiklund, "Linné och lapparna", 73. Linné gjorde detta anspråk för sin 16-dagars tur till Norge och tillbaka igen från Kvikkjokk, 6–21 juli. FL, 107, talar försiktigare om "en så lång tid".
- 51 COR I:269. Linné till Haller. Utan ort och datum: förmodligen skrivet från Havercamp, sommaren 1737.
- 52 TMF I:104; citerat från *Vita* I, 66.
- 53 IL, 55.
- 54 Wiklund, "Linné och lapparna", 79.
- 55 COR I:269. Linné till Haller. Utan ort och datum: förmodligen skrivet från Havercamp, sommaren 1737.
- 56 TMF I:109; IL, 43–44.
- 57 FL, 331.
- 58 Linné, "Relation", 1732, 323; TMF II:243. Lapplands högsta topp, Kebnekaise, på 2 111 meter, är inte riktigt hälften så hög som Mont Blanc med sina 4 807 meter.
- 59 Nu på LSL. Även tryckt i IL.
- 60 Linné, "Relation", 316, 323, 322.
- 61 DN.
- 62 TMF I:234; Broberg, "Lappkaravaner på villovägar", 42; TMF I:193.
- 63 Citat från Consett, *Tour through Sweden*, 69.
- 64 Om samiska kläder, se Fjellström, *Samernas*, 311–47.
- 65 Schefferus, *Lapponia*, 214.
- 66 Ibid., 217; Fjellström, *Samernas*, 341–46, 501–03.
- 67 Wiklund, "Linné och lapparna", 62.
- 68 Broberg, "Lappkaravaner på villovägar", 42.
- 69 Han fick hjälp av en "lappsk" dräkt och en Scheffersk brödskrivare, Nicolaus Örnss *Kurze Beschreibung des Laplandes* (Bremen: 1707). Se Broberg, "Järven-Filfrassen-frossaren", 20; "Lappkaravaner på villovägar", 42; "Olof Rudbeck", 16.
- 70 Om hur samer förevisades, se Gösta Berg, "Lappland och Europa", *Scandinavica et Fenno-urgrica* (Stockholm: 1954), 221–45.
- 71 Citat ur BS I:3, 209. Pehr Bjerchén till Linné. London, 14 juni 1758. Om Linnés anbud att köpa henne, se BS I:3, 211. Linné till Pehr Bjerchén. Uppsala, 1758 [utan datum].
- 72 Uddman, "Caroli Linnaei Arch. et Prof." 162–63.
- 73 Broberg, "Lappkaravaner på villovägar", 37; Broberg, "Olof Rudbeck", 16.
- 74 Wiklund, "Linné och lapparna", 64, citerar J. J. Björnståhls resor i Holland. Om Linnés holländske beskyddare, Georg Clifford, se Fries, "Linné i Holland", 141–55. För historien om porträttet, se Wachenfelt, "Lapplandsporträtt", 21–35; Tullberg, *Linnéporträtt*; Soulsby, *Catalogue*, XIV A, "Portraits".
- 75 Stearn, *Botanical Gardens*, lx.
- 76 LN, 48.
- 77 Heller, *Studies*, 214; "Om Lappland och lapparne", i IL, Bilagor. Linné prydde också de flesta av illustrationerna till *Flora Lapponica* med ett motto från Ovidius eller Vergilius. Se FL, noter, 380.

- 78 Citat från FL, 229–30; Se även FL, 145; Linné, LN, 1907, 71; Linné, CD, 130; DN, 82.
 79 DN, 35, 85, 142, 61, 61 och 35.
 80 TL I:200n, citeras från FL.
 81 TL I:174, 179.
 82 TL I:58, 169, 200, 348–53; II:157, 166, 169, 174, 179; FL, 353; citerat från Linné, *De pane diaetetico* (1760), 1964, 17.
 83 Linné, *Ceres noverca arctorum* (1733), 1964, 7; IL, 128–30. Så sent som på 1930-talet mindes äldre norrlänningar bröd som drygats ut med bark, halm, agnar, benmjöl, ljung, hasselskott, sörp och kli.
 84 Ehrström, ”Lefnadsförhållanden och sedvänjor beskrivna”, om hur lunsfisk åts i Finland på 1890-talet.
 85 Linné, ”Om nödvändigheten af forskningsresor inom fäderneslandet” (1741), 1906, 77, även citerat i LD, 104. Lunds- eller lunsfisk var en blandad jäst fisk.
 86 FL, 283. Se även Nelson och Svanberg, ”Lichens as Food”, 34. År 1867 slog svälten på nytt till mot de lappländska nybyggarna. De fick rådet att äta lav, denna gången av Kongl. Hushålls-Sällskapet i en broschyr med titeln ”Anvisning till Lafwarnes beredning till födoämnen”. Linné, *Disputationes*, 219; IL, 35; citerat från IL, 35–36.
 87 FL, 279, motsäger här ibid., 278; Linné, *De varietate ciborum*, 15; TL I:239; citerat från IL, 252, från fragmentet ”Om Lappland och lapparne”, även citerat i LD, 82. Se även FL, 236.
 88 Linné, ”Om nödvändigheten af forskningsresor inom fäderneslandet” (1741), 1906, 78.
 89 LD, 242, citerat ur avhandlingen från 1754, *Cervus rheno*. Se även Schefferus, *Lapponia*, 307 och 310, samt Rudbeck, *Iter Lapponicum*, 41.
 90 Citerat från TL I:28, 333; IL, 123; FL, 283; Linné, LN, 1907, 26, 44, 46. Se även TL I:86, 122, 192, 284; IL, 52; FL, 144, 236 och 237. Se även Wiklund, ”Linné och lapparna”, 86–87, för samlade sidhänvisningar till samiskt alkoholberoende i IL, FL, LN och CD. DN, 25, regel 48, varnar mot brännvin och regel 50 mot tobak. Linné beklagade samernas bruk av tobak: se FL, 37, 77 och 208.
 91 Linné, LN, 1907, 71O; FD, 272; LD, 96, sammanfattning av Linnés avhandling *Exanthemata viva* (1757); Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia*, III:1, 39.
 92 Citerat från IL, 149; se även TL I:127, 136–37; IL, 54–56, 149–51.
 93 DN, 90; LD, 223, ”Colica Lapponum” ur Linnés avhandling *Rariora Norwegia* (1768); FL, 1905, 73.
 94 FL, 1905, 145; IL, 15; Linné, *Nutrix noverca* (1752), 1947, inledningen. Linnés dietföreläsningar sjöng i allmänhet bröstmjölakens lov; se LN, 1907; CD, 1907.
 95 DN, 36–38.
 96 Citerat från DN, 41. Se även LD, 131–33, sammanfattningen av Linnés avhandling *Spiritus frumenti* (1764); DN, 98; och Consett, *Tour through Sweden*, 118, om en häpen engelsk besökarens reaktioner på mötet med brännvinssvepande svenska kvinnor.
 97 Om hur Linné använde det binära paret europeisk-samisk, se DN, 65. Citerat från IL, 147–72
 98 Linné, *Nutrix noverca* (1752), 1947, 12, 15. Se dock DN, 38.

- 99 Citat från DN, 68. Se även DN, 40; LD, 153; LN, 1907, 99.
- 100 CD; respektive IL, 143.
- 101 Citat ur FL, 263; även IL, 67; BS I:1, 337–41, reprint av Linné, "Observat. 3:ia. De Lecto in desertis ex temporaneo". Om samers personliga hygien, se även FL, 31.
- 102 CD, 86; Uddman [Hansson], "Collegium Diateticum Habitum Diversis", 94; DN, 23, förord till Linnés fragmentmanuskript *Oeconomia Laponia*, citerat i Wiklund, "Linné och lapparna", 91; se även IL, 54, där Linné inte särskilt trovärdigt hävdar att samerna gick omkring nakna, utan skam.
- 103 Citat från DN, 39. Om den samiska klädstilen, se FL, 145, 219; IL, 120, 165–66; CD, 11; DN, 59, 61.
- 104 Citerat från en sådan lista, reproducerad i sin helhet i Hagberg, *Carl Linnaeus*, 212.
- 105 FL, 302.
- 106 Till exempel Linnés DN; LN; CD; Linné, "Inledning till dieten", 1961.
- 107 Linné, *Potus coffeae* (1761), 1966, 4. Se även, "Påminnelse för den rasande ungdomen"; LD, 124, som sammanfattar och citerar ur Linnés avhandling *Spiritus frumenti* (1764).
- 108 Citerat från en strökommentar med Linnés handstil, i Sydow, "Linné och de lyckliga lapparna", 78, "docentibus lapponibus".
- 109 Om tänder och socker, se CD, 1907, 147; *Vita* II, 65; V, 180; "Med. Doctorens Archiaterens ..." 130.
- 110 Uddman, "Caroli Linnaei Arch. et Prof." 192, 195.
- 111 Linné, *Nutrix noverca* (1752), 1947, 3.
- 112 Linné, *De pane diaetico* (1760), 1964, 16.
- 113 Linné, *Circa fervidorum* (1765), 1968, 13.
- 114 Citat ur FL, 236; IL, 133. Se även FL, 15, 254; DN, 89, 93.
- 115 DN, 82.
- 116 Schefferus, *Laponia*, 228, 227, 182–83.
- 117 TL I:147, 89; IL, 59, 115, 38.
- 118 FL, 59 och 94; CD, 147; brevväxling mellan den skotske läkaren James Lind och Linné, 1754, tryckt i COR II:472–74.
- 119 IL, 121; CD, 198 och 144; DN, 69 och 76.
- 120 IL, 66.
- 121 Till exempel Linnés *Plantae esculentae patriae* (1752) och *Fructus esculenti* (1763), 1965.
- 122 *Angelica archangelica* och *Epilobium angustifolium* var nyckeln. Se till exempel Linné, *Flora oeconomica*, 1749, 76. Om fjällsamers traditionella mat, se Fjellström, *Samernas*, 193, 261 och 283–89. Om samisk handel, se Schefferus, *Laponia*, 182–83, 229.
- 123 Anförs i TMF I:81. Om samisk läkekonst, se HU och Fjellström, *Samernas*, 348–58.
- 124 Citerat från *Posttidningen* i TMF I:85.
- 125 FL, 226; se även IL, 14.
- 126 IL, 55; se även Consett, *Tour through Sweden*, 63.
- 127 Fjellström, *Samernas*, 55–66 och 70; FL, 353; Schefferus, *Laponia*, 31, 79, 173–74, 182–83 och 229; Wiklund, "Linné och lapparna", 86–88. Bergman-Sucksdorff och Vogel-Rödin, *Buores Buores*, 129, beskriver den största och äldsta av dessa marknader,

- Alta, som övergavs sedan den tyska armén på sin reträtt brände ner marknadsplatsen 1945.
- 128 FL, 236, 167, 167; Linné, *Plantae esculentae patriae*, 1752, 29.
- 129 IL, 104, 439, 95. Se även Schefferus, *Lapponia*, 229.
- 130 FD, 49. Se även Rudbeck den yngre, *Iter Lapponicum*, kommentar, 27; Linné, "Relation", 1732, 329. Om hur samerna droppade sav från *Angelica archangelica* på tobaken, se TL II:108. Se Fjellström, *Samernas*, 70 och FL, 71, om hur samerna gjorde gin, eller blandade enbär i sitt brännvin.
- 131 LD, 238–39, citerat från Linnés självrecension av *Cervus rheno* (1754) i *Lärda Tidningar* (1755).
- 132 FD, 273 och kommentar, 513–14, 518, beskriver insektsattackerna; Rudbeck den yngre, *Iter Lapponicum*, 42–43, beskriver de samiska arbetarnas förhållanden vid Kvikkjokks smältugnar; se även kommentar på s. 25.
- 133 IL, 17.
- 134 Om det komplementära förhållandet mellan svenska och samiska ekokulturer, se IL, 55.
- 135 Citat från Schefferus, *Lapponia*, 222; för Linnés termer fjällappar och skogslappar, se LD, 239.
- 136 Sydsamiska (ca tio personer med sydsamiska som modersmål levde fortfarande 1980); väst- eller nordsamiska, indelad i luledialekt och norsk dialekt; östsamiska, i dag nästan utdöd och indelad i skolt, enare och kola. Bergman-Sucksdorff och Vogel-Rödin, *Buores Buores*, 138, och Fjellström, *Samernas*, 170.
- 137 Broberg, *Homo sapiens*, 273, citerat från DN.
- 138 DN, 11.
- 139 BS I:5, 317. Linné till Gustaf Cronhjelm, kansler för Uppsala universitet. Utan datum och ort, men skrivet i Stockholm, våren 1733; verket nämns även i BS I:6, 240. Linné till landshövding Gabriel Gyllengrip. Uppsala, 1 oktober 1733. I detta brev grundar sig verket "ex principiis Zoologicis".
- 140 Citerat från Hagberg, *Carl Linnaeus*, 214.
- 141 Broberg, *Homo sapiens*, 222; DN, 130. Se även LD, 237, citerat från Linnés självrecension av *Cervus rheno* (1754) i *Lärda Tidningar* (1755).
- 142 Linné, "Doctor", 418; LD, 242, citerat från Linnés självrecension av *Cervus rheno* (1754) i *Lärda Tidningar* (1755).
- 143 Linnés förord till manuskriptfragmentet *Oeconomica Lapponica*, citerat i Wiklund, "Linné och lapparna", 91.
- 144 IL, citerat i Broberg, *Homo sapiens*, 262; jämför Rudbeck den yngre, *Iter Lapponicum*, 46, "Elysios campos".
- 145 IL, 55.
- 146 DN, 133.
- 147 Citerat från en anteckning med Linnés handstil, i Sydow, "Linné och de lyckliga lapparna", 78.
- 148 FL, 229.

- 149 Linné, *Iter ad exteros* (1735–), 1888a, 386.
- 150 Wachenfelt, "Lapplandsporträtt", 34.
- 151 Här använder jag Linnés term för stamfolk. Se som ett exempel Uddman, "Caroli Linnaei Arch. et Prof." 195. Lägg märke till att Linné skiljer mellan "vilda folk" och "vilda människor". Se Broberg, *Homo sapiens*, som tar upp ett latinskt tvåordsnamn från den tionde utgåvan av *Systema naturae* (1758).
- 152 Som Schefferus engelska förläggare sammanfattar den rådande europeiska synen på samerna i Schefferus, *Lapponia*, förordet.
- 153 Broberg, "Olof Rudbeck", 15. Brev från riksrådet Carl Bonde till Gustav Adolfs rikskansler Axel Oxenstierna.
- 154 Schefferus, *Lapponia*, 31; citat på s. 36 diskuterar hur samerna var förbundna med den större skandinaviska ekonomin.
- 155 TMF I:111, citerar Vetenskaps-Societetens protokoll; BS I:1, 325, n1.
- 156 BS I:1, 307. Linné till Vetenskaps-Societeten. Uppsala, 15 december 1731.
- 157 Linné till direktoratet för Lappmarkens ecklesiastikverk. 14 oktober 1747. Citerat i TMF II:243.
- 158 Ibid.
- 159 BS I:7, 119, n1, citat ur ett av Ecklesiastikverkets påbud, 24 februari 1748. Se även Linné till direktoratet för Lappmarkens ecklesiastikverk. Uppsala, 9 september 1748.
- 160 Linné, "Tankar", 1754, 189, efterskrift. Saffran skulle planteras på sydsidan av Gällivares fjäll.
- 161 BS I:4, 336, n1. Sparremedaljen delades ut för första gången 22 februari 1755. Den gavs då för Linnés "Tankar", 1754, senare utvidgad till Linné, *Flora alpina* (1756).
- 162 FL, 278.
- 163 LD, 218, citat ur Linnés avhandling *Usus muscorum* (1766), i sin tur citerat från FL.
- 164 Linné, *Iter Dalekarlium* (1734), 1889, 283.
- 165 BS I:2, 27. Förslag från Linné till Kungliga Vetenskapsakademien. Odaterat, men ankom under 1742.
- 166 IL, 172.
- 167 Ibid., 112. Se även Schefferus, *Lapponia*, 32.
- 168 CD, 130.
- 169 DN, 128. Se även liknande formuleringar i FL, 10; Schefferus, *Lapponia*, 32–34.
- 170 Linné till direktoratet för Lappmarkens ecklesiastikverk. I protokoll 14 oktober 1747. Citerat i TMF II: 243; I:111.
- 171 FD, 87, 88. På resan genom Dalarna (1734), se TMF I:151.
- 172 FD, 69.
- 173 Linné till direktoratet för Lappmarkens ecklesiastikverk. Citerat i TMF II:243; Linné, "Tankar", 1754, 187. Linné till Vetenskaps-Societeten, 15 december 1731. Citerat i TMF I:113.
- 174 TMF I:263.
- 175 IL, 49.
- 176 TMF I:139, och 139, n1. Strandråg heter *Elymus arenarius*.

- 177 BS I:6, 242. Linné till Gabriel Gyllengrip. Uppsala, oktober, 1733; *ibid.*, 5, 314. Linné till Gustaf Cronhjelm, kansler för Uppsala universitet. Odaterat. [Skrivet i Stockholm, våren 1733].
- 178 *Ibid.*, 6, 243. Linné till Gabriel Gyllengrip. Falun, 23 augusti 1734.
- 179 TMF I:139–40. Linné förstod det till slut under sin skånska resa 1749.
- 180 IL, 55. För hänvisningar till beck och tjära, se IL, 62.
- 181 LD, 174, citerat från sammanfattningen av 1756 års *Flora alpina* i *Lärda Tidningar*.
- 182 Linné, "Tankar", 1754, 185–86.
- 183 LD, 99, citerat ur Linnés avhandling *Exanthemata viva* (1757), en undersökning av hudsjukdomar och de organismer som orsakar dem, grundad på iakttagelser i mikroskop av "Leuvenhök".
- 184 Linné, "Tankar", 1754, 187, 184–85; LD, 174, citerat från sammanfattningen av 1756 års *Flora alpina* i *Lärda Tidningar*.
- 185 TMF I:310. Se även Linné, "Tankar", 1754, 186.
- 186 "Register", *K. Vet. Akad. Handl.* 1754, ingen ortsangivelse, motsvarar 324–26. Saffran listas också som tänkbar för odling på Öland, i anon., "Förteckning på de örter, som kunna planteras på Öland" (ca 1749). 10 s. Econ., LSL.
- 187 Linné, "Tankar", 1754, 186.
- 188 DN, 128; IL, 55.
- 189 Linné, "Tankar", 1754, 186; CD.
- 190 Om Linnés observationer av samers beroende av alkohol och nikotin, se TL I:86, 122, 192, 284. Om kristnandet och prästernas omsorg om samerna i lappmarkerna, se Haller, *Svenska kyrkans mission*. För Linnés sparsamma kommentarer om hur kristnandet gick till, se TL I:158 och 364

TEOLOGI *Guds outtömmeliga förrådshus*

- 1 Linné, *Märkvärdigheter uti insekterna* (1739), 1939; Lindroth, "Legend och verklighet", 66; Sahlgren, "Linné som predikant", 40–55.
- 2 Linné, "Naturaliesamlingars ändamål och nytta" (1754), 1939.
- 3 BS I:8, 28. Brev från Pehr Kalm till Linné. London, 3 juni 1748.
- 4 För ett uttryck för denna gudomliga ekonomi, se Linné, "Upsala Academiae Rector Carl Linnaeus hälsar denna akademien och stadsens samteliga fäder och inbyggare, så af högre som lägre stånd" (11 december 1759), i "Två svenska akademiprogram", 1954–55, 105–08.
- 5 Linné, "Skaparens afsikt" (1763), 1947, 85.
- 6 *Ibid.*
- 7 Linné, *Wästgötaresa*, 1747, 225.
- 8 Citerat ur *Oeconomia naturae*, i *Skrifter* II. Se Linné, *Miscellaneous Tracts* (1775), 1977, 119. Se även Lindroth, "Legend och verklighet", 72–73.
- 9 Stauffer, "Ecology", och Lindroth, "Legend och verklighet", 73.

- 10 Linné, "Collegium Oeconomicum", 1758.
- 11 Rydbeck, "Tal, om planterings".
- 12 FD, 221.
- 13 Linné, "Skaparens afsikt" (1763), 1947, 87.
- 14 TMF I:353.
- 15 Linné, *Skånska resa* (1751), 1975, 197, 238. Om topphuggning, se 189.
- 16 Citerat i Broberg, *Homo sapiens*, 286.
- 17 Anders Löfman, inledningsdikt utan titel, i Linné, *Horticultura academica*, 1754.
- 18 Ibid.
- 19 Citerat i TMF II:96–97, ur Linnés gratulationsskrift till kronprinsens födelsedag 1750.
- 20 Bäck, *Åminnelse-Tal*, 39–40.
- 21 LD, 203, citat från Linnés avhandling *Horticultura academica* (1754).
- 22 *Uppsala Nya Tidning*, 10 november 1933.
- 23 BS I:7, 17. Fredrik Hasselquist till Linné. Smyrna, 17 april 1750.
- 24 Ibid., 215. Pehr Bjerchén till Linné. Stockholm, 7 oktober 1759. Se även 220, Bjerchén till Linné.
- 25 Linné, "Skaparens afsikt" (1763), 1947, 86.
- 26 Se även Worster, *Nature's Economy*, 50.
- 27 Daniel Rolander till Linné. "Paramaribo i Suriname", 11 juli 1755, LSL.
- 28 Linné till Carl Peter Thunberg och Pehr Löfving, delvis publicerat i Sörlin, "Apostlarnas gärning", 82 och 83.
- 29 Löfving, *Iter Hispanicum*, förord av Linné.
- 30 Barreiro, "Pehr Löflings kvarlätenskap", 136, citerar från Linnés biografi över Löfving, i *Den Swenska Mercurius*, oktober 1757. Se även Mörner, "Peter Löflings levnadshistoria", 93–94. Expeditionen avseglade 1754. År 1756 hade hälften av expeditionens medlemmar dött av sjukdomar eller svultit ihjäl.
- 31 Tärnströms resejournal, citerad i Grape, "Christopher Tärnström", 134, 139.
- 32 LSL, Daniel Rolander till Linné. "Paramaribo i Suriname", 11 juli 1755.
- 33 Linné, "Tal" (1759), 1939, 94 och 150, noter. Linné drev här med Rolanders förmenta upptäckt.
- 34 LSL, Linné till Johann Gottlieb Gmelin. 14 februari 1747.
- 35 Linné, "Markattan Diana", 1754, 210.
- 36 Linné, *Människans cousins* (1760), 1955, 4 ff.
- 37 Broberg, *Homo sapiens*, 177, refererar till Voltaire (François Marie Arouet), "Relation touchant un maure blanc", i *Oeuvres*, vol. 6 (Amsterdam: 1745), 238 ff.
- 38 Linné, "Markattan Diana", 1754, 211.
- 39 Ibid., 215.
- 40 Citerat i Broberg, *Homo sapiens*, 201–02. Studenten var Linnés vän Johannes Bro-wallius. Han talade med landshövdingen i Dalarna, som finansierade Linnés resa genom landskapet.
- 41 Citerat ur Linné, *Deliciae naturae*, 1773, i TMF II, bilaga XXI, 22.

- 42 Citerat i Broberg, *Homo sapiens*, 286.
- 43 Linné, *De politia naturae*, 1760, paragraf 35. Se även Lepenies, "Naturgeschichte", 31 och 37–39.
- 44 ND, 59.
- 45 Citerat i Broberg, *Homo sapiens*, 146.
- 46 DN, 136 ff.
- 47 LN, 1907, 23; Linné, "Skaparens afsikt" (1763), 1947, 49.
- 48 Lindroth, "Legend och verklighet", 70.
- 49 Linné, "Företal" (1753), 1952, 1.
- 50 Bäck, *Aminnelse-Tal*, 64.
- 51 Citerat ur ett manuskriptfragment, LSL, transkriberat i Broberg, *Homo sapiens*, 144.
- 52 *Vita* II, 77; III, 126. Om hur Linné skrev sin vita till minnesgudstjänsterna i de vetenskapliga akademierna, se *Vita*, förord av Elis Malmeström och Arvid Hj. Ugglå, 17.
- 53 *Vita* III, 127.
- 54 Brev från Samuel Linnaeus, tryckt i Virdestam, "Samuel Linnaeus", 125. Se även LD, 96.
- 55 Linné, *Metamorphosis humana* (1767), 1956, 7.
- 56 Linné till Bäck, här citerat från Hagberg, *Carl Linnaeus*, 132.
- 57 *Vita*, noter, 196.
- 58 Linné, *Systema naturae*, 1758, förord, här citerat ur Broberg, *Homo sapiens*, 286.
- 59 Linné, *Inledning till dieten*, odaterat, 1961, 13. Även citerat i Broberg, *Homo sapiens*, 284. Se även ND, 101–02, och Linné, *Metamorphosis humana* (1767), 1956, 9.
- 60 Linné, *Plantae esculentae patriae*, 1752, 4.
- 61 Citat ur Linné, *Flora oeconomica*, 1749, 1, 76. Se även Linné, *Plantae esculentae patriae*, 1752, 40, för referensen till snåla barn.
- 62 Ehrström, "Minnesanteckningar", 70. Linné, "Naturaliesamlingars ändamål och nytta" (1745), här citerat ur delvis omtryck i TMF II, bilaga XXI, 20. Se även Linné, "Skaparens afsikt" (1763), 1947, 74.
- 63 BS I:1, 3. Linné till Sveriges konung. Odaterat. Ankom 9 mars 1757.
- 64 Ibid.
- 65 Ibid. Se även Linné, "Skaparens afsikt" (1763), 1947, 87.
- 66 Citat ur Linné, "Doctor", 416. Passagen diskuterar svältmat. Se även HU, 48.
- 67 Linné, "Företal" (1753), 1952, 1.
- 68 "Extract af Prof. Linnaei bref til Secret. Elvius", först publicerat i *Lärda Tidningar* (13 februari 1746), och omtryckt i BS I:2, 64–66. Se även *Svenska Dagbladet*, 8 mars 1954. Linnés mors morfars mor brändes som häxa 1622, när hans mors morfar var tio år. Pojken studerade vid Köpenhamns universitet och blev kyrkoherde i Visseltofta i Skåne.
- 69 Linné, *Öländska och gotländska resa* (1745), 1962, 300.
- 70 Linné, *Skånska resa* (1751), 1975, 192. Tunbyholm, 7 juni.
- 71 BS I:2, 129. Linné till medlemmarna av Kungliga Vetenskapsakademien. Uppsala, 29 augusti 1749.
- 72 HU, 47.

- 73 Linné, "Tal" (1759), 1939, 92. Renette är en framodlad äppelsort (som Cox Orange och Blenheim).
- 74 Ibid. Cochineal är ett dyrbart rött färgämne framställt ur *Dactylopius coccus*, kak-tusätande insekter hemmahörande i tropiska och subtropiska Amerika. *Tuber jalapae*, de sekundära rötterna på *Exogonium purga*, är ett laxermedel. Rabarber, ursprungli-gen från Mongoliet och Kina, användes som medicinalväxt.
- 75 Ibid. Se även Hildebrand, "The Economic Background", 28.
- 76 Ibid., 95.

EKONOMISK TEORI *En ny värld: peppar, ingefära, kardemumma*

- 1 Linné, *Culina mutata* (1760), 1956, 13–14.
- 2 Linné, *De potu chocolatae* (1756), 1934.
- 3 Om termen "ekonomi" i fysikoteologiska diskurser, se Frängsmyr, "Den gudomliga ekonomien".
- 4 Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia*, 853.
- 5 Linné, *De potu chocolatae* (1756), 1934, redaktörens förord, citerat ur ett handskrivet manuskript i LSL.
- 6 Linné, "Tankar om grunden til oeconomien" 1740, 407.
- 7 Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia*, 731–811, sammanfattar betalningssystemen. För hyperinflationen i 1760-talets början, se 762. En tunna guld betydde ca 100 000 svenska silverdaler.
- 8 Christopher Tärnström till Linné, citerat i Grape, "Christopher Tärnström", 126–44, 135.
- 9 EA, 61. Se även TMF I:97.
- 10 Rydberg, *Svenska studieresor*, 100; Heckscher, "Linnés resor", 7.
- 11 Se Small, *Cameralists*, 113, för Bechers diskussion om lokala monopol.
- 12 BS I:1, 2. Linné och Charles de Geer till kungen. Tillstånd att importera utländsk sprit beviljades den 19 april 1757.
- 13 Citat från Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia*, 854.
- 14 BS I:2, 58. "Memorial" från Linné till Kungliga Vetenskapsakademien. 10 januari 1746.
- 15 Linné, *Oeconomia naturae* (1750), 1906, här från citat i Fredbärj, "Linné och vintern", 69–78, 77.
- 16 Linné, "Doctor", 412.
- 17 Inledningen till Linnés resa genom Dalarna, här citerat ur Hagberg, *Carl Linnaeus*, 142.
- 18 Citerat i Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia*, 842.
- 19 Citatet från Linné, "Doctor", 418. Om hans försök att omstöpa Uppsala universitet, se Linné, "Linnés tankar" (1768), 1940, särsk. 13–15.
- 20 Thunberg, "Inträdes-Tal", 30.

- 21 Iwao, "C. P. Thunbergs", 143.
- 22 Thunberg, "Inträdes-Tal", 4.
- 23 Svedelius, "Carl Peter Thunberg", 49.
- 24 Thunberg, "Inträdes-Tal", 9.
- 25 Ibid, 4.
- 26 Linné, "Linnés tankar" (1768), 1940, 13–15, citat från 13.
- 27 Thunberg, "Inträdes-Tal", 5.
- 28 Rydbeck, "Tal".
- 29 Fernand Braudel, *Civilisationer och kapitalism*, 3 band, övers. Sven Vahlne (Stockholm: Gidlunds, 1986), bd 2, 120. Kursivering i originalet.
- 30 FD, 5.
- 31 Linné, *Wästgötaresa*, här citerat ur en utgåva från 1928 av Heckscher, "Linnés resor", 5. Se även "Alingsås", *Svensk Uppslagsbok*, 2:a uppl., 1955. Familjen Alströmer fick ta emot ungefär 413 000 daler silver mellan riksdagens möten 1726/27 och 1765/66.
- 32 Linné, "Upsala Academiae Rector Carl Linnaeus hälsar" (1759), i Linné, "Två svenska akademiprogram av Linné" (1750, 1759), 1954–55, 97–114, 106.
- 33 Linné, "Doctor", 1740, 406.
- 34 Heckscher, "Linnés resor", 5. Se även Linné, "Linnés tankar" (1768), 1940, 8; och "Tankar om grunden til oeconomien", 1740, 406.
- 35 BS I:1, 129. Linné till Uppsala universitets styrande församling, eller "Consistorium academicum". 1746.
- 36 Om Smiths relation till naturbegrepp, se Alvey, *New Adam Smith Problem*. Tack till Mark Madison som uppmärksammade mig på det.
- 37 Se Hildebrand, *K. Vet. Akad.*, 185, som citerar Anders Gabriel Duhre, *Sveriges högsta wälstånd, bygd uppå en oeconomisk grundwal*, en skrift tillägnad 1738 års riksdagsmöte.
- 38 Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia*, 841. Berch menade att även om en slutlig harmoni är inbyggd i ekonomin, så är det ändå mer effektivt och rättvist att reglera den (för att slippa försök och misstag).
- 39 Se Berch, *Sätt att igenom politisk arithmetica* och *Inledning*.
- 40 Anders Falck till Johan Peter Falck. Utan ortsangivelse., skrivet i Uppsala. Odaterat, skrivet 1765.
- 41 Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia*, 827–39, 877. De viktigaste engelska ekonomiförfattarna var i Sverige under hela 1700-talet Josiah Child, Thomas Mun och Charles Davenant. Den viktigaste tyska skribenten förblev Johann Joachim Becher.
- 42 Båda citerade i Heckscher, "Linnés resor", 4.
- 43 Linné, "Tankar om grunden til oeconomien", 1740, 406.
- 44 Linné, "Skaparens afsikt" (1763), 1947, 87.
- 45 Daniel Solanders kompetensintyg, skrivet av Linné 5 mars 1759 och tryckt i Uggla, "Daniel Solander", 23–64, 52.
- 46 Citerat ur Linnés rekommendationsbrev för Lidbeck, tryckt i Stenström, "Pehr Osbeck och Lars Montin", 59–94, 72–73.

- 47 BS I:7, 27. Pehr Kalm till Linné. London, 3 juni 1748.
- 48 Linné, "Två svenska akademiprogram" (1750, 1759), 1954–55, 106. Linné jämförde här "vår egen" ekonomi med naturens ekonomi. Jämför donationsbrevet för Uppsalastolen 1760 från Eric Ericsson Borgström, förmodligen skrivet av Linné, omtryckt i Telemak Fredbärjs kommentar till Linné, "Två svenska akademiprogram", 111–12.
- 49 BS I:I, 26, anmärkningarna. Protokoll från Riksens Högl. Ständers Cammar Oeconomie och Commerce-Deputations Förordnings-Utskott, utifrån ett memorandum av Linné, läst 7 april 1741, senare publicerat i *K. Vet. Akad. Handl.* År 1741 som "Uppsats på de Medicinalväxter ..."
- 50 Se Hildebrand, *K. Vet. Akad.*, 185, som citerar Duhre, *Sveriges högsta wälstånd*.
- 51 Ibid., 174.
- 52 TMF I:258, 263.
- 53 Heckscher, "Linnés resor". Industristöden avskaffades till stor del när hattarna föll 1765; se Hildebrand, "Economic Background", 19–21.
- 54 Linné till Pehr Wargentin, om Akademiens grundande. Odaterat, skrivet 1761. Tryckt i TMF I, Bilaga VI, 17–18. (Den potentiella ledamoten var Jonas Meldercreutz, professor i matematik vid Uppsala universitet.) Hjärnan bakom Kungliga Vetenskapsakademien var Mårten Triewald, maskinbyggare, folkbildare om Newtons fysik, bodde i England från 1716 till 1726. De övriga grundarna var Linné, Sten Carl Bielke, Johan Anders von Höpken, Carl Wilhelm Cederhielm, och Jonas Alströmer.
- 55 Svenska Vetenskapsakademien, *Protokoll*, 11 (9 juni 1739).
- 56 Ibid., 4 (2 juni 1739), uttalande av Olof Celsius.
- 57 Ibid.
- 58 TMF I, Bilaga VI, 17–18.
- 59 Svenska Vetenskapsakademien, *Protokoll*, 16 (16 juni 1739).
- 60 Ibid., 4 (2 juni 1739), "Oeconomisk Wetenskaps Societet". Se Hildebrand, *K. Vet. Akad.*, 172–74, om hur orden "oeconomia" och "oeconomie" användes. Min kursiv.
- 61 BS I:8, 60. Pehr Kalm till Linné. Philadelphia, 5 december 1750.
- 62 Denna vädjan upprepades i Linné, "Angående Oeconomiens och landthushåldningens uphielpande genom Historiae Naturalis flitiga läsande" (1746), omtryckt i TMF II:197.
- 63 Linné, citerat i Heckscher, "Linnés resor", 10.
- 64 BS I:1, 23–26. "Memorial" från Linné till Riksens Ständers Utskott och Deputationer. Stockholm, 2 maj 1744. Citatet på s. 26.
- 65 Linné, "Tankar om grunden till oeconomien", 1740, 422. På Linnés tid erhöll kyrkoherdar både jordbruksmark och tionde.
- 66 Stavenow-Hidemark, *Anders Berch*, särsk. 14–22. *Theatrum oeconomico mechanicum*.
- 67 Citerat ur donationsbrev för lärostolen i Uppsala 1760 från Eric Ericsson Borgström, tryckt i Telemak Fredbärjs kommentar till Linné, "Två svenska akademiprogram" (1750, 1759), 1954–55, 111.
- 68 Linné, "Upsala Academiae Rector Carl Linnaeus hälsar" (1759), i *ibid.*, 107.

- 69 Small, *Cameralists*, 298, citerar J. H. G. von Justi.
- 70 Odhelius, *Åminnelse-Tal*, 15.
- 71 Linné, "Två svenska akademiprogram" (1750, 1759), 1954–55, 107. Se även Heckscher, "Linnés resor", 3.
- 72 HU, 48.
- 73 BS I:4, 347. Linné till Abraham Bäck. Uppsala, 18 juli 1755. Kommentaren var ironisk, för Linné trodde inte alls på de teodlingsplaner han beskrev här. Men idén om en växling från territorier till produktivitet var något han tänkte på i samband med sina försök att avskaffa Asienhandeln.
- 74 Lappland (1732), Dalarna (1734), Öland och Gotland (1741), Västergötland (1746) och Skåne (1749). Linné, "Merit-Lista: Att applicera Naturen till oeconomien och vice versa" (1775), omtryckt i Strandell, "Patriotiska Sällskapet", 130–37, 132–33. Linnés diplom från patriotiska Sällskapet förvaras nu i Biographica, LSL.
- 75 EA, 202, 203.
- 76 Lindroth, "Legend och verklighet", 56–122, 88; Lepenies, "Naturgeschichte", 27; Linné, "Företal", 1.
- 77 Linné, *Skånska resa* (1751), 1975, 181.
- 78 Linné, "Naturaliesamlingars ändamål och nytta" (1754), 1906, 47. Se även TMF II:19.
- 79 Citerat ur Johan Browallius beskrivning av Linnés studentrum i Uppsala, förord till Linné, *Libellus amicorum* (1734), 1958. På sv. i TMF I:132.
- 80 För beskrivningar av Linnés rum, se Tullberg, "Linnés Hammarby", särsk. 19, 50, 52, 53; Varia, G3, LSL, *Calendae [sic] Botanicae Perpetuae*, manuskript med Linnés handstil.
- 81 Lepenies, *Autoren*, 195. Linnés favoritmotto stod skrivet ovanför sovrumsdörren, men prydde också den tolfte utgåvan av *Systema naturae* (1766–67) och avslutade hans "Skaparens afsikt" (1763), 1947, 96.
- 82 Tullberg, "Linnaeus Hammarby", 53, 66. Sex sådana statyer av afrikaner och tre av européer finns bevarade.
- 83 Von Sydow, "Linné och Lappland", 22.
- 84 Linné till Carl Gustaf Tessin. 11 april 1740. Citerat i TMF I:264–65.
- 85 Triewald, *Mårten Triewalds*; Hildebrand, *K. Vet. Akad.*, 136–71.
- 86 Linné, "Tankar om grunden till oeconomien", 1740, 422–23.

EXPERIMENT MED ACKLIMATISERING

Skulle Cocos komma apropos i händerna

- 1 *Vita*, 71; citat från *Vita* III, 147; se även *Vita* III, 122.
- 2 Även andra skulle kunna betraktas som resande lärjungar till Linné. Svenska aristokrater kallade sig studenter till Linné på sina stora Europaresor och skickade honom samlingar av *naturalia*. Linné, till den svenska Vetenskapsakademien (1771), citerat i Sörlin, "Apostlarnas gärning", 79.

- 3 För en gemensam historieskrivning om de linneanska resenärerna, se TMF II:1–86; Rob. E. Fries, "De Linneanska", 31–40; Strandell, "Linnés lärjungar", Sörlin, "Apostlarnas gärning".
- 4 TMF II:86.
- 5 Citat från Sörlin, "Apostlarnas gärning", 77.
- 6 BS I:2, 60. "Memorial" från Linné till Vetenskapsakademien. Uppsala, 10 januari 1746. Se även BS I:2, 30. Brev från Linné till Pehr Elvius. Uppsala, 28 augusti 1744.
- 7 BS I:7, 35. Linné till Fredrik Hasselquist. Uppsala, december 1750.
- 8 LD, 42, citerar ett brev från Linné till Abraham Bäck.
- 9 Citerat i TMF I:82.
- 10 Till exempel TMF II:42, citerar Linnés förord till Löflings *Iter Hispanicum*.
- 11 BS I:2, 59–60. Linné, rekommendation till Vetenskapsakademien att finansiera Kalms resa till Nordamerika. Uppsala, 10 januari 1746.
- 12 Om inhemska resor som förberedelser för längre färder, se El. Frondin, praes. 1745. *De Alandia, maris Baltici insula*. Resp. Christopher Tärnström. Uppsala, 1739: del I, 1745: del II, 1739–45; TMF II:27; Grape, "Christopher Tärnström", 127; Stenström, "Pehr Osbeck och Lars Montin", 64–65; TMF II:29, och Hulth, "Kalm som student", 42; Svanberg, "Turkic Ethnobotany", 53–118.
- 13 Linné, "Om nödvändigheten af forskningsresor inom fäderneslandet" (1741); BS I:2, 59. Linné till Vetenskapsakademien. Uppsala, 10 januari 1746.
- 14 Ibid.
- 15 TMF I:141, samt Bilaga XIV, 41.
- 16 Pehr Osbeck, "Nödvändigheten och Nyttan av Naturalhistoriens handhavande, särskilt vid Stranden", hållet på Göteborgs nation vid Uppsala universitet, recenserat i *Lärda Tidningar* (1749), här citerat ur Stenström, "Pehr Osbeck och Lars Montin", 64–65.
- 17 Hulth, "Kalm som student" 47–48, citerar brev från Pehr Kalm to Linné. 18 april 1745.
- 18 Se, till exempel, BS I:4, 210. Linné till Bäck. Uppsala, 17 april 1753: BS I:2, 53–54. Linné till Elvius. Uppsala, 22 november 1745. BS I:2, 58–62, "Memorial" från Linné till Vetenskapsakademien, att vidarebefordras till Kalm. Uppsala, 10 januari 1746.
- 19 Citerat från Manufactur Contoirets protokoll 7 maj 1741, tryckt i TMF I:40 (bilaga), 356.
- 20 Citerat i ibid., 44 (bilaga).
- 21 Sörlin, "Apostlarnas gärning", 81; Mörner, "Peter Löflings levnadshistoria", 93; Linnés brev till Kungliga Vetenskapsakademien 1771, citerat i Sörlin, "Apostlarnas gärning", 79; Sandblad, "Bjerkander", 263, citerar ett brev från Johan Peter Falck till Claes Bjerkander. Uppsala, 21 mars 1763; BS I:2, 268. Linné till Pehr Wargentín. Inget datum, men skrivet i slutet av oktober eller början av november 1764.
- 22 Linné till Osbeck, citerat i TMF II:38.
- 23 BS I:2, 53–54. Linné till Elvius. Uppsala, 22 november 1745. BS I:2, 33. Linné till Elvius. Uppsala, 10 september 1744.

- 24 Grape, "Christopher Tärnström", 130, citerar Mårten Triewalds lista med instruktioner, nu på KB, samt Vetenskapsakademiens protokoll.
- 25 Kungliga Vetenskapsakademiens protokoll 20 juli 1745, instruktioner för en föreslagen upptäcktsfärd till nordöstra Amerika, omtryckt i BS I:2, anmärkningar, 56–57. Troligen menade Akademien *Zizania aquatica*.
- 26 BS I:2, 60–61, "Memorial" från Linné till Vetenskapsakademien, att vidarebefordras till Pehr Kalm. Uppsala, 10 januari 1746.
- 27 Ibid., 61. Linné till Kungliga Vetenskapsakademiens ledamöter, Uppsala, 10 januari 1746. Se även Manufactur Contoires protokoll 7 maj 1741, omtryckt i TMF I:40, om Linnés resa 1741 till Öland och Gotland.
- 28 Hulth, "Kalm som student", 43, 44, citerar brev från Pehr Kalm till Sten Carl Bielke. 7 april 1742 och 22 oktober 1745.
- 29 Ibid., 44, citerar brev från Pehr Kalm to Sten Carl Bielke. 24 januari 1745.
- 30 Korta diskussioner om Linnés syn på klimaten finns i Drake, "Linné och pärlodlingen", 109–23; Juel, "Om Kalms bemödande", 40–60; Fredbärj, "Linné och vintern".
- 31 Roberts, *Swedish Imperial Experience*, 70–75.
- 32 Linné, förord till Carl Renmarck, *De praestantia orbis sviogothici*, Uppsala Ph.D. 1747, praes., Petr. Ekerman, omtryckt i Fredbärj, "Linné och vintern", 69–74, alla citat från 72.
- 33 Broberg, "Olof Rudbeck", 14; Fredbärj, "Linné och vintern"; Broberg, *Homo Sapiens*, 266–67; CD, 77. Linné lånade från Olof Rudbeck den yngres *Nora Samolad* (1701) det urgamla talesättet som kan spåras tillbaka till Olaus Magnus (1555) och ännu tidigare, att ingen same dog av köld, pest eller ormbett.
- 34 Linné, praes., *De morbis ex hyeme* (1754), ytterligare en passage i *Amoenitates academicae*, 1756, översatt och citerat i Fredbärj, "Linné och vintern", 78.
- 35 Linné, *Calendarium florum*, 1757, från en opagerad kalenderdel och 7. Om Linnés tro på att svalor övervintrade under vattnet, se även LD, 156, som citerar ur Linnés avhandling *Aer habitabilis* (1759).
- 36 EA, 66.
- 37 BS I:2, 58. Memorial av Linné till Kungliga Vetenskapsakademien. 10 januari 1746.1
- 38 Linné, "Doctor", 1740, 414.
- 39 BS I:2, 30. Linné till Pehr Elvius. 28 augusti 1744.
- 40 BS I:8, 8, 16–17. Linné till Pehr Kalm. Uppsala, 7 december 1745.
- 41 Ibid., 37. Pehr Kalm to Linné. "Philadelphia uti nya Sverige i America", 14 oktober 1758.
- 42 "Protocoller", 1760, "Australe", "Orientale", "Occidentale", "Mediterraneum" och "Boreale." Detta icke egenhändigt skrivna manuskript, förmodligen nedtecknat av en student, har också med en sjätte kategori, "Alpinum", diskuteras nedan.
- 43 LD, 190. Citerat från Linnés recension i *Lärda Tidningar* av Pehr Löflings *Gemma arborum* (1749). Som Nancy Slack vänligt upplyste mig om i ett brev 16 april 1991, finns det genetiskt olika ekotyper av vissa träd som växer på olika breddgrader.
- 44 Linné, *Deliciae naturae* (1773), 1939, 122.
- 45 Linné, förord till Carl Renmarck, *De praestantia orbis sviogothici*, Uppsala

- doktorsavhandling, 1747, praes., Petr. Ekerman, omtryckt i Fredbärj, "Linné och vintern", 69–74, alla citat från 72. Om Linnés syn på andra fördelar med ett kyligt klimat, se hans *De morbis ex hyeme* (1754), citerad i ibid., 78.
- 46 BS I:2, 58. Memorial från Linné till Kungliga Vetenskapsakademien, 10 januari 1746.
- 47 LD, 33, citerar the "Fägne-Rim till Herr Auctoren" i Linné, *Plantae officinales* (1753). Denna avhandling var en utvecklad version av Linné, "Uppsats på de Medicinal Wäxter", 1741, som listade 170 växter.
- 48 Linné, "Med. Profess. Ädel och wida berömde Herr Doct. C. Linnaei Anmärkningar ... " (1746), omtryckt i "Linnés almanacksuppsatser", 1928, 136.
- 49 BS I:7, 14. Fredrik Hasselquist till Linné. Smyrna, 28 februari 1750.
- 50 BS I: 8, 59. Pehr Kalm till Linné. Philadelphia, 5 december 1750.
- 51 LD, 210, recension i *Lärda Tidningar* av Linnés avhandling *Arboretum svecicum* (1759).
- 52 "Protocoller", 1760.
- 53 BS I:8, 24. Pehr Kalm till Linné. London, 24 mars 1748; LD, 33, citerar "Fägne-Rim till Herr Auctoren" i Linnés avhandling, *Plantae officinales* (1753); LD, 190, recension i *Lärda Tidningar* av Pehr Löflings avhandling *Gemma arborum* (1749); Tessin, *En Gammal Mans Bref*, 97.
- 54 De årliga uppställningarna av kostnader för trädgårdarna är kortfattade, och finns bara bevarade för några få år. Se Carl von Linné och Carl von Linné den yngre, "Räkning för Örtgårdsmöden" (1754, 1766, 1778–1780), Lin. pater et fil, LSL. Om Linnés syn på experiment vs. erfarenhet, se till exempel COR I:107. John Ellis till Linné. London, 24 oktober 1758, 110; Linné till John Ellis. Uppsala, 8 december 1758.
- 55 LD, 173. Citerat från recension i *Lärda Tidningar* av Linnés avhandling *Flora alpina* (1756); ibid, 223–25, sammanfattning av Linnés avhandling *Coloniae plantarum* (1768).
- 56 Triewald, "Anmärkningar wid utländska Frukter".
- 57 BS I:8, 24. Pehr Kalm till Linné. London, 24 mars 1748.
- 58 LD, 29–34, citerar Linnés avhandling *Plantae officinales* (1753); TMF I:346, citerar hans *Skånska resa*.
- 59 Linné till Abraham Bäck. Uppsala, 7 september 1750. Citerat i TMF II:97, n2. Se även Linné, *Hortus Upsaliensis*, 1748; TMF II:97, n2; BS I:2, 142, n3, citerat ur en anonym besökares brev till Uppsalas botaniska trädgård 1750; LD, 190, citerat ur Linnés recension i *Lärda Tidningar* av Pehr Löflings *Gemma arborum* (1749); Pehr Osbeck till Linné, 20 april 1759, LSL
- 60 Se till exempel BS I:4, 119. Linné till Abraham Bäck. Uppsala, 13 mars 1750.
- 61 Bäck, *Åminnelse-Tal*, 37, 38; Carl Renmarck, *De praestantia orbis sviogothici*, Uppsala doktorsavh, 1747, med Petr. Ekerman som praes., citerat i Fredbärj, "Linné och vintern", 70. Linné skrev förordet (han kände kandidatens far från Lappland). Avhandlingen återupprepar Rudbecks *Atlantica*, ett förlegat göticistiskt verk, och citerar flitigt Linné.
- 62 LD, Drakes inledning, 5–6.
- 63 LD, 190. Citerat från Linnés recension i *Lärda Tidningar* av Pehr Löflings *Gemma arborum* (1749).

- 64 Ibid.
- 65 BS I:4, 105. Linné till Abraham Bäck. Uppsala, 18 november 1749.
- 66 LD, 190.
- 67 BS I:4, 105. Linné till Abraham Bäck. Uppsala, 18 november 1749.
- 68 TMF I:339.
- 69 Linné, BS I:1, 55. Linné till svenske kungen. Uppsala, 10 november 1749.
- 70 Lindroth, "Naturvetenskaperna", 185–87, om generalmajoren Johan Bernhard Virgin, *Rön och försök om en underbar sädesarternes förvandling ifrån sämre til bättre slag* (Stockholm: 1757); Carl von Linné, praes., *De transmutatione frumentorum* (Uppsala: 1758), och Pehr Forsskåls anti-transmutationistiska artiklar i *Stockholms Wekoblads* 1758: 32, 34 och 39 och 1759:1 och 16. Förvandlingen av havre till råg hörde till svensk folktro.
- 71 Linné, "Tal, vid deras Kongl. Majestetets höga närvaro" (1759), 1939, 94.
- 72 LSL, Solander till Linné, "Landscrona och Wästra Carleby", 28 februari 1760.
- 73 Ibid.
- 74 FD, 5–6.
- 75 "Protocoller", 1760.
- 76 Linné, *Oratio de Telluris* (1744), 1906, 89–124. Linné utvecklade sitt resonemang till att även förklara vad han och hans samtida trodde var en sjunkande havsnivå (den skandinaviska halvön höjer sig fortfarande efter att ha pressats samman av den senaste istidens glaciärer).
- 77 Linné, "Tankar", 1754, 182.
- 78 LD, 173, citerat från sammanfattningen i *Lärda Tidningar* av *Flora alpina* 1756.
- 79 Ibid.
- 80 FD, 5.
- 81 LD, 177, citerar ur recensionen i *Lärda Tidningar* av Linnés avhandling *Flora Capensis* (1759).
- 82 Tessin, *En gammal mans bref*, 96–97.
- 83 Odhelius, *Åminnelse-Tal*, 22, 25, 21.
- 84 *Dagens Nyheter*, 11 december 1951. Delvis omtryck av en rapport 1755 från Pehr Kalm till Åbo universitetets akademiska konsistorium.
- 85 Se följande citat från BS I:8, 14. Pehr Kalm till Linné. Moskva, 3 maj 1744; I:5, 309. Olof Collin till Linné. Jena, 15 november 1750; I:3, 210. Pehr Bjerchén till Linné. London, 14 juni 1758.
- 86 TMF I:271. Citerat från Cammar-, Oeconomie-, och Commerce-deputationens protokoll.
- 87 BS I:4, 319. Linné till Abraham Bäck. Uppsala, 25 november 1754; citat från I:4, 109. Linné till Abraham Bäck. Uppsala, 24 november 1759. Om opium, se "Protocoller", 1760.
- 88 LD, 50 och sammanfattningen av Linnés avhandling *Meloe vesicatoria* (1762), och citerar Linnés *Skånska resa* (1751).
- 89 BS I:6, 5. Augustin Ehrensvärd till Linné. Stralsund, 6 maj 1758.

- 90 LD, 26, diskussion om Linnés avhandling *Rharbarbarum* (1752).
- 91 BS I:1, 34, en av Linnés meritförteckningar.
- 92 BS I:2, 240. Brev från Linné till Pehr Wargentin. Uppsala, 15 januari 1761.
- 93 BS I:8, 37–38. Pehr Kalm till Linné. "Philadelphia uti nya Sverige i America", 14 oktober 1748; Juel, "Om Kalms bemödande", 44, 53, citat från 52. Om mandlar och oliver, se BS I:8, 14. Fredrik Hasselquist till Linné. Smyrna, 28 februari 1750.
- 94 BS I:3, 11. Jonas Ahlelöv till Linné. Göteborg, 22 juli 1752.
- 95 LD, 218. Citerat från förord till Linnés avhandling *Hortus culinaris* (1764).
- 96 Sparrman, *Åminnelse-Tal*, 40.
- 97 BS I:6, 6. Augustin Ehrensvärd till Linné. Stockholm, 26 april 1763.
- 98 Ibid. Se även s. 7. Augustin Ehrensvärd till Linné. Stockholm, 5 maj 1763.
- 99 LD, 105, citerar ur Linnés egen recension av *Plantae esculentae patriae* (1752), i *Lärda Tidningar*.
- 100 *Svenska Dagbladet*, 17 februari 1915.
- 101 LD, 50–51, citerar ur ett brev från Linné till Peter Jonas Bergius 1757.
- 102 LD, 51, sammanfattar Linnés avhandling *Purgantia indigena* (1766).
- 103 Linné, *Medicamenta graveolentia* (1758), 1968, 17.
- 104 LD, 29. Denna lista omfattade ca 560 växter, ordnade alfabetiskt och i tre kategorier: växter Linné ville göra officiella, officiella växter han accepterade och officiella växter han ville ta bort från den officiella listan.
- 105 Linné, *Potus coffeae* (1761) 1966, 14, återger ett skakande fall med en man som drack åtta koppar kaffe på en dag. Att dricka kaffe, varnade Linné, kunde vålla en plötslig död, förtidigt åldrande, impotens, blindhet, missfall, hemorrojder och hämmad utveckling. I *De varietate ciborum* (1767), 1966, 14, tillade han att kaffedrickare också blir magra och förstoppade.
- 106 Linné, *Potus coffeae* (1761), 1966, 6.
- 107 Ibid., 11.
- 108 *Svenska Dagbladet*, 29 januari 1924.
- 109 Linné, *Potus coffeae* (1761), 1966, 10–12. Sådana surrogat användes under andra världskriget. Se även TMF II:182.
- 110 Anders Falck till Johan Peter Falck. Uppsala och Hummelsta, 4 augusti 1766, publicerat i Bergquist, "Anders Falcks brev", 144.
- 111 LD, 105, Linnés egen recension av *Plantae esculentae patriae* (1752), i *Lärda Tidningar*.
- 112 Linné till Carl Peter Thunberg. 29 oktober 1773. Citerat i Sörlin, "Apostlarnas gärning", 88.
- 113 Om hur man överlever hungersnöd, se Linné, *Flora oeconomica*, 1749; *Plantae esculentae patriae*, 1752; *Berättelse Om The Imhemska växter*, 1757; "Upsats på några örter, som norruht ... växa och i nödfall kunna brukas endels såsom kåhl, och endels såsom bröd", odaterad, folio, 5 blad, Econ. LSL; "På följande sätt giöra Bönderna bröd", odaterad, 2 blad, Econ. LSL; samt Bergius, *Rön om Spannemåls-Bristens Ärsättjande*.
- 114 BS I:1, 3. Linné till svenske kungen. Odaterat. Ankom 9 mars 1757.
- 115 Bäck, *Åminnelse-Tal*, 78.

- 116 BS I:1, 3. Linné till svenske kungen. Odaterat. Ankom 9 mars 1757.
- 117 Linné, "Skaparens afsikt" (1763), 1947, 87.
- 118 Linné, *Plantae esculentae patriae*, 1752, 21, 19, 22, 28, 26, 30. Se även Linné, *Flora oecologica*, 1749, 32.
- 119 Ibid., 37, 36, 37, 40, 40, 35, 40, 39, 38.
- 120 Kungliga Vetenskapsakademien, "Wetenskapsakademiens berättelse", given som respons på kunglig befallning 10 oktober 1775.
- 121 HU, 41.
- 122 För dessa rekommendationer, se kommentarerna i Juel, "Om Kalms bemödande"; Osvald, "Linnés höfrö", 119–29; "Protocoller", 1760; IL, 133; Kalm, "Beskrifning Huru Socker"; Svanberg, "Turkic ethnobotany", 86; samt BS I:2, 195.
- 123 FD, 128.
- 124 LD, 247, citerar ur Linnés avhandling *Mus Indicus* (1754), förmodligen skriven av respondenten [J.J. Nauman?], "Berättelse om Marsuin", odaterad, LSL.
- 125 Linné, *Märkvärdigheter uti insecterna* (1739), 1942, 33.
- 126 Odaterat brev från 1778, skrivet av Linné den yngre till Abraham Bäck, tryckt i Linné den yngre, "Linné den Yngres brev", 162.
- 127 BS I:2, 268. Linné till Pehr Wargentin. Odaterat, men skrivet i slutet av oktober eller början av november 1764. Om sojabönor, se Sparrman, *Åminnelse-Tal*, 41; BS I:2, 269, n4, citerar ur brev från Peter Jonas Bergius till Vetenskapsakademien, 1764; Ekeberg, "Om Chineska Soyan".
- 128 Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia*, 594
- 129 Nicander, *Åminnelse-Tal*, 3. Om Alingsås färgningsmanufaktur, se Kruse, "Beskrivning om åtskillige". För optimistiska förhoppningar om en svensk textilindustri, se Christopher Polhem, m.fl., "Handlingar rörande intressentskapet 'Floors linnemanufaktur'", 1731 (inklusive "anmärkningar vid nya manufakturers anläggande"), KB Teknol. V, Rål. Ms saml., nr 117 i fol.
- 130 Om textilindustrin, se Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia*, 600–01, 605, 615, 652.
- 131 LD, 247. Citerat från recensionen i *Lärda Tidningar* av Linnés avhandling *Phalaena bombyx* (1756). Se även Triewald, "Tankar", och Kalm, "Beskrifning på nord-Americanska".
- 132 Ibid., 248.
- 133 BS I:8, 37–38. Pehr Kalm till Linné. "Philadelphia uti nya Sverige i America", 14 oktober 1748. Om Kalms arbete med mullbärsträd, se Kalm, "Beskrifning på nord-Americanska".
- 134 LD, 247. Citerat från recensionen i *Lärda Tidningar* av Linnés avhandling *Phalaena bombyx* (1756).
- 135 Om Lidbecks silkesprojekt, se Törje, *I den oförlikneliga nyttans tjänst*, och *Svenskt Biografiskt Lexikon*, XXII, 769 ff. Om silke i Sverige, se Stavenow-Hidemark, *Anders Berch*, 29, 170.
- 136 Stavenow-Hidemark, *Anders Berch*, 170; citat från s. 174.
- 137 BS I:4, 65. Linné till Abraham Bäck. Uppsala, 29 september 1746; BS I:4, 71. Linné till

- Abraham Bäck. Uppsala, 25 november 1746. Se även TMF II:98, n3.
- 138 Svanberg, "Turkic ethnobotany", 87; BS I:4, 1304.
- 139 FL, 271; IL, 62 och 143; HU, 258; Consett, *Tour through Sweden*, 92.
- 140 Se FD, n70, om en "Peruviansk get"; BS I:2, 61, "Memorial" från Linné till Vetenskapsakademien, att vidarebefordras till Pehr Kalm. Uppsala, 10 januari 1746; FD, 71.
- 141 "Färgbok", odaterad (1700-talets mitt), Teknol. Rål. Ms saml., nr. 78 i qvo., KB.
- 142 LD, 208, citerar recensionen i *Lärda Tidningar* av Linnés avhandling *Plantae tinctoriae* (1759).
- 143 BS I:3, 303–12. Fyra brev från Erik Brander till Linné. Alger, 23 augusti 1756; 8 november 1756; 26 februari 1757; 12 september 1758. Citerat från brevet 23 augusti 1756, 305.
- 144 TMF II:101.
- 145 Wolf, *Europe*, 254, 255.
- 146 Glamann, "European Trade", 448.
- 147 Linné, *Potus coffeae* (1761), 1966, 4.
- 148 Linné, *Västgöta resa* (1747), 1978, 166.
- 149 Linné, "Professor Linnaei upsats på de Medicinal-Wäxter", 1741, 96, även citerat i Drake, "Linnés försök", 70.
- 150 Linné, "Med. Profess. Ädel och wida berömde Herr Doct. C. Linnaei Anmärkningar" (1746), 1928, 137.
- 151 COR I:107. John Ellis till Linné. London, 24 oktober 1758. Se även 110, Linné till John Ellis. Uppsala, 8 december 1758; "Rules for Collecting and Preserving Specimens of Plants", n.d., 3 pages, 1773. Misc. LSL kopierat ur John Ellis, *Some Additional Observations on the Method of Preserving Seeds*, London: 1773.
- 152 Linné, *Skånska resa* (1751), 1959, 20.
- 153 BS I:4, 347. Linné till Abraham Bäck. Uppsala, 18 juli 1755.
- 154 Linné, "Med. Profess. Ädel och wida berömde Herr Doct. C. Linnaei Anmärkningar" (1746), 1928, 136. Linné citerar Hippocrates som bevis.
- 155 Ibid.
- 156 Ibid.
- 157 Drake, "Linnés försök"; Torén, "Olof Torén", 17–56; TMF II:38.
- 158 Citerat från *Samling af Rön och Uptäkter* (Göteborg: 1781), vol. 1, 253, i Drake, "Linnés försök", 74. Lägg märke till att busken hade köpts, inte hittats.
- 159 Linné hade tidigare väddat till Ellis om en teplanta. Om Ellis se Smith, *Correspondence of Linnaeus*, vol. 1, 110. Brev från Linné till John Ellis. Uppsala, 8 december 1758. Ursprungligen på latin. Översatt av Smith. Om Solander se brev från Daniel Solander till Linné, 19 december 1760. London. LSL.
- 160 Daniel Solander till Linné, London, 19 december 1760, LSL.
- 161 Citerat från *Samling af Rön och Uptäkter* (Göteborg: 1781), vol. I, 253, i Drake, "Linnés försök", 74.
- 162 BS I:6, 10. Linné till Carl Gustav Ekeberg. Uppsala, 18 augusti 1763.

- 163 Ibid., 4, 12. Linné till Carl Gustav Ekeberg. Uppsala, 17 september 1763.
- 164 Sparrman, *Äminnelse-Tal*, 23.
- 165 BS I:6, 11. Linné till Carl Gustav Ekeberg. Uppsala, 17 september 1763.
- 166 Sparrman, *Äminnelse-Tal*, 25.
- 167 BS I:7, 166. Anders Johan von Höpken till Linné. Stockholm, 24 november 1763.
- 168 Linné, *Västgöta resa* (1747), 1978, 166, även citerat från tidigare utgåva i TMF II:99; BS I:4, 348. Linné till Abraham Bäck. Uppsala, 18 juli 1755; "Protocoller", 1760.
- 169 Linné, "Linné's botaniske 'Praelectiones privatissimae'" (1770), 1911, 45.
- 170 TMF II:182.
- 171 Juel, "Om Kalms bemödande", 48.
- 172 Svanberg, "Turkic ethnobotany", 85.
- 173 Citerat ur akademiprotokoll från 15 juni 1754, i BS I:2, 196, n2. Se även I:4, 349, n1.
- 174 BS I:2, 196. Linné till Pehr Wargentín.
- 175 Ibid., 347, 348. Linné till Abraham Bäck. Uppsala, 18 juli 1755.

ETT LOKALT LIV *Herre utaf alla Sweriges Muslor*

- 1 BS I:7, 137–38. Carl Hårleman till Linné. Stockholm, 21 juli 1748, svar på ett nu försvunnet brev från Linné till Hårleman.
- 2 Linné, citerad i Drake, "Linné och pärlodlingen", 114.
- 3 BS I:1, 27. Linné till baron överste Carl Funck, ordförande för *Rikens Höglofl. Ständers Oeconomie och Commerce Deputations Cammar Oeconomie Utskott*. Uppsala, 6 februari 1761, som svar på ett brev från Funck till Linné den 29 januari 1761, där Linné ombads att kommentera ett förslag till riksdagen av Åboprofessorn i kemi, Pehr Adrian Gadd, om hur svenskt pärlfiske kunde förbättras.
- 4 Ibid., 28. Linné menar den vilda flodpärlmusslan, *Margaritana margaritifera* L., ibland även under namnet *Mya margaritifera*.
- 5 Fyrisån, på den tiden Salaån. Forsstrand, "Uppsala", 13–31, 19.
- 6 BS I:1, 21, anmärkningar.
- 7 Ibid., 22, anmärkningar.
- 8 Linné skrev en teknisk beskrivning i två kopior av sin metod för att göra pärlor. Den ena förvarades i regeringsarkiven, den andra i familjen Bagges arkiv. Båda är försvunna. Han beskrev också sina metoder för *Rikens Höglofliga Ständers Oeconomie och Commerce Deputations Cammar Oeconomie Utskott* den 27 juli 1761; det finns bevarade protokoll från det mötet. Se anmärkningar i BS I:1, 32.
- 9 BS I:1, 29. Linné till Carl Funck. Uppsala, 6 februari 1761.
- 10 Ibid., 18. Linné till Cammar-Collegium. Uppsala, 25 januari 1751.
- 11 Drake, "Linné och pärlodlingen", 109. *Anodonta plicata*.
- 12 BS I:1, 19. Linné till Cammar-Collegium. Uppsala, 25 januari 1751. Se även Drake, "Linné och pärlodlingen", 114.
- 13 BS I:1, 29. Linné till Carl Funck. Uppsala, 6 februari 1761.

- 14 BS I:7, 137–38. Hårleman till Linné. Stockholm, 21 juli 1748.
- 15 Ibid.
- 16 Malmer, "Om Pärlmusslor och Pärlfiskerier"; Fischerström, "Om Perle-Musslors Fortplantning"; Grill, "Berättelse om Chinesernes".
- 17 BS I:1, 19, citerat i anmärkningar.
- 18 Secreta utskottets Cammar Oeconomie-deputation.
- 19 BS I:1, 19. Linné till Cammar-Collegium. Uppsala, 25 januari 1751.
- 20 Ibid., 29–30. Linné till Carl Funck, Uppsala, 6 februari, 1761.
- 21 Ibid., 19. Linné till Cammar-Collegium. Uppsala, 25 januari 1751.
- 22 Ibid., 18–21.
- 23 Ibid., 22. Linné till sekreteraren i Cammar-Collegium. Uppsala, 29 januari 1751. Detta brev måste dock vara feldaterat, eftersom Linné inte ställde frågorna som pärlinspektören skulle besvara förrän 25 januari 1751, och här tackar han för svaren.
- 24 BS I:1, 33. Odaterad "pro memoria" i Linnés handskrift.
- 25 Ibid., 29. Linné till Carl Funck. Uppsala, 6 februari 1761.
- 26 BS I:5, 57. Linné till Abraham Bäck. Uppsala, 22 december 1758. Linné lånade från *consistorium academicum*, Uppsala universitets styrande organ.
- 27 Ibid.
- 28 Drake, "Linné och pärlodlingen", 118–21.
- 29 Från deputationens anteckningar 27 juli 1761, citerat i anmärkningar till BS I:2, 31.
- 30 TMF II:382, n3.
- 31 Utskottets anteckningar 28 januari 1762, citerat i anmärkningar till BS I:2, 31.
- 32 Göteborgsköpmannen Pehr Samuel Bagge, direktör för Svenska Grönlandskompaniet, erbjöd Linnés student Anton Rolandsson Martin att resa med Kompaniets valfångstfartyg till Spetsbergen. Bagge satt i utskottet som utvärderade Linnés metod för pärlproduktion.
- 33 TMF II:351–52.
- 34 Drake, "Linné och pärlodlingen", 109–23; TMF II:380–84.
- 35 Ordnade efter dödsdatum var de studenter som avled på grund av sina resor: Tärnström, 43 år, feber, utanför Kambodja, 1746; Hasselquist, 30 år, lungsjukdom, Smyrna, 1752; Torén, 34 år, lungsjukdom, vid hemkomsten till Göteborg från Kina, 1752; Löfving, 27 år, feber, dagens Venezuela, 1756; Adler, 41 år, feber, Java, 1761; Forsskål, 31 år, feber, Jemen, 1763; Berlin, 27 år, feber, Östafrika, 1773; Falck, 42 år, självmord, Kazan, 1774. Kanske borde vi också ta med Rothman, invaliderad efter Afrikaresa (1773–76) (d. 1778, 39 år). Om dödlighetstalen, se Philip D. Curtin, *Death by Migration. Europe's Encounter with the Tropical World in the Nineteenth Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989).
- 36 Linné till Thunberg, citerat i Sörlin, "Apostlarnas gärning", 82. Om hur Thunberg överlevde, se Thunberg, *Resa uti Europa*; Arne, "Svenska läkare", 132; Svedelius, "Carl Peter Thunberg", 3. Om Linnés omen om Tärnström, se TMF II:28, och Grape, "Christopher Tärnström", 132, som citerar ett brev från Linné till Sten Carl Bielke. Uppsala, 13 februari 1746.

- 37 ND, 92.
- 38 BS I:4, 211. Linné till Bäck. Uppsala, 18 maj 1753.
- 39 Arne, "Svenska läkare", 132.
- 40 Linné, citerat i TMF II:35.
- 41 Tillsammans med sina barn ägnade Olof Rudbeck den äldre årtionden åt arbetet med *Campus Elysii* (1669-), en illustrerad utgåva av Bauhins *Pinax* (1623). Branden i Uppsala 1702 slukade flera tusen av hans färdiga men aldrig tryckta träsnitt.
- 42 Juel, "North American Flora", 77. Lovisa Ulrika köpte ut den från dem Hasselquist stod i skuld till i Smyrna.
- 43 Grape, "Christopher Tärnström", 142, som citerar ett brev från Magnus Lagerström till Linné, Göteborg, 6 juli 1748.
- 44 LSL, Osbeck till Linné, ingen ort, inget datum. Senare handskrivet tillägg, "skrivet dagen efter ankomsten [i Göteborg] 26 juni 1752". Se även Osbeck till Linné. Göteborg, 26 juli 1752. LSL. Osbeck skickade Linné cirka 150 frön från Kina.
- 45 Stenström, "Pehr Osbeck och Lars Montin", 78. Osbeck gav sig själv diagnosen "Malo Hypochondriaco".
- 46 Martin, *Dagbok*, 104, 110. Se även Svanberg, "Turkic ethnobotany", flera ställen. Under sina resor i det ryska väldet (1768–74) gjorde Falck utförliga etnobotaniska anteckningar, men inga av dem kom till svensk användning.
- 47 Pehr Osbeck till Linné. 5 september 1765. LSL.
- 48 "Protocoller", 1760.
- 49 TMF I:147. Citerat ur ett brev 1728 från Commerce Collegium till den svenske kungen.
- 50 Linné, *Skånska resa* (1751), 1975, 187. På Tunbyholm, baron Esbjörn Reuterholms egen-
dom, 7 juni.
- 51 Ibid.
- 52 Kungliga Vetenskapsakademiens protokoll, vol. 1, 44 (18 augusti 1739).
- 53 SBL, "Eva Ekeblad", som citerar Vetenskapsakademiens protokoll från 19 november 1748. Se även "Försök at tilverka bröd, brännvin, stärkelse och puder af potatos gjorde af Eva De la Gardie", *K. Vet. Akad. Handl.* (1748):277–78, och "Beskrifning på tvålv, som är tjenlig til bom-ulls-garns blekning. Af Eva De la Gardie", *K. Vet. Akad. Handl.* (1752):57–59. Född in i de högsta adelskretsarna gifte hon sig med ett riksråd.
- 54 LD, 250, anmärkningar; Törje, *Eric Gustaf Lidbeck*, 57.
- 55 SBL XXII: 769 ff.
- 56 LD, 203. Citerar från recension i *Lärda Tidningar* av Linnés avhandling *Stationes plantarum* (1754), som klassificerar de inhemska växterna i *Flora Svecica* i 24 olika växtmiljöer.
- 57 BS I:2, 206. Linné till Pehr Wargentin. Uppsala, 28 september 1756.
- 58 EA, 57; BS I:3, 206.
- 59 BS I:3, 303–12. Fyra brev från Erik Brander till Linné. Alger, 23 augusti 1756; 8 november 1756; 26 februari 1757; 12 september 1758.
- 60 *Vita* III, 88.

- 61 Drake, "Linnés försök", 78.
- 62 Pehr Kalm till Sten Bielke. 31 oktober 1746. Citerat i Hulth, "Kalm som student i Uppsala", 43.
- 63 Sparrman, *Åminnelse-Tal*, 21.
- 64 BS I:3, 228. Jacob Jonas Björnståhl till Linné. Paris, 16 januari 1768.
- 65 BS I:6, 10. Linné till Carl Gustav Ekeberg. Uppsala, 18 augusti 1763.
- 66 Linné, *Deliciae naturae* (1773), 1939, 122.
- 67 Sparrman, *Åminnelse-Tal*, 21–22.
- 68 Linné, "Linné's botaniske 'Praellectiones privatissimae' (1770)", 1911, 45.
- 69 Palmstruck, *Svensk botanik*, första sidan. Se även Kihlman, *Chinesiska théet*, för en senkommen insats för att hitta inhemska tesorter.
- 70 TMF I:263.
- 71 Linné, 1733 år utkast till *Ceres Lapponica*, liksom brev till landshövdingen i Västerbotten, citerat i TMF I:139. Se även BS I:5, 314. Linné till Gustaf Chronhjelm, kansler vid Uppsala University. Odaterat. [Stockholm, vår 1753].
- 72 LD, 201, citerar sammanfattningen i *Lärda Tidningar* av Linnés avhandling *Demonstrationes plantarum in horto Upsaliensi* (1753).
- 73 BS I:5, 206. Linné till Abraham Bäck. Hammarby, 3 augusti 1773. Se även EA, 16; LD, 173, citerat ur sammanfattningen i *Lärda Tidningar* av 1756 *Flora alpina*; LD, 195; BS I:4, 129, om Linnés avhandling *Plantae rariores Camschatcenses* (1750), som diskuterar Georg Wilhelm Stellers Kamtjatka-samlingar från Bering-expeditionen 1741; LD, 286, citerar Linnés *Necessitas promovendae historia naturalis in Rossia* (1766), formellt skriven av en av Linnés fåtaliga etniskt ryska studenter, Alexander Karmysjev.
- 74 BS I:1, 129. Linné till Uppsala universitets styrande organ, Consistorium academicum, någon gång under 1746.
- 75 BS I:6, 8. August Ehrensvärd till Linné. Saris, 28 oktober 1768.
- 76 Linné, BS I:1, 103–04, 103. Memorial från Linné till Consistorium academicum. Odaterad men skriven 1769.
- 77 TMF II:78, som citerar brev från Linné till Lidbeck. Uppsala, 30 mars 1756.
- 78 TMF II:118.
- 79 Rob. E. Fries, "De Linneanska", 32; *Vita*, inledning, 24. Linné introducerade uttrycket 1750.
- 80 BS I:4, 149. Linné till Bäck. Uppsala, 28 maj 1751.
- 81 Bergquist, "Anders Falcks brev", 123–58, 126. Citerat ur "Bref, om Prof. Joh. Pet. Falck", i *Upfostrings-Sälshapets Allmänna Tidningar* (1787), I, 108 ff.
- 82 Hulth, "Kalm som student i Uppsala", 40, citerar ett brev från Pehr Kalm till sin patron Sten Bielke. Uppsala, 10 februari 1742.
- 83 Hedin, *Minne*, 90.
- 84 Citerat ur ett brev skrivet 1757 av J. O. Hagström, en nära vän till Löfling, i TMF II:41.
- 85 Linné tilldelade ofta sina studenter sådana uppgifter. Kalm skrev till exempel renskriften av *Flora Svecica* 1745 och förberedde registret till *Västgöta resa*. Se Hulth, "Kalm som student", 41.
- 86 Från Linnés förord till Löflings *Iter Hispanicum*, citerat i TMF II:43.

- 87 *Vita* III, 103.
- 88 *Vita*, 194, citerat ur svensk översättning av tryckt version av brev från Linné till Albrecht von Haller, 12 september 1739.
- 89 Om Johan Stensson Rothman, doktor och lärare vid Växjö gymnasium, se *Vita* I, 46, och *Vita* II, 60; om Kilian Stobaeus, professor i historia vid Lunds universitet och läkare, se *Vita* I, 48 och *Vita* II, 62; om Olof Celsius den äldre, se *Vita* IV, 157; om Albrecht von Haller, se *Vita* appendix, svensk översättning av tryckt brev från Linné till Haller, 12 september 1739; om George Clifford, se *Vita* II, 70. Se även *Vita* II, 69, om Johan Heinrich von Spreckelsen (död 1764), sekreterare i Hamburgs stadsråd och samlare av naturföremål.
- 90 *Vita* III, 110. För Linné kom denna dödsbäddsscenen att ersätta den han inte var närvarande vid, nämligen sin fars död 1748, när hans yngre bror Samuel, då pastorsadjunkt i Stenbrohult, stod vid sängen.
- 91 Linné till Kilian Stobaeus, skrivet någon gång under Linnés första år i Uppsala, citerat i TMF I:51.
- 92 *Vita* II, 60. Se även *Vita* III, 92.
- 93 *Vita* IV, 156.
- 94 Solander, Falck och Löfling undervisade alla Linné den yngre. Se även TMF II:78, n1. I brev till kolleger avbröt Linné sina botaniska resonemang och lade ordagrant in sina småbarns jollrande.
- 95 *Vita* IV, 155.
- 96 *Vita* III, 100; citerat ur I, 56.
- 97 ND, 94; Se även 99.
- 98 *Vita*, inledning, 33, citerar ur den memorial Linné skrev till Vetenskapsakademien. Se även III, 104.
- 99 *Vita* III, 121.
- 100 *Vita* III, 97; Linné, "Linnés almanacksanteckningar" (1735), 1935, 148, 27–28 september.
- 101 *Vita* III, 134; BS I:4. Linné till Abraham Bäck. [14] september 1753. Se även BS I:270–71. Linné till Bäck. Uppsala, 9 april 1754. Linné bad där Bäck att ta hand om hans son Johannes, om Linné skulle dö.
- 102 COR II:23. Peter Collinson till Linné. London, 30 oktober 1748. Se även 435. Brev från Albrecht von Haller till Linné. Göttingen, 23 oktober 1749; *Vita* IV, 174; *Vita* V, 183; Svedelius, "Carl Peter Thunberg", 53, citerat ur ett brev från Linné den yngre till Thunberg.
- 103 Barreiro, "Pehr Löflings kvarlätenskap", 136, som citerar Linnés biografi över Pehr Löfling, publicerad i *Den Svenska Mercurius*, oktober 1752. Min kursivering.
- 104 Bäck, *Åminnelse-Tal*, 79, 45.
- 105 Linné till Pehr Löfling och Carl Peter Thunberg, citerat i Sörlin, "Apostlarnas gärning", 83.
- 106 TMF II:29, n3.
- 107 BS I:4, 149. Linné till Bäck. Uppsala, 28 maj 1751. Linnés användning av en

- mellanhand tyder på att han betvivlade sin egen makt över Kalm, eller att han var för stolt för att be Kalm direkt.
- 108 BS I:4, 151–54. Fyra brev från Linné till Bäck. Uppsala, 18 juni 1751; Uppsala, 20 juni 1751; Uppsala, 21 juni 1751; Uppsala, 28 juni 1751.
- 109 BS I:4, 155. Linné till Bäck. Uppsala, odaterat, men förmodligen skrivet i 1751. Denna episod tolkas felaktigt i TMF II:31 som att Kalm var sjuk och därför inte kunde besöka Linné.
- 110 EA, 65.
- 111 LSL. Daniel Solander till Linné. 2 november 1759. Västra Carleby [Skåne]. Se även Uggla, "Daniel Solander", 24, 37.
- 112 Uggla, "Daniel Solander", 46. Solander slutade också skriva till sina andra svenska vänner och sin familj. Se Sandblad, "Bjerkander", 1979–80, 263, som citerar ett brev från Johan Peter Falck till Claes Bjerkander. 21 mars 1763.
- 113 Uggla, "Daniel Solander", 62, citerar ett annat brev från Solander.
- 114 Ibid., 47. Linné försökte skapa en relation till Forsters i stället: brevet han skrev till dem publicerades av C. M. Wieland, i *Der Neue Teutsche Merkur*, bd 2 (1805): 261–68.
- 115 Hunter A. Dupree, "Sir Joseph Banks and the Origins of Science Policy", The James Ford Bell Lectures, no. 22, Minneapolis: University of Minnesota, odaterat, 11.
- 116 COR I:270. Linné till John Ellis. Uppsala, 22 oktober 1771.
- 117 LSL. Murray till Linné. Göttingen, 24 oktober 1771.
- 118 Ibid., 3 oktober 1774.
- 119 Linné den yngre, "Linné den Yngres brev", 138–65, 157.
- 120 COR II:575. Joseph Banks till Linné den yngre. Soho Square, 5 december 1778.
- 121 Ibid., I:264. Linné till John Ellis. Uppsala, 8 augusti 1771.
- 122 Anders Falck till Johan Peter Falck, Uppsala, 6 september 1770, tryckt i Bergquist, "Anders Falcks brev", 132.
- 123 Ibid.
- 124 Pehr Wargentín, sekreterare i Kungliga Vetenskapsakademien, till Albrecht von Haller. 13 november 1764, citerat i Lindroth, "Legend och verklighet", 117.
- 125 ND, förord. Om manuskriptet i förhållande till Linnés teodicé, se Lepenies, *Autoren*, 27. Om dateringen av *Nemesis divina*, se Uggla, "Nemesis Divina".
- 126 Citerat ur Hedin, *Minne*, bd 2, 64, i Uggla, "Nemesis Divina", 14.
- 127 Linné citerar ofta F. Chr. Friis, *Theologisk och historisk afhandling, om jus talionis divinum* ... Övers. Glof Rönigk, Stockholm: 1756. Om detta, se ND, förord, 26.
- 128 ND, 94. Se även 75, 76, 99, 100.
- 129 ND, 198.
- 130 Se till exempel ND, 60; även 147, 160, 161.
- 131 ND, 190, 124, 153.
- 132 ND, 194, 142.
- 133 TMF I:257–58.
- 134 Ibid., 258, 263.
- 135 ND, 116.

- 136 ND, 162. Se även 193.
- 137 ND, 89, 110, 86. Kristologi hade ingen stor betydelse för Linné. Han citerar Gamla testamentet 150 gånger i ND, och Nya testamentet 15 gånger.
- 138 *Vita* III, 135.
- 139 Bäck, *Aminnelse-Tal*, 75; EA, 231–34.
- 140 Rob. E. Fries, "150-årsminnet", 162–72, särsk. 168; *Vita* III, 128; ND, 35. Om Linné den yngre, se även Krook, *Angår oss Linné?*, 94–104.
- 141 *Vita* III, 129.
- 142 TMF II:406; BS I:1, 105. Linné till Uppsalas universitetskansler. Hammarby, 23 augusti 1775.
- 143 TMF II:406. Fries källa är brev från Ad. Murray, en Linnéstudent och Uppsalaprofessor i medicin, till dennes bror J. A. Murray, även han Linnéstudent och dessutom Göttingenprofessor i naturalhistoria. Men som Arvid Hj. Uggla påpekar i "Linnés den Yngres brev", hade Ad. Murray grälat med Linné den yngre. Se även Svedelius, "Carl Peter Thunberg", 55. Om Thunbergs fyrtiofyra år långa karriär i Uppsala, se Annerstedt, *Uppsala universitets historia*, III:1, 600–02.
- 144 Brev från Anders Falck till Johan Peter Falck. 135, 29 december 1763; 135, 6 september 1770; 135, 29 december 1763; 150, 17 december 1766, tryckt i Bergquist, "Anders Falcks brev".
- 145 Ibid., Anders Falck till Johan Peter Falck, 29 december 1763.
- 146 P. N. Christiernin, enligt släkten de la Gardies arkiv, citerat i Forsstrand, "Uppsala", 23. Se även Annerstedt, *Uppsala universitets historia* III:1, 496–97.
- 147 Bergquist, "Anders Falcks brev", 155, tryckt efter brev från Anders Falck till Johan Peter Falck. Stockholm, 6 september, 1770. Se även Annerstedt, *Uppsala universitets historia* III:2, kap. 5, 338–483.
- 148 Citerat ur samtida beskrivning i Forsstrand, "Uppsala", 22. Se även TMF I:37.
- 149 Linné till sin fru, vid sonens födelse, 1741, tryckt i TMF I:22.
- 150 Linné, "Rop ur grafwen" (1776), 1910. Se även BS I:4, 107. Linné till Abraham Bäck. Uppsala, 18 november 1749.
- 151 Anders Falck till Johan Peter Falck. Stockholm, 6 september 1770. I Bergquist, "Anders Falcks brev", 155.
- 152 Linné den yngre, "Linné den Yngres brev", 155. Linné den yngre till Abraham Bäck. Odaterat, men från 1778, och före juli, även 157, Uppsala, 21 juli 1778.
- 153 Samuel Linné till S. Ch. Duse, akademieombudsman vid Uppsala universitet. 1783. Tryckt i Virdestam, "Samuel Linnaeus", 115–25, 125.
- 154 Citerat från Samuel Linnaeus tryckta brev i Virdestam, "Samuel Linnaeus", 125. Samuel Linnaeus satsade på släktskapsskyldigheter och presenterade femåringen som en "klient" till den universitetsanställde maken till en av Linnés döttrar.
- 155 Linné hade fyra döttrar som överlevde småbarnsåren, Elisabet Christina (1743–82), Lovisa (1749–1839), Sara Christina (1751–1835) och Sophia (1757–1830). Om hans femte dotter, Sara Lena (1744; d. samma år), se *Vita* II, 77. Samuel Linnaeus döttrar nämns i hans brev 1783 till sin brorsdotters man, tryckt i Virdestam, "Samuel

Linnaeus", 125: Christina Helena gifte sig med en präst i Växjö, Emerentia gifte sig med en brukspatron i närheten av Stenbrohult, Elisabeth och Ulrica Charlotta var ogifta då brevet skrevs.

LINNÉ'S IDEÉR I SVERIGE *Hans bönder, sorgklädd*

- 1 Vita III, 135. Noter till sidorna 162–67.
- 2 J. S. [Johan Salberg], "Öfver Herr Archiatern och Riddaren C. v. Linnés återvundna hälsa, sedan han af en kall-feber varit angripen vid sit 69 år". *Tidningar utgifne i Uppsala*. 7 september 1776.
- 3 Rob. E. Fries, "150-årsminnet", 162–72, särsk. 168, citerat från Adam Afzelius minne av begravningen.
- 4 Browallius, *Den första biografien*; Beckmann, *Schwedische Reise*; Linné, *Linnés Minnesbok*, 1919; Agardh, "Äreminne öfver Arkiatern", 47–108; Hedin, *Minne*; Afzelius kommentar i EA; A. Ehrström, "Minnesanteckningar", 69–72.
- 5 Condorcet, "Eloge de M. de Linné"; Smith, "Introductory Discourse"; Millin, *Discours sur l'origine*. Aubin-Louis Millin (1759–1818) var en av grundarna 1788 till det kortlivade Société Linnéenne de Paris, som i augusti 1790 återkom under namnet Société d'Histoire Naturelle.
- 6 Bergquist, "Anders Falcks brev", 135; citat från Rydberg, *Svenska studieresor*, 263.
- 7 Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia*, 593, 604, 605, 701.
- 8 Törje, *Eric Gustaf Lidbeck*, 57.
- 9 *Stockholmsposten* (1781): 2, "Lärda nyheter ifrån Nådendal, 1:0: Beskrifning öfver en resa til Guadalaxa år 1736, af Henric Durr, med 1500 Tabeller", citerat i Ehnmark, "Linné traditionen", 57.
- 10 Ibid.
- 11 Citerat ur Anders Berch, artikel i *Posten*, 20 maj 1769, av Uggla, "När Linné fick en Venus", 96, och även i hans förord till Linné, *Herbationes Upsaliensis* (1747), 1950–51, 103. *Posten* gavs ut 1768–69 av Anders Berch den yngre, son till Linnés gamle fiende, Uppsalaprofessorn i kameralism, Anders Berch.
- 12 Cederborgh, "Strödde Reflexioner".
- 13 Ibid.
- 14 LSL, Pehr Osbeck till Linné. 18 augusti 1752. Göteborg.
- 15 Wallenberg, *Min son på galejan*, 58.
- 16 Ehnmark, "Linnétraditionen", 57. Professorn, Claes Blechert Trozelius (1719–94), skrev över 100 avhandlingar, de flesta på svenska och i den Linné-kameralistiska traditionen.
- 17 [Baron Ignaz von Born], *Joannis Physiophili Specimen Monachologiae methodo Linnaeana* ... (Wien: 1783). Se Soulsby, *Catalogue*, 237.
- 18 Arndt, *Reise durch Schweden*, vol. 1, 202, 197, 205.
- 19 Ibid., vol. 2, 20, 26–34.
- 20 Ibid., vol. 1, 205.

- 21 Ibid., 86–87.
- 22 Sandblad, "Bjerkander", 194.
- 23 Arndt, *Reise durch Schweden*, vol. 1, 83.
- 24 Annerstedt, *Uppsala universitets historia* III:1, 601–602. Thunberg donerade sina samlingar, liksom sitt asiatiska bibliotek, till Uppsala universitet 1785. Ett brev 1786 från Gustav III framhåller att universitetet inte är skyldigt att visa samlingarna eller hålla med förvaringsutrymmen. Däremot donerade Gustav III mark till en ny botanisk trädgård, bredvid det kungliga slottet, 1787.
- 25 Arndt, *Reise durch Schweden*, vol. 1, 83.
- 26 Edward D. Clarke, citerat i Sandblad, "Clarke and Acerbi", 189.
- 27 Agardhs dagbok, citerat i Schoultz, "C. A. Agardhs resa", 171. Agardhs opublicerade dagböcker från 1807–1810, i två folioband, finns nu i Värmlands museiarkiv, Karlstad.
- 28 Thomas Thomson, *Travels in Sweden during the autumn of 1812* (1813), citerat i Förberg, "Hortus Upsaliensis", 120–35, 127.
- 29 Stenström, "Pehr Osbeck och Lars Montin", 61; Osbeck, *Utkast till beskrifning öfver Laholms prosteri*.
- 30 Se Schoultz, "C. A. Agardhs resa".
- 31 Det första bandet utkom 1820; Agardh förberedde det andra bandet för tryck 1826. Av det bandet utkom dock bara den första hälften, 1828.
- 32 Carl Adolph Agardh, "Afhandling om foderbetans användande till socker", doktorsavhandling vid Lunds universitet, 1812; idem, "Beskrifning på de tång-arter, som finnas vid stränderne af Göteborgs och Bohus län samt om sättet och värdet af deras användning i landthushållningen". I *Göteborgs och Bohus läns Kongl. Hushålln.-Sällsk. Handl.* (1816):60–99. Idem, "Conspectus specierum Nicotianae. Några ord om tobaksodlingens förbättring", Lund, 1819.
- 33 Carleson, *Åminnelse-Tal*, 15. Präster brukade använda översättare till sina predikningar. Odhelius, *Åminnelse-Tal*, 28.
- 34 Ibid., 25.
- 35 Detta är det sista kända brevet till Bäck. Vi kan inte veta helt säkert om det verkligen var Linnés sista brev, eftersom han inte behöll kopior av sin korrespondens. Se BS I:4 och I:5 för Linnés brev till Bäck.
- 36 Afzelius skriver felaktigt i sin kommentar till EA, 232, att brevet skrevs 9 december 1776.
- 37 Se BS I:5, 238–39, anmärkningar; BS I:5, 216. Linné till Bäck. Hammarby, 20 maj 1774, "lille Bror"; BS I:5, 214. Linné till Bäck. "Hamarby", 3 april 1774.
- 38 Agardh, *Antiquitates Linnaeanae*. Jämför BS I:5, 239, BS I:5, 238, för att se hur Linné kopierar satsinledningen "Gud hafwor" från Bäck's brev till Linné 2 december 1776, där Bäck berättar om sin sons död.
- 39 "Protocoll".
- 40 "Öfversigt af de Natur-Alster, som egentligast böra fästa Handlandes, Hushållares, Slöjd-idkares, Vext-odlares och Natur-Älskares uppmärksamhet". Läst i Samfundet 6 oktober och 3 november 1832. Bundet med "Protocoll".

- 41 Ibid.
- 42 Ibid.
- 43 *Dagens Nyheter*, 15 maj 1921. Felix Bryk, "Ett bortglömt Skansen. Då Humlegården var Linnépark". Hänvisningar till manuskript 1837. *Vägledning genom Linnés park. Första delen*, skriven av Gustaf Johan Billberg (1772–1844); *Dagens Nyheter*, 22 maj 1921. Bryk hittar på KB en sida med en "Explication de la Carte du Parc de la Societé Linnéenne. Förklaring till Kartan öfver Linnéska Samfundets Park". "Tryckt hos Carl Deleen 1837". Själva kartan är försvunnen.
- 44 "Protokoll, Hållet i Linnéska samfundet den 12 Januari 1842". Bundet med "Protocoll".
- 45 Sandblad, "Clarke and Acerbi", 179–80.
- 46 Ibid., 183, 165.
- 47 Arndt, *Reise durch Schweden*, vol. 2, 12–14; 251, beskriver entusiastisk ett möte med en mor med sex blonda barn. Citat från vol. 1, 244.
- 48 Sandblad, "Bjerkander", 70–72.
- 49 Sandblad, "Clarke and Acerbi", 181.
- 50 Gage och Stearn, *Bicentenary History*, 5; Lyte, *Sir Joseph Banks*, 241. På Banks inrådan köpte Smith samlingen från Linnés änka efter att Linné den yngre hade dött 1783. Banks hade erbjudit sig att köpa den 1778, efter Linné den äldres död. Men Linné den yngre, som hade arvt faderns professur, sade nej. Samlingen bestod av cirka 19 000 växtexemplar, 3 000 insekter, 1 500 snäckskal, 800 korallbitar, 2 500 mineraler och 2 500 böcker.
- 51 Sandblad, "Clarke and Acerbi", 185, 182.
- 52 Broberg, "Lappkaravanen på villovägar", 55.
- 53 Ibid., 40, 36, 72. Den store samiske konstnären Nils Nilsson Skum ställdes ut där.
- 54 Ibid., 40.
- 55 Soulsby, *Catalogue*, 168. Det var då det enda officiella föremålet till minne av Linné större än en medalj.
- 56 *Upsala Nya Tidning*, "Vårt Linné-monument", maj 1930, ur Birger Strandells samling av tidningsurklipp, numera på HBL. Där inget annat anges hör de nedan citerade tidningsartiklarna till denna samling.
- 57 Soulsby, *Catalogue*, 170. En liten Linnéplakett sattes upp på Lunds universitet 1811.
- 58 Brev skrivet av landshövdingen Hans Järta, 5 oktober 1829, citerat i Uggla, "Linnéstatyn", 153–64, 161. Statyn utformades och skulpterades av Johan Niclas Byström; brev av Hjerta 19 oktober. Linnés tre då ännu levande döttrar hörde till hedersgästerna.
- 59 Agardh, *Antiquitates Linnaeanae*.
- 60 *Dagens Nyheter*, 4 december 1955.
- 61 Om namnen, se Floderus och Forsstrand, "Linnés ättlingar", 115–16.
- 62 *Stockholms-Tidningen*, 23 maj 1907. Se även *Helsingborgs Dagblad*, 22 maj 1907.
- 63 *Helsingborgs Dagblad*, 24 maj 1907. Detta var en politisk gest av en talare som tillhörde den etniskt svenska minoriteten i Finland, då under ryskt styre.

- 64 *Stockholms-Tidningen*, 23 maj 1907. Kören var Lundasångarna.
- 65 *Helsingborgs Dagblad*, 23 maj 1907. Se även *Stockholms-Tidningen*, 23 maj 1918.
- 66 *Helsingborgs Dagblad*, 23 maj 1907. Se även 24 maj 1907.
- 67 Ibid., 24 maj 1907.
- 68 *Smålandsposten*, daterad 17 maj 1919 av HBL, men förmodligen 23 maj 1919.
- 69 Se Sernander, "I Linnés fotspår", för ett litet urval av "traditioner" om Linné och hans familj. Citerat från *Malmö-Tidningen*, 23 maj 1907, enligt en anteckning på klippet i HBL, samt *Stockholms-Tidningen*, 23 maj 1907, enligt en text ovanför urklippet.
- 70 *Aftonbladet*, 22 maj 1920.
- 71 Lindman, "Ett besök vid Råshult".
- 72 *Fyns Venstreblad*, 20 augusti 1931, citerar en dikt i Råshult "Linné-Stugan".
- 73 *Barnens Tidning*, årg. 20. nr 9, 10. sept.-okt.: 105-07, 115-20, 1877; E. J. Lindberg, *En allmän svensk natur-studie och planteringsdag på blomsterkonungens födelsedag*, Borlänge: 1905; J. G. Laurell, kyrkoherde, *Biblens liljor i ord och bild. Bidrag till blomsterkonungens Carl von Linnés 200-åriga födelseminne*, Strängnäs: 1907; Amalia Björck, *Blomsterkonungen på Hammarby. Liten svensk komedia i tre akter*, Stockholm, 1922.
- 74 Se till exempel Bergstedt, "Minnesfesten öfver Carl von Linné".
- 75 Först ut i denna genre var Esaias Tegnér 1836. För senare versioner, se dikten i häftet "Till Minnet af Carl von Linné med anledning af hans bildstods aftäckning i Stockholm den 13 Maj 1885"; *Smålandsposten*, 18 maj 1907, dikt av "C. G. S".
- 76 *Smålandsposten*, 19 maj 1919. Se även Müller, "Svenska Linnésällskapets", 173-76, om Goethesällskapet som förebild; *Svenska Dagbladet*, 25 november 1917; *Dagens Nyheter*, 30 maj 1937, Arvid Hj. Uggla, tal vid invigningen av Linnés Uppsala hem som museum; vid samma tillfälle, tal av prins Eugen citerat i *Svenska Dagbladet*, 31 maj 1937.
- 77 *Dagens Nyheter*, 15 maj 1885.
- 78 Stavenow, tal, "Kvåde och tal", 4.
- 79 *Nya Växjöbladet*, 19 april 1918. Artikelns program "till vägledning vid eventuella minnesfester" hade använts av Faluns Linnéfest, 23 maj 1917.
- 80 *Stockholms-Tidningen*, 23 maj 1907.
- 81 *Vita II*, 86.
- 82 *Borås Tidning*, artikel av Rob. E. Fries, 4; *Svenska Dagbladet*, 19 maj 1907; *Nya Växjöbladet*, 19 april 1918; Stavenow, "Kvåde och tal", 5.
- 83 Hultgren, "Francois-Auguste Biard", 65-88.
- 84 *Svenska Familje-Journalen*, 1874, 331-32.
- 85 *Läsebok för folkskolan* (Stockholm: Norstedt, 1901), 651.
- 86 Ellen Fries, *Den svenska odlingens stormän. Lefnadsteckningar för skola och hem*, bd 3, *Karl von Linné* (Stockholm, 1899); Isak Fehr, *Karl von Linné. En lefnadsteckning* (Stockholm, 1907).
- 87 *Stockholms-Tidningen*, 25 maj 1926.
- 88 Ibid.
- 89 *Göteborgs Handels och Sjöfarts Tidning*, 28 maj 1926.

- 90 Till exempel *Svenska Dagbladet*, 1 juni 1919.
- 91 *Metallarbetaren*, 27 februari 1932; *Social-Demokraten*, 16 november 1934.
- 92 *Smålandsposten*, 4 Juni 1935; *Nya Växjöbladet*, 3 juni 1935; *Stockholms-Tidningen*, 3 juni 1935; *Stockholms Dagblad*, 3 juni 1935; *Nya Dagligt Allehanda*, 3 juni 1935; *Dagens Nyheter*, 3 juni 1935.
- 93 *Stockholms-Tidningen*, 14 december 1948. Se även *Dagens Nyheter*, ca 1928, odaterat klipp i HBL. Artikel av dr Gunnar Beskow; *Aftonbladet*, 23 oktober 1932.
- 94 *Stockholms-Tidningen*, 24 februari 1957.
- 95 *Arbetet*, 2 februari 1957. Se även *Kvällsposten*, 2 februari 1957.
- 96 Tack till Märit Rausing för detta påpekande.
- 97 *Smålandsposten*, 18 maj 1957.
- 98 *Vestmanlands Läns Tidning*, 14 maj 1957; *Morgon-Tidningen*, 14 maj 1957; *Gotlands Allehanda*, 29 april 1957.
- 99 *Stockholms-Tidningen*, 24 februari 1957.
- 100 *Svenska Bokvännen*, nr 7, 1963. Carl-Otto von Sydows utgåva, illustrerad av Gunnar Brusewitz.
- 101 *Svenska Dagbladet*, 24 juli 1950; 25 juli 1950; *Upsala Nya Tidning*, 25 juli 1950; 21 juli 1950.
- 102 *Stockholms-Tidningen*, 24 februari 1957.
- 103 *Nya Dagligt Allehanda*, 20 september 1938; *Sydsvenska Dagbladet*, 13 juli 1946; *Dagens Nyheter*, 12 juni 1947. Se även *Smålandsposten*, 29 juni 1948; *Arbetet*, 12 juli 1948.
- 104 *Stockholms-Tidningen*, 18 maj 1945.
- 105 *Allehanda* [enligt markering i HBL; kanske *Nya Dagligt Allehanda*], 17 maj 1957; *Göteborgs-Tidningen*, 22 maj 1957.
- 106 *Upsal* [enligt markering i HBL; kanske *Upsala Nya Tidning*], 18 maj 1957; *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* [inte daterad i HBL, men från 1969]; *Värnamo-Tidningen*, 18 april 1969; *Gefle Dagblad*, 27 juni 1969.
- 107 Eric Hobsbawm och Terence Ranger, *Invention of Tradition* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983).

SLUTORD *Utan vettenskaper skulle ännu vår Sill fiskas af utlänningar:* en lokal modernitet

- 1 Heckscher, *Mercantilism*, 263. Spiegel, *Growth of Economic Thought*, 714, hävdar att denna tradition slutar med Sonnenfels.
- 2 Liksom intellektuella genealogier förbinder familjelikheter tidiga kameralistiska skrifter som Johann Joachim Becher, *Politische Discurs von den eigentlichen Ursachen des Auf und Abnehmens der Städte, Länder und Republicken ...* (Frankfurt: 1668; reprint, Klassiker der Nationalökonomie, Düsseldorf: Verlag Wirtschaft und Finanzen, 1990); och Linné, "Tankar om grunden til oeconomien genom naturkunnogheten ock physiquen", 1740; med upplysningsekonomer som Johann Heinrich Gottlob von Justi,

- Staatwirthschaft, oder systematische Abhandlung aller Oekonomischen und Cameral-Wissenschaften* ..., 2:a uppl. (Vienna, 1758); med romantiska och postromantiska kameralister som Johann Gottlieb Fichte, *Der geschlossene Handelsstaat* ... (Tübingen: J. G. Cotta, 1800); Friedrich List, *Das nationale System der politischen Oekonomie* (Stuttgart och Tübingen: J. G. Cotta, 1841, 1844); och med senare marxistiska teoretiker, i synnerhet nymarxistiska beroendeteoretiker som Arghiri Emmanuel, *Unequal Exchange: A Study of the Imperialism of Trade* (New York: 1972); och Immanuel Wallerstein, *The Modern World System*, 2 vol. (New York: Academic Press, 1980).
- 3 Citerat i Whittaker, *History of Economic Ideas*, 305. Debatten om huruvida de tidiga kameralisterna också var kulturreaktionära rör sig kring Johann Joachim Bechers sällsynta utopiska skrifter, *Moral Discurs von den eigentlichen Ursachen des Glücks und Unglücks* (1669) och *Psychosophia oder Seelen-Weisheit* (1678). Becher var en uttalad anti-semit som vände sig mot alkemin eftersom han var orolig för att en guldproduktion skulle kunna bryta penningtillgången. Senare i livet vände han sig mot pengar över huvud taget.
 - 4 Se till exempel Robinson, *The Economics of Imperfect Competition*.
 - 5 Se till exempel E. Hagen, "An Economic Justification of Protectionism", *Quarterly Journal of Economics*, november 1958; A. Kafka, "A New Argument for Protectionism", *Quarterly Journal of Economics*, februari 1962. Om hur Stolper-Samuelson-teoremet har använts för att motivera en "deklinitisk" och "hyperindustriell" nyprotektionism, se till exempel Johnson, Tyson, och Zysman, *Politics and Productivity*.
 - 6 H. Myint, "Infant Industry Arguments for Assistance to Industries in the Setting of Dynamic Trade Theory", i Roy Harrod, red., *Trade in a Developing World* (London: Macmillan, 1963); W.W. Rostow, "The Take-Off into Self-Sustained Growth", *Economic Journal* 66, 1956; Alexander Gerschenkron, *Economic Backwardness in Historical Perspective* (Cambridge: Harvard University Press, 1962).
 - 7 Detta har jag lånat från Ernest Gellner, "What Do We Need Now? Social Anthropology and Its New Global Context". *Times Literary Supplement*, 16 juli 1993:3.
 - 8 Marxister eller ej, så är kameralister inte apriori bundna till en auktoritär statsmodell. Robinson hävdar i *Economics of Imperfect Competition*, kanske grundarbetet för den västerländska nyprotektionismen vid 1900-talets mitt, till och med att det är ett naturligt faktum att industriella monopol utnyttjar produktionsfaktorerna effektivare och utvecklar mer innovativa nya produktionstekniker, men att de röstberättigade medborgarna i väst av politiska skäl ändå kan föredra fria ekonomier även i fortsättningen. Hon tillägger att professionella ekonomer inte bör ingripa i detta politiska val, hur irrationellt de än ser att det är. Det är dock ett historiskt faktum att en kameralistisk ekonomiska politik har en tendens att vara korrelerad med auktoritära politiska strukturer, eftersom improduktiva vinstjägare i statens elitskikt typiskt försöker utforma politiken så att den skyddar deras monopol på ränteintäkter.
 - 9 Se Hildebrand, "Economic Background", 23, för en mer positiv syn på de ideologiska sambanden mellan Linnés ekonomiska tänkande och dagens kameralism.
 - 10 Den klassiska teorin om komparativa fördelar är naturligtvis det Ricardianska

teoremet om komparativ faktorproduktivitet. Den viktigaste moderna förfinade versionen är Heckscher–Ohlin-teoremet om relativt faktorpris. För den som analyserar komparativa fördelar som en funktion av faktoröverskott i förhållande till andra inhemska faktorer, se W. Leontief, "Domestic Production and Foreign Trade. The American Capital Position Reexamined", *Proceedings of the American Philosophical Society*, 28 september 1953. För argumenten att frihandel innebär högre teknisk effektivitet och större social nytta än inskränkt handel eller ingen handel alls, se M. C. Kemp, "The Gains from International Trade", *Economic Journal* 72 (december 1962); P. A. Samuelson, "The Gains from International Trade Once More", och Jagdish Bhagwati, *Trade, Tariffs and Growth* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1969). Bhagwati menar att handel överträffar autarki även om, som han skriver på s. 171, "landet inte har någon monopolmakt inom handeln men har ett icke-ekonomiskt mål som består i att produktionen ska bibehållas på en viss nivå inom en viss aktivitet".

- 11 För ett typiskt populärförsvaret av nykameralism, uppbyggt på ett moralargument om handelsvinster, se Leif Drambo, "Utbudsekonomerna' saknar en egen teori", *Dagens Nyheter*, 27 oktober 1981.
- 12 Kreuger, "The Political Economy of the Rent-Seeking Society", och Bhagwati, "Directly Unproductive Profit-Seeking Activities" (se s. 216–226 ovan). De har även vänt sig till nymalthusiansk hållbar tillväxt-teori, vilken har familjelikheter med ludditerna, men ändå i sin radikala miljöaktivistiska hållning är en ny moralintuition.
- 13 Se till exempel Emmanuel, *Unequal Exchange*; och Wallerstein, *The Modern World System*, båda citerade i not 2 ovan, och för ett senare exempel, Mary Louise Pratt, *Imperial Eyes. Travel, Writing and Transculturation* (London: Routledge, 1992). För kritik mot denna position, se Wolfgang Mommsen, *Theories of Imperialism* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1981), särsk. 29–65 och 113–41 samt Philip D. Curtin, *Cross-cultural Trade in World History* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984). Curtin ansluter sig till August Löschs teori om regional ekonomi, översatt som *The Economics of Location* (New Haven: Yale University Press, 1954).
- 14 För att använda Philip D. Curtins terminologi.

CITERADE VERK

- Afzelius, Adam. *Sierra Leone Journal 1795–1796*. Red. Alexander Peter Kuj. Uppsala: Institutet för allmän och jämförande etnografi, 1967.
- Agardh, Carl Adolph. *Antiquitates Linnaeanae ...* Lund: litteris Berlingianis, 1826.
- Almer, Tage. *Linné om skaparen*. Lund: Gleerups, 1968.
- Almkvist, Johan. "Studier över Carl von Linnés verksamhet som läkare, ett bidrag till syfilidologiens historia". *SLÅ* VI (1923):61–119.
- Alvey, James. "A New Adam Smith Problem. The Teleological Basis of Commercial Society". Ph.D. University of Toronto, 1995.
- Ambjörnsson, Ronny. "'Guds Republique'. En utopi från 1789". *Lychnos* (1975–76):1–57.
- Annerstedt, Claes. *Uppsala universitets historia*. 10 bd. Uppsala och Stockholm: flera olika förlag, 1877–1914.
- Arndt, Ernst Moritz. *Reise durch Schweden im Jahr 1804. Erster Teil*. Berlin: G. A. Lange, 1806.
- Arne, Ture J. "Svenska läkare och fält-skärare i Holländska Ostindiska Kompaniets tjänst". *Lychnos* (1956):132–46.
- Ashworth, William B., Jr. "The Persistent Beast. Recurring Images in Early Zoological Illustration", i *The Natural Sciences and the Arts*, red. Allan Ellenius. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1985.
- Atran, Scott. *Cognitive Foundations of Natural History. Towards an Anthropology of Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Barreiro, Augustin Jesus. "Pehr Löflings kvarlåtenskap och eftermäle". *SLÅ* X (1927):131–36.
- Beckmann, Johann. *Schwedische Reise in den Jahren 1765–1766: Tagebuch*. Red. Th. M. Fries. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1911. Institutet för allmän och jämförande etnografi, 1967.
- Benedikt, E. "Goethe und Linné". *SLÅ* XXVIII (1945):49–54.
- Benjamin, Marina, red. *Science and Sensibility. Gender and Scientific Enquiry 1780–1945*. Oxford: Basil Blackwell, 1991.
- Berch, Anders. *Inledning til allmänna hushåldningen innefattande grunden til politie, oeconomie och cameral wetenskaperne*. Stockholm: Trykt hos L. Salvius, 1747.
- *Sätt att igenom politisk arithmetica utröna länders och rikens hushåldning*. Stockholm: Trykt hos L. Salvius, 1746.
- Beretta, Marco. "The Société Linnéenne de Paris (1787–1827)". *SLÅ* (1990–91):151–71.

- Bergius, Peter Jonas. *Rön om Spannemåls-Bristens Årsättjande medelst Qwikrot*. Stockholm: ingen utgivare angiven, 1757.
- Bergman Sucksdorff, Astrid och Vogel-Rödin, Gösta. *Buores Buores. Medmänniskor i norr*. Höganäs: Bra Böcker, 1975.
- Bergquist, Olle, red. "Anders Falcks brev till Petersburg". *Lychnos* (1965–66):123–58.
- Bergstedt, Jacob A. "Minnesfesten öfver Carl von Linné den 25 maj 1907". *Kungliga Vetenskapsakademiens Årsbok*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1910.
- Blunt, Wilfried. med W. T. Stearn, *The Compleat Naturalist. A Life of Linnaeus*. London: Collins, 1971.
- Bobrov, E. G. "On the Works by and on Linnaeus Published in Russia and the Soviet Union". *SLÅ* (1978):265–75.
- Bodenheimer, F. S. *The History of Biology. An Introduction*. London: Dawson and Sons, 1958.
- Boerman, Albert Johan. *Carolus Linnaeus als middelaar tussen Nederland en Zweden*. Ph.D. medicinska fakulteten, University of Utrecht. Utrecht: Pressa Trajectina, 1953.
- "Linnaeus and the Scientific Relations between Holland and Sweden". *SLÅ* (1978):42–56.
- Bondeståndets riksdagsprotokoll. På Riksgäldskontorets uppdrag utgivet av Sten Landahl. 1751–56. Vol. 7. Stockholm: Bok och Reklamtryck, 1963.
- Brading, D. A. och Cross, Harry E. "Colonial Silver Mining: Mexico and Peru". *Hispanic American Historical Review* 52 (1972):545–79.
- Bremekamp, C. E. B. "Linné's Views on the Hierarchy of the Taxonomic System". *Acta Botanica Neerlandica*, 2 (1953):242–53.
- Briggs, Robin. "The Académie Royale des Sciences and the Pursuit of Utility". *Past and Present* 13 (maj 1991):34–88.
- British Museum. *Memorials of Linnaeus*. Bicentenary exhibition catalogue. London, 1907.
- Broberg, Gunnar. *Homo sapiens L. Studier i Carl von Linnés naturuppfattning och människolära*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1975.
- "Lappkaravaner på villovägar. Antropologin och synen på samerna fram emot sekelskiftet 1900". *Lychnos* (1981–82):27–86.
- Red. *Linnaeus. Progress and Prospects in Linnaean Research*. Pittsburgh: Hunt Botanical Library, 1980.
- "Olof Rudbecks föregångare". I Olof Rudbeck den yngre. *Iter Lapponicum. Skissboken från resan till Lappland 1695* II Kommentardel, 11–21. Stockholm: René Coeckelbergh, 1987.
- Browallius, Johannes och Linné, Carl von. *Den första biografien öfver Linné. Curriculum vitae af Johannes Browallius*. Red. och utg. Johan Bergman. Stockholm: 1920.
- Browne, Janet. "Botany for Gentlemen. Erasmus Darwin and *The Loves of the Plants*". *Isis* 80 (1989):593–621.
- Bryk, Felix. "Die Stellung der Polnischen Botanik zu Linnés System". *SLÅ* VI (1923):35–51.
- "Var Linné svensk?" *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 8 maj 1942.
- Bäck, Abraham. *Åminnelse-Tal öfver ... Carl von Linné, ... För Kongl. Vetenskaps*

- Academien, Den 5 December, 1778 ...*
Stockholm: Tryckt hos Joh. George Lange, 1779.
- Bäckman, Louise och Åke Hult Kranz.
Studies in Lapp Shamanism.
Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1978.
- Carleson, Carl. *Åminnelse-Tal öfver ...*
Johannes Browallius, efter Kongl. Vetenskaps Acad:ns Befallning, Hållit uti Stora Riddarhus-Salen, den 18. Martii 1756. Stockholm: Lars Salvius, 1756.
- Cederborgh, Fredrik. "Strödde Reflexioner ur T-gs Resa uti Europa, Africa och Asia från år 1770 til 1779", i *Uno von Trasenberg ...* 4:e uppl., Strängnäs: C. E. Ekmarck, 1814.
- Colclough, Christopher och James Manor, red. *States and Markets: Neo-liberalism and the Development-Policy Debate.* Oxford: Oxford University Press, 1992.
- Condorcet, Marquis de. "Eloge de M. de Linné". *Histoire de l'Académie royale des sciences.* Paris: 1781.
- Consett, Matthew. *A Tour through Sweden, Swedish Lapland, Finland and Denmark.* London: tryckt för J. Johnson ..., 1789.
- Corsi, Pietro. *The Age of Lamarck. Evolutionary Theories in France 1790–1830.* Rev. och övers. utg. Berkeley: University of California Press, 1989.
- Dahlgren, Ossian K. V. "Philosophia Botanica, ett 200-årsminne", *SLÅ XXXIII–XXXIV* (1950–51):1–30.
- Daudin, Henri. *Les méthodes de classification et l'idée de série en botanique et en zoologie de Linné à Lamarck (1740–1790).* Paris: Félix Alcan, 1926.
- Delaporte, François. *Nature's Second Kingdom. Explorations of Vegetality in the Eighteenth Century.* Övers. Arthur Goldhammer. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1979.
- Drake, Gustaf. "Linné och pärlodlingen". *SLÅ XIII* (1930):109–23.
– "Linnés försök till inhemsk teodling". *SLÅ X* (1927):68–83.
- Dupree, Hunter A. "Sir Joseph Banks and the Origins of Science Policy". The James Ford Bell Lectures, no. 22. Minneapolis: University of Minnesota, odaterad.
- Ehnmark, Elof. "Linnétraditionen och naturskildringen". *SLÅ XIV* (1931):41–57.
- Ehnmark, Erland. "Linnés Nemesis-tankar och svensk folketro". *SLÅ XXIV* (1941):29–63.
- Ehrström, Anders. "Lefnadsförhållanden och sedvänjor beskrivna". *SLÅ XXX* (1947):36–47.
– "Minnesanteckningar om Linné av kapellanen i Kronoby (Österbotten, Finland), meddelade av Robert Ehrström". *SLÅ XXXIX* (1946):69–72.
- Ekeberg, Carl Gustaf. "Om Chineska Soyan". *K. Vet. Akad. Handl.* 1764:38–40.
- Ekeblad, Eva (de la Gardie). "Försök at tilverka Bröd, Brännvin, Stärkelse och Puder af Potatos", *K. Vet. Akad. Handl.* 1748:277–78.
- Ellis, Howard S. och Lloyd A. Metzler, red. *Readings in the Theory of International Trade.* Philadelphia: Blakiston, 1949.
- Eriksson, Gunnar. "The Botanical Success of Linnaeus. The Aspect of Organization and Publicity". *SLÅ* (1978):57–66.
– *Botanikens historia i Sverige intill år 1800.* Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1969.

- "Olof Rudbeck d.ä". *Lychnos* (1984):77–119.
- Fabricius, Johann Christian. "Einige nähere Umstände aus dem Leben des Ritters von Linné". I *Deutsches Museum*. Leipzig: in der Weygandschen Buchhandlung, 1780. Band I:431–41, band II:39–49.
- Faggot, Jakob. "Fäderneslandets känning och beskrifwande". *K. Vet. Akad. Handl.*, 1741:1–29.
- Fischerström, Joh. "Om Perle-Musslors Fortplantning, Natur och Lefnads-sätt". *K. Vet. Akad. Handl.* 1759:139–46.
- Fjellström, Phebe. *Samernas samhälle i tradition och nutid*. Stockholm: Norstedt, 1985.
- Floderus, Matts. "Några traditioner från det Linnéska huset". *SLÅ II* (1919):111–14.
- Floderus, Matts och Forsstrand, Carl. "Linnés ättlingar. Några slututredningar". *SLÅ II* (1919):115–25.
- Florin, Magnus. *Trädgården*. Stockholm: Bonniers, 1995.
- Forsskål, Pehr. *Resa till lycklige Arabien; Petrus Forsskåls dagbok, 1761–1763*. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1950.
- Forsstrand, Carl. "Linnés ekonomi och hans kvarlåtenskaps öden". *SLÅ V* (1922):70–89.
- "Uppsala på Linnés tid". *SLÅ VII* (1924):13–31.
- Foucault, Michel. *The Order of Things. An Archeology of the Human Sciences*. New York: Vintage Books, Random House, 1973.
- Fredbärj, Telemak. "Linné och vintern". *SLÅ XXXXII* (1959):69–78.
- Friedenthal, Richard. *Goethe. Sein Leben und seine Zeit*. Munich: Piper, 1963.
- Fries, Elias. "Carl von Linnés Anteckningar öfver *Nemesis Divina*". Uppsala: Kungliga Universitet, 1848.
- Fries, Rob. E. "150-årsminnet av Linnés död". *SLÅ XI* (1928):162–72.
- "De Linneanska 'apostlarnas' resor. Kommentarer till en karta". *SLÅ XXXIII–XXXIV* (1950–51):31–40.
- "Linné i Holland". *SLÅ II* (1919):141–55.
- Fries, Th. M. *Linné. Lefnadsteckning*. 2 bd. Stockholm: Fahlcrantz, 1903.
- Frondin, El. praes. *De Alandiae, maris Baltici insula*. Resp. Christopher Tärnström. Uppsala: 1739, del I; 1745, del II.
- Frängsmyr, Tore. "Den gudomliga ekonomin. Religion och hushållning i 1700-talets Sverige". *Lychnos* (1971–72): 217–44.
- red. *Linnaeus. The Man and His Work*. Berkeley: University of California Press, 1983.
- "Swedish Polar Exploration". I Tore Frängsmyr, red., *Science in Sweden. The Royal Swedish Academy of Sciences 1739–1989*. Canton, Mass.: Science History Publications, 1989, 177–89.
- Furley, Frank Edgar. "Three 'Lapland Songs'". *Publication of the Modern Language Association of America XXI* (1906):1–39.
- Förberg, Elof. "Hortus Upsaliensis. Några anteckningar om dess öden under 180 år". *SLÅ VI* (1923):120–35.
- Gage, A. T. och Stearn, W. T. *A Bicentenary History of the Linnean Society of London*. London: Academic Press for the Linnean Society of London, 1988.
- Geertz, Clifford. "Thick Description. Toward an Interpretive Theory of Culture". I Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, 1973, 3–30.

- "The Way We Think Now. Toward an Ethnography of Modern Thought". I Clifford Geertz, *Local Knowledge. Further Essays in Interpretive Anthropology*. New York: Basic Books, 1983, 146–63.
- Geoffroy, Saint-Hilare É. och Serres, A.-E.-R.-A. "Sur quelques changements observés dans les animaux domestiques transportés de l'ancien monde dans le nouveau continent". *Mémoires du Musée National d'Histoire Naturelle* 17. Paris, 1828:201–08.
- Gertz, Otto. "Olof Celsius D. Ä. och Flora Uplandica". *SLÅ* III (1920):36–56.
- Gillespie, Charles Coulston. *Science and Polity in France at the End of the Old Regime*. Princeton: Princeton University Press, 1980.
- Giseke, Paul. *Caroli a Linné praelectiones in ordines naturales plantarum*. Hamburg: bei Benj. Gottl. Hoffman, 1792.
- Glacken, Clarence J. *Traces on the Rhodian Shore. Nature and Culture in Western Thought from Ancient Times to the End of the Eighteenth Century*. Berkeley: University of California Press, 1967.
- Glamann, Kristof. "European Trade 1500–1750". I Carlo M. Cipolla, red., *Fontana Economic History of Europe. The Sixteenth and Seventeenth Centuries*. Glasgow: Collins / Fontana Books, 1974.
- Gledhill, D. *The Names of Plants*. 2:a uppl. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Goerke, Heinz. *Carl von Linné. Arzt, Naturforscher, Systematiker, 1770–1778*. Stuttgart: Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 1966.
- Goerke, Heinz. "Linnaeus' German Pupils and Their Significance". *SLÅ* (1978):223–39.
- Goethe, Johann Wolfgang von. *Schriften zur Naturwissenschaft*. Der Deutschen Akademie der Naturforscher Leopoldina. Weimar: Hermann Böhlaus Nachfolger, 1947.
- Gombocz, E. "Linné und die Ungarische Botanik". *SLÅ* IV (1921):24–32.
- Granit, Ragnar, red. *Utur stubbotan rot. Essäer till 200-årsminnet av Carl von Linnés död*. Svenska Vetenskapsakademien. Stockholm: Norstedt, 1978.
- Grape, Anders. "Om Christopher Tärnströms resejournaler". *SLÅ* I (1918):126–44.
- Grape, Erik. *Nya Handlingar för år 1803 och 1804*. Stockholm: Svenska Vetenskapsakademien, 1804.
- Grill, Claes. "Berättelse om Chinesernes sätt at eftergöra Äkta Perlor". *K. Vet. Akad. Handl.* 1772:93–95.
- Hagberg, Knut. *Carl Linnaeus*. Stockholm: Natur och Kultur, 1939.
- Hallenberg, Jonas. "Stam tafla öfver Linnaeiska Släkten". I C. C. Gjörwell, *Collectio Gjörwelliana*. Stockholm: 1777.
- Haller, R. *Svenska kyrkans mission i lappmarken under frihetstiden*. Stockholm: Carlson, 1896.
- Hasselquist, Fredrik. *Iter palaestinum, eller Resa till Heliga landet förättad ifrån år 1749 til 1752 ... utgifven av Carl Linnaeus*. Stockholm: L. Salvii, 1757.
- Heckscher, Eli F. "Linnés resor – den ekonomiska bakgrunden". *SLÅ* XXV (1942):1–11.
- *Mercantilism*. Övers. Mendel Shapiro, red. E. F. Söderlund, 2 bd, rev. red. New York: Macmillan, 1955.
- *Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa. Det moderna Sveriges*

- grundläggning. Bd 2, del 2. Stockholm: Bonniers, 1949.
- Hedin, Sven Anders. *Minne af von Linné fader och son*. 2 bd. Stockholm: Nordström, 1808.
- Heilbronner, Robert L. *The Worldly Philosophers. The Lives, Times and Ideas of the Great Economic Thinkers*. 4:e utgåvan. New York: Simon and Schuster, 1972.
- Heller, John Lewis. *Studies in Linnaean Method and Nomenclature*. Marburger Schriften zur Medizingeschichte. Band 7. Frankfurt Am Main: Peter Lang, 1983.
- Hildebrand, Bengt. *Kungl. Svenska Vetenskapsakademien. Förhistoria, grundläggning, och första organisation*. Stockholm: Svenska Vetenskapsakademien, 1939.
- Hildebrand, Karl-Gustav. "The Economic Background of Linnaeus. Sweden in the Eighteenth Century". *SLÅ* (1978):18–29.
- Hirschman, Albert O. *The Passions and the Interests: Political Arguments for Capitalism before Its Triumph*. Princeton: Princeton University Press, 1977.
- Hobhouse, Henry. *Seeds of Change. Five Plants That Transformed Mankind*. New York: Harper & Row, 1985.
- Hofsten, Nils von. "Linnaeus' Conception of Nature". *Kungl. Vetenskaps-Soc. Årsbok* (1957):65–105.
- "Linné och Goethe". *SLÅ XXXXVI* (1963):1–4.
- "Linnés dubbla bokföreläsning". *SLÅ L* (1967):1–12.
- "Systema Naturae, ett 200-årsminne". *SLÅ XVIII* (1935):1–15.
- Hort, Sir Arthur. "Linnaeus and the Naming of Plants". *Blackwood's Magazine* 230 (1931): 682–700.
- Hultgren, E. O. "Francois-Auguste Biard's tavla 'La Jeunesse de Linné'". *SLÅ IV* (1921):65–68.
- Hulth, J. M. "Kalm som student i Uppsala och lärjunge till Linné åren 1741–1747". *SLÅ VII* (1924):39 ff.
- "Linnés första utkast till *Species Plantarum*". *Svensk Botanisk Tidskrift*. 6 (1912):627–31.
- Iwao, S. "C. P. Thunbergs ställning i japansk kulturhistoria". *SLÅ XXXVI* (1953):135–47.
- Jackson, Benjamin Dayton. *Linnaeus*. London: Witherby, 1923.
- "The Visit of Carl Linnaeus to England in 1736". *SLÅ IX* (1926): 1–11.
- Johnson, Chalmers, Laura D'Andrea Tyson och John Zysman. *Politics and Productivity: How Japan's Development Strategy Works*. New York: HarperBusiness, 1989.
- Johnson, Duncan S. "The Evolution of a Botanical Problem: The History of the Discovery of Sexuality in Plants". *Science* N.S. 39 (1914):299–319.
- Jonsell, Bengt. "Linnaeus and Spain – Before Mutis". *SLÅ* (1990–91):145–50.
- Juel, H. O. "Early Investigations of North American Flora, with Special Reference to Linnaeus and Kalm". *SLÅ III* (1920):61–79.
- *Hortus Linnaeanus. An Enumeration of Plants Cultivated in the Botanical Garden of Uppsala during the Linnean Period*. Skrifter utgivna av Svenska Linné-Sällskapet. Nr 1. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1919.
- "Om Kalms bemödande att i vårt land införa nordamerikanska växter". *SLÅ XIII* (1930):40–60.

- Jussieu, Antoine Laurent de. *Genera plantarum secundum ordines naturales disposita*. Paris: Herissant, 1789.
- Jörberg, Lennart. "The Nordic Countries 1850–1914". I *The Fontana Economic History of Europe*, gen. red. Carlo M. Cipolla, vol. 4, del 2 (Glasgow: Fontana/Collins, 1973):375–485.
- Kalm, Pehr. "Beskrifning Huru Socker göres uti Norra America af åtskilliga slags trän". *K. Vet. Akad. Handl.* 1751:143–59.
- "Beskrifning på nord-Americanska Mullbärsträdet, *Morus rubra* kalladt". *K. Vet. Akad. Handl.* 1776:143–63.
- *En Kårt Berättelse, Om Naturliga stället, nyttan, samt skötseln af några växter, utaf hwilka frön nyligen blifwit hembragte från Norra America, til deras tjenst, som hafwa nöje, at i vårt Climat göra försök med de sammans cultiverande*. På Kongl. Wetenskaps Academiens befallning upsatt. Stockholm: 1751.
- *En Resa Til Norra AMERICA På Kongl. Svenska Wetenskaps Academiens befallning, Och Publici kostnad*. 3 bd. Stockholm: Salvii, 1753, 1756 och 1761. Modern kritisk utgåva: Elfving, F. och Schauman, G. *Pehr Kalms resa till Norra America*. Helsingfors: Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland, 1904.
- *Norra americana färgörter*. Åbo: Trykt hos J. C. Frenckel, 1763.
- *Resejournal över resan till Norra America*. 3 bd. Utgiven av Martti Kerkkonen. Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland, 1966.
- *Västgöta och bohuslänska resa; förrättad år 1742*. Red. Claes Krantz. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1960.
- Kihlman, J. H. *Chinesiska théet til dess skada och nytta samt några inländska växter hwaraf det kan beredas*. Stockholm: B. M. Bredberg, 1830.
- Klaus, Joachim. "Johann Joachim Bechers Universalsystem der Staats- und Wirtschaftspolitik". Kommentar till Johann Joachim Becher, *Politische Discurs von den eigentlichen Ursachen des Auf- und Abnehmens der Städte, Länder und Republicken*. (1668), reprint, Klassiker der Nationalökonomie. Düsseldorf: Verlag Wirtschaft und Finanzen, 1990.
- Knight, David. *Ordering the World. A History of Classifying Man*. London: Burnett Books, 1981.
- Koenig, Johan Gerard. "Utdrag af et bref ifrån Hr Konig Zvanquebar 15 february 1777". LSL.
- Kotz, Annemarie och Oehling, Helmut, red. *Carl von Linné und die deutschen Botaniker seiner Zeit*. Utställningskatalog. Tübingen. 3–10 juni 1977. Tübingen: 1977.
- Krook, Hans. *Angår oss Linné?* Stockholm: Rabén & Sjögren, 1971.
- Kruse, Jonas G. "Beskrivning om åtskillige slags främmande färgmaterialers planterande uti Sverige, författad under des utländska resor, gjorde på Alingsåhs manufactoriets omkostnad ifrån åhr 1728 till 1731". KB X. 335. Kungliga Svenska Vetenskapsakademien. *Carl von Linnés betydelse såsom naturforskare och läkare*. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1907.
- Labat, Jean Baptiste. *Nouvelle relation de l'Afrique occidentale*. Paris: Chez G. Cavelier, 1728.
- Lamarck, J.-B. A. P. M. de. *Flore française*, vol. 1. Paris: Imprimerie Royale, 1778.

- Lanham, Url. *Origins of Modern Biology*. New York: Columbia University Press, 1968.
- Larson, James L. "Linné's French Critics". *SLA* (1978):67–79.
- "Linnaeus and the Natural Method". *Isis* 58 (1967):304–20.
- *Reason and Experience. The Representation of Natural Order in the Work of Carl von Linné*. Berkeley: University of California Press, 1971.
- Lepenes, Wolf. *Autoren und Wissenschaftler im 18. Jahrhundert. Buffon, Linné, Winckelmann, Georg Forster, Erasmus Darwin*. Munich: Carl Hanser Verlag, 1988.
- *Das Ende der Naturgeschichte. Verzeitlichungen und Enthistorisierung in der Wissenschaftsgeschichte des 18. und 19. Jahrhunderts*. Munich: Carl Hanser Verlag, 1976.
- "Naturgeschichte und Anthropologie im 18. Jahrhundert". *Historische Zeitschrift*, Band 231, Heft 1 (augusti 1980):21–41.
- Lery, Jean de. *Histoire d'un voyage fait en la terre du Brésil, autrement dite Amérique*. La Rochelle: pour Antoine Chuppin, 1578.
- Letwin, William. *The Origins of Scientific Economics*. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1964.
- Levertin, Oscar. "Carl von Linné". I *Samlade skrifter*. Stockholm: Bonniers, 1908.
- Lindman, C. A. M. "Ett besök vid Råshult". *Nya Växjöbladet Julläsning*. 19 december 1924.
- Lindroth, Sten. "Adam Afzelius. En linnean i England och Sierra Leone". *Lychnos* (1944–45).
- "Linnaeus in His European Context". *SLA* (1978):9–17.
- "Linné – legend och verklighet". *Lychnos* (1965–66):56–122.
- *Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens historia 1739–1818*. 2 delar. 3 vol. Stockholm: Svenska Vetenskapsakademien, 1967.
- "Naturvetenskaperna och kulturkampen under frihetstiden". *Lychnos* (1957–58):180–93.
- *Svensk lärdomshistoria: Frihetstiden*. Stockholm: Norstedt, 1978.
- Linné, Carl von. *Adonis Uplandicus* ... 13 maj 1731. I *Ungdomsskrifter*.
- *Amoenitates academicae*. Red. Carl von Linné, vol. 1–7. Stockholm, 1749–69; och vol. 8–10, red. Joh. Chr. Dan. Schreber. Erlangen, 1785–89.
- "Angående Oeconomien och landt-hushåldningens uphielpande genom Historiae Naturalis flitiga läsande ...". 1746. TMF 2:197.
- *Berättelse Om The Imhemska växter, som i brist af Säd kunna användas til Bröd- och Matredning Efter Hans Kongl. Maj:ts Allernädigste befallning Til Trycket befördrad Af Thess Collegio Medico*. Stockholm: Tryckt uti Kongl. Tryckeriet, 1757.
- *Botaniska exkursioner i trakten av Uppsala (Herbationes Upsalienses)*. 1753. Resp. Anders Niclas Fornander. Övers. C. A. Brolén. I *Valda*, 1921.
- *Bref och skrivelser af och till Carl von Linné*. Utg. T. M. Fries, serie I: vol. 1–8, och J. M. Hulth, serie II: vol. 1–2. Tryckt i Stockholm, Uppsala och Berlin: av Aktiebolaget Ljus, Lundequistska Bokhandeln, Akademiska Bokhandeln och R. Friedländer & Sohn, 1907–1943.
- "A Brief Narrative of a Journey to Lapland, Undertaken with a View to Natural History, in the Year 1732",

- Appendix n. I. I Linné, *A Tour in Lapland*.
- *Calendarium Florae, Eller Blomster-Almanach*. Stockholm: Tryckt uti Kongl. Tryckeriet, 1757.
 - *Carl von Linnés ungdomsskrifter*, red. Ewald Ährling. Svenska Vetenskapsakademien. Stockholm: P. A. Norstedt, 1888. (Förkortas här till *Ungdomsskrifter*.)
 - *Catalogus plantarum rariorum Scaniae item catalogus plantarum rariorum Smolandiae*. December 1728. I *Ungdomsskrifter*.
 - *Ceres noverca arctorum*. 1733. Red. Telemak Fredbärj. I *Valda*, 1964.
 - *Circa fervidorum*. 1765. Resp. Carl Ribe (adlad Ribben). Övers. Ejnar Haglund. Red. Telemak Fredbärj. I *Valda*, 1968.
 - *Classes plantarum*. Leyden: Apud Conradum Wishoff, 1738.
 - *Clavis medicinae duplex*. 1766. Övers. Albert Boerman och Telemak Fredbärj. I *Valda*, 1967.
 - *Collegium diaeteticum*. Se Linné, Carl von. *Linnés dietetik*.
 - *Critica botanica*. Leyden: Apud Conradum Wishoff, 1737.
 - *Cui bono?* 1753. Övers. Christopher El. Gedner. I *Skrifter* II.
 - *Culina mutata*. 1760. Resp. Magnus Gabriel Österman. Övers. Ejnar Haglund. Red. Telemak Fredbärj. I *Valda*, 1956.
 - *Curiositas naturalis*. 1748. Resp. Olof Söderberg. Red. och övers. Th. M. Fries. I *Skrifter* II.
 - *Cynographia*. Resp. och övers. Erich M. Lindekrantz. Västerås: Joh. Laur. Horrn, 1756.
 - *Deliciae naturae. Tal, hållit uti Upsala Dom-kyrka år 1772 den 14 decemb. vid rektoratets nedläggande*. Stockholm: Joh. Georg Lange, 1773. Red., övers., Th. M. Fries. I *Skrifter* II.
 - *De morbis ex hyeme*. 1752. Övers. Arvid Hj. Uggla. In Valda, 1950.
 - *Den lärda världens omdöme om Med Dr C Linnaei skrifter*. 1740. Red. Telemak Fredbärj. I *Valda*, 1952.
 - *De pane diaetetico*. 1760. Resp. Isaac Svensson. Övers. Arvid Hj. Uggla och Telemak Fredbärj. I *Valda*, 1964.
 - *De potu chocolatae*. 1756. Resp. Anton Hoffman. Övers. Arvid Hj. Uggla och Telemak Fredbärj. I *Valda*, 1934.
 - *De varietate ciborum*. 1767. Resp. Adolph Fredric Wedenberg. Övers. Ejnar Haglund. Red. Telemak Fredbärj. I *Valda*, 1966.
 - *Diaeta naturalis*. 1733. Red. Arvid Hj. Uggla. Svenska Vetenskapsakademien. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1958.
 - *Disputationer*. Se Linné, Carl von. *Linnés disputationer*.
 - ”Doctor Linnaei Tankar om Grunden til Oeconomien genom Naturkunnogheten och Physiquen”. *K. Vet. Akad. Handl.* 1740:405–23.
 - *Egenhändiga anteckningar af Carl Linnaeus om sig sielf*... Red. Adam Afzelius. Uppsala: Palmblad, 1823.
 - *L'équilibre de la nature*. Red. Camille Limoges. Paris: Vrin, 1972.
 - *Flora Lapponica*. 1737. Red. och övers. Th. M. Fries. I *Skrifter* I.
 - *Flora oeconomica, Eller Hushålls-Nyttan Af de i Sverige Wildt växande Örtor*... 1748. Resp. och övers. Elias Aspelin. Stockholm: Tryckt på Lars Salvii egen kostnad, 1749.

- *Fructus eculenti*. 1763. Resp. Johan Salberg. Övers. Ejnar Haglund och Telemak Fredbärj. I *Valda*, 1965.
- *Fundamenta botanica*. Amsterdam: Apud Salomonem Schouten, 1736.
- *Föreläsningar öfver djurriket*. 1741–1770-talet. Red. Einar Lönnberg. Uppsala: Uppsala Universitet och Akademiska Bokhandeln; Berlin: Friedländer, 1913.
- *Herbationes Upsalienses. Protokoll över Linnés exkursioner i Uppsalatrakten. I. Herbationerna 1747*. Red. Åke Berg. Inledn. Arvid Hj. Uggla. Utg. Svenska Linné-Sällskapet. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1952.
- *Horticultura academica*. Resp. Johan. Gust. Wollrath. Uppsala: L. M. Höjer, Reg. Acad. Typogr. XVIII Decemb. 1754.
- *Hortus Cliffortianus*. Amsterdam: ingen utg., 1737.
- *Hortus Uplandicus*. Uppsala: 1730. Red. Ewald Ährling. I *Ungdomsskrifter*.
- *Hortus Uplandicus. Methodo Tournefortiana*. Odaterad, ca 1730. Red. Ewald Ährling. I *Ungdomsskrifter*.
- *Hortus Uplandicus ... methodum propriam* ... Märkt Stockholmiae 1731, skriven 13 maj 1731 i Uppsala. I *Ungdomsskrifter*.
- *Hortus Upsaliensis ... ab anno 1742 in annum 1748*, del 1. Stockholm: Lars Salvius, 1748.
- *Inledning till dieten. Fyra föreläsningsskoncept*. N.d. Red., delvis översatt., Arvid Hj. Uggla och Telemak Fredbärj. I *Valda*, 1961.
- *Instruktion för resande naturforskare*. 1759. Resp. Erik Andreas Nordblad. I Skrifter II.
- *Iter ad exteros*. 1735. I *Ungdomsskrifter*.
- *Iter Dalekarlium*. 1734. I *Ungdomsskrifter*.
- *Iter Lapponicum*. 1732. Red. Th. M. Fries. I Skrifter V.
- *Lachesis naturalis*. 1907. Se Linné, Linnés dietetik.
- *Libellus amicorum*. 1734-. Övers. och red. Telemak Fredbärj och Arvid Hj. Uggla. I *Valda*, 1958.
- "Linnés almanacksanteckningar för år 1735". Red. Arvid Hj. Uggla. *SLÅ XVIII* (1935):134–48.
- "Linnés almanaccsuppsatser". 1741–1749. *SLÅ XI* (1928):116–46.
- "Linné's botaniske 'Praelectiones privattissimae' paa Hammarby 1770". Red. Jens Holmboe. *Bergens Museums Aarbog* 1910. Bergen: John Griegs, 1911.
- *Linnés dietetik ... Collegium diaeteticum* (1741–1770-talen). Red. A. O. Lindfors. Uppsala: Medicinska fakulteten och Akademiska Boktryckeriet, 1907.
- *Linnés disputationer. En översikt*. Red. och komp. Gustaf Drake af Hagelsrum. Nässjö: Nässjö-Tryckeriet, 1939.
- "Linnés företal till Species Plantarum 1753". *SLÅ XXXV* (1952):1–4.
- *Linnés Minnesbok*. Utg. och red. Felix Bryk. Stockholm: 1919.
- "Linnés tankar om den akademiska ungdomens uppfostran. Ett okänt betänkande från 1768". 1768. Red. Arvid Hj. Uggla. *SLÅ XXIII* (1940):1–16.
- "Markattan Diana". *K. Vet. Akad. Handl.* 1754:210–17.
- *Medicamenta graveolentia*. 1758. Resp. Jonas Theodor Fagraeus. Övers. Ejnar Haglund. Red. Telemak Fredbärj. I *Valda*, 1968.
- "Med. Profess. Ädel och wida berömde Herr Doct. C. Linnaei Anmärkningar, om Théé och Théé-drickandet". 1746.

- Omtryck i Carl von Linné, "Linnés almanacksuppsatser" (1741–1749). *SLÅ* XI (1928):116–46.
- *Menniskans cousiner*. Övers. Carl Linné. Red. Telemak Fredbärj. I *Valda*, 1955.
 - "Merit-Lista: Att applicera Naturen till oeconomien och vice versa" (1775). Reprint, Birger Strandell, "Patriotiska Sällskapet och Linné". *SLÅ* XXXIX–XL (1956–57):130–137.
 - *Metamorphosis humana*. 1767. Resp. Johan Adolph Wadström. Övers. Nils Dahllöf. I *Valda*, 1956.
 - *Miscellaneous Tracts Relating to Natural History*. Rev. utg. Övers. Benj. Stillingfleet. London: J. Dodsley, Baker and Leigh, and T. Payne, 1775. Reprint History of Ecology Series, New York: Arno, 1977.
 - *Märkvärdigheter uti insekterna*. 1739. Omtryck i Linné, Carl von Linné: Fyra skrifter, red. Arvid Hj. Uggla, ill. Harald Sallberg, utg. Nordiska Bibliofil-sällskapet. Stockholm: Esselte, 1939.
 - "Naturaliesamlingars ändamål och nytta". 1754. I *Skrifter* II.
 - *Nemesis divina*. Slutet av 1750-talet till 1765. Red. Elis Malmeström och Telemak Fredbärj. Stockholm: Bonniers, 1968.
 - *Nutrix noverca*. 1752. Resp. Fredrik Lindberg. Övers. Sven-Olof Thulin. Red. Telemak Fredbärj. I *Valda*, 1947.
 - *Nya bevis för sexualitet hos växterna*. 1759. I *Skrifter* IV.
 - *Obstacula medicinae*. 1752. Resp. Johan Gerg Beyersten. Övers. Sven-Olof Thulin. Red. Telemak Fredbärj. I *Valda*, 1948.
 - *Oeconomia naturae*. Övers. Isaac J. Biberg. Stockholm: Kiesewetters boklådor, 1750. I *Skrifter* II.
 - "Om nödvändigheten af forskningsresor inom fäderneslandet". 1741. I *Skrifter* II.
 - "Om nyttan af växternas olika kiön wid åkerbruk och trädgårdar". 1744 och 1745. I *Skrifter* IV.
 - *Oratio de telluris habitabilis incremento*. Leyden: Cornelium Haak, 1744. Övers. som Carl von Linné, "Om den beboeliga jordens tillväxt". Red. och övers. Th. M. Fries. I *Skrifter* II.
 - "Oration concerning the necessity of travelling in one's own countrey, made by Dr. Linnaeus at Upsala, Oct. 17, anno 1741 ...". (1741), i Linné, *Miscellaneous Tracts*.
 - *Philosophia botanica*. Stockholm: Apud Godofr. Kiesewetter, 1751; Amsterdam: Z. Chatelain, 1751.
 - *Plantae esculentae patriae*. Stockholm: Lars Salvii kostnad, 1752.
 - *Politia naturae*. 1760. Resp. Henric Christian Daniel Wilcke. Red. och övers. Th. M. Fries. I *Skrifter* II.
 - *Potus coffeae*. 1761. Resp. Henrik Sparschuch. Övers. Ejnar Haglund. Red. Telemak Fredbärj. I *Valda*, 1966.
 - *Praeludia sponsaliorum plantarum*. 1730. Red. och övers. Th. M. Fries. I *Skrifter* IV.
 - "Professor Linnaei upsats på de Medicinal-Wäxter som i Apothequen bewaras, och hos oss i Fäderneslandet wäxa". *K. Vet. Akad. Handl.* 1741:81–82.
 - "Relation angående den af Kongl. Wetenskaps Societeten anställda resa uti Historia Naturali till Lappland". 1732. I BS I:1, 314–29.
 - "Rop ur grafwen till min i tiden kiära hustru". Handskrivet manuskript daterat 2 mars 1776. Tryckt i *Svenska Dagbladet*, 1 april 1910.

- *Skånska resa år 1749* (1751). Red. Carl-Otto von Sydow. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1975.
- ”Skaparens afsikt med naturens verk. En promotionsföreläsning af Linné 1763”. Red. och övers. Arvid Hj. Uggla. *SLÅ XXX* (1947):71–96.
- *Skrifter af Carl von Linné*. Pub. Kungl. Svenska Vetenskapsakademien. 5 vol. Upsala: Almqvist & Wiksell, 1905–1913.
- *Spolia botanica*. 1729. I *Ungdomsskrifter*.
- *Sponsalia plantarum*. Ca 1744–45. Red. och övers. Th. M. Fries. I *Skrifter IV*.
- *Sponsalia plantarum*. 1746. Resp. och övers. Johan Gustav Wahlbom. Red. Th. M. Fries. I *Skrifter IV*.
- ”Swenskt Höfrö”. *K. Vet. Akad. Handl.* 1742:191–98.
- *Systema naturae*. Leyden: Apud Theodorum Haak, 1735.
- ”Tal, vid deras Kongl. Majestetets höga närvaro, hållit uti Upsala, på Stora Carolinska Lärosalen den 25 septemb. 1759”. Nytryck i Carl von Linné, *Carl von Linné: Fyra skrifter*, red. Arvid Hj. Uggla, ill. Harald Sallberg, utg. Nordiska Biblioförläggskapet. Stockholm: Esselte, 1939.
- ”Tankar om nyttiga växters planterande på de Lappska fjällen”. *K. Vet. Akad. Handl.* 1754:182–89.
- *A Tour in Lapland ...* Red. James Edward Smith. 2 vol. London: Tryckt för White and Cochrane ... by Richard Taylor, 1811. Facs. reprint, New York: Arno Press & The New York Times, 1971.
- ”Två svenska akademiprogram av Linné”. 1750, 1759. Red. Telemak Fredbärj. *SLÅ XXXVII–XXXVIII* (1954–55):97–114.
- *Valda avhandlingar av Carl von Linné: Översättning av Svenska Linnesällskapet*. Red. huvudsakligen Telemak Fredbärj; olika datum, städer, förlag.
- *Viridarium Cliffortianum*. Amsterdam: ingen utg, 1737.
- *Vita Caroli Linnaei*. 1720-tal–1770-tal. Red. Elis Malmeström och Arvid Hj. Uggla. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1957.
- *Vorlesungen über die Cultur des Pflanzen*. Red., övers. och pub. M. B. Swederus. Uppsala: Uppsala University, 1907.
- *Västgötaresa, på Rikens Högloflige Ständers Befallning Förrättad år 1746*. Stockholm: L. Salvii, 1747. Modern vetenskaplig utgåva: *Carl Linnaeus. Västgöta resa 1746* (1747), red. Sigurd Fries och Lars-Erik Edlund. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1978.
- *Öländska och gottländska resa år 1741* (1745) Red. Carl-Otto von Sydow. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1962.
- Linné den yngre, Carl von. ”Linné den Yngres brev till Abraham Bäck 1778”. Red. Arvid Hj. Uggla. *SLÅ XXXIX–XL* (1956–57):138–65.
- *Supplementum plantarum*. Lichfield: John Jackson, för Leigh and Sotheby; London: 1783.
- Lyon, John, och Phillip R. Sloan. *From Natural History to the History of Nature: Readings from Buffon and His Critics*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1981.
- Lyte, Charles. *Sir Joseph Banks: 18th Century Explorer, Botanist and Entrepreneur*. London: David & Charles, 1980.
- Löwegren, Yngwe. *Naturaliekabinett i Sverige under 1700-talet*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1952.

- Magnus, Olaus. *Historia de gentibus septentrionalibus*. 1555. Övers., red. och komm., John Granlund, med fasc. ill. Stockholm: Institutet för folklivs forskning vid Nordiska Muséet, Stockholms universitet och Gidlunds, 1949–1951.
- Malmer, Olof. "Om Pärlemusslor och Pärlefiskerier", *K. Vet. Akad. Handl.* 1742:214–25.
- Martin, Anton Rolandsson. "Dagbok hållen vid en resa till Norrpolen" (1758). Red. Simon Nordström. I *Ymer* (1881):102–41.
- May, Robert M. "How Many Species Inhabit the Earth?" *Scientific American* (oktober 1992):42–48.
- Mayr, Ernst. *The Growth of Biological Thought: Diversity, Evolution, and Inheritance*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1982.
- *Towards a New Philosophy of Biology*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1981.
- "Med. Doctorens Archiaterns Caroli Linnaei föreläsningar öfwer Diaeten hållne i Upsala Åhr 1747". KB X.55.
- Millin, Aubin-Louis. *Discours sur l'origine et le progrès de l'histoire naturelle en France, servant d'introduction aux "Memoires de la Société d'histoire naturelle"*. Paris: Creuze, 1792.
- Müller, Erik. "Linné och Abraham Bäck". *SLÅ* IV (1921):80–118.
- "Om Svenska Linnésällskapets utvecklingslinjer". *SLÅ* I (1918):173–76.
- Mun, Thomas. *England's Treasure by Forraign Trade or The Ballance of Our Forraign Trade Is the Rule of Our Treasure*. London: J. G. for T. Clark. 1664.
- Möller, Josef. "Die Rassenforschung in den nordischen Ländern". *Kölnische Volkszeitung*, 15 april 1937.
- Mörner, Magnus. "Ett bidrag till Peter Löflings levnadshistoria". *SLÅ* XXXI (1948):92–94.
- Nannfeldt, J. A. "Species Plantarum. Ett 200-årsminne". *SLÅ* XXXVI (1953):1–9.
- Nauman, J. J. "Berättelse om Marsuin i anledning af thet jag enfaldigt kunnat förfara om theras art och egenskaper the tu åren som jag af them warit ägare". Odaterad. Zool., LSL.
- Nelson, Marie Clark och Svanberg, Ingvar. "Lichens As Food. Historical Perspectives on Food Propaganda". *SLÅ* (1986–87):1–51.
- Nicander, Henric. *Åminnelse-Tal, öfver ... Patr. Alströmer, Hället: Kongl. Vetenskaps-Akademien den 15 December 1810*. Strengnäs: Segerstedt, 1811.
- Nordhagen, R. "Linnés förbindelse med norske naturforskere. Foredrag holdt på Hammarby 22 maj 1949". *SLÅ* XXXII (1949):5–18.
- Nordström, Simon. "Anton Rolandsson Martin. Biografiska anteckningar". *Ymer* (1881):8–101.
- Odhelius, Johan Lorentz. *Åminnelse-Tal, Öfver Kongl. Vetensk. Acad. Ledamot Herr Pehr Kalm, ... Hället för Kongl. Vetenskaps Akademien, den 15 Novemb. 1780*. Stockholm: Tryckt hos Joh. Georg Lange, 1780.
- Olsson, Torsten. "En Linnean om Linné". *SLÅ* XXXII (1949):68–70.
- Osbeck, Pehr. *Anledningar til nyttig upmärksamhet under chinesiska resor, upgifne i Kongl. Vet. academien, uti et inträdes-tal, den 25 februari 1758*. Stockholm: Salvius, 1758.

- *Dagbok öfver en Ostindisk resa åren 1750, 1751, 1752*. Stockholm: Trykt hos L. L. Grefing, 1757.
- *Utkast till Beskrifning öfver Laholms prosteri*. 1796. Lund: Gleerup, 1992.
- Oswald, Hugo. "Linnés höfrö". *SLÅ* XXXIX–XL (1956–57):119–29.
- Palmstruck, J. W. *Svensk botanik*, 2:a uppl. bd 1, del 1. Stockholm: Carl Delén, 1803.
- Petander, K. *De nationalekonomiska åskådningarna i Sverige såsom de framträda i litteraturen. 1: 1718–1765*. Stockholm: Kungl. Boktryckeriet, P. A. Norstedt, 1912.
- "Protocoller vid Linnaei exiursioner". 1760. KB X.651.
- "Protocoll, hållet i Linnéska Samfundet å dess Stiftelsedag den 23 Maj 1832", KB Nat. vet. Allm. Sällsk. Ex A.
- Pulteney, R. *A General View of the Writings of Linnaeus*. London: W. G. Maton, 1805.
- Pålstig, Johan. *Myten om Lappland*. Stockholm: Natur och kultur, 1963.
- "Påminnelse för den rasande ungdomen". N.d. Handskrivna marginalkommentarer, men inte en egenhändig handskrift. Hittades ursprungligen i *Lachesis* ms. Misc., LSL.
- R.H.L.S.A. "Då Archiatern Herr Doct. Carl Linnaeus blef dubbad til Riddare af Konglige Nordstjärne-Orden den 27 April 1753. Yttrade deröfver sin fägnad några Natural Wettenskapens idkare". Uppsala: L. M. Höjer, [1753].
- Ramsbottom, J. "Presidential Address: Linnaeus and the Species Concept". *Proceedings of the Linnean Society of London*, 150 (1938):192–209.
- Ray, John. *Historia plantarum*. London: Smith and Walford, 1686.
- *The Wisdom of God Manifested in the Works of Creation*. London: Smith and Walford, 1686.
- Regnard, Jean-François. *Voyage de Laponie*. 1681, pub. 1731. Övers. som *Resa i Lappland* av P. E. Öhman. Tammerfors: 1946.
- Retzius, Anders Jahan. "Tal hållit på Kongl. Carolinska Academiens Naturalkammare d. 11 Junii 1811, då Framlidne Archiaterns, Professorns och Riddarens af Kongl. Nordstjerne Orden D. Carl von Linné's Bröstdild därstädes upsattes". Lund: Berlingska Boktryckeriet, 1811.
- Ritterbush, Philip C. *Overtures to Biology: The Speculations of Eighteenth-Century Naturalists*. New Haven: Yale University Press, 1964.
- Roberts, Michael. *The Swedish Imperial Experience 1560–1718*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
- Robinson, Joan. *The Economics of Imperfect Competition* (1933), 2d red. London: St. Martin's Press, 1969.
- Roung, Israel och Fjellström, Phebe, red. *Berättelser om samerna i 1600-talets Sverige*. Umeå: Umeås universitet, 1982.
- Rudbeck den äldre, Olof. *Atlantid. Manheim ...* Vol. 1, 1679; vol. 2, 1689; vol. 3, 1698; vol. 4 på trycket 1702 vid Uppsalabranden. Reprint av första utg. Red. Axel Nelson. Uppsala: 1937–1950.
- Rudbeck den yngre, Olof. "Rudbeck d. y:s resedagbok". I *Iter Lapponicum. Skissboken från resan till Lappland 1695*. II Kommentardel, 28–59. Stockholm: René Coeckelbergh, 1987.
- Rydbeck, Eric O. "Tal, om planterings nytta och nödvändighet i synnerhet

- på slättbygden i Öster-Göthland',
hället vid de studerandes af Öst-
Götha Nationen allmänna samman-
komst i Upsala den 31 Martii 1762".
Stockholm: Lars Salvius, 1762.
- Rydberg, Sven. *Svenska studieresor till
England under frihetstiden*, Uppsala:
Almqvist & Wiksell, 1951.
- Rydén, Sven. "José Celestino Muti och
hans förbindelser med Linné och
hans krets. Med anledning av en
brevpublikation". *SLÅ XXXV*
(1952):31–38.
- Sachs, Julius. *Geschichte der Botanik vom 16.
Jahrhundert bis 1860*. Munich:
Oldenbourg, 1875.
- Sahlgren, Jöran. "Ett Linnébibliotek".
SLÅ VI (1923):152–65.
- "Linné som predikant". *SLÅ V*
(1922):40–55.
- "Linnés talspråk". *SLÅ III* (1920):25–35.
- Sandblad, Henrik. "Bjerkander, J. P. Falck
och Tessin. Några brev till och om
Kinnekulle". *Lychnos*
(1979–1980):260–68.
- "Daniel E. Naezén, kulturpionjär i
1700-talets Västerbotten". I *Svenska
turistföreningens årskrift*. Red. Jan
Jonason. Nacka: Esselte Herzogs,
1980.
- "Edward D. Clarke and Giuseppe
Acerbi, upptäcktsresande i Norden
1798–1800", *Lychnos*
(1979–80):155–205.
- Schauman, Georg. "Studier i
Frihetstidens nationalekonomiska
litteratur". Avhandling. Helsingfors
universitet. Helsingfors, 1910.
- Schefferus, Johannes. *Lapponia*. 1673.
Övers. t. eng. som *The History of
Lapland*. London: Tryckt för Tho.
Newborough and R. Parker etc., 1704.
- Scheller, Johann Gerhard. *Reise-Beschrei-
bung von Lappland und Bothnien*. Jena:
ingen utg. angiven, 1727.
- Schlesch, H. och Venmans, L. A. W. C.
"Carl von Linné og Nederlandene.
Nogle Bidrag". *SLÅ XXVII*
(1944):106–12.
- Schmoller, Gustav Friedrich von. *The
Mercantile System and Its Historical
Significance Illustrated Chiefly from
Prussian History*. Reprint i övers. New
York: Macmillan, 1896.
- Schoultz, Gösta von. "C. A. Agardhs resa
1809 genom Uppland, Gästrikland
och Dalarna". *Lychnos* (1989):163–93.
- Schulzenheim, David von. *Åminnelse-Tal,
Öfver Kongl Vetenskaps Academiens
Framledne Ledamot Nils Rosén von
Rosenstein [...] Den 17 November 1773*
Stockholm: Lars Salvii Tryckeri,
1773.
- Schuster, Julius. *Linné und Fabricius. Zu
ihrem Leben und Werk. Drei Faksimiles
zu Linnés 150 Todestag*. Munich: Verlag
der Münchner Drucke, 1928.
- Selander, Sten. "Linné i Lule Lappmark".
SLÅ XXX (1947):9–20.
- *Linnélärjungar i främmande länder: essayer*.
Stockholm: Bonniers, 1960.
- Sernander, Rutger. "Hårleman och
Linnaei Herbariones Upsalienses",
SLÅ IX (1926):78–86.
- "I Linnés fotspår". *SLÅ IV* (1921):33–64.
- "Linnaeus och Rudbeckarnes Hortus
Botanicus". *SLÅ XIV* (1931):126–57.
- Sheets-Johnstone, Masine. "Why
Lamarck Did Not Discover the
Principle of Natural Selection".
Journal of the History of Biology 15 (3):
1982.
- Sloan, P. "The Buffon-Linnaeus
Controversy", *Isis* 67 (1976):356–75.

- Small, Albion W. *The Cameralists. The Pioneers of German Social Policy*. Chicago: University of Chicago Press, 1909.
- Smith, Adam. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. 1776. Reprint. Red. Edwin Cannan. 2 vol. London: Methuen, 1924.
- Smith, James E. "Introductory Discourse on the Rise and Progress of Natural History. Delivered ... April 8, 1788", Linnean Society of London, *Transactions*, vol. 1 (1791):1–55.
- Smith, Sir James Edward. *A Selection of the Correspondence of Linnaeus, and Other Naturalists*. London: Longman, Hurst, Rees, Orme and Brown, 1821.
- Soulsby, B. H. *A Catalogue of the Works of Linnaeus*. 2:a uppl. London: The British Museum, 1933.
- Sparrman, Anders. *Åminnelse-Tal Öfver ... Carl Gust. Ekeberg, Hållet För Kongl. Vetenskaps Akademien Den 1 December 1790*. Stockholm: Johan A. Carlbohm, 1791.
- *Resa till Goda Hopps-udens, Södra polkretsen och omkring jordklotet, samt till Hottentott- och Caffér-landen, åren 1772–76*. 2 bd. Stockholm: Tryckt hos. A. J. Nordström, 1783–1818; även bd II: 2, *Resa omkring jordklotet i sällskap med kapit. J. Cook och her Förster*. Stockholm: Tryckt hos Carl Delen, 1802–1818.
- Spiegel, Henry William. *The Growth of Economic Thought*. 3:e uppl. Durham: Duke University Press, 1991.
- Sprague, T. A. "Linnaeus as a Nomenclaturist". *Taxon* 2 (1953):40–46.
- Stafleu, Frans Antonie. *Linnaeus and the Linnaeans. The Spreading of Their Ideas in Systematic Botany, 1735–1789*. Utrecht: Oosthoek, 1971.
- Starbatty, Joachim. "Johann Joachim Becher — ein merkantilistischer Klassiker". Commentary to Johann Joachim Becher, *Politische Discurs ...* (1668). Reprint, Klassiker der Nationalökonomie. Düsseldorf: Verlag Wirtschaft und Finanzen, 1990.
- Stauffer, R. C. "Ecology in the Long Manuscript Version of Darwin's *Origin of Species* and Linnaeus' *Oeconomy of Nature*". *Proc. of the Am. Phil. Society* (1960) 104:2.
- Stavenow, Ludvig. "Kväde och tal". Göteborg: Wettergren och Kerber, 1907.
- Stavenow-Hidemark, Elisabet, red. *1700-tals textil. Anders Berchs samling i Nordiska Museet*. Stockholm: Nordiska Museets Förlag, 1990.
- Stearn, W. T. "The Background of Linnaeus' Contributions to the Nomenclature and Methods of Systematic Biology". *Systematic Zoology* 8 (1959):4–22.
- "Botanical Gardens and Botanical Literature in the Eighteenth Century", i A. Stevenson, comp., *Catalogue of Botanical Books in the Collection of Rachel McMasters Miller Hunt*. Pittsburgh: Hunt Botanical Library. Vol. 2 (1), xli–cxl.
- "An Introduction to the *Species plantarum* and Cognate Botanical Works of Carl Linnaeus". Förord till vol. 1 of Carl von Linné, *Species plantarum*, facs. London: Ray Society, 1957, 1–176.
- Stenström, Fritz. "Pehr Osbeck och Lars Montin. Två halländska Linnélärjungar". *SLÅ XVIII* (1935):59–94.

- Stevens, P. F. "Metaphors and Typology in the Development of Botanical Systematics 1690–1960, or the Art of Putting New Wine in Old Bottles". *Taxon* (maj 1984), 33(2):169–211.
- Stevens, P. F. och Cullen, S. P. "Linnaeus, the Cortex-Medulla Theory, and the Key to His Understanding of Plant Form and Natural Relationships". *Journal of the Arnold Arboretum* 71 (April 1990):179–220.
- Stöver, Dietrich Heinrich. *Leben des Ritters Carl von Linné*. 2 band. Hamburg: Benj. Gottl. Hoffmann, 1792.
- Strandell, Birger. "Linnés lärjungar. Varifrån kom de och vart tog de vägen?" *SLÅ* (1979–81):105–42.
- "Patriotiska Sällskapet och Linné". *SLÅ XXXIX–XL* (1956–57):130–37.
- Svanberg, Ingvar. "Turkic Ethnobotany and Ethnozoology as Recorded by Johan Peter Falck". *SLÅ* (1986–87):53–118.
- Svedäng, Bruno. "Pliniinäktergal'-anteckningar om stilen i Linnés Öländska och Gotländska resa". *SLÅ* (1990–91):7–34.
- Svedelius, Nils. "Carl Peter Thunberg 1743–1828. Ett tvåhundraårsminne". *SLÅ XXVII* (1944):29–64.
- Svenska Vetenskapsakademien. "Vetenskapsakademiens berättelse till Kungl. Maj:t ang. brännvinsämnen utom spannmål, af d. 6 december 1775 jämte särskilda yttranden av [P. J.] Bergius, T. Bergman, P. D. Gadd, P. Kalm". (1775). KB X.378.
- Svenska Vetenskapsakademien. *Svenska Vetenskapsakademiens protokoll för åren 1739, 1740 och 1741*. Red. E. W. Dahlgren. Vol. 1: *Protokoll och grundregler*. Vol. 2: *Anmärkningar och register*. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1918.
- Svenskt Biografiskt Lexikon*. Stockholm: Bonniers, 1918–.
- Svenson, H. K. "On the Descriptive Method of Linnaeus". *Rhodora* 47 (1945):273–302.
- Swederus, Magnus Bernhard. *Botaniska trädgården i Uppsala 1655–1807*. Falun: ingen utg., 1877.
- Sydow, Carl-Otto von. "Linnaeus and Gmelin". *SLÅ* (1978):212–22.
- "Linné och de lyckliga lapparna. Primitivistiska drag i Linnés Lapplandsuppfattning". I Ragnar Granit, red., *Utur Stubbota Rot. Essäer till 200-årsminnet av Carl von Linnés död*, 72–78. Stockholm: Norstedt, 1978.
- "Linné och Lappland. Hans uppfattning av landet och dess invånare". *SLÅ* (1972–74):22–71.
- "Vetenskapssocieteten och Henric Benzeliuss Lapplandsresa 171". *Lychnos* (1962):138–61.
- Sörlin, Sverker. "Apostlarnas gärning. Vetenskap och offervilja i Linné-tidevarvet". *SLÅ* (1990–91):75–89.
- Tessin, Carl Gustaf. *En Gammal Mans Bref, til En Ung Prints*. Förra Delen. Stockholm: Lars Salvius, 1756.
- Thunberg, Carl Peter. *Inträdes-Tal, om de mynt-sorter, som i äldre och sednare tider blifvit slagne och varit gångbare uti kejsaredömet Japan, hållet för Kongl. Vetenskaps-Academien, den 25. aug. 1779*. Stockholm: Johan Georg Lange, 1779.
- "Om utlänske träd, buskar och blomster-växter, som kunna tåla svenska klimatet". Doktorsavh. Uppsala: 1820.

- *Resa uti Europa, Africa, Asia, förättad åren 1770–1779*. 4 bd. Uppsala: J. Edman, 1788–1793.
- *Tal, om japanska nationen, hållet för Kongl. Vetensk. academiens, vid praesidii nedläggande, den 3 novemb. 1784*. Stockholm: Johan Georg Lange, 1784.
- Torén, Carl-Axel. "Carl von Linné som rusthållare vid livregementet till häst". *SLÅ XXXIX–XL* (1956–57):48–56.
- "Om Olof Torén. Hans färder till Kina och Indien som skeppspredikant samt om växtsläktet *Torenia* L". *SLÅ XXXVI* (1953):17–56.
- Torén, Olof. *En ostindisk resa. 1750–1752*. Reprint. Stockholm: Tiden, 1961.
- Törje, Axel. *I den oförlikneliga nyttans tjänst*. Lund: Skånska Centraltryckeriet, 1973.
- Tournefort, Joseph Pitton de. *Eléments de botanique*. Paris: Imprimerie Royale, 1694. Se även Tournefort, 1719, för en latinsk 3:e utg.
- *Institutiones rei herbariae*. Paris: Imprimerie Royale, 1719. Se även Tournefort, 1694, för den franska 1:a utgåvan.
- Triewald, Mårten. "Anmärkingar wid utländska Frukt- och andra Träds planterande: Sverige, af egna rön och försök". *K. Vet. Akad. Handl.* 1740:204–06.
- *Mårten Triewalds år 1728 och 1729 håldne Föreläsningar, på Riddarhuset i Stockholm, öfver nya Naturkunnigheten*. 2 bd. Stockholm: Tryckt uti P. J. Nyströms, 1736–38.
- "Rön och Försök, angående möjligheten at Svea Rike kunde äga egit rådt Silke anstälte". *K. Vet. Akad. Handl.* 1745: 22–29.
- Tullberg, Tycho. "Familjetraditioner om Linné". *SLÅ II* (1919):1–20.
- Linnéporträtt. *Vid Uppsala universitets minnesfest på tvåhundraårsdagen af Carl von Linnés födelse*. Stockholm: Aktiebolaget Ljus, 1907.
- "Linnés Hammarby". *SLÅ I* (1918):1–79.
- Uddman [Hansson], Isaacus. "Caroli Linnaei Arch. et Prof. ... Collegium Diateticum". N.d. KB X.53.
- Uggla, Arvid Hj. "Daniel Solander och Linné". *SLÅ XXXVII–XXXVIII* (1954–55):23–64.
- "Linnéstatyn i Uppsala Botanicum. Ett hundraårsminne. Föredrag vid Svenska Linné-Sällskapets sammankomst 6 december 1929". *SLÅ XIII* (1930):153–64.
- "När Linné fick en Venus-staty till akademiens trädgård". *SLÅ XXIX* (1946):91–98.
- "Om förhistorien till *Species Plantarum*". *SLÅ XXXVI* (1953):10–16.
- "Om Linnés *Nemesis Divina*. I synnerhet de ursprungliga *Nemesisanteckningarna* i London". *SLÅ L* (1967):13–19.
- "Tvenne nya dokument till kännedom om Linnés engelska förbindelser". *SLÅ XXI* (1938):85–94.
- Uppsala universitet. *Skrifter med anledning af Linnéfesten den 23de och 24de maj. Uppsala Universitets Årsskrift*. Uppsala: Akademiska Boktryckeriet, 1907.
- Vaillant, Sébastien. *Sermo de structura florum. Lugduni Batavorum* (Leyden): Apud Petrum Vander Aa, 1718; rpt. 1727.
- Veendorp, H., L. Becking och L. G. M. Baas. 1587–1937: *Hortus Academicus Lugdano Batavus. The Development of the Gardens of Leyden University*. Harleem: Typographia Enschedaiana, 1938.

- Virdestam, Gotthard. "Kring några brev från Samuel Linnaeus". *SLÅ* XIV (1931):115–25.
- "Vita Caroli a Linné". *Nova Acta Regiae Societatis Scientiarum Upsaliensis*. Vol. 5 (1792):335–44.
- Wachenfelt, Miles von. "Ett återfunnet Lapplandsporträtt av Carl von Linné". *SLÅ* XXX (1947):21–35.
- Wallenberg, Jacob. *Min son på galejan*. (1769), 1781. Nytryck. Höganäs: Bra Böcker, 1979.
- Weinstock, John, red. *Contemporary Perspectives on Linnaeus*. Lanham, Md: University Press of America, 1985.
- Whittaker, Edmund. *A History of Economic Ideas*. New York: Longmans, Green, 1940.
- Wiklund, K. B. "Linné och lapparna". *SLÅ* VIII (1925):59–93.
- Wikman, Karl Robert. *Lachesis and Nemesis*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1970.
- Wilmott, A. J. "Systematic Botany from Linnaeus to Darwin". *Lectures on the Development of Taxonomy*. London: The Linnean Society of London, 1948–49, 33–45.
- Wiselgren, O. "'Yppighets nytta'. Ett bedrag till de ekonomiska åskådningarnas historia i Sverige under det adertonde århundradet". Skrifter utg. af K. Humanistiska Vetenskaps-samfundet i Uppsala 14:3. Uppsala: 1912.
- Wittrock, Veit Brecher. "Några ord om Linné och hans betydelse för den botaniska vetenskapen". *Acta Horti Bergiani*. Band 4. N:o 1. (1907):1–32. Stockholm: Isaac Marcus, 1907.
- Worster, Donald. *Nature's Economy. A History of Ecological Ideas*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.

TACK

Den här boken uppstod ur min doktorsavhandling om Carl von Linné, vid Harvard 1993. Under arbetet med den tänkte jag att det nog hade varit roligare att skriva en doktorsavhandling under Linné än om honom. Linné brukade nämligen själv författa de avhandlingar han skenbart handledde. De flesta av de 186 avhandlingar han var handledare för vid Uppsala universitet mellan 1741 och 1776 är skrivna av honom, inte av hans studenter.

Linné dikterade texten på svenska för doktoranden, som fick uppgiften att översätta den till hyfsat latin (och att betala professorn). Avhandlingarna var oftast mellan femton och fyrtio sidor långa. För de vetenskapliga orden använde Linné latin, så studentens börda blev inte alltför tung. Att skriva en avhandling under Linné kunde gå på ett par tre timmar.

Vanligtvis valde Linné ämnet. Men om studenten hade något specialintresse han ville ta upp, så diskuterade professorn det gärna innan han började sin diktamen. Ibland kopierade doktoranden en passage ur någon annans publicerade verk. Han kunde också betala en fattigare student för att spökskriva avhandlingen. (Linné hade själv i ungdomen varit en sådan spökskrivare.) Ambitiösa studenter kunde drista sig att skriva några sidor själva. En av Linnés studenter skrev till exempel några rader om hundar. Han konstaterade att hundar är bättre sällskap än betjänter och att de tycker om hemlagad mat men ogillar fiolmusik. En annan student beskrev hur han födde upp marsvin. Även detta tycks ha varit ett slarvigt och halvhjärtat projekt. ”Om hon svälter äter hon papper och kläder.”

I arbetet med den här boken vill jag tacka alla de forskare som har inspirerat mig: Gunnar Eriksson, Tore Frängsmyr, John Lewis Heller, James L. Larson, Wolf Lepenies, W. T. Stearn, Peter F. Stevens, Carl-Otto von Sydow, Sverker Sörlin med flera. Gunnar Broberg har varit mycket betydelsefull för mig.

Jag är också stort tack skyldig bibliotekarierna på Hunt Botanical Library i Pittsburgh, Kungliga biblioteket i Stockholm, Lunds universitetsbibliotek, Uppsala universitetsbibliotek, Linnémuseet i Uppsala, Natural History Museum i London, Linnean Society of London liksom Houghton Library och Arnold Arboretum på Harvard. Ett särskilt tack till Kristina Eriksson på Kungliga Biblioteket och till Gina Douglas, chef för Linnean Societys bibliotek.

Tack också till mina lärare, kolleger och vänner. Först och främst vill jag tacka Simon Schama, min handledare. Till de vänner och kolleger som har hjälpt mig hör Warwick Anderson, Thomas H. Baker, Annie Maccoby Berglöf, Ann M. Blair, Kenneth J. Boss, Michael Brava-Dobrée, Pia Bungarten, Janet Browne, Caroline Castaglioni, I. Bernard Cohen, Natalie Zemon Davis, Michael Dettelbach, Moti Feingold, Daniel L. Gordon, Hunter A. Dupree, Edward Eigen, Mark A. Kishlansky, Mark Madison, Ernst Mayr, Bruce Mazlish, Patricia Princehouse, Peter Reill, Margaret Schabas, Nancy Slack, Stefan Schrader, Sverker Sörlin, Mary Terrall, Jay Tribby, Corinna Treitel, Honor Woodward, Telford H. Work, Urban Wråkberg och Richard Zipser.

Jag vill också rikta ett tack till Donald Fleming och Peter F. Stevens, liksom till två anonyma läsare för deras insiktsfulla kommentarer och Anita Safran och Michael Fisher för deras skicklighet som redaktörer, samt till Nik Ruth Persson, som fint översatt denna bok till svenska, och till Linda Parry, projektansvarig för boken på Bokförlaget Stolpe. Tack också till Simon Schaffer och John Brewer, Peter F. Stevens och Kenneth J. Boss, Pnina Abir-Am, Michael Fischer, Sungook Hong, Stephen Greenblatt och Carla Hesse, Margaret Schabas, samt Nicholas Jardine, James Secord och Emma Spary, som bjöd in mig att föreläsa.

Varmt tack även till mina kolleger på Harvards institution för vetenskapshistoria samt till Helen Vendler, Neva Goodwin, Gillian Bushell, Brid L'Esperance, Fran Mavko, Philippa Mayers, Sharon Richards, Steven Sarcione, Victoria Wardle och Kathryn Young.

Varmaste tack också till min första svärmor, Joan Koerner, mina föräldrar Hans och Märith Rausing, min syster Sigrid Rausing och min bror Hans Rausing.

Den engelska utgåvan av denna bok dedicerade jag till min far Hans och min dåvarande make Joseph Leo Koerner, två utomordentliga män. Joseph är en förebild som bidrog till min önskan att bli forskare. Det är också min nuvarande make Peter Baldwin (även om jag aldrig kan hoppas

på att uppnå en bråkdelen av deras forskargärning). Jag står i stor tacksamhetsskuld till dem båda.

Jag tillägnar denna svenska översättning mina barn Ben Koerner och Sigi Koerner.

REGISTER

Kursiverade titlar hänvisar till verk.

*Sidsiffror följda av * hänvisar till not.*

- Acerbi, Giuseppe, 194
 Adanson, Michel, 36, 129
 Adolf Fredrik, 78
Adonis Uplandicus (Linné), 46
 Afzelius, Adam, 182, 187
 Agardh, Carl Adolph, 189–92, 196
 albinos, 78, 101
 Aldrovandi, Ulysses, 44, 240*
 alkemi, 11, 55, 141, 279*
 Alingsås manufakturverk, 115, 119, 144,
 150–51, 185
 Alströmer, Jonas, 115, 258*
 Amerika/Nya världen, 45, 74, 109, 121,
 129–30, 136–38, 150, 153, 246*
 amning, 94
 Amsterdam, 61, 77–78, 88, 156, 164, 172
 apor 68, 98, 101, 104–105, 125
 Aristoteles, 42–44, 47, 54, 61, 124
 Arndt, Ernst Moritz, 187–88, 194–95,
 Arndt, Johann, 32
 Artedi, Petrus, 43–44, 172
 arter, 54–56
 arvsynden, 87
 Asienhandel, 10–11, 14, 152, 152–53, 208
Atlantica (Rudbeck den äldre), 78, 135,
 262*
 Augustinus, 43
 autarkier, 9, 165, 280*
 avskogning, 96, 98
 azteker, 110
 Bacon, Francis, 27, 132
 Banks, Joseph, 125, 129, 164–65, 173–75,
 180
 barn, 30–31, 81–82, 92–93, 102–104, 120–
 21, 123, 202–204
 Bauhin, Gaspar, 44, 47
 Bellotti, Bernardo, 194
 Bengtsson, Frans G., 202
 Bengtsson, Ingemar, 28
 Benzeliu, Henric, 70
 Benzeliu-Benzeliustierna, 30
 Berch, Anders, 112, 117, 122, 257*, 274*
 Berch, Christer, 180
Berättelse om the inhemska växter (Linné),
 57–58
 bibliotek, 45, 61, 122, 194, 275*, 302
 Bielke, Sten Carl, 130, 134
 biologi (modern), 17–18, 191
 blodförgiftning, 67
 Boerhaave, Hermann, 171
 bomull, 12, 126, 135, 142, 150–51, 167
 Bonaparte, Roland, 195
 Borgström, Eric Ericsson, 122
 Born, Ignaz von, 187
Botanic Garden (Darwin), 23 ”botanisk
 almanacka”, 32, 51, 135
 botaniska exkursioner, 20, 51–53, 63, 107,
 186, 290
 Botaniska kongressen, 203
 botaniska samlingar, 164–65, 173–74, 180.
 Se även herbarier
 botaniska trädgårdar, 37, 46–49, 56–57,
 65, 79, 97–98, 140, 147, 154, 168, 179,
 188–89
 Boyle, Robert, 27, 95
 Braudel, Fernand, 115
 Broberg, Gunnar, 19, 101

- Broderonia, Christina, 27
 Browallius, Johannes, 190, 254*
 brännvin, 81, 83–85, 87, 93, 107, 111, 148,
 161, 166, 189, 200, 249*, 251*
 Buffon, Georges-Louis L. de, 38–39, 55,
 68
 Bäck, Abraham, 130, 141, 172–73, 192

Calendarium Florae (Linné), 169
 Campbell, Colin, 144
Campus Elysii (Rudbeck den yngre), 47,
 269*
 Cederborgh, Fredrik, 186
 Celsius, Olof, den yngre, 30
 Celsius, Olof, den äldre, 30, 46–49, 56,
 240*
 Chaillu, Paul du, 195
 Chronquist, August, 198
 Chydenius, Anders, 135
 Clarke, Edward, 188–89, 193–94
Classes plantarum (Linné), 39, 48
 Clifford, George, 78–79, 248*
Coloniae plantarum (Linné), 139
 Cook, James, 62, 129, 164, 173, 188
Corollarium generum (Linné), 49
Critica botanica (Linné), 49
Cui bono? (Linné), 39
Culina mutata (Linné), 109
Cynographia (Linné), 55

 Dahlbeck, Carl Gustaf, 130
 Darwin, Charles, 18, 24, 55, 96, 116
 Darwin, Erasmus, 23
 Daubenton, L. J. M., 38
 Daudin, Henri, 17
Deliciae naturae (Linné), 95
Demonstrationes plantarum in horto
Upsaliensi (Linné), 64–65, 169
De potu chocolatae (Linné), 109
 Deprez, Jean-Louis, 195
De sceptro carolino (Linné), 47
De transmutatione frumentorum (Linné), 142

Diaeta naturalis (Linné), 77, 86
 Diana (sällskapsapa), 101–102
 Diderot, Denis, 38
 diet, 67–68
 Dillenius, Johann Jakob, 36–38
 djurhållning, 59, 149
 Dryander, Jonas, 174
 Duhre, Anders Gabriel, 118
 dödlighet, 102–105, 268*

 Eden, 15, 33–34, 85, 97, 143
 Ehrensvärd, August, 169
 ekonomisk tillväxt, 121, 123, 126, 209–11,
 213, 280*
 ekosystem, 98, 139, 141
 Ellis, John, 153–54, 173, 266*
 Emmanuel, Arghiri, 21, 279*
Encyclopédie (Diderot), 38
 etnografisk samling, 188
 etnografisk turism, 193–94
 Evelyn, John, 98

 Falck, Johan Peter, 57, 129, 147, 151, 156,
 170, 175, 179, 210, 268*, 269*, 271*
Flora alpina (Linné), 143, 253*
Flora lapponica (Linné), 49, 58–59, 68–70,
 75–77, 79, 84–85, 90, 194, 248*
Flora oeconomica (Linné), 149
 florer, 44, 46–50
Flora Uplandica (Celsius den äldre), 47,
 241*
 Florin, Magnus, 43
 Forsskål, Pehr (Peter), 129, 132, 140, 142,
 164, 263*
 Forster, Georg, 129
 Forster, Johann Reinhold, 129
 Foucault, Michel, 17
 franska vetenskapsakademin, 48
 Fredrik den store, 25, 35, 78
 Fries, T. M., 17, 20
 Frängsmyr, Tore, 19, 301
Fundamenta botanica (Linné), 49, 64, 275*

- fysikoteologi. *Se* naturteologi
 färgningsindustri, 151, 167
 förebyggande medicin, 79–80, 83
 Första Moseboken, 33–34
- Gadd, Pehr Adrian, 123, 267*
 Geer, Charles de, 111, 130
 Geijer, Erik Gustaf, 196
Gemma arborum (Löfling), 65, 140–41
Genera plantarum (Jussieu), 39
Genera plantarum (Linné), 39, 49, 54, 239*
 Gesner, Konrad, 44, 240*
 Gmelin, Johann Georg, 100, 129
 ”Gnostalgie”, 78
 Goethe, Johann Wolfgang von, 35, 200, 277*
 Goldsmith, Oliver, 68
 Granit, Ragnar, 19
 Grill, Claes, 144
 Gronovius, Johan Fredrik, 49–50
 guld, 11, 91, 110, 279*
 Gustav II Adolf, 46, 69, 200, 204
 Gustav III, 11, 21, 41, 107, 114, 144, 151, 195–96, 238*, 275*
 Gällivare gruva, 72
 göticism, 34, 68–69
- Haller, Albrecht von, 33–34, 36–37, 39–41, 55, 75, 79, 170
 Hamburg, 88
 Harderwijk, 67, 245*
 Härleman, Carl, 157, 159
 De Hartencamp, 79
 Hasselquist, Fredrik, 98, 130, 136, 145, 164, 185, 268*, 269*
 hattpartiet, 110–11, 119, 155, 185, 258*
 Heckscher, Eli, 163, 208, 280*
 herbarier, 44–48, 51, 54, 62. *Se även* botaniska samlingar
 Herder, Johann Gottfried von, 69
Hierobotanicon sive de plantis sacrae scripturae (Celsius den äldre), 47
- Histoire d'un voyage fait en la terre du Brésil* (Léry), 74
Histoire naturelle (Buffon), 38
Historia animalium (Gesner), 43–44
Historia de gentibus septentrionalibus (Olaus Magnus), 68
Historia plantarum (Ray), 44
Historia plantarum (Theophrastos), 44
History of the Earth (Goldsmith), 68
 Hoffman, Martin, 49
 Holland, 15, 49, 57, 67, 76–78
L'homme-plante (Mettrie), 38
Homo diurnus, 100
Homo nocturnus, 100
Homo sapiens, 100–101
Homo troglodytes, 101
 Horn, Arvid, 119
Hortus Uplandicus (Linné), 46, 49, 241*
 hushållsekonomi, 90, 95
 Humlegården, 193
 Hutchinson, Alexander, 195
 hybridisering, 54, 138
- importersättning, 14, 89, 91, 131, 141, 146–51, 167–68, 181, 184, 208
 Ingemarsdotter, Ingrid, 28
 inhemska ersättningsstrategier, 146–47, 149, 151, 168
 insekter, 24, 52, 55, 82, 99, 126, 149, 187, 189, 256*, 276*
Institutiones rei herbariae (Tournefort), 44
 internationell handel, 10–11, 14, 111, 118, 123, 152
Introduction to Botany (Lee), 23
 inuiter, 74, 78, 195
Iter Lapponicum (Linné), 72, 79, 85, 87
- Japan, 10, 99, 112–14, 129, 137, 153, 164–65, 186, 188, 203
 Jardin des Plantes, 195
 Jussieu, Antoine Laurent de, 36, 39
 järnindustri, 72, 110, 150

- kaffe, 68, 83–85, 114, 140, 146–47, 149, 152, 154, 264*
 Kalm, Pehr, 118, 121–23, 129, 131–34, 136–39, 144–45, 148, 150, 153, 155, 170, 172–73, 185, 270*, 272*
 Karl XII, 21, 27, 29, 200
 Kedkeväre gruva, 72
 Kina, 61–63, 65, 112, 114, 133–34, 137, 145, 147, 154, 158, 160
 klimat, 16, 88, 92, 123, 135–42
 klädsel, 77–79, 82, 114
 knoppar, 140–41
 kolonier, 12, 14–15, 21, 72–74, 76, 81, 85, 88, 117, 137, 156, 209, 212, 235*
 koppar, 82, 128, 131
 korsetter, 82, 246*
 Kōsaku, Yoshio, 113
 koschenillsköldlus, 152, 167
 Kommerskollegium, 150
 krig, 96, 101–102
 kristendom, 27, 33, 102–103
 kryddodling, 92–93, 144, 168–69
 Kungliga Patriotiska Sällskapet, 123
 Kungliga Vetenskapsakademien, 10, 15–16, 20–21, 26, 72, 90, 93, 95, 104, 107, 111–12, 115, 117–20, 130–31, 133, 136, 139–40, 145, 148–49, 153, 156, 166, 184, 188, 258*, 259*
 Ladugårdslandet, 150
 Lagerström, Magnus, 130
 Lamm, Martin, 19
 Lappmarkens ecklesiastikverk, 70, 90
 Lapplands nybyggare, 80–81, 86
 Lappmarksplakatet, 72, 247*
 ”lappspråket”, 86
Lapponia (Schefferus), 68–70, 74, 245*
 lappar. *Sesamer*
 ”lappthé”, 91, 168
 ”lappsäde”, 92, 168
 laxermedel, 256*
 Lee, James, 23
 Lenin, Vladimir, 21
 Lepenies, Wolf, 19, 301
 Léry, Jean de, 74
Lettres élémentaires sur la botanique (Rousseau), 35
 Levertin, Oscar, 19–20, 236*
Libellus amicorum (Linné), 50
 lidande, 102, 106, 123, 138, 177–78
 Lidbeck, Eric Gustaf, 118, 123, 142, 151, 167, 169, 185, 190, 210
 Lidforss, Bengt, 200
 lindning av barn, 82
 lindträd, 28–29
 Lindroth, Sten, 17–18
Linnaea borealis, 27, 77, 91, 125, 147, 155, 168
 Linnaeus, Anna Maria, 29
 Linnaeus, Carl Samuel, 180–81
 Linnaeus, Emerentia, 29, 274*
 Linnaeus, Nils Ingemarsson, 28–29
 Linnaeus, Samuel, 23, 26, 28–31, 104, 180, 183–84, 271*, 273*
 Linnaeus, Sophia Juliana, 29
 Linné, Carl von, den yngre, 149, 174, 178, 180, 183, 244*, 245*, 271*, 274*
 Linnean Society of London, 25, 58, 184
 Linnédagen, 197, 200, 202
 Linné-Kaffefabrik, 146
 Linnéska samfundet (Sverige), 192–93
 List, Friedrich, 208, 210
 lokal modernitet, 9, 156, 207, 210, 213
 Lovisa Ulrika, 78, 151, 269*
 Lund, 45, 97, 123, 151, 167, 169–70
 Lunds universitet, 44–46, 122, 151, 185, 187, 189, 191, 197, 276*
 Lycksele, 70
 lyx, 82–83, 88, 93, 147
 Låstbom, Johan Andersson, 122–23
 lärkträd, 92, 138, 169
 Löfling, Pehr, 65, 99, 129–30, 132, 140–41, 163–64, 170, 172, 181, 244*, 268*, 270*, 271*

- Macpherson, James, 69
 malaria, 67, 145, 158, 245*
 Malmström, Elis, 19–20
 Malthus, Thomas, 194, 280*
 marijuana, 148–49, 156
 marsvin, 149, 193, 301
 Martin, Roland, 165
 mat, 147
 Maupertuis, Pierre-Louis Moreau de, 68,
 70, 77–78
 merkantilism, 10–11, 14, 21, 111, 119, 123,
 130, 151, 182, 208
Methodus sexualis (Linné), 49
 Mettrie, Julien Offray de la, 38
 miljöförstöring, 97–99, 280*
 Miller, Philipp, 23
 mineraltillgångar, 71, 89, 131
 missionärer, 68–70, 75, 86, 90
Monachologia (Born), 187
 Montin, Lars, 165
 MontPELLIERS akademi för vetenskap och
 konst, 184
 Moraea, Sara Elisabeth, 170
 mullbärsträd, 133, 135, 138, 150–51, 167,
 185, 189
 Murray, Andreas, 174, 273*
Musa Cliffortiana (Linné), 49
Museum Regis Adolphi Friderici (Linné), 64,
 95
 Mutis, José Celestino, 129, 174
 myntmetaller, 10–11, 14, 110, 152–53
 människor, 100–102
 mösspartiet, 110, 119, 185

 Nasafjällgruvan, 72
 ”nattmänniskan”, 100–101
 naturalhistoria, 19, 23, 44, 52, 90, 100,
 107, 117–18, 121–22, 126, 129, 134, 136,
 148–49, 187–91, 212
Natural History of Selbourne (White), 189
 ”naturens bok”, 32, 34
 naturens ekonomi, 95, 109, 258*

 naturfilosofi, 23–27, 43, 124, 138, 191
 naturforskare, 25, 31–32, 37, 55–56, 91, 112,
 117–18, 123, 160, 189, 189
 naturlig ordning, 39–40, 188
 naturteologi, 15, 20, 32, 100, 106, 109, 111,
 115–16, 134, 148–49, 178, 181, 187, 250
 nazism, 21, 69, 208, 236*
Nemesis divina (Linné), 33, 86, 102, 163,
 176–78
Nomenclator botanicus (Linné), 65
 nomenklatur: binomial, 27–28, 41, 53–60,
 63–66, 204; numerisk, 59, 62; polyno-
 mial, 41, 56, 58; trinominal, 58
nomina trivialia, 25, 65
Nora Samolad sive Lapponia illustrata
 (Rudbeck den yngre), 70, 135, 261*
 numerologi, 124
 nykameralism, 280*
 nymarxism, 21, 209, 211, 279*
 nyortodox utvecklingsteori, 209, 211

Oeconomia Lapponica (Linné), 76
Oeconomia naturae (Linné), 24, 95, 111
 odalbönder, 28
 Olaus Magnus, 68, 74, 215, 261*
 opium, 14, 145
Oratio de telluris habitabilis incremento
 (Linné), 143
 Orenburgexpeditionen, 129
 orre, 72, 85, 111, 149
 Osbeck, Pehr, 60–63, 65, 104, 131–33, 146,
 165–66, 186, 189, 269*
 Ovidius, 32, 68, 79, 87, 248*

Pan Svecicus, 58–59, 63–64
 paracelsism, 41, 107
 Paris kungliga medicinska sällskap,
 184
 pastorat, 29–30, 171
 pengar, 11, 110, 159, 187, 279*
 Percy, Thomas, 69
 Peter den store, 27

- Philosophia botanica* (Linné), 23, 32, 35–36,
39, 50–54, 58, 60, 63–64, 164, 170
Pinax theatri botanici (Bauhin), 44
Plantae esculentae patriae (Linné), 105
Plantae officinales (Linné), 146
Polhem, Christopher, 117, 265*
Politia naturae (Linné), 95
Posttidningen, 84
potatis, 80, 136, 146, 148, 166, 189, 198
Potus coffeae (Linné), 147
Potus theae (Linné), 167
Praeludia sponaliorum plantarum (Linné),
48–49
praeparata, 91
primater, 100
produktionism. Se textilindustri
Progressus botanices (Linné), 33
protektionism, 9, 209–10, 279*
präster, 28, 30, 44, 54, 61, 120–21
public choice-teori, 211, 236*
Purgantia indigena (Linné), 146
Purkijaur, 157–58, 161
pärlindustri, 89, 157–63, 267*, 268*
- rabarber, 124, 145, 162, 166, 256*
rakitis, 80
rastänkande, 69, 194, 200, 246*
Ray, John, 32, 37, 44, 95
Real Character, A (Wilkins), 37
regionala utforskningar, 131
Regnard, Jean-François, 68
renlav, 80
rent-seeking, 144, 181, 210–11
Resa (Thunberg), 186
riksdagen, 13–14, 16, 28, 41, 54, 118–19, 121,
130, 157, 163, 185, 257*, 267*
Riksföreningen för Svenskhetens
Bevarande i Utlandet, 195
ris, 15, 132–33, 140, 146, 169
Rolander, Daniel, 61, 99–100, 165, 167, 254*
romantisk antimodernism, 9, 207
Rosenstein, Nils Rosén von, 81
Rousseau, Jean-Jacques, 34–39
Rudbeck, Johan Olof, 47
Rudbeck, Olof, den yngre, 30, 34, 45–47,
69–71, 74–75, 87, 135, 158, 240*, 251*
Rudbeck, Olof, den äldre, 30, 34, 46, 69,
78, 85, 135, 269*
Ryssland, 13, 100, 117, 132, 134, 153, 160,
247*
Råå, 198
*Rön och försök om en underbar sädesarternes
förvandling*, 142
Sachs, Julius, 17–18
saffran, 103, 92–93, 145, 156, 169, 252*,
253*
salt, 68, 70, 80, 83–85, 187
samer, 15, 67–81, 86–89
Schefferus, Johannes, 68–70, 74, 77
Schück, Henrik, 19
sexualsystem, 24, 36, 38–41, 46, 49–51, 54,
58, 64–66, 71, 188, 203–204
*Short Introduction to the Knowledge of the
Science of Botany* (Miller), 23
Sievesbeck, Johann Georg, 36
siden, 114, 138, 150–53, 167, 187, 190
Sierra Leone, 183, 188
silver, 11, 14, 152–53
Sjubb (sällskapstvättbjörn), 102, 170
sjöjungfrur, 107
skatteintäkter, 12, 72, 89, 111, 159
Skåne, 64–65, 97, 131, 137, 140, 145, 153,
190, 240*, 255*
Skånes plantageverk, 190
skörbjugg, 67, 79–81, 64, 99, 121, 148, 173
slaveri, 87, 168, 235*
Sloane, Hans, 36, 95
smittkoppor, 67, 85, 92
Smith, Adam, 10, 116–17, 123, 208
Smith, James Edward, 194, 276*
smuggling, 12, 14, 62, 115, 133, 165
Snoilsky, Carl, 197
Socialdemokraterna, 16, 201–202, 243

- Société d'Histoire Naturelle, 39, 274*
- Société Linnéenne de Paris, 184, 274*
- socker, 12, 68, 83, 109, 113, 190
- Sofia Albertina, 107, 151
- sojasås, 149
- Solander, Daniel, 62, 118, 125, 129, 132, 142, 154, 164, 173–75, 179, 237*, 244*, 271*, 272*
- Sparrman, Anders, 129, 164, 168, 188
- Sparsamhets-Commissionen, 155
- Species algarum* (Agardh), 190–91
- Species plantarum* (Linné), 25, 58–59, 64–65, 75, 103, 106, 240*
- Spectator* (tidskrift), 69
- sprit. *Se* brännvin
- Spolia botanica* (Linné), 46
- Stationes plantarum* (Linné), 141
- statlig interventionism, 111
- Stenbrohult, 27, 29–31, 171, 201, 203, 271*, 274*
- stendammlunga, 67
- stora nordiska kriget, 44, 200
- strandråg, 92, 168, 252*
- Surinam, 61, 99–100, 105, 129–31, 165, 167
- Svensk botanik*, 168
- Svenska Ostindiska Companiet, 130, 144, 152–54
- Svenska Linnésällskapet, 20, 200–201
- svält, 13, 57, 105–106, 126, 142, 147–48, 249*, 255*
- syfilis, 67, 82
- Systema naturae* (Linné), 24–25, 33, 37, 41, 49–50, 52, 54–55, 63–64, 68, 82, 100, 104, 158, 174, 259*
- ”Tankar om grunden till oeconomien” (Linné), 126
- Tegnér, Esaias, 190, 277*
- te, 123, 133, 153–56, 167–68, 259*
- Termini botanici* (Linné), 35, 50
- Tessin, Carl Gustaf, 25, 119, 130, 144, 177–78
- textilindustri, 12, 115, 119, 144, 149–51, 167, 185, 265*
- Theofrastos, 36, 38, 44
- Thunberg, Carl Peter, 99, 112–14, 129, 164–65, 172, 186, 188–89, 275*
- tjänstesektor, 212
- Torén, Olof, 186
- Tournefort, Joseph Pitton de, 41, 44–49, 56, 241*
- transmutationsbotanik, 14, 55, 123, 142, 185
- trettioåriga kriget, 11, 13, 69, 200
- Triewald, Mårten, 126, 139, 258*
- ”troglodytmänniskan”, 101
- tryckkonst, 120
- Try Lappland* (Hutchinson), 195
- tull, 9, 14, 111, 210
- tunnbröd, 80, 84
- Tyskland, 9, 11, 14, 19, 21, 49, 69, 76, 110–11, 117, 122, 153, 184, 200, 207–10, 235*, 236*, 244*, 251*
- tvättbjörnar, 102, 125, 170
- Tärnström, Christopher, 61, 99, 133, 165, 268*
- Ulrika Eleonora, 78
- uniformer, 52–53, 114
- University of Pennsylvania, 121
- Uno von Trasenbergh* (Cederborgh), 186
- Uppsala, 20, 29, 45, 47–48, 186, 199, 203
- Uppsala universitet, 10, 13, 16–17, 23, 30, 34, 45–46, 51, 53, 60, 67, 95, 102, 107, 109, 115, 118, 121–22, 129, 162–63, 169, 178–80, 185, 188, 196–97
- Uppsalas botaniska trädgård, 46, 56–57, 65, 97, 140, 154, 189
- upptäcktsfärder, 15, 51, 54, 60, 71, 73, 122, 129, 165, 181–82, 190, 213
- urfolksmedicin, 68, 74
- Utkast till beskrifning öfver Laholms prosteri* (Osbeck), 189
- utrotning, 96–98, 158

Vaillant, Sébastien, 48
 valnötsträd, 133, 141, 145
 Vergilius, 32, 79, 248*
 vetenskapliga experiment, 24, 27, 56, 78,
 90, 122–23, 129–56, 158, 161, 166, 169
 Vetenskaps-Societeten i Uppsala, 21, 49,
 68, 70–73, 76, 80, 84, 86, 89, 130–31,
 246*
 vidskepelse, 25, 106–107, 194
Vier Bücher vom wahren Christentum
 (Arndt), 32
 ”vildar”, 78, 194–95
Volkslieder (Herder), 69
 vårdträd, 28
 Växjö, 28, 44, 204, 274*
 växtacklimatisering, 15, 123, 129–56
 växtmigration, 143

 Wallenberg, Jacob, 186
 Wallerstein, Immanuel, 21
 Warburg, Karl, 19
 Ward, Nathaniel, 165
 Wards behållare, 165
 Wargentín, Pehr, 117
Wealth of Nations (Smith), 117
 westfaliska freden, 13
 White, Gilbert, 189
 Wikman, Karl Robert, 19
 Wilkins, John, 37
 Willoughby, Francis, 37
 Wollstonecraft, Mary, 194

 Åbo universitet, 122–23, 130, 132, 144, 172,
 185, 190

 älg, 45, 76, 90, 126, 149, 193
 ämbetsmän, 14, 26, 30, 116, 204

Öländska och gotländska resa (Linné), 58–59
 örtbränning, 84
 örtmediciner, 126, 140, 146

